

APPROVED BY THE A V TEXT BOOK COMMITTEE.

AGADATANTRAM.

(A TEXT BOOK OF THE AYURVEDIC TOXICOLOGY.)

BY

V. KOTEASWARA SASTRY, A. V.

1ST EDITION 1000 COPIES.

LALITA PRINTING WORKS, TENALI.

1932.

COPY RIGHT REGISTERED

Price 2-0-0

AGADATANTRAM DEPOT.
DESAI ROAD,
CHENNAI. D. O. VILAYANADA-2.

శ్రీఅగదతత్రముయొక్క పునర్ముద్రణాది సర్వాధికార
 ములు గ్రంథకర్తకే చెందియున్నవి. కావున నితరులెవ్వరు
 ముద్రణాదులను చేయరాదు. అటులచేయుచో కాపీ
 రైటుయాక్టుక్రింద నాసప్తమునకు భాధ్యులగుదురు.

ప్రీతి

అగదతత్త్వమున నేమియో మావివరణము తయు శ్రీ
 కృష్ణమాచార్యులుగారు తమప్రీతియగు వివరించియున్నారు.
 ప్రాచీనతత్త్వకర్తలు యీయొకవిషయమునే విషభేదమునను
 సరించి యనేకాధ్యాయములుగ వివరించియున్నను ఇచ్చట
 స్థావరజంగమ భేదములచే ప్రకరణద్వయముగనే విభజింపబడి
 నది. మరియు గ్రంథరచన సావత్సరమునకు పూర్వమే జరిగి
 యపుడే ముద్రణకివ్వబడినను ముద్రాక్షకుల జాగునలచిత్రా
 కాలమాలస్యమగుటయేగాక స్థావరవిషయకరణమందలి కొన్ని
 కాగితములు వారు ఎదలినైచుటచే పూర్తిగవానిని నదలి
 వైచుటకీష్టములేక జంగమవిషయకరణము చివరవానినిచేర్చు
 నలసివచ్చినది. ప్రాచీనతత్త్వములయందు నస్తి మూలవిధము
 లుగ జెప్పబడియున్నను భక్షితవిషయభావములచే మూర్ఛి
 తుడైయున్నవాని యదరమునూడి విషమును వెలికితీయుటకై
 ఆమనస్తి, యూర్ధ్వవస్తి యనుపేర్లతో ఆమాశయమును కడు
 గుడధతి యొకటి కొత్తగా నింపి మాపింపబడినది. ఇది నిమ
 మీచుగా యోగనాథనమందలి శాంతికర్మకు, పూర్తిగా ఆం
 గ్లేయవద్ధతియందలి ఆమాశయశోధన వద్ధతినిసరిపోయి నాచున
 యీకర్మ గురువులనుండి చక్కగా యధ్యసించిచేయవలసినదై
 యున్నది. మరియు నిది సర్వాంగసూదరముగ నుండిటకై జల
 మ్మనాచికిత్సలుగూడ చేర్చబడినది. ఈతత్త్వమున టీకల
 యందు వాచ్యబడిన అల్లోపతిల్ చికిత్సలుపయోగించునపుడు
 ఆవైద్యమనూదాతేరిన నిపుణులనుండి వాటినిగ్రహించి యుప

దేవతానిని సేవించుచున్నది. ఇది యనేక తంత్రనారమగుటచే ఇ-
కలి దానికొకత పాఠకులకు దెలియగలకు. మూలమునగును
టీకయందును పలువిధములకు నచ్చుపొరపాల్పెను ముఖ్య
మైనవానికే వట్టిరువాని మిలిపివాటిని నిర్ణయించుట పాఠ-
కులకు నుల్లివైచుచున్నాను. శ్రమయనుకొనక వీరిక వాని
యిచ్చిన శ్రీమాన్ కవిచా భయంకర కృష్ణమాచార్యులు
గారిని, చమకపితలకు పార్శ్వభిముగ నిర్ణయించిన అం-
ధాయుక్త్యైక విద్యాపీఠ కర్తవ్యాచార్యగృహభివృద్ధయ మాడలి-
చే, నాచరించుమాల నిర్ణయించుచున్నాను.

ఇది గ్రంథము,

చి హ్ను క్షల క త్తి క.

పే.	కం.	తర్జు	బర్జు
4	4	నల్లయేరిమత్తికి	నగభృశముదీరయేత్
221	18	నల్ల	నదిగనేగాక “నిగ్గస్తా కొధతక’ చనిగూడ చెప్ప నియునుటసలన పేతు పునుబట్టిగూడ నిర్ధారణ చే యగలసికదిగా వాగ్బుట
241	22	నుకరణము	కాలుడ్రాము
252	9	నాగు	నాగు సాలెపురుగువలె చుడి భయంకరము

ప్రతిక.

అగదతంత్రము ఆయుర్వేదాంగము పెట్టియున్నట్టిటో
నొకటి, శిల్పతంత్రము కళాశిల్పతంత్రము, యుచిత్య,
భూతవిద్య కౌమారభృత్యము అగదతంత్రము రసాయనతం
త్రము వాజీరణతంత్రము అను నీయెనిమిదియు ఆయుర్వే
దాంగములు. ఈయెనిమిది టిలో అగదతంత్రమనునది నానా
విధములగు స్థావరజంగమాత్మకములగు విషములు శరీరమున
ప్రవేశించి నానావిధములగు బాధలు శరీరమున నేర్పడి
నపుడు అట్టిబాధల నుపశమింపజేసి మరణముకలుగకుండ
కావాలి అని దేని పబడినది. *

విషనామములగు గొప్పజ్వరభయోగములకు ఆయు
ర్వేదతంత్రకర్తలు "అగదము" అని పేరు పెట్టియున్నారు
నుకాగము అజితాగదము తాక్ష్యాగదము ఋషభాగదము
సజీనాగదము సర్పికామకాగదము అను నీపేర్లు విషహర
ణములగు నావధయోగములకు సంబంధించినవి. ఇట్టిఅగదము
లకు సంబంధించిన తంత్రములుచే దీనికి అగదతంత్రమని
పేరుపెట్టబడినది. దీనినిబట్టి అగదతంత్రమనగ విషవైద్యము
నకు సంబంధించిన భాగమును వివరించు చికిత్సాభాగమని
తెలియదగియున్నది:

ఆయుర్వేదాంగముగు అగదతంత్రమున నానావిధము
లగు స్థావరములుచుజంగమములునునగువిషములకు సంబంధిం
చిన పరిశీలనములొనర్చి వానికి చికిత్సలు నిర్ణయించినట్లు
కావనయ్యెడిని. నానాజాతుల పాములు, తేళ్ళు, ఎలుకలు,

శీర్షికుక్కలు, సాలీళ్ళు, దోమలు మొదలగు జంతువులు విషజంతువులనియు, ఈజంతువుల నానాభాగములు అనగా శుక్రము చొంగ మొదలగుభాగములుకూడ విషములనియు, వానియందు తీవ్రములగు వ్యాధులను కలుగజేయగల ప్రభావము కలదనియు మనపూర్వులు కనుగొనియుండుట మనకీగ్రంథభాగముల పరిశీలనమువలన తెలియగలదు. మరియు మనకీగ్రంథభాగముల పరిశీలనమువలన మనదేశమున సాంక్రామికములుగ వ్యాపించి జనపదోద్ధ్వంసన మొనర్చుచుండు ప్లేగు కలరా మొదలగు కొన్ని వ్యాధులకు మూలకారణములు ఈజంతువులయందు కలననియు, వానిమూత్రశుక్రాత్తవలాలాదిసంపర్కమువలన తీవ్రసాంక్రామికవ్యాధులు కొన్ని కలుగదగియుండుననియు మనము తెలుసుకొనట కవకాశములుకలవు.

ఈవిషజంతువుల ఉత్పత్తులు, జాతిభేదములు, స్వభావములు మొదలగు వానిని కనిపెట్టి నానికికలిగియుండు విషకర్తృత్వమును నిర్ణయించి అందలి ప్రతిక్రియలను నిరూపించి విధానము నేర్పాటుచేయుటకై మనపూర్వులొసర్చినప్రయోగపరిశీలనాప్రయాసము కొనియాడదగినదికాగలదు. దోమలు, ఈగలు, తేళ్ళు, పాములు, నక్కలు, కుక్కలు మొదలగు జంతుల ఉత్పత్తులు వానిస్వభావములు గోవతత్వములు విషతత్వములు మొదలగువానిని నిర్ణయించుటకు ఎంతటి ప్రయోగపరిశీలనా ప్రయాసమూపశ్యకమగునో ఊహించిన తెలియగలదు.

మరియు నిట్టివిషజాతువులు గ్రామములనుండి త్రోలగి పోవుటకై పటహాదులు నిర్మించి వానివాద్యముల వలనను ధ్వజములవలనను ఔషధులవలనను శిని వారణ మొదలు నుపాయములనేకములు ము. వారు కనగొని యున్నారు. నగారాలకును ధ్వజములకును ఓచక్రీకరణలు పూసిడక యో గించినచో వాని సంబంధముండనంతమొ పోకలు మొదలగు విషజాతువులుండక వానిపోవునని వారు కలెక్షియి వ్వాగు. గ్రామములో వాయింపబడు రుంజలు జమీందారులు ప్రతి దినము తమదివాణము లోవాయింపించు నగారాలుమొదలగు వాని ప్రయోజనము లిందువలన తెలియగలవు. ఓషహారణ ప్రభావముగల ఔషధులవలన విషములను విషసంకలితము లగు వాయువులను తొలగించునుపాయములు కల్పింపబడినవి. మరియు మణిమంత్రాదులుకూడ విషహరత్వమున కార్షకా రులుగ నిర్ణయించి వానికి సంబంధించిన పరిశీలనములుకూడ జరుపబడినవి. మహాగారుడమంత్రము మహానామంత్ర ము అష్టమంగళవిద్య మొదలగునవి ఇచ్చట పరామర్శనీయ ములు కాగలవు. వాములసందర్భమున మంత్రములకు శక్తి అందఁజేరినదియేకదా? ఇట్లు ఆయుర్వేద తంత్ర కర్తలు విషములనుగురించి చేసినపరిశీలనావిశేషములు అమే యములుగ కనుపడగలవు.

ప్రాచీనాయుర్వేద తంత్రకర్తలు విషజాతులనుగురించి సన్నిపపరిశీలనావిశేషములిట్లుండ ఆంధ్రదేశపు వైద్యపుంగ వులు పాములనుగురించియు వానివిషములను గురించియును

చేసి, పరిశ్రమకు కి ముగుల క్రత నసీ దుము, కన్నట్టు
 మన్నది. వాని లనుగురించి భారతదేశమునందలి ఇతరప్రాం
 తములయ న్నది నైపుల ప శీలవానిశేషము లెట్లున్నవో
 తెలిసికొను నుద్దేశముల నుండు కలుగలేదు కాని ఆంధ్రు
 లు సామాన్యము పాములజాతులను కనుగొని వానివిశేషము
 లను వివరములను పరిశీలించి వారికి చికిత్సలనుకూడ బాగు
 గా కవిపెట్టియుండుట ఈసందర్భమున ఆంధ్రదేశమున నేర్పడి
 యుండు వైద్యవారస్వమువలన తెలియదగి యున్నది.
 పాముల నిషేధములకును వాముల క్షయమునుజుచ్చాటనము
 కును మంత్రములను నియోగించునీతులు ఆంధ్రదేశమున
 ను కన్పిస్తున్నవే.

పాముల జాతులను గురించి సుశ్రుతాది తంత్రకర్తలు
 దక్షిణర మండలి రాజీమంత నిర్విషవ్యంతరములని ఐదువిధ
 లుగ వివరి చియుండ ఆంధ్రదేశస్థప్రదాయమున నివి
 దక్షిణదక్షిణర ముండలి రాజీమంత ఉపజాతులని ఐదువిధముల
 విభజింపబడియున్నవి. అ దు దక్షిణరములకు తాగిచులనియు
 నుండ సర్పములకు పెంజెలనియు, రాజీమంతములకు కట్ల
 పాములయు పేర్లుపెట్టి వ్యవహరింపబడియున్నది. నిర్విషవ్యం
 తర జాతులు ఉపజాతులను పేరున వర్ణితములై యున్నవి.
 నీనిని తుళ్ళెములందును సుశ్రుతాదులు దివ్యములను
 ప్రత్యేకజాతిగ పేర్కొనకున్నను ఇదియొక ప్రత్యేకజాతిగ
 ను పరిగణించి యున్నారు.

మరియు సుశ్రుతాది తంత్రకర్తలు వైష్ణవజాతులగా ఎరుబడివిధములగు ఆంధ్రచ్ఛేదములు వర్ణించియున్నది. ఆంధ్రసంప్రదాయమున కూడ నివి జెప్పబడి ఛేదములవరకు వర్ణింపబడియున్నవి. ఆంధ్రదేశమున వానికి ప్రత్యేకనామములుకూడ సుప్రసిద్ధములై వ్యవహారముకలిగియబడుచున్నవి అందు త్రాచుజాతులు తెల్లత్రాచు నల్లత్రాచు సెనెగపూవు వన్నత్రాచు గోధుమవన్నత్రాచు మొగలిపూవుత్రాచు గిరినాగుకోడిత్రాచు ఇత్యాది నామముల ప్రసిద్ధములై యున్నవి. పెంజెరజాతులు రక్తపెంజెర, కాటుకపాడుపెంజెర, పొట్లపెంజెర, తేనెపాడపెంజెర, గవ్వపాడపెంజెర, గువ్వపాడపెంజెర, రెండుతలలపెంజెర, వసుపుపాడపెంజెర, నలు నిట్టి నామముల ప్రసిద్ధి జెందియున్నవి. కట్లజాతులు పెద్దకట్లపాము, నూనెకట్లపాము, ఒత్తెకట్లపాము, వాగపడుగుపాము, చెత్తెగురుపాము, తాటిచెట్టుపాము, గోడ పొగిగురుపాము ఇత్యాది నామముల వివరింపబడినవి. ఇట్లయిన ను నిట్టి జాతులనేకములు ఆంధ్రదేశ సంప్రదాయమున ప్రసిద్ధిపడియున్నవి.

ఈజాతులనన్నిటిని ప్రత్యేకలక్షణములతో వర్ణించి ఆంధ్రదేశపు పెద్దలులు గ్రంథములుగూడరచించియున్నారు. పాములవిషమునకుమణిమంత్రైషభాదులచే చేయబడు చికిత్సావిశేషములుకూడ ఆంధ్రసంప్రదాయమున సుప్రసిద్ధములైయున్నవి. సుశ్రుతాది తంత్రములయందు వర్ణితములైన సర్పజాతులనామము సంప్రదాయవిచ్ఛేదమువలనను సంస్కృతమున

కాని ప్రాసాదాలు గ్రంథమాలకు ఎక్కువ
ప్రార్థనాపామును కలుగజేయబలేదు. గ్రంథములను పరిపే
క్షలు సగమునుండికంటే నధికముగానే వీ.పి.లను తీర్చివేయు
చుందురు. ఇట్టి అతితాపాకరమును ఫిరియందు గ్రంథరచన
గాని, గ్రంథప్రచురణముగాని దుస్సాధ్యముకాక తప్పును.
కావున మాత్రమును పాకించి వైద్యులు వైద్యాభిమానులును
మిమ్మాదరించి ప్రార్థనాపాపనచుట ధర్మమైయున్నది.

శ్రీమూన్ కిషోరాజు

ప్రతివాదిభయంకర కృష్ణమాచార్యులు,

క ధ్రాముక్తేన విశ్వాపీఠసుక్తి.

అగదతంత్రము

శ్లో॥ ధన్వంతరిం నీలకంఠం సూర్యనారాయణంగురుం
 నత్యాతేనోదితాస్సుక్తీ రవలంబ్య విశేషతః
 సిద్ధానితంత్రాణ్యన్యాని పూర్వాచార్యోదితానిచ
 దృష్ట్వాసారం సమాకృష్య సంస్కృత్యచ యథామతి
 రచయామి సువైద్యేభ్యస్తంత్ర మాగద సంజ్ఞకం

టీ॥ ధన్వంతరిని, శివుని, శుభపగు సూర్యనారాయణుని నమస్కరించి
 వారిచే జెప్పబడిన సూత్రముల నాధారము జేసికొని మరియు నీదము
 లును పూర్వజెద్యులచే జెప్పబడినవియునగు తంత్రములనుజూచి వాటి
 నుండి సారమునుగ్రహించి బుద్ధ్యనుసారముగా సంస్కరించి దైద్యుల
 కొరకై అగదతంత్రమును వ్రాయుచున్నాను.

—+వి షో త్ప త్తి.+—

శ్లో॥ మధ్యమానే క్షీరనిధావమృతార్థం సురాసురైః
 జాతం ప్రాగమృతోత్పత్తేః వస్తునీలం మహాప్రభం.

అచ్చాద్యలోకం నాశాయ వ్యాప్తియంతం ప్రతిక్షణం
 జగద్విషణ్ణం తద్భవ్యైవ తేన తద్విషసంస్థితం
 హుంకృతం నీలకంఠేన తతఃస్థావరజంగమే
 అధ్యతేష్ఠన్నిజం రూప ముష్ఠ్యాత్వావంచ నాత్మకం.

టీ|| దేవదాస్యలు ఆమృతముకొరకు పాలసముద్రమును తరచునపుడు అమృతముకంటె ముందు విశేష కాంతిగలిగి నీలవర్ణమైన వస్తువొకటిబుట్టి లోకమును నశింపజేయుటకు షణ్ణ షణ్ణమును వ్యాపించుచుండగా దానినిజూచి జగత్తు విషాదమునుబొందెను. అందువలన దానికి విషమను మొగలిగెను. అప్పుడు ఈశ్వరునిచే ఎదుర్కొన బడినదై యావిషము స్వకీయరూపమునుబీడి కృత్రిమరూపమును ధరించి స్థావర జంగమముల యందు ప్రవేశించెను.

—♦విష భేదములు.♦—

శ్లో|| స్థావరం జంగమంచైవ విషంప్రోక్షమ కృత్రిమం
 దశాధిష్ఠానమాద్యంతం ద్వితీయం పోషశాశ్రయం
 కృత్రిమంద్వివిధం ప్రోక్షం సవిషం సవిషావిషం
 దూషీవిషంతు సవిషం ద్వితీయం గరణచ్యతే.

టీ|| సావనియము, జంగమమనియు, విషము రెండువిధములు. ఇవి అకృత్రిమములు. అందు స్థావరమునకు 10 జంగమమునకు 16 ద్రవ్యములు ఆశ్రయములు కృత్రిమవిషము సవిషమనియు సవిషావిషమనియు రెండు విధములు. అందు సవిషము దూషీవిషమనియు సవిషావిషము గరమనియు చెప్పబడును. (సవిషావిషమన విషములు విషములు కానివియునగు వస్తు సమ్మేలనము వలన చేయబడినది, దీనినే పెట్టుమందు అందురు.

సావరవిషవిజ్ఞానము.

—! సావరజంగమ విషస్వరూపము.

శ్లో॥ స్థావరం హ్యుల్బణంపీర్యే ధాతుకం దాశ్రయంవరం
సర్పలూతాది దంష్ట్రాసు దారుణం జంగమంవిషం.

టీ॥ గసాది ధాతువులయందును ముస్తకాది కందలయందును ఆశ్రయించి
యుండునదియును ఈము, లూత మొదలగు వాని కోరల శాశ్రయించి
యుండునదియును క్రమముగా సావర జంగమవిషము అనబడును. ఇది
విషము అన్నిటిలోను తీవ్రమయ్యితి.

—! విషతన నిరూపణము. —

శ్లో॥ యథావ్యక్త రసంతోయ మంతరీక్షా న్మహీంగతం
తేషు తేషు ప్రదేశేషు రసంతంతం నియచ్ఛతి
ఏవమేవ విషం యద్యద్ద్రవ్యం వ్యాప్యవత్తిషతే
స్వభావా దేవతత్తస్య రసంసమనువర్తతే.

టీ॥ అవ్యక్తిరసమైన యంతరిక్షోదకము ఆకాశాది గణభూయిష్టములైన
ఆయాప్రదేశములందబడి ఆయా భూరసముల నెట్లు పొందుచున్నదో
అట్లే అవ్యక్తరసమైన విషమును విద్రవ్యముల శాశ్రయించియుం
డునూ ఆయాద్రవ్యముల రసమునే స్వభావముగ గణియుండును.

—! విషలక్షణగుణములు. —

శ్లో॥ రూక్షోష్ణతీష్ణవిశదం వ్యవాయ్యాశుకరంలఘు
వికాశినూత్నమవ్యక్త రసం విషమచాకిచ
తద్రాక్షాత్కృతపయేద్వాయం బేష్ట్యాత్పిత్తం సశోణితం
మానసం మోహయేత్తైష్ట్యాత్ మర్కబంధాకఞ్చిసత్త్వపి
వైశద్యావతిఃశ్యేతవ్యవాయాత్ ప్రకృతిం భజేత్.

ఆశుత్వాదాశుతన్తాతి దుశ్చికిత్సం చ లాఘవాత్
 క్షపయేచ్ఛవికాశిత్యాత్ దోషాన్ ధాతున్ మలానపి
 శరీరావయవాన్ సాక్ష్యాత్ ప్రవిశేషికరోతి చ
 తథాప్యక్తరసత్వాచ్చనజ్ఞాయేత విషంత్యితి
 ద్హ్వరంచావిపాకిత్వాత్ తస్మాత్ప్రేతయతేచిరం.

తీగ్రములన్నియు రూక్షము (ఆర్పుట) ఉష్ణము (వేడిని కలిగించును)
 తీగ్రము (మిర్యాలవలె ఘాటును గలిగియుండుట) విశవము (చిక్క-
 దనములేకుండుట) వ్యవాయు (ముందు సర్వశరీరమందువ్యాపించి తర్వాత
 జీర్ణమగుట) ఆకుకరము (శీఘ్రముగా చంపుట) లఘువు (తేలికగనుం-
 డుట) వికాశి (శరీరమున వ్యాపించుచు వదలిపోవుచుండు సంది-
 బంధములను శిథిలముగాజేయుట) సూక్ష్మము (సూక్ష్మస్థానముల
 యందు ప్రవేశించుట) అవ్యక్తరసము (రసమువలన ఇదివిషమనితెలియు-
 నుండుట) అపాకి (జాతరాగ్నివలన జీర్ణముగానుండుట) అను నీలక్షణ-
 ములు గలిగియుండును: విషము రూక్షగుణమువలన వాతమును, ఉష్ణ-
 గుణమువలన రక్తపిత్తములను, ప్రకోపింపజేయును. తీగ్రగుణమువలన
 మనస్సును మోహింపజేసి మర్మబంధనములను ఛేదించును. వైశద్యము
 వలన ఒకచోట నిలువకయుండును. వ్యవాయుత్వమువలన సర్వదేహ-
 మును వ్యాపించును, ఆకుత్వమువలన శీఘ్రమేచంపును. లఘుత్వమువలన
 ఒకగంతులా మనస్సునందువ్యాపించి స్థిరముగ నచ్చట్లుండక పోవుట
 వలన చికిత్స కసాధ్యమును తీసివేయుట కసాధ్యమును అగును. వికా-
 శిత్వమువలన దోషధాతుమలములను క్షీణింపజేయును. సూక్ష్మత్వము
 వలన శరీరావయవములను ప్రవేశించి వికారమును గలిగించును. అవ్యక్త-

ఋషత్వమువలన విషముని తెలియదు. అవిపాకీత్వమువలన జీర్ణముగాక తీసివేయుటకు వీలుగాక చాలకాలము బాధపెట్టును.

—+ విష ప్రభావాదులు. +—X

శ్లో॥ విషేయస్మాద్గుణాస్సర్వే తీక్ష్ణః ప్రాయేణసంతిహి
విషం సర్వమతోజ్జేయం సర్వదోషప్రకోపనం
తేతువృత్తిం ప్రకుపితాజహతిస్త్వా విమార్శితాః
నోపయాతివిషంపాక మతః ప్రాణాన్రుణద్ధిచ
శ్లేష్మణావృత మార్గత్వా ఉచ్ఛ్వాసోస్యనిరుధ్యతే
విసంజ్ఞ స్ఫుటితేవేపి తస్మాత్ప్రతి మానవః.

టీ॥ విషముల్లందుండు గుణములన్నియు తీక్ష్ణములైనవి గనుక సవిత్రిదోషములను ప్రకోపింపజేయును. అట్లు విషముచే వీడింపబడి ప్రకోపమును జెందిన దోషములు తమ తమ కర్మలను (వాతము చలనాదికమును, పిత్తము పచనాదికమును శ్లేష్మము సంధి సంశ్లేషనాదికమును) చేయలేక పోవును. అందువలన విషము పిత్తమువలన జీర్ణముగాక ప్రాణములను బంధించును. విషముతోగూడిన శ్లేష్మముచే ప్రోణోబాగము నిరోధింపబడుటచే ఉచ్ఛ్వాసము బంధింపబడును. అందుచే పూర్ణమున్నను లేని వానివలె సంజ్ఞాహీతుడై పడియుండును.

—/ విషము ప్రాణమును హరించుటకు హేతువు. /—X

శ్లో॥ ఓజసోవిపరీతంత ద్రూక్షాద్వైరన్వితం గుణైః
వాతపిత్తోత్తరం నృణాం సద్యోహ రతిజీవితం.

టీ॥ విషము వాతపిత్తాదిక లక్షణములయిన రూక్షాది గుణములచే సోమాత్మకమైన ఓజస్సును విపరీత మయింపగుటచే ఓజస్సును హరించిప్రాణ

మలను దీసి వేయును. ఓనోలక్షణము శ్లో॥ ఓజస్తతేజోధాతూనాంకుక్తాం
తానాం పరింస్మృతం హృదయస్థమపి వ్యాపిదేహాసితినిబంధనం॥ శుద్ధంసో
మాత్మక స్త్విమిషల్లోహితపీతకంయన్నాశేనియతీంనాశోయస్మిన్తీవృతి
తివృతి, నిష్పవ్యతేయతోభావా వివిధాదేహసంక్రయాః, అని చెప్ప
బడుటచే విషము కూడావిగుణములచే పూర్వోక్తలక్షణములు గల
ఓజస్సును విపరీతమైనదే దానిని మారించును.

—: విషముయొక్క ప్రాణహరణపదతి: :—

శ్లో॥ విషంహిదేహం సంప్రాప్త్యపాగ్దృషయతిశోశితం
కఫపిత్తానిలాంశ్చాను సమందోషాన్ సహశయాన్
తతోహృదయమాస్థాయ హ్నితోచ్చేదాయకల్పతే.

టీ॥ విషము శరీరమున ప్రవేశించి మొదట రక్తమును తర్వాత కఫమును,
పిత్తమును, వాతమును, వాటిఆశయములను క్రమముగా దూషింపజేసి
హృదయమున ప్రవేశించి ప్రాణములను మారించును.

—: స్థావరవిషదశాధిష్ఠానములు. :—

శ్లో॥ మూలం క్రతం ఫలం పుష్పం త్వక్క్షీరం సారవపద
నిర్యాసోధాతవశకందో హ్యధిష్ఠానానివైదశ.

టీ॥ వేరు, ఆకు, పండు, పువ్వు పట్ట, పాలు, చేవ, బంక, ధాతువులు,
దుంప, అను నీపదిస్థావర విషాధిష్ఠానములు, ఈవిషయమున సుస్రుత
మునందు తత్ర, క్షీతక, ఆశ్వమార, గుంజా, నుగంధ, గర్గరక, కరఘాట
విద్యుచ్ఛిఖా, విజయానీత్యష్టే, మూలవిషాణి, నల్లయిష్టిమధుకము, గన్నేరు
గురికెండు, ఈశ్వరి, గర్గరకము, మంగ, పొత్తిదుంప, గంజాయి అను
నీ 8 వేర్లు విషముగాగలవి, “విషశ్రుతికా, లంబా, వరదాడక

కరంభ, మహాకరంభా నీతి పంచపత్రవిషాణి. కేహలపుగంజ, మధ్య
 నుండు సన్ననియాకు, చేదలొప, పాలకేకు, ప్రేక్షణము. అందుగ
 అను నీ రి ఆకులు విషముగాగలవి. కుమార్వృష్టి, కేణుకా, కరంభ, మహా
 కరంభ, కర్కాటక, కేణుక, శివ్యోతిక, చర్మరీ, ఇభగంధ, సర్ప
 ఘాతి, నందనపూర పాతానీతిద్వాదశ ఫలవిషాణి కట్ఫలము కణుము,
 ప్రేక్షణము అందుగ చేదకార, కేణుకలు, విచఫలము, తెల్లమంగ
 కొండమురటి, విషఫలము, సరళదేవదారు, కామనివృత్తము, ఇవి
 కాయలు విషముగాగలవి. వేత్ర, కాదంబ, వల్లజ, కరంభ, మహారం
 భాణి పంచపుష్పవిషాణి, వేము, అడివికడిమి, వాయువిడంగాలు, ప్రేక్ష
 ణము అందుగ, ఇవి పుష్పము విషముగాగలవి. అస్త్రపాచక కర్తరీ
 సారీయక, కరకూట కరంభ నందన పరాటకానీతి సక్తత్వకార్
 నిర్యాసవిషాణి అస్త్రపాచకము వావిలి సారీయకము మంగ ప్రేక్ష
 ణము సరళదేవదారు పరాటకము అను నీ 7 ను పట్ట చేచ, జిగురు
 విషముగాగలవి. కుమదఘ్ని స్నహీ బాలక్షీరీణి త్రిక్షీరవిషాణి
 కుమదఘ్నియనునోపధి, జెముడు, బాలక్షీరియను నీమూడు పాలు విష
 ముగాగలవి, ఘృతాశ్మహారిలంచద్వేధాతునిషే పాపాణము, తాళ
 కము అను నీరెండు ధాతువిషములు, కాలకూట, వత్సవాభ, సర్పప,
 పాలక, కర్మక, వైరాటక, ముస్తక, కృంగీవిష, ప్రపుండరీక, మూల
 క, హలాహల, మహావిష, కర్కాటకానీతి ద్రియోదశకండవిషాణి, వై
 పదమాదును కండవిషముగాగలవి, ఇత్యేవంపంచపంచాశత్ స్థావరవిషా
 ణి భవంతి, ఇట్లు స్థావరవిషములు రెండు విధములుగా జెప్పబడినవి, మరియు
 “చత్వారివత్సనాభాని ముస్తకద్వే ప్రక్షీర్తితే వత్సైవ సర్పపాణ్యా

మః శేషాశ్చైకకమేవతు. వత్సనాథము 4 విధములు. ముత్తకము 2 విధములు, సర్వపము 6 విధములు మిగిలినవి ఒక్కొక్కటిగను జెప్పబడినవి.

—* ఖ ని జ వి ష ము లు. *—

శ్లో॥ రసాలతామ్రముసద నాగవంశాంజనానిచ
శిలాఫేనాశ్శయణయో దళధాతువిషాస్పృతాః

టీ॥ రసము, తాళకము, తామ్రము, సప్త, నీసము, తగరము, ఆంజనములు మణిఃక, పాదములు, ములుగు, ఇవి ధాతువిషములు.)

—* కం ద వి ష ము లు. *—

శ్లో॥ సక్తుకోముస్తకః కార్పూర్వాశ్చసర్వపస్తథా
పైకతోవత్సనాథశ్చ శ్వేతశృంగీతద్దేవచ
కాలకూటస్తథామేష శృంగీదద్దురకస్తథా
హాలాహలశ్చకర్మాటో గ్రంధిర్ద్రావిదకస్తథా
రక్తశృంగీశేసశ్చ యమదంష్ట్రాచసుందరి
వీతాన్యస్తా దళాన్యాహుః కందజాని విషాశ్చైవై.

టీ॥ సక్తుకము, ముత్తకము, కూర్మము, కార్పూర్వము, సర్వపము, పైకతము, వత్సనాథము శ్వేతశృంగి కాలకూటము, మేషశృంగి, దద్దురకము హాలాహలము, కర్మాటము గ్రంధి, హరిద్రము, రక్తశృంగి, శేసరము, యమదంష్ట్రా అను నీ 18 కందవిషములు.

—* కందవిష లక్షణములు. *—

శ్లో॥ ప్రోక్తముత్పలకందాభం నుపేష్యం సక్తువద్భవేత్
సక్తుకంత ద్విజానీయాత్ దీర్ఘవేగం మహాత్కటం
హాన్యవేగంచ రోగఘ్నం ముస్తకం ముస్తకాకృతి

అశ్వీనిలో బహిశ్యేతః తీష్ఠాగ్నిసమవిక్రమః
 తేజసాయస్యదవ్యాంతే సమీపస్థామహీధరాః
 అసాహాలాహలోజ్ఞేయః కిష్కింధాయాం హిమాలయే
 దక్షిణార్ధితపేదేనే కోకజ్జేపిచజాయతే
 కర్కటవత్కః సోతర్మదుః కర్కటకందకః
 కృష్ణామూలాగ్రయోర్వృతః గ్రంధీకంచుకసంయుతః
 స్నిగ్ధః శర్వోపీతసారః హరిద్రవిషడిచ్యతే
 యస్తుగోశృంగకెబద్ధః నాసారంధ్రాత్రసేదస్సృక్
 లఘుశ్చగోస్తనాకారః శృంగీవిషడిదాహృతః
 సంశుష్కార్ద్రకకందాభః సకింజల్కశ్చకేసరః
 సరమాదంప్రవద్దంప్తైర్యతో సాయమదంప్రకః

టీక కలువదుంపవలెనుండి నూరినసన్నుపిండివలె నయి తీవ్రవేగము గలిగిన
 సక్తకము. తుంగదుంపవలెనుండి కొద్దిగవేముగలిగిన ముస్తకము. ఇది
 రోగహరము. తాదేలుచిప్పవలెనున్న కార్మము. పాముపడగవలెనున్న
 దార్ద్రకము. పీచుగలిగి ఆవాలవంటి పిలకలుగలిగియున్న సర్పపము ఇది
 జ్వరహరము తెలుపు పనుపు రంగుగలిగి చిన్నదియు పెద్దవియునగు పిల
 కలుగలిగి పీచులేపన్నునైకతము. ఇది జ్వరాదిసర్వరోగహరము వావిలి
 ఆకులవంటి ఆకులుగలిగి పార్శ్వములందు చెట్లుపెరుగక నల్లనిపుష్ప
 ములుగలిగిహస్తద్వయ ప్రమాణమెత్తుగలిగి క్షుపజాతికిచెందియున్న వత్స
 నాభిష్టు. దీని ర మొదలు 1 అంగులములు పొడవుగలది యు1 మొదలు
 2½ అంగులములు చుట్టుకొలతగలదియు మూలముమొదలు క్రమముగా
 మూలముగానుండునదియు అవుచున్నవలెనుండునదియునగు దుంపను వలె

చాగ్గవిషమందురు. ఇదిగాఢపాలకాశ్మీరసేపాలమునున్నగుజేశములందు
పుట్టును. ఇది పొడవుగను స్థూలముగను హరితర్వాత తెల్లనివొని కితాకా
లము నందుగాని వసంతపువ్వునందుగాని గ్రహించవలెను. ఇది శీత్రు
ముగ చంపునదియును లఘుగుణమునుగలది. మదియు కృష్ణము కపిశము
శ్వేతము అని మూడువిధములుగ నున్నది. ఆవు కొమ్ములవలె చెండు
పలవలుగలిగి లోపలను వెలపలను తెల్లగనున్న శ్వేతశృంగి. దేవాసుర
యుద్ధమందు హతుడయిన పృథుమాలియును రాక్షసుని రక్తమునుండిపుట్టి
రావిచెట్టువలెనుండు చెట్టియొక్క జిగురును హాలాహలమందురు. ఇది
అహిచ్చత్ర శృంగచేర కొంకణ మలయాచల ప్రాంతములయందు
పుట్టును. మేక కొమ్మువలెనున్న మేషశృంగి. కప్పవలెనున్న ద్విరము
గోస్తనములవంటి గుత్తులకాయలు, తాటియాకులవంటి ఆకులుగలిగి
లోపలనల్లగను వెలుపల తెల్లగనుకొండి సమీపమునందలి వృక్షములను
తేజస్సుచే చంపివేయు దానిని హాలాహలమందురు. పీత (ఎండ్రకాయ
వలె పైన కఠినమైన పెచ్చుగలిగి లోపల మృదువుగ నుండునది కర్క-
టకము. నల్లగను మొదలు చివర గుండ్రముగను కుబుసముకలది గ్రంధి
కము. నునుపైన కణుపులు గలిగి లోపల పచ్చగనుండునది హరిద్రవ్యము
లఘులై గోస్తనమువలెనుండి అవుకొమ్ముకు గట్టిన ముక్కునుండి రక్తము
ప్రవింపజేసిన రక్తశృంగి. ఎండిన అల్లము కొమ్మువలెనుండి కేసరములు
గలది కేసరము. కుక్కపన్నువంటి దంష్ట్రములుగలది యమదంష్ట్రకము.
లేక కుక్కపన్నువంటి మధ్యతానెగలది యమదంష్ట్రకము.

శ్లో॥ కందజాష్టాదశైతానిప్రాణి ప్రాణహరణిహ్ని.

ఆద్యష్టకంభేషజాఢే దశకంఠసనాదకే

శస్త్రాశ్వాద్యామధ్యవీర్యా అంత్యాసహ్నిసమానుతః

టీ|| పై 18 విధముల కందవిషములు ప్రాణుల ప్రాణముల హరించును. అందు మొదటి 8 బొప్పిదలయందును మిగిలిన 10 రసవాదము సంధును విశేషముగా నుపయోగించును - మరియు మొదటి 8 మధ్యవీర్యములును మిగిలిన 10 అగ్ని సమాసహ్నిములును ఆయుయున్నవి.

—• స్థావరవిషసామాన్యకార్యము •—

శ్లో॥ స్థావరంచజ్వరం హిక్కాఽదంతహర్షం గలగ్రహం
ఫేనఛర్ద్యరుచిశ్వాసాః మూర్ఛాంచకురుతే విషం
టీ॥ స్థావరవిషము జ్వరము ఎక్కిర్లు దంతహర్షము మింగునుపడకుండుట
నురువగుచ్చుట వమనము అరుచి శ్వాస మూర్ఛవీటినికలుగజేయును:

—• మూలాదివిషభక్షణకార్యము •—

శ్లో॥ ఉద్వేష్టనం మూలవిషైః ప్రలాహోమోహవనచ
జ్వంభాఽంగోద్వేష్టనశ్వాసాః జ్ఞేయాః పత్రవిషేణతు
ముష్కశోఢః ఫలవిషైర్దాహో ద్వేషశ్చభోజన
భవేత్పుష్ప విషైర్భగ్నిరాధ్మానం మూర్ఛనంతథా
త్వక్సారనిర్యాస విషైరుపయుక్తైర్భవంతిహి
ఆస్యదౌర్గంధ్య పారుష్య శిరోరుక్మ ఫసంస్రవాః
ఘనాగమః క్షీరవిషైః విఙ్భేవో గురుజహ్వతా
హృత్పీడనంధాతు విషైర్మూర్ఛా దాహశ్చతాలుని
ప్రాయేణకాలఘాతీని విసాజ్యేతాని నిర్దిశ్యేత్
కందమల్లవిషేతీష్ణైతేషాం వత్సోమివిస్తరం

టీ॥ మూలవిష భక్షణమువలన చుట్టుకొనిపోవుట, ప్రలాహము మోహము

గలుగును. పుత్రవిషమువలన అవధింతలు కలిగి ము చట్టకొని పోవుట
 క్వాసగలుగును. ఫలవిషమువలన వృషణములందువాపు దాహము అన్న
 ద్వేషము గలుగును. పుష్పవిషము వలన వాంతి అధ్వానము మూర్ఛ
 గలుగును. పట్టచేప భిగ్గు విషమువలన నోటివాసన జిహ్వకాకియము
 తలనొప్పి చొల్లుకాడట కలుగును. ఔరవిషము వలన నోటి నడుగు
 వచ్చుట విరేచనము నాలుక జరుచుకొనుట కలుగును. భాతువిషము వలన
 గుండెయందుపీకు మూగ్గు చెలికలెండట కలుగును. సాధారణముగ నీ
 విషములన్నియు తినిన కొంతకాలమునకు ప్రాణములను హరించును.
 కందవిషములు పాషణ విషములు తీవ్రములైనవి గనక వాటిని విశేష
 ముగా జెప్పుచున్నాను.

— శక్తుకాది కందఃపగుణములు. —

శ్లో॥ గ్రీవాదార్యల్యవాక్సంగా శక్తుకేనుమతావిహ
 గాత్రస్తంభోవేషధుశ్చ జాయతే ముస్తకేనతు
 శార్దూలశ్వేతపిడకాః త్వక్కాతస్యంచజాయతే
 దార్ద్రీకేనతుసన్యాసః శిరోరోగశ్చజాయతే
 సర్వపేవాలవైగుణ్యం అనాహారగ్రంధిజన్మచ
 సై కతేనతనస్రావః జిహ్వకఠింతాభజేత్
 గ్రీవాస్తంభోవల్పనాభే పీతవిష్ణుత్రనేత్కృతా
 శ్లో॥ గ్రీవిషేణంగసాదదాహకోటరవి చ్యుద్ధయః
 స్పర్శాజ్ఞానం కాలకూటు వేషధుస్తంభోవచ
 మేవశృంగాతు వైవర్ణ్యంహక్కా శోభప్రమూఢతాః
 దర్దురేణ దురాలాపః కఠింతు మండు కవద్ధనః

చిరేణోచ్చస్థితిశ్చావోనరోహాలాహలేనవై
 కర్కోటకేనమాదయే గ్రంథిశూలోద్గమాభృతం
 గ్రంథ్యాతుశోభవైవస్య గ్రంథినంధవవచ
 హరిద్రకేనపాండుత్వం పీతవిఘ్నాత్రనేత్రతా
 రక్తశృంగ్యాతు రక్తత్వమక్షోర్యుద్ధిస్తథోదర
 ప్రసేకః శేనరాఘేతు విజ్ఞేదోనేత్రపీతతా
 డంప్రేణతూత్పతతూర్ధ్వం హస్థదంతాన్దశత్యపి.

టీ|| సప్తకవిషమవలన మెడవారిపోవుట, మాట బాగారాకపోవుట కలుగును. శుష్టకమువలన శరీరము కట్టరాదుట వణుకుకలుగును. కొర్రువిషమువలన తెల్లని బొబ్బలులేచుట శరీరము బరు పెట్టుట కలుగును. వాక్యీకమువలన సహ్యాసము తలబొప్పి కలుగును. సర్పపక్షివలన వాతము వికృతికొందుట, కడుపుబ్బరము కలుగుట కలుగును. సైతమువలన శరీరమునుండి నీరుకారుట శాలక బిరుసెక్కుట గలుగును. వత్సశాభమువలన మెడతిగియుట మలమూత సేత్రములు పచ్చవగుట కలుగును. శృంగీవిషమవలన శరీరము కీడించుట మంట కడుపుబ్బరము కలుగును. శాలకూటమువలన స్పర్శజ్ఞానములేకయుండుట వణుకు శరీరము బిగియుట కలుగును. మేషశృంగీవలన శరీరము వివర్ణతకొందుట. ఎక్కిళ్లు వాపు, మాధ్యము గలుగును. దర్దరమువలన పిచ్చిగామాట్లాడుట కంతమున మందుకమువలె ధ్వని కలుగును. హాలాజాలము వలన శరీరము నలుపెక్కుట కష్టముగా శ్వాసకమ్ముట కలుగును. కర్కోటకమువలన హృతయమున గ్రంధులు శూలకలుగును. గ్రంథివలన వాపు వివర్ణత, గ్రంధులు కలుగును. హరిద్రకము వలన పొండువు మలమూత

నేత్రములు పచ్చనగుట కలుగును. రక్తశృంగి వలన కన్నులు ఎరుపుగ నుండుట ఉదరవృద్ధికలుగును. కేశరమువలన చొల్లకాగుట విశేషము లగుట నేత్రములు పచ్చబడుట కలుగును. దంష్ట్రవిషమువలన ఎగిరి పడుట నవ్వుట, పండ్లుకొరుసుట గలుగును.

శ్లో॥ అలభ్యాయత్నతశ్చైతే వివిభావిషజాతయః
అతోనిర్దిష్టమేతచ్చ వివతంత్రవిచక్షణైః
విషంచోప విషంచేతిద్వివిధంస్థావరంవిషం
ఆగదేరసయోగేచ రసాయన విభావపి.

టీ॥ పైనజెప్పిన విషజాతులన్నియు ప్రయత్నము చేసినను అలభ్యములయినది అందువలన వివతంత్రకర్తలు విషము విషోపవిషభేదముచే రెండువిధ ములనియు ఆగదమునందును రసయోగములందును రసాయనవిధియందును ఆవియో యుపయోగింపబడుచున్నవనియు చెప్పివారు.

శ్లో॥ విషంతు కందజంత్రై వత్సనాభః ప్రశస్యతే
విషాణాంబంష్ట్రకాంతానాం ప్రయోగోనేహదృశ్యతే
పరంతీష్ణం ధాతువిషేమల్లం కృత్రిమమేవచా

టీ॥ విషోపవిషములలో విషపదముచే కందవిషమేవ్యవహరింపబడుచున్నది. అందురసాదులలో వత్సనాభము ప్రశస్తమయినది. 18 కందవిషముల కును వాదమునందు దప్ప రసాదులయందు ప్రయోగముకనుసించుటలేదు ధాతు విషములలో ఖనిజ పాదాణము కృత్రిమ పాదాణములు వత్స నాభమునకంటెను తీష్ణములయినవి.

—* ఉపవిషములు. *—

శ్లో॥ ఘృహ్యర్క లాంగరీగుంహ మాయారి విషముష్టికాగి
జేపాలోశ్మత్తాహి ఘేనభల్లాత విజయాదయః

10 జనుడు, జిగ్గడు, వాత్తిడు, గురిజెడు, గన్నేడు, నిషముట్టి, వతి
 ఉపేక్ష, పల్లవండు, బీదగింజ, గంజాయి మున్నగువి ఉపవిషములు.

శ్లో॥ స్థావరం జంగమంచాపి కృత్రిమం వాపియద్విషం
 సద్యోనిహంతి తత్సర్వంగుణైః పూర్వోద్దితైర్గుణైః.

టీ॥ నాపి జంగమ కృత్రిమ విషమలూ కేదియైనను పూర్వోక్త గుణ
 విశిష్టమై యదల వెంటనే ప్రాణములను హరించును.

— స్థావర విషవేగ వివరణము —

శ్లో॥ స్థావరస్యవిషయక్షస్య వేగేపూర్వోప్రజాయతే
 జహ్వయాః శ్యావతాస్తంభో మూర్ఛాతానః క్షమోషమిః
 ద్వితీయే వేపదుః స్వేదో దాహః కంఠేచవేదనా
 విషమామాశయం ప్రాప్తం కురుతేహృదివేదనాం
 తాల్మశోషస్తృతీయేతు శూలంచామాశయేభృశం
 దుర్బల్యేహరితేనూనే జాయతేచాస్యలోచనే
 పక్వాశయగతే తోదహిక్మాకాసాంతకూజనం
 చతుర్థే జాయతేవేగే శిరసశ్చాతిగారవం
 కఫప్రసేకోనైవర్జ్యం పర్వబేదశ్చపంచమే
 సర్వదోషప్రకోపశ్చ పక్వాధానేచవేదనా
 షష్ఠే సంజ్ఞాప్రకాశశ్చ భృశంచాప్యతిసార్యతే
 స్కంధవృద్ధ కటీభంగః భవేన్మృత్యుశ్చసప్తమే.

టీ॥ స్థావరవిషము తినించానికి మొదటివేగమునందు చాలుకన్నలనై మొద్దు
 పారి మూర్ఛ, శ్వాస, క్షమము, వాంతికలుగును. 2వ వేగమున వాగు
 నదుట, తాపము, కంఠమునందు బాధకలుగును, 3వ వేగమున విషమా

మానవుడును గూడ గుండెయందు బాధ చెందెనంటే అమాశయమునందు
 క్షూల కన్నులు రంగమారి పన్నెదటి వాచుటకులుగును, 4వ వేగము
 పక్ష్యాశయముననుండి పోటు ఎక్కినట్లు బట్ట కేగలరమట తలబరువు
 పీటిని కలిగించును. 5వ వేగమున కషమకారుట విదగ్ధత కల్గిపోటు
 సర్వదోషప్రకోపము పక్ష్యాశయమునందు బాధకులుగును. 6వ వేగము
 తెల్లవినశించి విరేచనము లెక్కువగానగును, 7 వ వేగము పెడ,
 పిపు నడుములు నిలవకపోవుట తరువాత స్రాణముపోవుట సంప
 విందును.

— స్థావరవిషయేగ క్రమచికిత్స. —

ప్రథమే విషవేగేతు నరం యత్నేన వామయేత్
 వమనేన సమనాస్తి యతస్తస్య చికిత్సితం
 యస్మాదత్యమ్ముష్ణంచ తీష్ణంచ పరితంవిషం
 అతస్సర్వవిషేషాత్ : పరిషేకస్తుశీతలః
 జొష్ణాత్ తైష్ణాత్ విశేషేణ విషంపిత్తం ప్రకోపయేత్
 వమితంసేచయేత్తస్మాత్ శీతలేనజలేననై
 సస్పిర్మధుభ్యో సంయక్త మగదంపాయయేద్ద్రుతం
 ద్వితీయే పూర్వవద్వాంతం విరిక్తంచాను పాయయేత్
 తృతీయేగదానం తుహితం నస్యంతథాంజనం
 చతుర్థే స్నేహసమ్మిశ్ర మగదం ప్రతియోజయేత్
 పంచమే మధుకక్వాధమాక్షికాభ్యాం యుతంహింస
 షషేతి సారవత్స్పిర్ధి రవవీడకృ సప్తమే
 మూర్ధ్ని కాపపదం కృత్వాసాన్యగ్వాపిశితం క్షిపేత్

యస్యయస్యచ దోషస్యపశ్యేత్స్లింగాని భూరితః
తస్యతస్యాషడైః కుర్యాద్విపరీత గురైః క్రియాం
సిద్ధేఃసంభోజనంద ద్యాత్సితయాచ సమన్వితం

శ్లో విషము తిని వానికి మొదట వేగమున వాంతి జేయించవలెను. విషము నందు వాంతికి సమానమైన చికిత్సలేసేలేదు. విషము మిక్కిలి తీవ్రము గుణములు కలదగుటచే సర్వవిషములయందు శీతల జలపరిషేకము హితమైనది. సైగుణములచే విషము పిత్రమును ప్రకోపింప జేయును గనుక వమనానంతరము శీతలజలముచే తడవవలెను. పిమ్మట తేనెనీయి కలిసి యోషీవిసాఝగదము నివ్వవలెను. 2 వ వేగమందు అట్లే వాంతి జేయించి విరేచనమునొచ్చి అగదపానమును జేయించవలెను. 3వ వేగమున యోషీవిసాఝ గదమునిచ్చి సస్యకర్మజేసి అంజనము వేయవలెను. 4 వ వేగమున నేతితోగలిపిన పైతృగదమును ఇవ్వవలెను. 5 వ వేగమున అతి మధుర కషాయములతో తేనెగలిపి పైతృగదము నివ్వవలెను. 6వ వేగమున అతిసారమునకువలె చికిత్సజేయవలెను. 7 వ వేగమున అద్దపిడకమునుజేయించి నెత్తిమీద కాకి కాలువవలె గాట్లుపెట్టి రక్తముతో కూడిన కొర్రమాంసమునుజేసి కట్టవలెను. మరియు వేగములయందు ఏదో దోషములయొక్క లక్షణములు ఎక్కువగా కనుపించునో వానికి విపరీత గుణములుగల విషమారోషధములచే చికిత్సజేయవలెను. నిర్వికారుడయిన తద్వవాత అగు రసముగల ఆహారమునందు చక్కెర గలిపి ఇవ్వవలెను.

— విషగూరయ వాగువు. —

శ్లో వేగాంతచేత్సన్యతమేకతే కర్మణిశీతలాం

యవాగూరసంఘృతశ్చైద్రానిమాందద్యాద్విషాపహం

నిత్యము కింకరలు గిర్యాహ్వరజనిద్వయం
కోశారకన్యగ్నికః పారాసూర్యవల్లభము తాభయాః
పునర్నవేహలేశ్వరైకయః సారిబేబలా
ఏషాంయవాగూర్షిః క్వాధేకతాహంతివిషద్వయం

1. పై గీతములలో స్వయంకటి చేసి సత్త్వత దిశసభుగింజం దిం తె
నక్కరు తెల్లదిం తెన పసపు మాని పసపు చేదువీర అజామోదము తీసి
బొద్ది నుడుగుడు తిప్పతీగ కరక్కాయ గలిజేయి తెల్లగలిజేయి రేణు
త్రైకటుకములు నల్లమగంధిపాల తెల్లమగంధిపాల ఒకటిని
గుముప్పెట్టి చల్లార్చి తేనెనీయి గలిపి నేవించి పరజంగమవిషము
లగు హరించును.

— అజేయఘృతము —

శ్లో॥ మధుకంతగరం కుష్మంభద్రదారుహరేణవః
పున్నాగైలైలవాలూనినాగపుష్పేత్పలంసితా
విడంగంచందనం పత్రం ప్రియంగుద్ధామకంతిధా
హరిద్రేద్యేబృహత్యోచసారిబేచస్థిరానహః
కల్పైరేషాంఘృతం సితం అజేయమితివిశ్రుతం
విషాణి హంతసర్వాణి శీఘ్రమేవాజితం క్వచిత్.

టీ॥ యష్టిమధుకము గ్రంధితగగము చెంగల్వకోమ దేవదారు రేణు
పున్నాగపుష్పము ఏలరులు కూడుబుడమ కాగకేసరాలు తెల్లదిం తెన
తెల్లదిం తెన వాయువిదంగాలు చందనము అకుపత్ర ప్రేంకెడ గా
మంచిగడి పసపు మౌనిపసపు నేలములక వాసుడు మగంధి
కాలపల్లె గోరింట వీటికల్కముచే తయారుచేయబడినది ఆ దేహవిష్క
వనబహు, విషవిషములను హరించును.

—* మహాకాదిము, చ. మ. *

శ్లో॥ తద్వన్మధూకమధూక పద్మశేష చ ద్విజైః

టీ॥ పూర్వమువలెనే యస్మిన్మధూకము ఇష్టప్రవృత్తి తామరపరిమలు చంద
నములు కీ టిదే ఘృతమును తయారుజేసింబుచ్చిన విషమునుహరించును.

—* చంద్రోదయాగదము. *

శ్లో॥ అంజనగతగరం కువ్దం హరితాలంమనశ్శిలా

ఫలినీ త్రికటస్పృశానాగపుష్పంసకేసరం

హాశేణుమధుకం మూంసరోచనాకాకమాలికా

శ్రీలేష్టకం సర్జరసః శతాహ్వకుంకుమంబలా

తమాలపత్రతాలీసభూజ్జీరనిశ్లాద్వయం

కన్యోపవాసినీ స్నాతాశుక్లవాసామధుద్రుతైః

ద్విజానభ్యర్చ్యతైః పుష్పేకల్పయే దగదోత్తమం

వైద్యశాస్త్రతదాచిత్రం ప్రయతాత్మాఫరేడిమం

నమఃపురుషసింహాయ నమోనారాయణాయచ

యథాసానాభిజానాతి రణేకృష్ణపరాజయం

వతేనసత్యవాక్యేన అగదోమేప్రసీదతు

నమోవైడూర్యమా తేహులుహులురక్షమాంసర్వవిపే భ్యః

గౌరిగౌఢాధారి చాండాలిమాతంగిస్వాహా

ప్రియేచద్వితీయోమంత్రః ఓంహరిమాయస్వాహా

అశేషవిషలేతాలగ్రహకార్మణసాప్యసు

మరకజ్యాధి దుర్భిటుయుద్ధాశనిభయేషుచ

పాపములు దేవుని దయచేత మన్నింపబడును.
 వీరు చనిపోయినారు. — అది దేవుని దయచేత.

11. సాధారణము గ్రంథితగ్రంథము చంద్రాక్షరము తాళము మణికి
 కలుకానుగు త్రితీయములు స్వచ్ఛందము సంకల్పము (చంద్రాక్షరము)
 కేరళముగల పాపపుష్పము లోకము యిక్ష్విగుణములు జటామాంబ
 గోనోచరము కానర సరిలబాక (వాణ్నిమలేయచరి) భూవర్గము
 పోపు సంకల్పపుష్పము బల ఆంబు) తాళిసపరి భూపతి పట్టిజేరు
 పసలు ప్రాంతములు ఏమిల కన్యాయముచేసి శుభప్రయోగము దరించి
 దాహముండి చూడ్చి బ్రాహ్మణులకు పూజించి పుణ్యమీనక్షత్ర
 ముందు తేనెనో అందమును కలగజేయవలెను. తయారుచేయు
 నపుడు నైదుడు పంచాంగముగల నాయకమును చదువవలెను
 దానిని ముచ్చగాజేయవలెను. అది కేరళాక్షరములే అనువానిని హరి
 మాయమునచంద్రమును జదువవలెను. ఇది పాన చంద్ర అంజన మణి
 బంధబంధనామలే ముకయోగింపబడి సర్వవిషయేలాశక్తిగ్రహ ప్రయో
 గ పాపములను మరకవ్యాధి దుష్టితము చుక్కయము పిడుగుభయ
 ము అనువానిని పోగొట్టును. (నిని చంద్రోదయమందును.) ఇది కాంతి
 కరమయినది.

శ్లో॥ తండులీయక పత్రం వాక్యాధంబర్చరకస్యవా
 శ్లో॥ తండులీయక పత్రం వాక్యాధంబర్చరకస్యవా

12. చిట్టిపూరనుగాని, మాచికాయకపాయమునుగాని, తెల్లమేకమాత్రము
 అప్పుడేయిచ్చేదిగాని యుపయోగించిన సాహు ఎడమమీదిమీది

—♦ స్నుహీక్షీరము. ♦—

శ్లో॥ స్నుహీక్షీరవిషం కుర్యాత్తాపమా మాశయేభ్యశం
విశేషతస్తద్భుక్తంతు కృత్వానైషూచికాం క్రియాం
ప్రాణాన్ హరతి నిక్షిప్తం త్వయీపుష్పంకరోతిచ.

టీ॥ జముడుపాలు అజాశయమున ప్రశేపించితాపమును ఎక్కువగాకలుగ
జేయును. విష్కూటముగా భుజించినవానికి వమనవేగములు గలుగ
జేసి ప్రాణములను హరించును. పీసెల కలబియింపపడెన నల్లగుడు
యొడు పువ్వును కలుగజేయును.

—♦ చికిత్స. ♦—

శ్లో॥ తత్రాశుపమనం కార్యం ద్రవం ద్రాక్షాభవం పిబేత్
సహేమపుష్పస్సాముద్గోయావస్తత్ర ప్రశస్యతే
పుష్పే పశ్యేదక్షీతంత్రం యథాదృష్ణివిపద్యతే.

టీ॥ జముడుపాలను త్రాగినచెట్టనె వమనము చేయించవలెను. తరువాత
ద్రాక్షాంసమును త్రాగించవలెను. తంగేడుపువ్వు, పెసలు, వీనితో
తయారయినకట్టు నిచ్చుటమంచిది. కంటియందుపడిన అక్షితంత్రోక్త
రీతిచె దృష్టిచెడకుండ చికిత్సజేయవలెను.

—♦ అర్కక్షీరము. ♦—

శ్లో॥ అర్కక్షీరం త్వచిక్షిప్తం సోదంతాపం కరోతిచ
భుక్తం విణ్ముత్రకరణాత్ జిహ్వతాపాద్ధరేద్ధనూన్
అక్షిశోధం, దృష్టినాశం యోనాగర్భస్యస్రంసనం

టీ॥ జిల్లేడుపాలు చర్మముమీదపడిన మంట వాపు కలుగును. త్రాగిన
యెడల మూత్రమును, విశేషమును, చేయుటచేతను జిహ్వతాపము

చేతను పాపములను హరించును. అందులకును మృత్యు, దుష్టి, నాశముల కలుగజేయును. మోచియునునున గొర్రుకామును చెయును.

— 1 చి క్త్య. —

శ్లో॥ తత్రయుంజ్యదాయుస్త్విరతో ద్రాక్షాశంపిణేత్
నీచీభూమ్యున్మయుత్తే గుర్యయాహాహిస్తథా.

టీ॥ బల్లెడుపాలకు తాగిన ఆహారమును వస్తియై (Stool & ch pump) పక్షిమృత్యుయైన ద్రాక్షాశము నిష్పవరకు, నీచీభూమి, చెంది, కెనుచు కిటి కట్టుచివ్వవలెను.

— 1 లాంగలి. —

శ్లో॥ లాంగల్యుక్తాగుణైర్మూర్ఖనాసదావై వత్సనాభతః
వత్సనాభక్రియాగుర్యాత్ లఘీష్ఠిన్మూన యతఃస్మృతా
శుచీరసోహితస్తత్ర సాగదోవేగసంభవే.

టీ॥ పొత్తిమంప వత్సనాభముకలిపె గుణమునందు. త. క్రి. వై. దిగకుక రాని వేగములందు వత్సనాభచిత్సలనే చేయవలయును. వేగమొందుదు అగదములను శుచిరసముతో చేర్చి ఇచ్చుటమంచిది.

— 1 గురివెంద. —

శ్లో॥ గుంజాఫలసః షిప్తో వ్రణేనిబ్రా వినాశచం
తీవ్రదౌర్బల్యతాంత్రదాం ప్రోతోభ్యోరక్తసంస్థిపం
వ్రణేశోధంచ తాపంచ కృత్వాప్రాణం హరేద్బలాత్

టీ॥ గురివెందపండురసమును వ్రణమునందుజేసిన నిద్రానాశమును, తీవ్ర దౌర్బల్యమును, తంద్రను ప్రోతస్సలయండి రక్తమువచ్చుటను కలుగ

శ్రీయును, ప్రణయముగ నాత్మను కాపమును గలిగించి ప్రాణములను
హరించును.

— చి కి త్స. —

శ్లో॥ ప్రణయః ప్రత్యుల్యత్రిఫలాక్వాధైరగదమాలిపేత్.
భుక్తేఽమాశయమాశుధ్యతతో ద్రాక్షారసంపిబేత్

టీ॥ ప్రణయుడు త్రిఫలకషాయముతోకడిగి అగదమును పూయవలెను. గురి.
బెందరసమును తినిన అమాశయమును స్తమక్ష్వంపుతోకడిగి ద్రాక్షా
రసము నివ్వవలెను.

— కరవీరము. —

శ్లో॥ కరవీరోశితః కుర్యాత్తాపమామాశయేభృశం
సశూలం రేచనం వాంతిః ధమనీశీఘ్రగామినీ
తతః క్షీణాఽజ్ఞాతరూపా దృష్టిఃకించిద్వికాశినీ
సంస్విద్యహస్త పాదాదిశీతలం వైభవేద్భృశం
భవేదాక్షేపకంవాపి శక్తినాశాన్మృతిర్భవేత్.

టీ॥ గన్నేరుపప్పునుతినిన అమాశయమున తాపమును నొప్పితోగూడిన విరే.
చనమును, వాంతినిగలిగించును. నాడితోందరగానడచి తర్వాత క్షీణించి
తెలిసికొనుటకు వీలుగానిదగును. జాప కొంచెము పెద్దదగును, చమట
పట్టి కాళ్లుచేతుల మిన్నగునవి చల్లుబడును. ఒక్కొక్కపుడు ఆక్షేప
కముగలిగి శక్తినశించి మృతిజెందును.

— చి కి త్స. —

శ్లో॥ విషంహృత్వామవస్త్యాతు దద్యాదుత్తేజకం ద్రవం.
ఆక్షేపక ప్రలాపాదాజయా నిద్రోహితోభవేత్

టి॥ అనువస్తిచీ (Stomach pump) ఆహారమునుకడిగి విషమును తీసివేయవలెను. తర్వాత ఉత్తేజమును ర్థములను (చీ, కాఫీ, కినిన్ ఆసిడ్, బ్రాండి మున్నగునవి) ఇవ్వవలెను. ఆక్షేపకవాతము ప్రలాపముకలిగి విజయపత్రిచీ నిద్రను పట్టించవలెను. (కొంచెము క్లోరోఫారమును వాసనచూపించవచ్చును. ఈథర్ హైపోడెర్మిక్ ఇంజక్షను ఇవ్వవచ్చును.)

—+ విషముష్టి. +— *

శ్లో॥ భ్రమోహృదిధ్వనిర్భాదశ్వాసేభుక్తేధతిందుకే
హనుగ్రహేణతత్ప్రదాదంత బంధోభవేద్భృశం
ఉదరోరః స్నాయుజాలంక్రమాత్కుంచీకృతం పునః
ధనుర్వాత ఇవాభాతికుర్యాదాక్షేపకం హతాత్
అజాతమూత్రవిత్స్రంసః సర్వాంగస్వేదతాతథా
కదాచిన్మాంసశైధిల్యమేతైర్మరణ సంభవః.

టీ॥ (విషముష్టి నెక్కువగాతినిన తలతిరుగును, గుండె ఎక్కువగాకొట్టుకొన్నట్లు కనుపించును. శ్వాసకష్టముగానుండును. దవడలయందు బాధగలిగి పండ్లుకరుచుకుపోవును. పొట్ట వక్షఃస్థలమునందలి స్నాయువులు బిగిపి ధనుర్వాతమువలె కంగును. దీనితోపాటు ఆక్షేపకముగూడ కలుగును. మలమూత్రములు తెలియక నె కడలును. సర్వాంగములయందు చనుటపట్టును. ఒక్కొక్కప్పుడు మాంసములు శైధిల్యమునుజెంది శ్వాస రోధము మున్నగువానివలన మరణముగలుగును.)

—+ చికిత్స. +—

శ్లో॥ ప్రథమేవయనందద్వాదామవస్తి మథాపివా ।
ఆక్షేప సంభవేనైవ ప్రయుంజ్యాదామవస్తికం

తత్రయంజ్ఞాజ్ఞయా నిద్రాం యథాక్షేపోవినశ్యతి ।
జంబూత్వక్ష్మేతతీయూహాతిందుకేతి ప్రశస్యతే ॥

టీ. తిందుకవిషమునందు మొదట వమనమునుగాని అమవస్థినిగాని చేయిం
చవలెను. (Stomach pump లో అమాశయమును కడుగవలెను.)
అక్షేపకవారిము సంభవించిన అమవస్థిని చేయరాదు. అపుడు అక్షే
పము తగ్గుటకుగాను జయచేనిద్రను పట్టించవలెను. దీనియందు నేరేడు
సక్క మింగలిచక్క వీటి కట్టు ప్రశస్తమైనది. మరియు (అక్షేప
కము ప్రారంభించిన Cloropharam ను వాసన చూపించవలెను.
Aminal Charcoa, Tonic Acid P Permanganate
ను యిచ్చి వివక్రియను పోగొట్టవలెను. Cloral Hydras ను
కొంచము నీటిలో కలిపి త్రాగించవలెను. త్రాగలేనియడల అదవ్యర
మందు నీచికారి చేయవలెను

— దంతి. —

శ్లో ॥ భుక్తం జీపాల బీజంతు కృత్వావాంతిం విరేచనం ।
సంస్విద్యసర్వ గాత్రాణి కృత్వా దుర్బలతాంతథా ।
కదాచిత్రాణహరీదమతిరేచనయోగతః ॥

టీ. నేపాలపుగింజను తినిన వమన విరేచనములను గలిగించి శరీరమునం దు
తటః నగుటపట్టి దౌర్బల్యమును గలుగజేయును. ఒక్కొక్కప్పుడు విరేచ
నము లధికమగుటచే దౌర్బల్యమును గలుగజేసి పాణిములను హరిం
చును.

— చికిత్స. —

శ్లో ॥ విరేచనేతి యుక్తేతు యవాగూం దాపయేదుఃపః

. ప్రతిక్షణం తత్రదద్యా దప్యాహరస్సరేచనే
నకదాపి ప్రయుంజీత తీవ్రస్థుభనకారకం.

టీ॥ నేపాలమువలన విరేచనము లెక్కువైనపుడు యవాగువు నిష్పవలయును.
భుజించిన యాహరము విరేచనద్వారా వెడలుచున్నను తిరిగి యాహ-
రము నిచ్చుచుండవలెను తేలికగ విరేచనములను బంధించు ఔషధముల
నిష్పవలనేగాని తీవ్రబంధకము నిష్పరాదు.

—* ఉన్నతము *—

శ్లో॥ ధూరే భుక్తే ముహూర్తేతు వేగోత్పన్నా గలగ్రహః
క్రమేణాపస్మృతిం యాతి భ్రమస్సేవ్దో ప్రలాపకం
కనీనికా వికాసశ్చ హాసకథావతి భ్రామ్యతి
పరస్యం స్వం నజానాతి జలేపతతి కంపతి
గలగ్రహఃద్భుత్తశ్వాసో న్యాన్పాడి మందగామినీ
కేచిదత్ర విపద్యంతే ప్రాప్యాత్మేపక లక్షణం

టీ॥ ఉన్నత గింజలుతినన గంటలో నిశావలె వేగమువచ్చి దప్పిపుట్టి
కంతము బంధించి క్రమక్రమముగా అపస్మృతి కలుగును. త్రిష్ణ
చమట ప్రలాపము పుట్టును. కనుపాప వృద్ధి జెందును. నవ్వును
పరుగెత్తును. తిరుగును. తనది పరునిది యను విభేదము తెలియదు
పరుగెత్తి నీటియందుపడును, పలుకును, కంతము బంధించుటవలనశ్వాస
బంధించి స్త్రీ జించును, నాడి మందగించును, అత్తేపవాతముగలిగి కొం-
దరు మరణింతురు.

—* విజయా. *—

శ్లో॥ పిపిలికా ప్రసరణమివశ్యాద్విజయాశన
భవేయ్యైవతరంగాశ్చత్రసౌ మనసిసంభ్రమః

అధికారస్తుదృష్ట్యగ్రే ఊర్ధ్వబుద్ధిరపస్మృతిః
 వాగ్విశృంఖలతా వాంతిరామస్య గలయాక్షతా
 భూమాపాదేతు ప్రక్షిప్తేకూపేప్రక్షేపణంయథా
 కదాచిదృమనాచ్ఛాంతిస్సన్వయం వాపిప్రశామ్యతి.

టీ|| భంగియానుతినిన శరీరమున చీమలు ప్రాకినట్లుండును- శరీరమున తరం
 గములు కలుగును. మనస్సునందుభ్రమ పుట్టును. కండ్లవదుట చీకటిగ
 నుండును తనబుద్ధి అమాశమున నున్నట్లుండును. వెనకచెప్పినవి మరచి
 పోవును. స్వేచ్ఛగా ప్రతిదిగట్టిగామాట్లాడును. అమాశయమందు అపక్వ
 పదార్థమున్న వానియగును, కంఠమెందుకొనిపోవును, భూమిమీద పాద
 ముంచిన నూతిలా వేసినట్లుండును. ఒక్కొక్కపుడు వమనమువలన గాని,
 స్వయముగగాని ఈవిషముజ్ఞాంతించును.

—♦ ధూర్తవిజయా చికిత్స ♦—

శ్లో|| ధూర్తే జయాయాం వమనంకృత్వా శిరసిసాతయేత్
 అత్యంత శీతవార్ధారాం నిద్రాయై భస్మమాక్షికం
 యథేష్ట నిద్రామాలింగ్య క్షీరం జాగ్రతి సంపిబేత్
 ధూర్తేవద్ధం చ నిర్గుండి తందులోదక విష్యతే
 జయాయాం లాకుచంసీరం గృంజనం వాప్రశస్యతే

టీ|| ఉమ్మెత్త బంగియానుతినిన వమనమును జేయించి తలమీద మిక్కిలి
 చల్లనైన నీటిని ధారగా పోయవలెను. నిద్రవచ్చుటకుగాను మాక్షిక
 భస్మము నివ్వవలెను. (మరియు బ్రాహ్మేడునుగాని క్లోరల్ హైడ్రేట్ ను
 గాని ఇవ్వవచ్చును,) నిద్ర బాగాపోయి మేల్కొనినతర్వాత పాలను
 త్రాగించవలెను. ఉమ్మెత్తవిషమునందు విరుగుడుగా పద్మము వానిలి

వియ్యపు కడుగును ఉపయోగించబడును. బంగారురంగును నిమ్మకాయ
రసముచు గాని ఎర్ర ఉల్లిగడ్డ గసముచుగాని ఉపయోగించు లెని.

—♦ అహి సేనము. ♦—

శ్లో॥ భుక్తేహి సేన ఆదాతుభాంతిర్భారశ్చమూర్ధని
ఆధ్మానం చ తథాలస్యం స్యాన్నిద్రావదపస్పృశిః
అతిభుక్తేశ్వానవృద్ధి ర్ముఖనేత్రోష్ణకృష్ణతా
కనీనికాయాస్యంకోచః ప్రస్వేదాచ్ఛితశాఖతా
అర్ధనేత్రోష్ణమృకావా నిశ్చేష్టశ్శిథిలాంగతా
కనీనికావికాసశ్చశ్వానరోధోభవేత్తథా.

టీ॥ నల్లమందుతినిన మొదట తలతిడిగి బరువెక్కును. తర్వాత కడుపుబ్బి
సత్వముగలిగి నిద్రావలె ముక్తకలుగును. ఎప్పుడగాతినిన శ్వాసవీరు,
ముఖము, నేత్రములు, పెదవులు నల్లబడును— కనుపాప సంకోచము
జెందును; చెమటబట్టి కార్కుచేతులు చల్లిబడును— మరణమాసన్ను.
ఆరగముగలిగి నిశ్చేష్టుడై ఆవయములు శిథిలత్వమునుజెందును. వాప
వృద్ధిజెందును. శ్వాసబంధించి మరణము గలుగును.

—♦ చి కి త్స. ♦—

శ్లో॥ తత్రాశువమనం కార్యం విహాయేననివృత్తే
దివారాత్రం వినిద్రాయనస్యయోగానియోజయేత్
శీతానిజలబిందూనిక్షి పేన్నేత్రముఖాదిషు.
శక్తస్యపాయయేన్నిష్ఠముక్షేజకమధాపివా
అశక్తస్య గుదద్వారాదాహారం ప్రేషయేత్సుధీః
తతఃక్షీరం యశాగూం వాపాయయేత్సమచాషధాం

అగడతర్కము.

1. స్వచ్ఛంద తిరిగివెంటి విషము తెలుపటానికి వచ్చునట్లు వసునమును చేయించవలెను. (హాళము Potas permanganus నీటిచే స్వమిక్ పంపుద్వారా ఆమాళయమును బాగాకడగి వేయవలెను. అట్లు ఒకపింట్లు, నీటియందు 10 గ్రాములు పెర్మాంగనేసును వేసి లోపలికి పోయిననీరు రేరంగుగా తిరిగిరానంతవరకు చేయవలెను. స్వమిక్ పంపు దొరకని యడలి 20 గ్రాముల జింక్ సల్ఫేటును నీటియందుకల్పి (త్రాగించి వసునమును చేయించు చుండవలెను.) రోగిని 24 గంటలు నిద్రజోపండునట్లు కాపాడుచు నన్యముల నుపయోగింపవలెను. (ఆమోనియమును వాసన చూపించవచ్చును. నేత్రములు ముఖముమీద చల్లని నీటిబిందువులను చల్లవలెను. కొంచము శక్తిగలిగిన తర్వాత తీసి రసముగల ఉత్తేజక పదార్థములను (చీ, కాఫీ,) ఇవ్వవలెను. త్రాగలేనిమొదల గుద మూర్తిముగుండా ఆహారము పెక్కించవలెను. (రోగికి ఆపమృత గలిగి నశ్యానరోగదశ గలిగిన ఒక గురిగింజలో 14 వ వంతు Atropin-sulphate ను ఇంజక్షను చేయవలెను. శిశుంగత్వము గలిగిన బ్యాటని ఉపయోగించ వలెను. ఇట్టి పద్ధతಿಯందు ఒక ఆహారాత్రము గడవినగాని రోగి జీవించునను ఆశయుండదు.) తర్వాత పాలనుగాని యవగవునుగాని త్రాగించవలెను. నల్లమందు విషమువలన వసున రేచనములుకావు- అందువలన పొట్టనుండి దీనిని తీసివేయుట కష్టము. ముప్పాత్రో నీటిని ఎక్కించి ఆమాళయమును కడిగిన ఒకొక్కపుడు నల్లమందునిని అలస్యముకాని యడలి కొంచెముగా వెలుపలికి వచ్చును- వసునోషధమువలన బైటికిరాదు. కొందరు దీనిని విషకాంతిగాను టీ, కాఫీ, ప్లీకోనియా దుత్తారార్కము మొదలగువాని నివ్వవలెనని చెప్పుచున్నారు-

— భల్లాతకం —

శ్లో॥ భుక్తే భల్లాతకే కుష్మాన్సుంతాపం రక్తవేగతాం
క్షీప్తం తైలం తనాశోభం విప్లుష్టం కాలచిహ్నకం
తత్రతత్రైవ విస్ఫోటోయత్రతస్య రసోషతత్.

టీ॥ జీడిగింజను అధికముగా తినిన తాపమును రక్తవేగమును గర్భిణియను-
చాని తైలము చర్మముమీద పడిన వాపును నల్లని బొబ్బను కలుగ
జేయును- ఆబొబ్బచితికి చానిరస మెచ్చుటెచ్చటపడునో అప్రదేశమున
కూడ బొబ్బలు లేచును-

— చికిత్స —

శ్లో॥ మిష్టం స్నిగ్ధం గురుతరం భుజ్యాద్యల్లాతకేశితే
శోధేలింపే న్నారికేల తైలం విప్లుష్టకేపివా
సచించాముచనాతైలం సాత్మగుష్టం సకింఠుకం

టీ॥ జీడిని అధికముగా తినిన మధురమును స్నిగ్ధమును గురువునునైన బోజ-
నమును చేయవలెను- వాపుయందును బొబ్బయందును కొబ్బరినూనెను
పూయవలెను- మరయు చింతపండు దూలగోవిల మోదగపృవ్వ వీనితో
దేనితోనైనను కలసిన కొబ్బరినూనెపూయవలెను-

— కలంజము. —

శ్లో॥ కలంజభక్షణాద్ధూమపానాన్నాడీగతిర్హితా
తతః క్షీణాభవేత్ భ్రాంత్యావమధుర్జాయతే భృశం
అస్థిశూలోంగశైధిల్యం రక్తస్థానస్యవైకృతిః
కదాచిచ్ఛ్వాసరోధేన మృత్యుస్సంభవతీహతు
తత్రాశురేచనం కార్యం దద్యాద్ద్యూషమసం శయం
శ్వాసరోధేకృత్రిమశ్చశ్వాసః కార్యోవిజానతా.

టీ. పాగాన మిరిమిరి తినినను పాగ త్రాగినను నామితి వేగమును జెందును. ఆవేగము తర్వాత తగ్గి శక్తియు తిరిగి వచ్చును బాగానగును. ఎముకలలో నొప్పి, శరీర దౌర్బల్యము, రక్తాశయవికారము కలుగును. ఒక్కొక్కప్పుడు శ్వాసబంధించి మృత్యువుకూడ కలుగును. అపుడు చెంటనే విరేచనము చేయించవలెను; తర్వాత యూషము నివ్వవలెను. శ్వాసబంధించిన కృత్రిమశ్వాసను కలిగించవలెను.

— ర స ము —

శ్లో॥ రసజాతాః పదార్థాయే రసకర్పూరకాదయః
తచ్ఛేవనాత్తథా శుద్ధరసయోగాది సేవనాత్
లాలాదశనశైధిల్యం దంతవేష్టాఘపాకీతా
పూయరక్తాగమస్తేభ్యో జ్వరోదుర్బలతాభ్రమః
తనుకంపోహస్త పాదకంపో మందాగ్ని రేచనే
రక్తవాంతిర్మాత్రరోధో బాధోమూత్రస్యనంసనే.

టీ. రసమువలన తయ్యుచేయబడిన రసకర్పూరము మున్నగువానిని ఆశుధ రసయోగములను సేవించుటవలన చొల్లు, పండ్లుకదలుట, చిగుళ్ళువాచి పోకముజెంది చీము నెత్తురు వచ్చుచుండుట, జ్వరము, దౌర్బల్యము, భ్రమ, శరీరకంపము, హస్తపాదకంపము, అగ్నిమాంద్యము, విరేచనములు కలుగును. రక్తవాంతి, మూత్రబంధము, మూత్రమువచ్చునపుడు పోటు మంట కలుగును.

— చి కి త్స. —

శ్లో॥ శ్వేతాంశం కుక్కుటాండస్యక్షీరే నీరేధవాక్షిపేత్
పాయయేన్ద్రియత్వాధ విదధీతామవస్తికం

అథవాతాంశం పిష్టం తదాదర్శ్యాననామయేత్
 ఖాళితేమాశయే సాగక్షీరాన్నం వాధయానజం
 గత్వాదార్శ్యల్యమాయా తే ఉత్తేజకద్రవం పిబేత్
 సనీరగంధద్రావస్య కవలగ్రహణ్యతే

టీ. రసపదార్థములను తినినపుడు కోడిగుడులూ తెల్లని సాసను నీటిలోగాని పాలలోగాని కలిపి త్రాగించవలెను. (దీనిని త్రాగుటవలన రసకర్మము దానియందు కలిసి Albumenale మెయ్యి ఆగును. దీనిని యెక్కువసాల్లగాని యెక్కువగాగాని ఇవ్వకూడదు.) తర్వాత స్వేచ్ఛకృతం పురోఅమాశయమును కడిగి చేయవలెను. కోడిగుడుల కొరకనిసముయము లోబియ్య పుపించి నీటిలోగాని పాలలోగాని గల్పి త్రాగించి వాంతి చేయించవలెను. ఆమాశయముపరిశుభ్రమైన తర్వాత సగ్గబియ్యపుక్షీరాన్నమునుగాని బాల్గంజినిగాని త్రాగించవలెను. గోగిడుగ్బలుడుగానుండిన ఉత్తేజకపదార్థముల నివ్వవలెను. గంధకద్రావకమును నీటిలోగల్పి పుక్కిలి పట్టిన చిగురువాపు మున్నగునవి పోవును.

— తామ్రము. —

శ్లో॥ తామ్రమంతు వచనంకుర్వాత్తత్తత్తాంశ సుభవాత్
 అతివాంతోక్రియా కార్యయావావాంతిహారామతా.

టీ. తామ్రమును తినిన దానియందు మైల తుత్తభాగమందుటవలన వాంతిని జేయును. వాంతులైక్కుచై ఉపద్రవము కలుగునట్లు తోచిన వాంతి హరక్రియను చేయవలెను.

— జనదము. —

శ్లో॥ జనదేతామ్రవత్కార్యం తుత్థాంశస్యాత్ర సుభవాత్.

టీ. స్వప్నాంధ సృష్టిభంగమందుకలన నిదియు వానిని గూడ జేయును,
గనుక తామమున పత్రనే చికిత్సితయవలెను.

— 1 నా గ ము. —

శ్లో॥ మృద్ధాక్షుశ్శంగ సి-మూరకాద్యానాగభవాశ్చయే
ఆతితద్భక్తజాతాపా జాయతేమాశయేభృశం
మలావరోధోభూలశ్చై ధిల్యం హస్తపాదయోః
సిందూరాత్స్వరభంగశ్చ శ్వాసరోధోభవేష్టుకాం.

టీ. నీసమునుండి తయూ చేయబడు మృద్ధాక్షుశ్శంగి, సిందూరము ముష్టుగు
వానిని యొక్కవగా నేపించిన ఆమ శయమునంద తాపము, మల
బంధము, శూల, కాలుచేతులయందు కంపము కలుగును. సిందూ
రమువలన స్వరభంగము శ్వాసబంధము కలుగును.

— 2 చి కి త్స. —

శ్లో॥ అత్రాపి వమనం కార్యమథవా చామవస్తికం
పృథివీ గాలచూర్ణంతు తిదావిషహారం మతం
దార్బలేతు సురాశే గ్యా సురీకట్ఫలమర్దనం
శతాంగేతుహితం శ్వాసబంధేకార్యశ్చక్పత్రిమః
ఇందుం కస్తూరికాం దద్యాద్ధృత్క్రియారోధసంభవే

టీ. నాగవిషమునంగును వమనమునుగాని ఆమవస్తినిగాని చేయించవలెను
తర్వాత రక్షణ బొగ్గచూర్ణమును తినిపించవలెను- ఇదివిషమును హరిం
చును. దొడ్డుకొమ్మ గలిగిన మద్యము నివ్వవలెను- కాలు చేతులు
చిల్లబడిన కొంతకాయ ఫలము వీటిచూర్ణమును మర్దించవలెను- శ్వాస
బంధించిన కృత్రిమశ్వాసను కల్గించవలెను. మృదయముయొక్క క్రియ

యాసావునట్లే చేసియును. గాని కిందునిగాని ఇవ్వవలెను.
[లేక నలగబడి *Inject Anqure* పై పిచ్చికో ఇచ్చెను
ద్వారా ఇవ్వవలెను 10 *Mis. Tinct. Igetalis*ను త్రాగచ
వలెను లేక *Igetalis Injection* ను ఇవ్వవలెను.

— 7 వం గ ము. —

శ్లో॥ వంగేనాగం మిలత్యేష క్రియకైత్రయ హేతునా
ఉపద్రవేషు తజ్జన్మేష్వాఖ్యాతానాగవత్క్రియా

టీ॥ క్రియ విక్రమమనందరి లాభముచే లాభవెక్కు పడచుటకగాను
పంగమనందు పక్షిలు నాగమను గల్గుదురు. అదవలె అట్టి
పంగమనండి గల్గిన ఉపద్రవమయందు నాగమనకవలె చికిత్స
చేయవలెను.

— 8 అం జ న ము. —

శ్లో॥ అంజనేత్యశితే వాంతీరేచనం జాయతే 2 హు
అపిమల్లస్య కిహ్నోజయతేచ విశేషతః
అత్రాపిమల్లవత్కార్యా చికిత్సాప్రవిజానతా

టీ॥ అంజనము యెక్కువగా తినిన వాతలు కరదనములు విశేషముగా
కలుగును, మరియు పాషణభక్షణమవలన గలగు లక్షణములు గలు
గును. దీనియందు పాషణమునకవలెనే చికిత్సచేయవలెను.

— 9 పే నా శ్లో. —

శ్లో॥ భుక్తం మల్లం కరోత్యాదాతానమా మాశయత్వచిం
క్రమశ్శోగేషు సర్వేషు తదాసంజయతే భ్రమః
కేనశాంతిం నజ నాతిఃస్మృతే చాభిగచ్ఛతి
మూత్రేతుజ్వలనం సృష్టేకేచిచ్ఛాంతిర్భవిష్యతి

పీఠాస్యాద్ధృదయేకోఽస్థో స్యాదూష్మాముఖనేత్రయోః
 మూత్రరేచనయోరక్షం దుర్బలేంద్రియతాంతిమే
 శీతతాహస్తపాదేషు ధనుస్సీక్షీణతామృతిః
 అంతేశ్శేచిన్విప్రలాపః శేచిన్విక్టాఘ్నాచకుంచనం
 శేచిదాక్షేభకం మూర్ఘా శేచిన్నిద్రావిసంజ్ఞతాం
 గత్వాత్యజాతివైశాణాక్ క్రమకోభాపేవితే
 శాఘాపకంపాదాఫిర్యః జ్వలనం చేంద్రియానిశు
 పిపీరికా వ్రసనణమివాగే శక్తిహీనతా.

టీ|| పాణినిమూలమునందు మొదట ఆయాశయమునందలి చర్మమునందు తాప
 మును కలుగజేయును. తర్వాత క్రమక్రమముగా సర్వావయవములందు
 దు తాపమునపుట్టింది భ్రమను గందరగోళమును కలుగజేయును. ఏవిధ
 ముగను కొంచెమును శాంతిగలుగదు. మలరూతమును జారీయగును.
 మూత్రము వదలునపుడు మూట, వదలినతర్వాత కొంచెము శాంతి కలు
 గును. గుండెముందును శోష్ణముగందును బాధకలుగును నోరు నేత్రము
 లనుండి ఆవిరివచ్చుచుండును. 'మూత్రమునందు విరేచనమునందు తక్తము
 వచ్చును. చివరకు ఇంద్రియములందు దౌర్బల్యముకలుచేతులవల్ల
 బడితాడిక్షీణించి పాణిముఖపోవును అంతమునందుకొందరుప్రలాపమును,
 కొందరిపిక్కలువంచికొనిపోవుటనుకొందరు ఆక్షేపకవాతమును, కొందరు
 మూర్ఘును, కొందరునిద్రాపటిత్రాపస్మృతినిపొంది పాణిములనువదలుదురు
 దీనినిక్రమక్రమముగా నేవించిన కాలు చేతులయందు కంపము, చెముడు,
 కాలు, చేతులు, కన్నులు, మూత్రమార్గము మున్నగునానియందునుంటి,
 శరీరమున చీమలు పోకినట్లుండుట బలహీనము కలుగును.

శ్లో॥ విషేతీవేన్ననలికార్వ చితావనిరౌతు
పిపీలికా ప్రసరణమివాంగేన్లనిశూతే
సంజ్ఞాలోపంతథాక్షేపం ప్రాప్యమృత్యుమనాప్సృతి
వాతదోషోవిశేషేణ సర్వరోగేషుదృశ్యతే.

టీ॥ తీవ్రమైన పాపాణమును ప్రయోగించిన అన్నవాడియొక్క త్వష్ట
యందు తాపము, శిశివాధ, శరీరమున చీమలు పాకినట్లుండుట గాని
శూన్యత్వము, అపస్పృతి తక్షేపకవాతము ఆరు వారిని గలిగించి
మృత్యువును కలుగజేయును. స్వవికారముల యందును వాత దోషము
విశేషముగా కనుపించుచుండును.

— చి కి త్స. —

శ్లో॥ మల్లేశితేచామవస్త్రిం వారం వారం ప్రయోజయేత్
నహ్యేకవారమాయాతి దృఢం లీనం యతోభవేత్
ఆకంఠం సాయయితోవృష్టం నీరంవాక్షీరమేవవా
వామయేన్మేలయిత్వాతు లవణం వాధస్వపం
తతోపిచేద్రేచనార్థమై రండంఛైలముత్తమం
ఆరామశాక సర్వాంగరసోవైతండులాంబునా
పీతోవశిష్టం హరతి వాంతిరేచనసంహృతం
తతోయవాగూంయూమం వాదాపయేత్ప్రచురేనిత.

టీ॥ పాపాణమును దీనిన ఆహారముని మాటిమాటికి ఉపయోగించవలెను.
ఆహారమునందలి లోచర్మమున అణగి పొచివలె పట్టుకొనియుండు
విషము ఒకమారు ఉర్ధ్వబస్తి నుపయోగించుటవలన కానేదు,
లవణము లేక ఆవహగమును గల్పిత నీచినిగాని పా అను

గాని కఠము స్వచ్ఛము త్రాగించి గనుము జేయించవలెను, తర్వాత
విశేషమున మంచి అముదమును త్రాగించవలెను. తొట్టూర సమా
లమును పండి సముతీసి కఠతో గట్టి త్రాగించి వాటి విశేషము
లచే తీసివేయబడిగా మిగిలిన పాషాణమును వారించును. బారరాగ్ని
సీప్తిజేచి తర్వాత గలంగిగాని పట్టుగాని త్రాగించవలెను. (సమా
శయము పరిష్కరించు తర్వాత విషమును పోగొట్టటకొరకై Hydrated
sesquioxide of iron క్రొత్తగాతయూజేసి చిక్కని భాగమును
ఇవ్వవలెను, తిరి తర్వాత moxall తో గాని అముదముతోగాని
విశేషము చేయించవలెను పాశ్చాత్య వైద్యులు చెప్పచున్నారు.)

—♦ శిలాతాళకములు. ♦—

శ్లో॥ శిలాతేమై తోన్మ్యానగుణే మల్లనశసంభవాలే
అతస్తేషాం వికాశేషమల్లస్యైస్క్రియాహితా

ఈ వణిగిల తాళకములయందు పాషాణ భాగముండట వలన నితయును
పాషాణముగ కఠ త్రాగెము తిక్కి వికాశములను గలుగజేయును.
అది వలన కీ యిదన పాషాణ చిక్కిన యవలెను.

—♦ దూషీనిషము ♦—

శ్లో॥ విషత్రు త్రిషధిదేహదశేషం యదస్థితం
జ్వలం హత విషమైర్వావతాగ్నౌతకలోపితం
స్వభావేన హ్యుగళం తస్మాదీనిషతాం వ్రజేత్
నాల్పశ్చలయ హంత శక్యగర్హం సమాగతమ్.
లికేపురీషభేదాన్య గంధవైరిన్యత్య ట్గదీ
మూర్ఛన్యమన్ గర్హదవగ్నిషణ్ణ ఉదరాకృతీ

విషమా మాశయశ్చేతు కథవతగడిపుమాన్
 పశ్యేమరత్నిత్ర గడిసత్పహీనోనిరాశయః
 భవేత్ప్రధస్తకేశాః శక్తిలూనగరద్యదా
 స్థితంరసాదౌ హేతుత్తాన్ కర్మాధాతుభవన్గదాన్
 కోపం యాతివిశేషేణ శీతవాతాదిదుర్దిన్
 పూర్వరూపం శ్లేషహర్షావంగ మర్దోజ్జ్వలికా
 సిద్ధాగరుత్వం రూపంతు మందలారుచిభిద్దయః
 అపస్త్రిన్నమదే కోత జలదరశిష్టతాః
 మోహోధాతు క్షయశ్శీఘ్ర ఆననేపణిపదయోః
 మూర్ఛాతిసారా విషమజ్వరోనాప్రబలాత్పమా
 ఉన్మాదమన్యజ్జనయే దన్యదానాహమాచరేత్
 అన్యత్కుష్మచగాద్గద్యమన్యచ్ఛక్ర క్షయాదికం
 కక్షస్యాన్యత్తథా మాసస్యాన్యతోపం ప్రయాతచ
 తదామూర్ఛా పౌబోధౌచ ప్రజాయేతేనిరంతరం
 ఉత్పత్తోత్పత్త్యతన మాత్రకూర్పస్తాభనా
 సంధితైధిబ్యవైవర్ణ్యమల బంధక్లమాస్తథా
 క్రమేణవేశ దిససావర్ణి మాయాంతి రంహసా

॥ సావర జంగమ కృత్రిమ విషములు మూడును శేహమునుండి నిశ్శేష
 ముగా పోగొట్టబడక మిగిలినను ప్రాణబటపలనగాని విషమరౌపధా
 దలచే బలహీనముగా జేయబడటవలనగాని వాయువు అగ్ని ఎండలచే
 ఆచ్ఛివేయ బడుటవలనగాని స్వభావముగగాని తక్కువ శతముగలవిగ

నుండి శక్తియును ప్రవేశించియున్న దూషీవిషముని చెప్పబడును ఇది స్వల్పశీర్షము గలదగుట వలన పెంటనే మూణమును గల్గింపక కఫముచే ఆవరింపబడి సువత్సరముల కొలది శోష్ణమును దణగియుండుటచే నోగి వికేవరమును మోకికావర విగనత్వము, దప్పిక గల్గి మూర్ఛబెందుచు వాంతిజేసికొనుచు గద్గదస్వరము గల్గి ఉచ్ఛ్వాసారహితుడై ఉదర రోగలక్షణములు గల్గియుండును. విషచూషణయ మందున్న కఫవార రోగములు గలవాడును పశ్చాత్తమందున్న వాతిపిత్త రోగములు గలవాడును అయి జలయులేక ఏమితోచక పెంటుకలూడి సోయి అవయవ పటుత్వముకల్గి రెక్కలూకనీసిన పక్షివలెనుండును. దూషీవిషము రసాది ధాతువులందు ప్రవేశించిన నిధానోక్తములయిన ఆయాధాతు జన్య రోగములను గల్గించును, ఈవిషము చల్లని గాలివాన మొదలగునవిగల దుద్ది వసముందు ప్రకోపించును. అపుడు సంధివిక్లేపము గగుర్పాటు ఒకలుకొప్పులు ఆవలి-తలు నిద్ర గురుత్వము అను పూర్వరూపములను గల్గించి విషము బాగా వ్యాపించిన తర్వాత మచ్చలు అరుచి వాంతి ఆచీర్ణము అన్నచుదము దద్దులు జలోదరము వివర్ణత మోహము ధాగుక్షయము కాలునేతుల యందు వాపు, మూర్ఛ ఆతిసారము, విషమజ్వరము చారుణపై నదప్పి కలుగును. దూషీవిషములందే ఒకరకము ఉచ్ఛ్వాదమును మరియొకటి ఆవాహమును మరియొకటి కుష్ఠమును గద్గదస్వరమును మరియొకటి శుక్రక్షయము మొదలగువాని గల్గించును. మరియొకటి పక్షమునకు గాని మాసమునకు గాని ప్రకోపించును. అపుడు తుణకాలముమూర్ఛ పెంటనే తెలివినింతరము గలుగుచుండును. మరియు ఎగిరిపడుట శరీరము కట్టవలెనగుట అంశ్రుశూల అవయవములు పట్టులేకుండుట వివర్ణత మలబంధము క్రమము ఇవి కలుగును. వెగదివసములు క్రమముగా వృద్ధిబెందుచుండును.

శుభ శుభ శ్రీ గదలు

—♦ దూషీవిషవిశ్లేషము. ♦— X

శ్లో॥ దూషీతం దేశకాలాన్న దివాస్వప్నైరభీష్టకః
యస్మాద్దూషయతేనాతూనతో దూషీవిషస్కృతం

టీ॥ ఎక్కువ చలిగాలి వడముగల యుహపదేశమునందు వాసము జట్టిలక్షణములుగల వాయువేవనము కల్లుపువ్వులు జ్ఞులవలు మొదలగు పదార్థ సేవనము పగటివిద్ర నిషిద్ధ సంభోగ వ్యాయామములవలన ప్రకొపించి రసాది ధాతువులను దూషింప జేయుచుగనుక దూషీవిష మనబడుచున్నది

—♦ దూషీవిషచికిత్స. ♦— X

శ్లో॥ దూషీవిషాంతం సుస్విన్నమూర్ధ్వం చాధశ్చైశోధితం
దూక్షవిషారి మగదం లేహయేన్నఘనాప్లుతం.

టీ॥ దూషీవిషముచే పీడింపబడిన వానికి స్వేదకర్మజేసి వమనవిశేషములను జేయించి దూషీ విషార్యగదమును తేనెతో గలిపి ఇవ్వవలెను.

—♦ దూషీవిషార్యగదము. ♦—

పిప్పల్యోధ్యామకం మాంసరోధ్రమేలాసువర్చికా
కుటుంబటం నతంకుప్తం యష్టిచందనకైరికం
దూషీవిషారిన్నామ్నాయం సచాన్యత్రాపిహర్యతే.

టీ॥ పిప్పళ్లు కామంచిపూరి జటామాంస లాడుగ వీలగులు సోవర్చలవణము తుంగముస్త గంధితగరము చుగ్గల్యతోష్ణ యష్టిమధుకము చందనము కైరికము వీటిని సమభాగములను చూర్ణించిన దూషీవిషార్యగద మందురు.

—♦ దూషీవిషోపద్రవములు. ♦— X

శ్లో॥ జ్వరేదాహేచహిక్మా యామానాహే శుక్రసంక్షయే

శోభేతిసాకే మూర్ఖాయాం హృద్రోగేజతరేపిచ
ఉన్నాదేలేకథా వైవయేచావ్యేస్యరుషద్రవాః
యథాస్వంతేషు కుర్వీత విషమైర్న రాషదైఃకీయాం

టీ॥ దూషీవిషమవలన గలగు జ్వరము తాపము ఎక్కిళ్లు కడుపుబ్బరము
శక్రక్షయము ఉబ్బు ఆతిశాతము మూర్ఖహృద్రోగము ఉదరము
ఉన్నాదము వలన పొందలగు నపద్రవములయందు అయారోగము
లను హరించు చికిత్సను విషహరౌపధములతో కలిపి ఇవ్వవలెను.

— సాధ్యాసాధ్యవివరణము. —

శ్లో॥ సాధ్యమాత్మవతస్సద్యో యాప్యంసంవతస్సరోత్థితం
దూషీవిషమసాధ్యంతు క్షీణస్యాహితసేవినః.

టీ॥ శ్రోత్రగాగణిగన దూషీవిషము స్మృతిగలవానికి వెంటనే గుడుడును
గంపత్సరము చాటిని యాప్యము ఆపథ్యము చేయువానికి క్షీణించిన
వానికి సుదరనేరదు.

— దూషీవిషారితము. —

శ్లో॥ మృతం సూతంమృతం స్వర్ణంశుద్ధలోహంసమాక్షికం
త్రయాణాం గంధకం తుల్యం మర్ద్ద్యం కన్యాద్రవైర్దినం
తచ్చుష్కం మాసమేకంతు ససితాక్షౌద్రసంయుతం
దూషీవిషం యోగజంచనస్య త్యేవ నసంశయః.

టీ॥ గంధకము స్వర్ణకృష్ణము ఉక్కురాబాడి మాక్షికభస్మము ఇవి ఒక్కొక్కటి
భాగము గంధకము 3 భాగములు కీటిని కలబంద రసముతో మర్దించి
అరితర్వాత పంచదార తేనె యుపాసములతో మాసమురోజులు
నెలలకిది దూషీవిషము గరివిషము (పెట్టమంద) నశించును.

— ♦ పుత్రజీవయోగము. ♦ —

శ్లో॥ పుత్రజీవళలాగ్నజ్ఞాం నిష్కమాత్రం గవాంషయైః
పీత్యాదూషీవిషం హన్యాత్ గరం ఘోరతరంతథా

టీ॥ పుత్రజీవి ఫలములొని గుజ్జను నిష్క ప్రమాణ మాపుపాలతో నేనిం
చిన దూషీవిషమును పెట్టుమందను పోగొట్టను.

— ♦ సర్పాక్షియోగము. ♦ —

శ్లో॥ సమూలపత్రాం సర్పాక్షిం పిష్ట్యాపిండం నమూత్రకే
ఆలోద్యపానతోహంతి విషం కృత్తిమనంభవం.

టీ॥ సర్పాక్షి సమూలమును నూరి సమూత్రముతో త్రాగించిన కృత్తిమ
విషమును హరించును.

— ♦ దిగవిద్వలక్షణము. ♦ —

శ్లో॥ విషదిగ్ధేనఽర్థస్త్వ ప్రతామ్యజీమ హుర్మహుః
విష్ణుభావభజతే విషాదః చాశుగచ్ఛతి
కీటైరివావృతం చాస్యగ్రాతం చిమిచిమాయతే
శ్రోణిష్యత్యశిరస్కంధ సంధయస్సస్సవేదనాః
కృష్ణదుష్ప్రాసవిప్రావీత్యుగ్మార్భజ్వరదాహవాక్
దృష్టికాలవ్యవ మధుశ్వాసకాసకరః క్షణాత్
ఆర్తక్త పతివర్యంతః శ్యావవ ధోతీతీగ్వ్రణః
నూయ తేపచరితే సద్యోగత్వామాంసంచ కృష్ణతాం
వ్యగ్నిన్నం శీర్షతే భీష్టం సపిచ్ఛిలపరిసోవం.

టీ॥ విషముచే పూయకొడిన బాణము మెడలగువానిచే కొట్టిబడినవాడు
మఱియు టికి లాపమున బొంది నిలువలేకను పైవర్ణమును విషాద

మును పొందును. ఒకలంతయు నీమగు పాకినటుల చినుచినుచును,
నడుము వెన్ను శిగన్ను భుజము సంధులు వీటియందు బాధగలుగును.
తెబ్బనుండి నల్లలి దువ్వగక్తులు కారుచు దప్పిక మూపు జ్వరము
దాహము దృష్టికాలువ్యము వాంతి క్వాస కాస వీటిరికలుగజేయును.
వ్రణముగల ప్రదేశము ఎరుపుగను పచ్చగను ఉండి మధ్యనల్లనై
మిక్కిలి బాధను గలుగజేయుచు మాంసమంతయు నల్లబడి నూదులచే
బాడిచినట్లును నిప్పుచే కాల్చినట్లును ఉండును మరియు తడిగనుండి
విచ్చి మైన నీరు గారుచు మాంసము ముక్కలు విడిపోవుచుండును.

—/ దిగ్ధవిధచికిత్స. /—

శ్లో॥ కుర్యాదమర్మవిధస్యహృదయావరణం దృతం
శల్యమాకృమ్యతప్రేసలో హే నాశుద హే ద్వీణం
అథనాముష్కక శ్వేతాసానుత్పక్తాయా వల్లితః
శిరీసాత్ గృధ్రీనఖ్యాశ్చతూరేణ ప్రతిసారయేత్
శుకనాసాపౌతివిషవ్యాఘ్రా మూలైశ్చలేపయేత్
కీటదుష్టచికిత్సాంచ కుర్యాత్తస్యమహ్నాత్
ప్రణేతు పూతిపిశితే క్రియాపిత్రవిసర్పవత్

టీ॥ మర్మస్థానములయందు కొట్టబడినవానికి హృదయ రక్షణను వెంటనే
చేయవలెను. తరువాత వ్రణమునందలి శల్యమును లాగివేసి కాల్చిన
లోహముచే వ్రణమును కాల్చువలెను. లేక మొక్కపుచ్చెట్టు తెల్లదిం
తైన రక్తచందనముపట్ట మంజిష్ఠ దిరిశనము పెద్దగోరుచెట్టు వీటి జ్వర
ములచే ప్రతిసారణ చేయవలెను. దురిదిలము అతివస ములకవీటి
చేర్చును నూరి పూయవలెను, మరియు తగునట్లు కీటదష్ట చికిత్సను జేయ

టీ|| ఆశీర్వాదములయిన జంకువుల ఆవయవములు వాటినుండి పుట్టు
మలములు విదగ్ధములైన జౌషధులు వాటి భస్మముల ఆల్పవీర్యములుగల
విషములు వీటి సంయోగమువలన తయారు చేయబడునది గరమని జెప్పబడినను,

గరోపయోగము. ✽

శ్లో|| పౌఢాగ్యార్థం స్త్రియోభర్త్రేరాజ్ఞే వా గాతిహోదితాః
గరోమాహారసంపృక్తం యచ్చంత్యానన్నవర్తితః
హంతియోగవశేనాశు చిగాచ్ఛితరాచ్ఛితత్.

టీ|| స్త్రీలు భర్తనుగాని ఇతరపురుషులనుగాని వశ్యముజేసికొనవల
యునను తలంపుతోను వంటవారు మొదలగువారు శత్రువులనుండి లంఛము
దిగి రాజును జంపవలయునను యుద్దేశ్యముతోను గరవిషమును ఆహారములలో
గలిపి పెట్టుచుందురు. అది యోగమునందుజేరిన పదార్థమునుజటి పెంటనే
గాని కొంచె మాలస్యముగగాని చాలకాలముననుగాని చచ్చును.

✽ విషకన్యా.

శ్లో|| ఆరభ్యజన్మతోయస్యా ఆహారోవిషమిశ్రితః
క్షీయ తేవిషకన్యానా తయాఽయోగాన్మృతిర్భవేత్.

టీ|| పుట్టినది మొదలుకొని ఏ స్త్రీకి ఆహారము విషముతో గలిపి
ఇవ్వబడుచుండునో ఆ స్త్రీకి విషకన్యాయని పేరు. దానితో కలిసిన పురుషు
నను మృతిగలుగును.

విషకన్యా లక్షణము. ✽

శ్లో|| హంతిస్సృశంతీ స్వేదేనగమ్యమానాచమైధునే
షక్యం వృంతాదివ ఫలం ప్రశాతయతిమేహనం.

టీ|| విషకన్య చమటకగిలిన ప్రాణములుపోవును. మైధునమునందు
పురుషుడు తన శిశ్నమును ఎంతవరకు విషకన్యయొనియందు ప్రవేశ పెట్టునో
అంతవరకు తాటిపెట్టునుండి పండిన పండు తొలునట్లు శిశ్నమురాలిపోవును.

గరసామాన్య కార్యములు.

శ్లో॥ గరేపాదుః కృశోల్బగ్నిః కాసశ్వాస జ్వర్యాతః
 వాయువా ప్రతిరోమేనస్సస్పృచింతాపరాయణః
 మహాదరయు కృత్తిప్తిహీ దీనవాగ్దుర్బలసః
 శోఫవాన్ నితతాథాత్మకః శుష్కపాదకరః క్షయ
 స్సప్నేగోమానుగార్జునకుల వ్యాలవానరాన్
 ప్రియః కశ్యపశుష్మాంశ్చ వాస్పతి జలాశయాన్
 తన్మత్కృష్ణమాత్మానగ్ గానోగారంచ కాలకః
 వికర్ణవాసానయనం పశ్యేత్తద్విహ తేద్యయః
 ఏతైరన్యైశ్చబహుభిః క్లిష్టాః సుపద్యవైః
 గరారోనాశమాప్నోతి కశ్చిన్నద్యోచికిత్సితః.

టీ॥ గరవిమము ప్రయోగింపబడినవాడు పొందును, కృశత్వము
 అల్పగ్ని, కాసశ్వాసము, జ్వరము, ఉష్ణవాతము, (నిద్ర) విరతి, మహా
 దరము, యకృద్దరము, మహాదరము, దీనవాగ్లు బౌద్ధ్యము, అల
 స్యము, వాపు, ఎల్లప్పుడు అభ్రామము, కాలి, చెతులు ఎండుకొనిపోవుట,
 క్షయ ఇవి గలిగి పుష్పముందు నగ్ని, వీల్చి, ముంగిలు, పెద్దపులి, కోతి,
 మొదలగువానిని తరచుగా ఎండిపోయినచెట్లను జలాశయములను చూచు
 చుండును. తాను తెల్లగానున్న నల్లగనున్నట్లును నల్లగనున్న తెల్లగనున్నట్లును
 తలచును. గరముచే ఇంద్రియ దౌర్బల్యముగలిగి చెవులు ముక్కు నేత్రములు
 లేనట్లు చూచుచుండును. ఇట్టివియును ఇంక నితరములన్నియును గోపద్రవ
 ములచే పీడింబడిన గరగోగి పెంటపె చికిత్స కేయియడల్ల నశించును.

గరదానాధివానములు.

శ్లో॥ అన్నేపానేదంతకాపై తదాభ్యంగేవ లేఖనే
 ఉత్పాదనేకమాప్నోతి పరిషేతేను లేపన

సోమంబై, మనోహరము కవచాభరణములు
 సామనా సాధిపీఠము కృష్ణమేను గజవాజినం
 విమలదాస్యంతోకముః సన్నధూమాంజనాదిసః
 అతోవైష్ణవః పుష్కలవర్ణః మేధావీని హితాగదః
 మహానాదానిస్సర్వచ పరీక్షేతి శయన్మతః.

శ్లో॥ అన్నము, పానము, దంతకాచము, అభ్యంజనము, నాభికి
 గోళకొని బిడ్డ, నాకవేది, తలముకాయ మెదలగువాని కవయము
 పరిధానము సామనములు, సామనములయందు నము మొదలగునవి కృష్ణ
 గూరికలు వస్త్రములు, పులు, చొక్కాలు, నవలములు, కెళ్లులు,
 పాదములు, జపమల, సప్తము, నిరంజనము, మామము, పదము
 చుట్రిము మున్నగువాయించి విషము పెట్టుదురు. అందులకు ఓర్పుగలిగి
 తెలివిగలకెల్లములను పరీక్షించి అగదముల సద్గుణముగోరి పుణ్యప్రాంగ్వి
 కముల వేరుము. మొదలగువన్నియు పరీక్షించవలెను.

కీటములకి అగ్రాకస్థితి.

శ్లో॥ అగ్రాకస్థితాశ్చాపిభవంతి సాణినోయతః
 విరుద్ధవస్తు సయోగో మత క్షయద్విడుః క్రితూం
 యతఃకస్యలకోధోర్ధ్వం క్రిమిజాం ప్రకేత్రలి
 అతోమహానసేనైద్యం ప్రమాదరహితోభవేత్.

శ్లో॥ చాక్షుక్రిములు పంకాయ మొదలగు అపారములయందండము
 గలవస్తు విరుద్ధవస్తువుల సయోగము విషమువలె వికారమును గలిగించును
 గలవస్తు కశ్యోలక్షణము వలనయదల గానినుండి క్రిములు పుట్టును గను
 కు. వంటివంటియందు వైద్యుడు అప్రమత్తుడైయుండివలెను.

శ్లో॥ మహానసలక్షణము.

శ్లో॥ ప్రకృతసద్విశేషకృతం శుచిభాండం మహాశుచి

సజాలకంగవాత్సభ్యం పదాన్ ప్రవిభాగితం
వికత్తస్సప్త సంస్కృత్యం సవితానపిధానకం
వినిర్మల స్త్రీపురుష భవేచ్ఛాపిమహానసం.

టీ|| వంటయిల్లు ఆగ్నేయదిక్కుయందు ప్రళ సహమియ్యదు నిశ్చయం
పబడి పరిశుద్ధ భాండములుగలిగి వికాలపై పరిశుభముగ గవాక్షములు
తూములుగల ప్రతివస్తువునకు విధిజింపబడిన ప్రదేశముగలదై చుట్టుచక్కల
తో చదరగా తరులబడు నడి మొదలగువి లేనిదై చాందిని గలిగి ప్రతిభాం
దమునకును తన మూతగలిగి శుచిగల స్త్రీ పురుషులు గలదై యుండవలెను.)

పరికర్తి లక్షణము *

శ్లో|| శుచయోదక్షిణాన్నాతా సీచకేశనఖాః సిరాః

కృణోష్ఠీస్తాస్త్రతయోగ్యాః కర్ణిణః పీయధర్మనాః

టీ|| శుచిగర్భ, సమృద్ధి నై ముచనీ కర్ణిణిచిన గోశ్వు కెంటు
కలుగలవారై తలపాగు ధరించి చూచుట కందముగనుండు పరిచారకులు
యహానమునందు యోగులు.

విషయతాన్న లక్షణము. ✱

శ్లో|| ఓదనోవిషవాన్ సాంద్రోయాత్య విసావ్యతామివ

చిరేణపచ్యతే హక్ష్మభవేత్పర్యపితోపమః

మయూరకరతుల్కస్మా మోహమూర్ఖాప్రసేకకృత్

హీయతేవర్ణగంధాద్యైః క్లిద్యతే చంద్రకాంతితః

వ్యంజనాన్యాశుశుప్త్యంతి ధ్యామక్వాధానితత్రచ

హీనాతిరిక్తావికృతాఛాయాదృశ్యేత నైవవా

ఫేనోర్ధ్వరాజీసీమంతతంతు బుద్బుదసంభవః

విచ్ఛిన్న విరసారాగాః ఖాండవాశ్శృక మామిషం.

టీ॥ విషయతాన్వయము గట్టిపడి విడతీయదు కీలులేకయుండును ఆలస్యముగా పక్వమగును పక్వమైందివెంట నె పక్వపీతము (నిన్నుకుండినది) వలెనగును. నెనుకొనమువంటి ఆవిరివచ్చును. మోళము మూర్ఛచొల్లు వీటిని కలుగజేయును రంగునానన మొదలైనవి మాయుండును. చెందకలు గలిగి తడినీనట్లుండును. పచ్చడి కూర మొదలగునవి తొందరగా ఎండిపోవును. చారు మొదలగు కషాయములు నల్లబడి నురుగు ఘోషముగా చారలు ఎండి పోవుట, తీగలు నాగుట, బుడగలువచ్చుట కలుగును. గాగములు, బొండ్ల పములు, కూరలు, మాంసము మొదలైనవి విరగములుగను, విచ్ఛేదములుగను వ్రుండును.

× విషయతద్రవ ద్రవ్యలక్షణము.

శ్లో॥ నీలారాజీ సేతామ్రాక్షే కేదధవిదృశ్యతే

శ్యావాపీతాసితాత్ర కేఘ్నః సానియసన్నిభా

కాలీమద్యాంధ్రాఃక్షౌద్రే నారిత్తైశ్చదుణోపమా

టీ॥ మాంసరసముండు నీలముగను పాలయందు పెరుగుయందు పెరుగుయందు తామ్రవర్ణముగను, మట్టిగయందు శ్యావవర్ణముగను, పచ్చగను, నల్లగను, నేతీయందు మంచివీటివలెను మధ్యముండు ఉదకమునందు నల్ల గను, మానెయందు ఆరుణముగను విషముగలనైనపుడు చారలు వీర్చుడును.

౨ విషయ క్తఫలాది లక్షణము

శ్లో॥ పాకఃఫలానామామానాం పక్వానాం పరికోధనం

ద్రవ్యాణామాప్తశుష్కాణాం సాతాంహ్లాని వివర్ణతే

మృదూగాం కఠినానాంచ ధవేత్సన్నపర్యయః

మాల్యస్య స్ఫుటితాగ్రత్వంహ్లా నిర్గంధాంతరోద్భవః

ధ్యామమండలతావస్తే శదనంతంతు పక్ష్యణం

ధాతుమాక్తిక కాష్ఠాశ్మరత్నాదిషుమలాక్షతా

స్తేహస్సర్వప్రదాహనిః స్తప్రభత్వతు మృణ్మయే.

|| విషయ క్షయమున పచ్చికాయలు తొందరగా పండును, పండినవి కశ్యును, పన్నని పత్తవులు నాడిపోవును. ఎండుపత్తవులు వైవర్త్యమును పొందును. మృదువులు కఠినములుగను, కఠినములు మృదువులుగను తగును. పుష్పముల కొనలు పగిలిపోవుట నాడిపోవుట వృష్ణవాసన మారిపోవుట స్పంధించును. వస్త్రములందు నల్లనిమచ్చలు, దారములు గొక్కలు కొరుక్కొక్కపోవుట, ధాతువాలు, ముత్త్యములు, కట్టలు, రాళ్లు, రత్నములు మొదలగు వానియందు మాలిన్యము గలుగుట మనము స్పృగ త్వము, స్పృహ, కాంతి మార్చియుండుట మట్టివస్తువులు కాంతిగణి యొందుట సంభవించును.

౫ విషచాత లక్షణము.

శ్లో|| విషదః శ్యావశుష్కస్యాః కిలక్షో వీక్ష తేదితః

నదదాత్సుతరం య పృథివక్షన్ మోహమేతచ
అపార్థంబహుసంక్షీర్ణ భాషతే చాపిమూఢవత్
నభైఃభిన్ త్రి యత్కించిద్భిరోజమనకృత్సృశేత్
స్వేదవేపధుమాన్ భీతిస్త్రస్తశ్చాన్యోనస్యఖిక్షతే
నిర్మియాసురపద్వారైః వీక్ష తేచ పునః పునః
స్ఫోటయత్కంఠుశీర్భమింశరోతాద్వి లిపేద్ధనేత్
కేచిద్భయాత్పార్థివస్యసంతః కుర్వంతి విక్రియాన్
తస్మాత్పరీక్షణం కార్యంభృత్యానామాదితోన్మవైః.

|| విషము పెట్టినవాడు నల్లబడి ఎండిపోయిన ముఖముగలవాడై విలక్షణ ముగా దిక్కులనుజూచును. అడిగినమాటను సమాధానముజెప్పడు. చెప్ప బోవును మోహమును పొందును. అర్థములేనిదిగను అతిభోశణిగను సంబంధములేకుండగను మాధునివలె మాట్లాడును గోళ్ళచే జేనినైన తుంపును, జుట్టును మాటిమాటికి స్పృశించుచుండును. చెమట పడుట

కలుగును. ఇద్దరుకలసి కేసినపుడు అందవవానిపైపు చూచును. దొంగ
దారులను పోషింపుట. పరియన్నిచును. తెలివిగల దొంగ జ్యోత్సను
భూమిలో. అచ్చుచు వ్రాయుచు పాఠానుగా నవ్వును. కొందరు
సత్పురుషులుగూడ గాజగయమువలన పై పనులనుజేయుదురు. అందు
వలను భృత్యులను మిదటినుండి వరిక్షించినలెను

ఃషయితాన్న పరీక్షణము. ✕

శ్లో॥ ప్రాప్త్యాన్నం సనిమత్వగ్ని శకావర్తః స్ఫుటత్యతి
శిఖికంఠాః ధూమాచ్చిర సర్పిర్వోగ్రగ్రంధవాన్
మ్రుయంతేమక్షికాః ప్రాశ్నాకాకః తూనుస్వరోభః తో
ఉత్తో శంతిచద్వప్తైలైశుకద త్యూహపారికాః

హంసః స్థూలర్క్కుతుః స్థిలంజీవస్యజాయతే
చకోరన్యాత్మనో గ్నం కౌంచస్యష్మాన్మదోదయః
శబోతః కభృద్దత్తచక్రినాకాః స్వరక్షయం
ఉద్వేగయాతిహస్తాః శిశ్యస్కంచలివానరః
హృష్యేన్మయూర సద్వప్త్యామందతేజోభవేద్వివం
ఇత్యన్నివవనోహతాల్లభ్యజేదేంస్యిత్తుతః
యథాతేనవికం న్నపిసంబుదజంతిపః.

టీ॥ విషయతాన్నమును అగ్నియందు వేసినమంట గొట్టినతిరిగి ద్వనిచేయును.
సేమలికరమువంటి పొగజ్వాలకలదిగాని అసలే జ్వాలలేనిదిగాని ఆయి
ఉగ్రమైనవానకలదిగాని. ఆ అన్నము తినిన ఈగలు చచ్చును. కాకికే
స్వరము ఊణించి చచ్చును. దానినిచూచి చిలుక బాసకొయిల గొరింక
అరచును హంసప్రోటుపడును. కోకజాతిపక్షిచచ్చును. చకోరమునకు
నేత్రము లెఱుబడును. క్రౌంచపక్షి మలైక్కును. పావురాయి, కోకిల్,
కోడి చక్రవాకములకు స్వరము ఊణించును. పిల్లి ఉద్వేగమును పొం

దును, కోతిమలమును వదలును. నెమలివిషయుతాన్నమున జూచి సంతోషించును. దానివలన విషశక్తి తగ్గును. ఈ పరీక్షలచే విషయుతాన్నమును తెలిసికొని విసర్జించవలెను. అతిదువలన తుద్రజంతువులకూడ విషతును జెందవు.

విషాన్నోష్ణజన్యరోగచికిత్స.

శ్లో॥ ఉపక్షిప్తస్యచాన్నస్యబాష్పేణోర్ధ్వం ప్రసర్పతా
హృత్పిడాభ్రాంతనేత్రత్వంశిరోదుఃఖంచజాయతే
తత్రనస్యాంజనేకుష్ఠం రామతంసలదంమధు
కుర్యాద్భిరీషరజనీచందనైశ్చ ప్రలేపనం
హృదిచందనలేపేన తథాసుఖమవాప్నుయాత్

టీ॥ విషయుతాన్నముయొక్క అవిరి తగులుటవలన హృదయపీడ గంధ తిరుగుట తలకొప్పి కలుగును. చుంగల్వకొంఠ ఇంగువ వట్టిచేయ వీలై తేనెలాచాది నస్యము అంజనము చేయవలెను. దిరిగినచక్క పసపు చింది నము వీటి గంధమును తలకు వేయవలెను- హృదయమునను గందము రాచిన సుఖముగలుగును.

పాణిగతవిషాన్నకృత్యచికిత్సలు.

శ్లో॥ స్పృశేత్సుకంఢాదాహోషాజ్వరా ర్తిస్ఫోటసుప్తయః
నఖరోమచ్యుతిశ్శోషః నేకాద్యావిషనాశనాః
అత్రప్రలేపః శ్యామేంద్రగోపకైరనపద్మతైః
చవ్యతాలీపసోమత్యక్షత్రకుష్ఠామతానతైః

టీ॥ విషాన్నమును స్పృశించిన దురద ముట ఉడుకు జ్వరము పగులుట మొద్దుబారుట బాధ గోళ్ళు వెంట్రుకలూముట వాపుకలుగును. విషహర వస్తు కషాయముచే చేతినికడుగవలెను. తెగడ అద్భిపురుగు కలువ పద్మకాన్తము చవ్యము తాలిసపత్రి కానుగచక్క అకుషత్రి చుంగల్వ కొంఠ తిప్పితగ గ్రంధితగరము వీటిని నూరివ్రూయవలెను.

భు క్తవిషాన్న కార్యచికిత్స గ

శ్లో॥ లాలాజిహ్వోవ్యయోర్జాడ్యమూషాచిమిచిమాయనమ్

దంతహ్నోరసాజ్జత్వం హనుస్తంభశ్చవక్త్రగే

నేవ్యాద్యైస్తతః గంధూషాః సర్వంచవిషజ్ఞితం

॥ విషధుతాన్తము మోచియందుంచుకొనిన చ్ఛ్లుకాగ్రుట నాలుక పెడ
పులు మొద్దుబాగ్రుట అవిరి చిమచిమయకుట దంతహ్నము గుచిశైలియ
సంకుట హనుస్తంభము ఇవి కలుగును. చవ్యము మొదలగు పూర్వము
జెప్పిన వస్తువులచే గంధూషముజేయించి విషహరచికిత్స జేయనలెను-

ఆమాశయగత విషాన్న కార్యచికిత్స.

శ్లో॥ ఆమాశయగతేస్వేదమూర్ఛాఢ్మానమదభ్రమాః

రోమహ్నోవమిర్దాశ్చక్షుర్హృదయరోధనం

బిందుభిశ్చాచయోంగానాం వేపధుర్జాయతేభృశం

తత్రాశుమదనాలాబు బింబీకోశాతకిఫలైః

ఛర్దనందద్మదశ్వభ్యాం అధవాలండులాంబునా.

॥ విషాన్నమామాశయమునుపొందిన చెనుట మూర్ఛ ఆఢ్మానము మదము
భ్రమ గగుర్పాటు వాంతి దాహము కండ్లు కనుపించుండుట గుండె
విగబట్టుట శరీరమున మచ్చలు పలుకుకలుగును- ఆపుడు మృంగకాయ
చేదానప చేమవొండ చ్చదుబీర వీటిని పెరుగుతోగాని తరవాజితో
గాని బియ్యపు కడుగుతోగాని కలపిన మనము జేయించవలెను-

పక్వాశయగతవిషాన్న కార్యచికిత్స.

శ్లో॥ పక్వాశయగతేన్యూణా మాటోపేంద్రియవైకృతీ

అనేకవర్ణంవనుతిమూత్రయత్యతిసార్యతే

తం దాగ్ శత్యం పాండుత్వగుదరిం బుసంతుయః

విరేచనం ససంప్రమంతతోక్త సీలిసిఫలం.

శ్లో॥ విషమము పశ్యశయమునుపాదిన ఆరోగము ఇంద్రియపీడము
ఆనేకరంగాలుగా వాఁతి మాత్రము వెడలుట అతిసారిము తలద్రక్కు
త్వము పాండుత్వము ఉదము బలక్షయము కలుగును అప్పుడు శతతో
సెలఁదొడుగు పలదును విరేచమునకై వర్షవలెను.

ఆమాశయ పశ్వాశయగత విషచికిత్స.

శ్లో॥ తయోర్వాంతిగిరిక్త స్సహరిద్యేకటభీగుడు

సింధువారి తనిష్ఠాన బాప్పికాశతప్యకాః

తామలీయక మూలానిగుక్కు టాండ నుపల్లుజం

నావనాం న పాశుయోజ శోద్ధిమంతయే.

శ్లో॥ విషమాశయ శస్త్రవపుడు వాఁతిని పశ్వాశయ శస్త్రవపుడు విరేచ
నముజేయించి పసపు మృగిపసపు దింతెన క్షయి వావిలి ఆశుములు
జీలకఱ్ఱ నస చిత్తివేళ్ళు శోడింపు తామరాన తినినూరి నస్యము
అంజనము పాశులయం దుపయోగించిన విషాంశులుగును.

శ్లో॥ దధ్నా మాషీనిమిశ్యవేయో నాగుధుసంయుతః.

శ్లో॥ మరియు మాషీనిమిశ్యదమును తేనెతో త్రిపి పెరుగుతో తీపికొన
వలెను.

విషయుక్తదంతకాస్తాదిలక్షణచికిత్స. ✖

శ్లో॥ విశీర్యతే కూర్చకస్తుదంతకాష్టగ శేవిషే

జిహ్వదంతౌష్ణమాంసానాం శ్వయధుశ్చోపజాయతే

అథాస్యధాతకీపుష్ప సథ్యాజంబూఫలాస్థిభిః

సత్క్షదైః ప్రచ్ఛితేశోఫే కర్తవ్యం ప్రితినారణం

శిరీషమాషస పుత్వగంకోలైః ప్రితినారణం

జిహ్వనిర్లేఖకవలౌదంతకావ్యవదాది శేత.

టీ|| దంతకావ్యమునందు విషమున్న కుంచరాలిపోవును. నాలుకదంపములు శ్వాసములు దంతహంసములు వాచును దీనికి ధాతికీపుష్పము కరక్తాయ నేరేడుగింజ విటిలి మృగమును శీనోగలిపి స్వాప్రమిదదదవలెను. దిరికనపుగింజ ఏడాకుల అరటిచక్క ఊడుగ పేరు విటితోగాని ప్రతిసారణ చేయవలెను. మరియు జిహ్వనిర్లేఖని(నాలుక గీచుకొనునది)కవలము విషయక్తమైన దంతకావ్యమునకువల చికిత్స జేయవలెను.

విషయతాభ్యంగకార్యచికిత్సలు

శ్లో|| పిచ్చిలోబహుభ్యంగో విషణ్ణోవావిపాన్వితః

స్ఫుటజన్మరుగ్రాసావ త్వక్పాకః స్వేదనంజ్వరః

దరణంచాపిహంసానామభ్యంగేవిషసంయుతే

తత్రశీతాంబుసిక్తస్య కర్తవ్యమనులేపనం

చందవంతగరగాష్ట్రముశీరగపేరు పత్రికా

సోమవల్లమ్మ తా శ్వేతా షడ్గుంకాలీయకంత్యచం

కపిత్థకసమూత్రాన్ గ్రహణమేతచ్చయజ్ఞతే.

టీ|| అభ్యంగద్రవ్యములయందువిషము కలుపబడిన అవి మిక్కిలి చిక్కదన మునుపొంది రంగు మారియుండును. దాని నుపయోగించిన పొక్కుట బాధ నీరుకారుట చర్మము పంట చమట జ్వరము మాంసము ముక్కలు ముక్కలుచూ నూతుట కలుగు ఆపుడు చల్లనినీటిచే స్నాన ముచేయిలేచి చంద్రము గ్రహిణియు చంద్రకోష్ఠ వట్టిపేరు వేణు పత్రి సోమలత తిప్పతీగె తెల్లవన నామరపువ్వు అగరు చాల్పనచక్క పిటిమార్లము వెలగాకు రసము గోమూత్రముతో గలిపి శరీరమునకు పూసి త్రాగించవలెను.

విషయతానులేవాదిజ్య వికారచికిత్స.

శ్లో|| ఉత్పాదనేకరీషేకేకమాయేచ నులేపనే

శియ్యావస్త్రేతనుశ్శేషజ్జయమగ్యంగలక్షణైః

కేశశాతంశిరోదఃశ్చ భేదస్స మధికాః సు-
గ్రంధిజన్మోత్తమాంగేః శుభ్రజ్యోతిశేషశః
ప్రలేపోబహుశస్త్రోహితాః కృష్ణస్య తికాః
ఋష్యపితృః పుత్రశ్యామా పాలిదీపః లీమకైః
గోమయస్వసోవాపి హితో నామాలతీసః
రసోమూషిక పర్ణావాధూమోనాగారసంభవః
శిరోభ్యంగః శిరస్త్రాగం స్నానభాష్టీచమేవచ
సజశ్చేషసంసృష్టాః సాధయేదనులేపవత్.

శ్లో॥ గలుగుపిండి స్నానమునకు స్నానకేమయము మైత్రాత పనుపు వస్త్రము
చొక్కాలు వీటియందు విషమును విషయతాభ్యంగ లక్షణములు
గలుగును. మరియు అనులేపము విషయక్రమము మెట్టుకలూమట,
తలనొప్పి ఇంద్రియములనుండి రక్తము ప్రవించుట తలపై గ్రంథులు
కలుగును. ఎలుగుబంటిచేదు నెయ్యిచేతను మగధి జెగడ చిత్తీశుర
క్షితి రసములతోను పలుమాగు భావచేయబడి నొప్పునవి పూయ
వలెను. గోమయస్వసముగాని మాలతీరసముగాని ఎలకచేయొను
రసముగాని కరిదూపముగాని పూయవలెను. శిశువునకు అభ్యంగము
తలచాగా స్నానము తలకు ధరించు కవచము మానికలు విషయక్తము
లైన అనులేపములువలెనే చికిత్సజేయవలెను.

ముఖలేపవివేకః నికారచికిత్స.

శ్లో॥ ముఖస్థివేమఖిశ్యామ యుక్తమభ్యంగలక్షణైః
పద్మినీకంటక ప్రక్షాళ్యైః కంటకైశ్చోపచీయతే
తతోత్తాద్రఘృతంపావం ప్రలేపశ్చందనంపుతం
పయస్యామధుకంఫంజీబంధుజీవంపుసర్పవా

శ్లో॥ ముఖము మెరుగు విషయక్తమైన ముఖము నల్లబడి అభ్యంగలక్షణములు
గలుగును. ముఖముమీద తామరముండువంటి ముండు పచ్చును. చంద

మ నెయ్యి క్షీంకాకోలి యప్పినుకుము గంటు భారంగి మంకెన
గలిజేను వీటిని మారలూసి తేనె నెయ్యి కల్పి త్రాగించవలెను.

విషయుక్తగజాశ్వాదిచికిత్స

శ్లో॥ అస్వాస్థ్యాకుంజరాదీనాంలాలాసావోషిర క్తతా
స్థిక్వాయుమేధ్రముష్కేశుయాక్తేషుస్థిట సౌభవః
తత్రాభ్యంగవదేవేష్టయాతృవాహనయోఃక్రియా.

టీ॥ గుఱ్ఱము ఏనుగు మొదలగువాని జీవలకు విషముపూసి అవి చొంగే
కాయుట కన్ను లెఱ్ఱబడుట కాకుండు గుంటి కుదము మేధ్రము వృషణ
ములు విటియందు పాపకంఠేచుటకలుగును. అభ్యంగనమునందలి
చికిత్సజేయవలెను.

నస్సాది విషజన్యవికారచికిత్స

శ్లో॥ శోణితాగమనంభేభ్యః శిరోదుక్కఫసంప్రవః
నన్యధామగతేలింగమింద్రియాణాంతువైకృతం
తత్రదుగ్ధైర్గదాదీనాం సర్పిఃసాతివిషేశృతం

పానేనస్యేచనశ్వేతం హితంసమదయంతికం.

టీ॥ నన్యధామద్రవ్యములందు విషమున్న ఇంద్రియములనుండి రక్తము
కాకుట తలనొప్పి కఫముకాయట శ్రోత్రాది పంచేంద్రియ వికారము
గలుగును. ఆపు మొదలగువాని పాలయందు అరివసజేసి కాచి చిలికి
వెన్నదీసి కాచినసేతినిగాని ఋషభకము మల్ల పీటితోకాచిన ఘృతమును
గాని పాననస్యములం దుపయోగించవలెను.

విషయుక్త పుష్పమాలికా జన్యవికారచికిత్స.

శ్లో॥ గంధహానిర్వివర్ణత్వం పుష్పాణాం మ్లానతాభవేత్
జిఘ్రతశ్చశిరోదుఃఖం వారిపూర్ణేచలోచనే
తత్రబాష్పిరితంకర్ణముఖాలేపేచయత్స్నానం

టీ॥ పుష్పమాంకలు విషలిప్తములైన వాసవపోవుట వైవర్ణ్యము వాడిపోవుట వాసవజూచిన తెలవొప్పి కన్నులనీరు గమ్ముట గలుగును. అపుడు బాష్పచోత్సవ ముఖారోప చికిత్సను జేయవలెను.

విషయు కర్ణపూరణజన్య వికారచికిత్స-

శ్లో॥ కర్ణతైలగతేశోత్రవైగుణ్యం శోభవేదనే

కర్ణసావశ్యతత్రాసు కర్తవ్యం ప్రతిపూరణం

స్వరసోబహుపుత్రాయా న్నిఘృతః క్షౌద్రసంయుతః

సోమవల్క రసశ్చాపి చుశీతో హేతద్విషతే

టీ॥ విషముకలిసిన నూనెను చెవిలోపోసిన శబ్దవైగుణ్యము వాపు బాధ కర్ణసావము కలుగును. అపుడు వెంటనే మంచి నూనెను పోసి వంచి శతావరీచమును తేనె నేతితోగట్టిగాని చల్లని కానుగ నెక్కరసమును గాని పోయవలెను.

విషయుక్తాంజనజన్య వికారచికిత్స

శ్లో॥ అశూపదేహోదాహశ్చ వేదనాదృష్టివిభ్రమః

అంజనేవిషసంన్యస్తేభి వేదాధ్యమథాపివా

తత్రసద్యోఘృతం పేయం తర్పణంచసమాగధం

అంజనంమేషశృంగస్యనిర్వాసోవరుణస్యచ

ముష్కకస్తాజకర్ణస్య ఛేనోగోపిత్తసంయుతః

కపిత్థమేషశృంగ్యోశ్చ పుష్పంభల్లాతకస్యవా

వైకృతకంకారయేత్పుష్పం బంధూకాంకోతయోరపి

టీ॥ విషయుక్తాంజనము నుపయోగించిన నీరుకారుట పుసికట్టుట మంట బాధ యాపుతిరుగుట కలుగును. ఆంధ్యముగాని కలుగును. అపుడే కాచిన నేతిని త్రాగవలెను వీపులికపాయముచే తర్పణముచేయవలెను. పొడవత్రాకు ఉలిమిడిచక్క మొక్కపునకక్క ఏసిచక్క ఒటిరసములలో ననువ్రాపు నగును ఇదిపోయెను గాని విషముచేయవలెను.

పాదపత్రి తీడి మంకన ఊడుగు ప్రితిలో దేనిపుచ్చమునైనా అంజనము వేయవలెను.

విషయైక్త పాదుకాదిజన్య వికారచికిత్స.

శ్లో॥ శోభఃసావస్సృటస్వాపాపదయోష్వపాదుకాత్
హతార్చి ర్భూషణంస్థానం హంత్యూహ పాకదారణైః
పాదపీఠేతయోర్యైక్తనుభ్యంగ విధిమాచరేత్.

టీ॥ పాదుకలయందు విషమున్న కళ్ళను వాటి స్రావము పొక్కుట మొదలైతెట్లు కలుగును. అలంకారములయందు విషమున్న కాంతితిగ్గి వాటి స్రావములయందు మంట పాకము పగులుటను కలుగజేయును. పై రెంటియందును పాదపీఠమునందు విషమున్నపుడు పాదుకా లక్షణములేకలుగును. గనుక ఆభ్యంగచికిత్సచేయవలెను.

శ్లో॥ ఉక్తేషూపద్రవాన్ విత్క్యవిదధీతచికిత్సితం
విశేచనానితీష్టానికుర్వాత్ప్రచ్ఛర్దనానిచ
శిరాశ్చవ్యధయేత్ క్షీప్రప్రాపంవిసావణి యది
పానాలేపననన్యేషాః గంధ్యగదమంజనే

టీ॥ పూర్వైక్త విషములయందు ఉపద్రవములనుజూచి చికిత్సచేయవలెను. తీష్ణములైన వమన విశేచనములను జేయించవలెను. విస్ఫ్రావణము చేయించవలెను. పెంటనే శిరావ్యధచేయవలెను. పానము అనువేషణము నస్యము అంజనములయందు సుగంధ్యగదము నుపయోగింపవలెను.

గరచికిత్స ✕

శ్లో॥ గరార్తోవాంతవాన్ భూజ్యాత్ తత్పథ్యంపానభోజనం
పిబేదజేయమమృతంఘృతం హృదయగుప్తయే
సర్పిర్దధివణుః డ్రాదంశి బేద్వాశీతలంజలం
మయూరా న్నకులాన్లోధా న్నృషతాన్తాణానపి
సతతంభక్షయేచ్ఛాపి రసాస్తేషాంపిబేదపి

గోధాగకులమాంసేషు హరిదాశుచబ్దమాన్
దద్యాత్పుష్పిణాశాలిందీమఘకం శర్కరాంతధా
శర్కరాతివిషేదేయేమాయగాన సనుమానధే
పార్వతీచాపిదేయాస్సురిః పిష్పల్యసమహావధ్వాః
సత్కేద్రస్సమృతశ్చైవ శింభీయూహాహితస్సదా
పిష్పలీమఘాక్షోద శర్కరీక్షుగపాణభిః

చర్దయేన్దుష్టహృదయోభక్షితంయదివావిషం
శ్లో॥ గోవిష్టముచేపీడింపబడినవానికి వసుమాశేయించి, పథ్యమైన పానభోజనములను తీసికొనవలెను. హృదయం దుష్టజనార్థం అజేయఘృతమున అమృత ఘృతమును త్రాగవలెను. అపునెయ్యి పెరుగు చాలు తేనె చల్లని నీర్రాజువలెను. నెమలి మాంసం నీర్రాజును జీంక దుప్పి ప్రిటి మాంసమును మాంసరసమును త్రాగవలెను. జీరము మాంసం లేడి మాంసములందు తేనె యప్పిమధుకము శర్కర ప్రిటిని నూరివేయవలెను. నెమలి మాంసమునందు శొంఠి శర్కర అతివస ప్రిటినివేయవలెను. దుప్పిమాంసమునందు పిష్పలి శొంఠి ప్రిటినివేయవలెను. ఎల్లపుడును శింభీధాన్యపుకట్టనందు తేనె నెయ్యి కలిపి త్రాగుట నుంచిది. విష భక్షణశేననపుడు వా తిచేయించినవని పిష్పల్య యప్పిమధుకము, తేనె శర్కర చెరుగునము మున్నగువానిని హృదయభక్షణార్థం త్రాగించి నాంతిని చేయించవలెను.

శ్లో॥ శర్కరాక్షోద్రసంయుక్తం చూర్ణంతాప్యనువర్ణయోః
లేహః ప్రశమయత్కుగ్రం సర్వయోగకృతంవిషం
మూర్ఛామృతానతకణా కటోలీచవ్యచిత్రకాన్
వచాముస్తాడంగాని తక్రకోష్ఠాంబుమస్తుభిః
పిబేద్రసేనవామేనగరోపహతపావకః
పారావతామిషశతీ పుష్కరాహ్వాంశృతంహిమం
గరత్మస్థాదుజాకాపశ్వాసహిధ్వాజ్వరా పహం.

టీ|| రాగిమార్గము బంగారుమార్గములను పంచకార తేనె గలిపితినిన సర్వ గములను హరించును. చాగ తిప్పతీగె గ్రంథికగగము శిష్పలి చేదు పొట్ల చివ్యము చిత్రికాలము వస శింగమున వాయువిడంగాలు పీటిమర్గమును మజ్జితోగాని ఉష్ణోదకముతోగాని మత్తోగాని అమృతసముతోగాని నేవించిన గగవిషముచే తగిలించున బారరాగిని వృద్ధిశైలిదును- కనోగాలు పుష్కరమాలము మూర్చించి పావురాయి మౌనముతోచేర్చి వండి చిల్లార్పితినిన పెట్టమగుదు దప్పిక దగ్గు క్వాస ఎక్కిళ్లు జ్వరము అనుపానినిపోగొల్పును-

అభయఘ్నతము

శ్లో|| వృషభూనింబపత్రాణి షటోలంచపలంపలం
తొయేచాష్టగుణేక్వాధ్యగదశేషం సమాహరేత్
క్వాధతుల్యం ఘృతంగవ్యం ఘృతార్థమభయారసం
ఘృతశేషంపచేత్సర్వం పానాద్విషహరంఘృతం.

టీ|| అడసము నేలవేము చేదుపొట్ల పీటియాకులను సమానముగా గ్రహించి 8 గాము నీళ్ళుపోసి 4 వవంతు మిగులునట్లుకాచి మిగిలినదానితో సమానముగా అవునెయ్యి, నేతిలోసగము కరక్కాయల రసమునుబోసి నెయ్యి మిగులునట్లుకాచి నేవించిన విషమును హరించును.

శ్లో|| న్యగ్రోధోరజసీశుష్మం పిష్టాజ్యంగృహధూమకం
తండులీయకమూలేనకరంగరహరంపిబేత్

టీ|| మట్టి పసపు చంగల్యకోష్ఠ కరధూపము చిట్టిచేరు పీటినిసూరి నేతిలో గలిపి తులము ప్రమాణముత్రాగినసగరవిషముహరించును.

అజగుహమూషికా లక్షణములు-

శ్లో|| కందశ్వేతస్పటి డకోభేదేచాంజనసన్నిభః
నరోతద్గం ధరాణిస్తువిషంజరయతేక్షణాత్
దప్తాశ్చవిషపీతాశ్చయేచాన్యేవిషమోహితాః
విషంజరయతేతేషాం తస్మాదజగుహమతా
మూషికాలోమశాకృష్టాభవేత్సాపితద్గుణా

టీ|| ఇకలేర్గను పిరికి నగలిగి పగులగొట్టిఁ కాటుకవలెనుండునుండును నూరి
చేతికిరాచికొని విషమును తీర్చింపజేయును. దమ్మలు విషముత్రాగిన
వారు విషమోహితులు కీర్తివిషమును పోగొట్టును గనుక దానికి అజయహ
యనిపేరు మైన గోమములవంటిపేరుగలిగి నల్లగనుండు మూలక మూషిక
యనబడును. ఇదియు అజయనా గుణములను గలిగియున్నది.

విషవీరలక్షణము. x

శ్లో|| సవాతం గృహభూమాభం పురీషం యోతినార్యతే

అథ్మాతోత్సర్గముస్తాస్రో వివర్ణస్సాదపీడితః

ఉద్యమత్యభపేనంచ విషవీరంతమాదిశేత్

సచాస్మహృదయంవహ్నిర్విషజుష్టందహత్యపి

తద్విస్తానంచేతనాయాఃస్వభవాద్వాన్యో వ్యతిష్ఠతి

టీ|| భృన్విశ్రోకూడి కరభూపమువంటి రంగుల విశేషమువలెదలచు కడు
పుట్టుకము మిక్కిలి ఉష్ణమైనకన్నెరు వివర్ణత బలహీనము మోటదగు
కలిగియుండిన వానిని విషముత్రాగిన వానినిగా తెలియవలెను.
హృదయముచేతనా స్థానమునక విషము స్వభావముగా చైతన్య
స్థానమునపొందును గనుకను మనుజునియొక్క విషయుతైన హృదయ
మును అగ్నిదహింపవలెదు.

విషవీరచికిత్స x

శ్లో|| విషభుక్తాయదద్యాచ్చశుద్ధాయోర్ధ్వగుధస్తభా

నూత్నూతామ్రరజఃకాలేనక్షౌద్రంహృద్విశోధనం

శుద్ధేహృదితతశ్చాణం హేమచూర్ణస్యదాపయేత్

నసజ్జతేహేమపాంగేషద్దపత్రేంబువద్విషం

జాయతేవిపులంచాక్షుర్గరేప్యేషవిధిఃస్మృతః

ఉక్తేప్రతిహతేపీతేదంశనంచాంతిష్యతే

టీ|| విషము త్రాగినవానికి వమన విశేషములనుజేయించి కంటనే నూత్న
మైన తామ్రరజసు లేనతో ఇవ్వవలెను. దానిచే హృదయశుద్ధి.

తర్వాత పాపలాపిత్తు బంగారు మూలము లేనతో ఇవ్వవలెను, తామె
రావలయుండు నీరు అంటని భంగి బంగారు నిర్వాణి వివమంటదు.
మరియు నీగ్రామ్యురాయముగలుగు. గర్భమునందుగూడ ఇట్లే
చేయవలెను. ఇట్లే పద్మము వివపీశునియం దుపయోగింపని
యడల చివర వాములచే కరిపించవలెను, విషము వివమును హరిం
చును గర్భక శాగిని వివమును గర్భవివము హరించును.

× వివము వివమును హరించుటకు హేతువు

శ్లో॥ వివమనిషఘ్నము క్తంయత్ప్రభావస్తత్రకారణం

స్వగ్రం తేకేచిదేతస్మిన్నాధ్యధోగామి హేతుతః

అసత్త్వంతేద్యతోద్భవం వివఘ్నం మదనం శ్రీవృత్.

టీ॥ సావరజంగమ వివములు ఒకదానినొకటి హరించుటకు వాటియందుండు
ప్రభావమే కారణము కాంచదు జంగమంపాదభోగాగమార్గ బాగం
కుమాలజం తస్మాద్దంష్ట్రీవివహారం హరితమాలంబదంష్ట్రీజం
జంగమమధోగామి హరితమాలంబదంష్ట్రీజం మియగటకలన ఈ
కందు గమన భేదముచే ఒకదానినొకటి హరించునని చెప్పుచున్నాడు.
ఈ పదవియందు ఊర్ధ్వగామి అధోగామి అధోగామి ఊర్ధ్వగామిని
హరించునని చెప్పుచున్నది. అట్లుయిన ఊర్ధ్వగామియగు మ్రుంగకాయ
జంగమంబును అధోగామియగు త్రివ్యగ సావరజంగమను హరించ
వలసియుండునని అట్లు హరించుటలేదుగావున పై హేతువు అసత్త్వము,
ప్రభావమే కారణము.

వివదూషితజలాశయ లక్షణచికిత్స

శ్లో॥ దుష్టజలం తీష్ణగంధి పీచ్ఛిలం ఘోరాజమత్

మందూక మత్యైరమయతేవత్తాః కూజం లిఖక్షిణః

నిషజ్జనరనాగాశ్చ ఛర్దిమోహం జ్వరం మదం

దాహం శోఫం చ గచ్ఛంతి తేషాం దోషం వ్యపోహ్యతై

పాటలా పారిభద్రాశ్చ కర్ణసిద్ధకమోక్షకాన్.

రాజద్రు మంసోమఃస్థం దగ్ధాసంధశేతథా

క్షీచేత్కరిసిత్వస్యమశేఽజలిప్రమాణశః
 తచోధయతేత్రోయం సరిసంఘటనంశ్రీతం
 11. ప్రవదన్ భూతయమఃదరిశీయ కీష్టపై న వాచకైః చిక్కపై గర్భగ
 నల్లనిచాళిజగశ్శీయుండును. నీటియందలి కిష్టలు శేవలు చచ్చును. నీటి
 దగ్గరనుండు శేవలు శివశివమచేష్మతి లెక్కి అనుచుండును అట్టి
 నీటియందు మనిగిన మనుష్యులు ఏనగలు మస్కగవానికి వాఁతి
 మోతము జ్వరము మదము తాపము వాపు మొదలైనవికలుగును అప్పుడు
 ఆ జంతువుల ముఁదచీత్సచేసి శర్వాతకకైగట్ట, బాడిత ఏనె వాచిలి
 'మొక్కపుచెట్టు శేల కాయఫలముచెట్టు చంద్ర వేగిన కీటిని తగలబెట్టి
 బూడిదను సరిసంఘాయందు చల్లవలెను- దప్పపైఁ బ్రోజాప్రమాణమగు
 (13 శ్లో) కీటిని యడయంద బోసి దానిలో, రి తలముల బూడిదను
 వేసి కిడిసి వేట్చునది నీయ కరికర్షమగును.)

విషజుష్టభూమ్నాఽదీప్య వికారచికిత్స.

శ్లో॥ భూశిలాతలతీధాఽది విషజుష్టంగబాదయః
 స్మృశంతి యేనగాత్రేణరోఖిమఃవిశీర్యతే
 శ్లోధోదాహఃస్ఫోటజస్మతత్రానంతాప్రసన్నయా
 ససర్వగంధాంసంపిప్సౌసిం చేన్సార్గంమృదన్వితైః
 జలైస్తంవాధకటభీపాతాకమిహరాంబుభిః

॥ విషద్రవైశ్చైః భూమి ర శ్చ స్పృశుట్టమ మెదలగవానిని ఏను
 గులు మన్నగునవి ఏయే అవయవములతో స్పృశించునో అచ్చటి రోమ
 ములు గొళ్లు ఊడిపోవును- వాపు మంట సగులుట కలుగును- అప్పుడు
 శేవటి దూలగోవిను (నీటివడ్డుననుండు ముఁదుగల ఒకవిధపైనగడ్డి)
 సర్వగంధములతో చాతుర్జాతక కర్పూర కంకోలాగురు సింహకంఠవంగ
 సహితంచైవ సర్వగంధం వినిర్దిశతో కరిపి మద్యముతోమోఁగాని లేక
 నీటిలో నల్లమట్టిని గలిపి పై వస్త్రపులనచేర్చిగాని లేక దింతెన చిరు
 బొద్ది వాయువిదగములు కీటికషాయమునందు పై వస్త్రపులనగలిపి
 గాని కియా మార్గములయందు చల్లవలెను-

విషజుష్టత్యవాదిజన్య వికారచికిత్స
 శ్లో॥ సీదంతిమూర్ఛంత్యన్యేతువచంతిమలభేదనం
 ఋచ్చంత్యచ్యేమియంతేవా తృణేభక్తేచమాషితే
 క్రియాంవిషాపహంకృత్వాలిప్స్వావాద్యానిచాగదైః
 విచిత్రావాదమేల్లిప్త పతాకాన్దర్శయేతవా
 నుతారతాకాగోపశ్చ సుశేంద్రశ్శనమంసమం
 కురువిదంసర్యతుల్యం కపిలాపీతమర్జితం

తల్లిప్తచాద్యశబ్దేన యా తినాశోవిషాశ్చైవ

టీ॥ గడ్డితిరుప గాథకములు విషజుష్టములైన అవయవములు స్వరసపదులు-
 కొన్ని మూర్ఛకెందురు- వరుసముజేసికొనుట కొన్నిటికి విశేషములగును
 కొన్నిచచ్చును, అపుడు పూర్వోక్తి విషచికిత్సలనుజేసి అగదములచే
 వాద్యములను పూయించి విచిత్రముగా వాయించవలెను- అగదములచే
 పూయబడిన పతాకలను చూపించవలెను- మండి పాదరసము, స్వర్ణము
 నుగంధ సమానభాగములు సర్వకుల్యము తుంగముస్తలు వీటిని కపిల
 గోపిక్తముతోనూరి లేపనముజేసి భేరిలనువాయించవిషయములునశించును.

శ్లో॥ ధూమేనిలేవాదుష్టేతు పతంత్యాత్మాభిగాఃక్షీతౌ
 ప్రతిశ్శ్యాన్యశ్శిరోదుఃఖంకాసోనేత్రామయోభవేత్
 లాక్షాభదూబ్ధాతివిషానిశైలాశేణుకత్వచః
 పత్రంకుష్ఠంప్రియంగుం చాప్యగ్నానందీప్యశోధయేత్ .

టీ॥ పొగ గాలి విషజుష్టములైన పక్షులు దానిచేపీడింపబడినవై భూమి
 యందుపడును- రొంప తలపోటు దగ్గ నేత్రరోగముకలుగును- అపుడు
 కరక్కాయ తుంగముస్త అతివస పసపు వీలగులు శేణుకలు చాల్చిన
 చక్క అకుష్ఠ చింగుళాకొమ్మ పేంకణము వీటిని అగ్నియందు వేసి
 మండించి పొగను వాయువును శోధనచేయవలెను-

✱ విషసంకటము.

శ్లో॥ విషప్రకృతికాలాన్నదోష దూష్యాదిసంగమే

విరుద్ధాహారములు. ౫

౩౪. విరుద్ధమ పిచాహారం విద్యాద్విషగరోపమం
 అనూపమామిషం మాషక్షౌద్రో క్షీరవిరూఢకైః
 విరుద్ధ్యతే సహబిసైర్ముల కేనగుడేనవా
 విశేషాత్పయ సామత్స్యా మత్యేష్యపిచిలీచిమః
 విరుద్ధమ ప్లుపయసాసహనర్వం ఫలంతథా
 తద్వత్కులుత్థవరకకంగు వల్లనుకుష్ఠకాః
 భక్షయిత్వా హరితకం మూలకాది పయస్యకేన్
 వారాహంశ్వాదిధానాద్యాద్దధ్నా పృషతకుక్కుటా
 ఆమమాంసాని పితౌనమాషసూపేనమూలకం
 అవింకుసుంభ శాకేన బిసైస్సహవిరూఢకం
 మాషసూపగుడ క్షీరదధ్నాజ్యైలాకుచంఫలం
 ఫలంకదల్యాస్తకేగ్ని దధ్నా తాలఫలేనవా
 కషోషణాభ్యాం మధునాకాక మాచీంగుడేనవా
 సిద్ధాంవామత్స్య పచనే పచనే నాగరస్యవా
 సిద్ధామనశ్రవాపాతే కామాత్తాముషితాం నిశాం
 మత్స్యనిస్తలనన్నేహసాధితాః పిష్పలీ స్త్యకేన్.

టీ. సంయోగవిరుద్ధమైన ద్రవ్యములు కలిపినపుడు వాటినుపయోగించిన విష
 మువలెను గరమువలెను పనిచేయును. ఆహారమాంసము, మినుము లేన
 చాలు విరుగుదు తామరతూడు ముల్లంగి తెల్లము పీటిలో తేనెతో కలిపి
 నను విరోధించును. మత్స్యములు అందు చిలీచిమమను చేప పాలతో
 కలిపిన విరోధించును. వాలు అమరసముతోను సర్విఫలములతోను
 విరోధించును. మరియు ఉలవలు వరగెలు కొఱ్ఱలు రాజశింఖి ఆదవి
 పెసలు పకిరిగ పిట్టమాంసము ముల్లంగి పిటిని తినినపిట్టని పాలుత్రాగ
 తాడు. పండిమాంసమును ఏడుమాంసమును కలిపితిసరాదు. తెల్లమచ్చలు

గల ఇట్టిమాంసము శోడిమాంసము పెరుగుతోతినరాదు. ఆపక్వమౌస మాలను వీత్తముతోను మినపపప్పుచే ముల్లంగిగోను తినరాదు అడవి ఉలవలను కుసుంబామూతోను తామరకాడలను విహాధకముతోను మినపపప్పు బెల్లము పాలు పెరుగు నెయ్యి వీటిని నిమ్మపండుతోను అరటిపండును మజ్జిగ పెరుగు తాటిపండు త్రికటుకముల తేనె వీటి లో దేనితోనైనను తినరాదు. కామంచికూరను బెల్లముకలిపిగాని చెపలుజేయించిన పాత్రయందుగాని శొరివేయించిన పాత్రయందు వండిగాని ఇతరపాత్రయందు వండినది మర్నాటికి వుంచిగాని తినరాదు. చేపలుజేయించిన చిమురులో నేయించినప్పట్లను తినరాదు.

శ్లో॥ కాంస్యేషా హముషేతం సర్పిగుష్ణంస్వరుష్కరే
భాసోవిరుధ్యతేహూల్యః కఠిన్ల సక్రవాధితః
ఐకధ్యంపాయససురాకృతః పరివర్జయేత్
మధుసర్పిర్వసాతైలపానీయాసిద్ధిశ్చప్రితః
ఏకత్రవాసమాంశానివిరుధ్యంతే వరస్పరం
భిన్నాంశేలపిమధ్వాశ్చే దివ్యావార్యనుపానతః
మధుపుష్కరబీజంచమధుమైరేయశార్కరం
మంధానుపానఃక్షైయోహార్దిదః కటుతైలవాన్
ఉపోషకాతిసారాయతిలకలేనసాధతా
బలాకావారుణియక్తావల్కలైశ్చైరుధ్యతే
భృష్టావరాహావసయ సైవసద్యోనశంత్యసూన్
తద్వత్తిత్తిరపత్రాధ్యగోధాలావకపింజలాః
ఐరండేనాగ్నినాసిద్ధాస్తతైలేనవిమూర్చితాః
హారీతమాంసంహార్దిదహూలకపోతపాచితం
హార్దిదనహ్నినాసద్యోవ్యాపదయతిజీవితం
భస్మపాంసుపరిధ్వస్తంతదేవచసమాక్షికం

యగ్నించీద్రోవముజ్లేశ్వరహ శేతత్సమాపతః
 విరుద్ధంశుద్ధిత్రేస్తాశిమోవాతద్వోధవిః
 ద్రవ్యైస్తైశేవవాపుర్వోక్తీస్వాభిసంహతిః
 వ్యాయామస్నిగ్ధదీప్తాగ్నివయఃస్థబలశాలినాం
 నిరోధ్యపిచపీడామైసాత్యమల్పంచభోజనం
 విమగతువిచయుక్తస్యయథాప్రప విమాంకం
 తద్భేద్యోగితేతద్వన్నైవే కుస్వపి విక్రియా.

టీ॥ కాంస్య త్రియందు పరిగోజు లంచిన కేయివిరోధించును. తీడిగింజ
 కలన పడినపు డుయందు వెచ్చని నేతిని వేయరాద. బాసపక్షిమాం
 సము శూలముచే గ్రుచ్చి కాల్చిన విరోధించును. మజ్జక చేవండికింపి
 ల్లము విరోధించును. పరమాన్నము కలుపులగము పిటినికలిపి తివరాదు
 తేనె నెయ్యి వస నూనె నీరు వ్విజీఁటినిగాని మాటిగాని సమాంక
 ములుచేర్చి యుపయోగింపరాదను. తేనె నెయ్యి భిన్నభాగములైనప్పు
 టికి ఆకాశోపకానుపానమువలన విరోధించును. తేనె తామరగింజలు
 గాని, తేనె, మద్యము, శర్కరగాని, కలిపిన,
 విరోధించును. క్షీరవికృతి మంధాను పానముతోను వారిద్రకాఖము
 కటుజైలముతోను విరోధించును. నువ్వుపిండి కలిపి వండిన బచ్చలి
 అతిసారమును గలిగించును. మద్యముతోకలిపిన బెగ్గురు పక్షిమాంసము
 ఆలచందలతో విరోధించును. ఆ మాంసమే ఘడికొవ్వతోవండిన
 ప్లాణిములను పెంటనేహరించును. మరియు కొఱపిప్పలమోడి ఉడుము
 లావుకపిట్ట కాకాతువ్వపిట్ట ఇవి ఆముదము కజ్జలతో ఆముదముతో
 వేయించిన మనుజుని ప్లాణిములను, తక్షణమే హరించును
 పచ్చని పావురాయి మాంసమును, పసపుకజ్జకు గుచ్చి పసుపు నిప్పు
 లతోజేల్చిన తక్షణమే ప్లాణిములనుహరించును. దుమ్ము మట్టిపడిన
 దానినే తేనెతోగలిపితినిన ప్లాణిములను హరించును. అన్నపానాదు
 భములలోనేదైన స్వస్థానమునుండి కదలి దోషమును ప్రక్షాళింపజేసి
 బయటికి వెల్లిపోనియడల నదియు విరోధించును. విరుదాహరమువలన
 గలిగిన వికారములయందు వమన విరేచనరూపమైన శుద్ధినిగాని అట్లు

ప్రజాపిచిన దోషములకు వానివలనగలిగిన విస్ఫోటము మాన్పగవానికి విరుద్ధములైన ద్రవ్యములచే కాంతినిగాని చేయవలెను- ఉభయమున చేయవచ్చును- మరియు విరుద్ధాహాకృతమైన వికారమునందు విరుద్ధముగా ప్రజాపించిన దోషములకు శక్రుభూతములైన ద్రవ్యములచే మోకటనే శరీరమును సంస్కరించవలెను- ఉదాహరణము కరక్కాయ లేన మున్నగు పీతశేష్ట హారములైన ద్రవ్యముల నెఱుఁగునేమిందుట వలన సంస్కరింపబడిన శరీరమునందు పీతశేష్టకరమైన విరుద్ధద్రవ్య ముప్రయోగింపబడినను వికారమునుజేయుదు- విరుద్ధద్రవ్యముగూడవికారమును గలుగజేయునట్లు విరుద్ధపతి పక్షద్రవ్యములచే శరీరమును చాగ్గ పరచవలయుననిభావము- వ్యాయామముచేయువారు స్నిగులు అగ్నివీప్తి- గలవాను తిరుణులు బలముగలవారు వీరికి సాత్త్వికమును తిల్పమును అగు విరుద్ధాన్నముగూడ వీడనుగలుగజేయుదు- విషముతోగూడిన పురుషునకు ఆ విషభూతుకైన మరియుక విషమును ప్రయోగించిన, ప్రయోగించిన విషమువలన పురుషునకెట్లు లోపముగలుగదో అట్లే విరుద్ధద్రవ్య సంయోగమువలన హరింపబడు రోగముగలవానికిగూడ వీటివలన చాభయిందదు.

వసునానా విషవసునవిధి

శ్లో! వామ్యేదత్వాత్తుత్థమార్గం ద్విమావంసాయయేదవః

తదైవవాంతిరాయాతివసునీయేవ్యయంవిధిః

దోషేవశిష్టేయంబ్యాధిపానఃపున్యేనవాక్రియాం

టీ! విషమును తినినపుడు వసునమును జేయించవలసియుండలెందు మానములప్రమాణము (0-2-0 ఎత్తుసరి) మైలతుత్థమార్గమునుబిచ్చి బాగా నీటిని త్రాగించవలెను- వెంటనే కాంతియగును- వాంతియొనప్పటికి దోషము మిగిలియున్నయడల దోషము సంపూర్ణముగా హరించువరకు వాంతి వైరజేప్పినట్లు చేయుచుచునేయుండవలయును.

విష ప్రియము.

విషము. ప్రియము.

అనము -- గంధము

అజ్ఞానము -- అవాని

అదవిర -- కుంగము

అటుకులు -- సైంధవలవణము

అవ -- శిశిరపప్పు

అంగువ -- శిశి

అడుగు -- కంకాయ

ఉన్నతి -- అమృతము, పుష్పము, కడుపు -- అమృతము

ఉన్నతిగింజ -- నిమ్మకాయసము

కన్నము -- కలగరారు

కద -- కమలపాప

కొబ్బరి -- బియ్యము

గన్నెలు -- కంకాయ

చింతకాయ -- పసుపు

చేరరాసి -- విరిగివారు

చెలకపండి -- మూల

తెగద -- తుమ్మచక్క

తేనె -- నీరు

త్రుకటుకాలు -- కడుగు

నిమ్మకాయ -- ఖర్జూరము

మవ్వులు -- మొగలిరసము

నూనె -- కేతకీసము, తెల్లగలిజేరి సము

నేరేడుపండు -- పాలు

నెయ్యి -- ఉదకము

పనసపండు -- తొంరి

పొము -- దొండము, గుర్రము -- పెరుసారు

పాపాణము -- పమిడి పత్తిసము

పెరుగు -- వేడినీరు

పొత్తిదుఃస -- శొఠి

జిల్లేడుపాలు -- చెంచలి-లి-నెయ్యి చక్కెర

బీడిగింజ -- మోడుగపప్పు-చింతాకు-దూలగోవిల-కొబ్బరినూనె

జెముడుపాలు -- తరిగేదారు

బెల్లము -- చల్లగుమ్మడి-గేదెపెరుగు

బలుకక్కనీ -- ఉడిమిడి

మామిడిబీడి -- నారికడపాప

పత్నశభి -- చిట్టి మాచికాయ-తెల్లమేకమాత్రః -- ఆవునెయ్యి

విషముప్పి -- నేలేడు-మొగలి-చన్నురిసము

నున్నము -- తిప్పతీగె

సొప్పకూతాంబూలము -- చింతపండు-పుల్లబచ్చ-

గోకింటాప -- తానికాయ

చింతపండు -- ఉప్పు-ఉల్లగడ్డ

ఉప్పు -- జీలకఱ్ఱ

జిల్లేడుపాలు -- ఉప్పిపండు

నల్లమందు-శొఠిరిసము-అల్లపురసము-అశోటు-చాదము-చాల్పనచక్క-

మిర్యాలు-ఆవునెయ్యి

నల్లమందు నూనెలో కల్పుకొనితినిన

అల్లపురసము-శొఠిరిసము 2 టాపముల ఎత్తు-ఇంగువకలిపినీళ్లు-ఎఱ్ఱ

జొన్నలపిండి-మంగళకాయలరసము-మండ్లతోటకూర అష్టభాగకషాయము.

నాభినల్లమందు కల్పుకొనితినిన

సరిమాత్రము -- పంచపల్లవకషాయము

ఇంక కథస్మమునకు

చమపాలు -- ఖిరంగిచక్క

నవరత్నములు మింగినచానికి

ఆవునెయ్యి కలిపి పమనము చేయించవలెను

కలు - తండ్రిదారపడు - నిమ్మకాయ - పెద్దపువ్వులపడు
సరిము త్రిము

సాగాయి - జీలకఱ ధనియాలపడు - నిమ్మరసము - అజీపట - పడు -

రసకన్నము - తేనెకాయ - పడు (ఎత్తపువ్వులపడు)

పాదరసము - గంధకము - లక్ష్మి మైత్రి - వామింట

సోదరము - దేహము ఉష్ణముగనుండిన వారి కేళిపుతము నివ్వవలెను. వారి
కేళిలముతో స్నానము, కొబ్బరికాయనీళ్ళు కాచి దానితో

నిమ్మకాయ - పడుపిండి ఇవ్వవలెను. లేక ఘాగమూత్రము -

గంధకము - చెరుపురసము - పెద్దమ్మడురసము (ఖరమూత్రము

గురి వంద - నెయ్యి

బొంతజెముడు - కంకరలు - జీలకఱ ధనియాల కషాయము

స్వవాహణములు - పమిడిపత్తి ఆరసము - పువ్వులరసము - కాయల
రసము త్రాగించవలెను. నీలివేరు మిర్చాలకషా
యము కాక రాసపసు - వేరేడుచిగుళ్ళు - కలగప -
సము, తమలపత్తిగె మిర్చాల కషాయము - చిట్టి
వేళ్ళు మిర్చాలకషాయము.

వాహణమిశ్రమము - పసుక - పడు - కషాయము - ఋషభకము.

నేచాళిము - పండులముల వన పూతిలో వేసి యాడ్చినను నీలి పండు
కేళి నీళ్ళుపోసి అర కేళిగా కాచి గంటకు 4 కులహాల
వంతుల త్రాగించిన కేచనముకట్టును.

గంజాయి - నిమ్మరసము - ఎత్త ఉల్లిరసము - సెయ్యూత్రము

కోడిమాంసము - పుల్లని పెరుగు - నిమ్మరసము

రసవిషగంధకలోహపాహణాలను - నీలివేరుగాని - వంగవేరుగాని నల్ల కామంచి
వేరుగాని మిర్చాలకషాయముతో ఇవ్వవలెను

శ్లో॥ ఇతివెంపటి వంశీయకోటిశ్వరమనీషిణా

రచితేగదత్రుతేస్మిన్ స్థావరంవివమీరితం.

టీ॥ వెంపటి కోటిశ్వరకామ్రైచే వ్రాయబడిన అగదతత్రమునందు స్థావర
విషప్రకరణము సమాప్తికొనెడిది.

అ గ ద త ర త్ర ము.

జంగమ విషవిజ్ఞానము

జంగమవిషాధిష్ఠానములు

శ్లో॥ దృశ్యశ్వాసదంష్ట్రాసందంశ లాలార్తవవిశర్దితాః
గుదాస్థిపిత్తగ్నాన్నాత్తనఖశుక్రగణానిచ
శూకంచజంగమస్థేతిహృద్ధిస్తానానిషోషితాః.

టీ॥ దృష్టి, శ్వాస, కోర, కాలు, చొల్ల, అర్తవము, లాలానవాడువు
గుదముఅస్థి, పిత్తము, మలము, మూత్రము. గొరు, శుక్రము, శవము, ముతా
అను నీ పదనారు జంగమవిషాధిష్ఠానములు.

దృష్టి శ్వాసదంష్ట్రాసములు.

శ్లో॥ దృష్టిశ్వాసవిషాధిష్ఠానః భౌమోదంష్ట్రాసఃశరణి

టీ॥ దృష్టి, శ్వాసవిషముగాగలవి దేవతాస్వములు, భూమియందుతిరుగు
స్వములు శరణియందు విషముగలవి-ఈ విషయముననే ముక్రతము.
దివ్య స్వములను భౌమస్వము అనుకొనిచి అసంఖ్యానానుకీమఖా
విఖ్యాతాత్మకాదయః మహాధికాశ్చ నాగేంద్రాహు గ్నిసమలేజనః
యేచాప్యజ్ఞసంగర్హంతి వర్తంతిచకపంతచ ససాగగిరి స్వీపాయైరిదం
ధార్యతేమహీ, కృద్ధానిశ్వాసదృష్టిభ్యాం యేహస్యరఖిలంజగత్, సమస్తే
ద్యోస్తినోలేహం కార్యంకించచ్చిత్స్థితం, అసియు తత్తద్దృష్టినిశ్వాస
విషానుదిత్యాస్సగ్భాః భౌమాన్త దంష్ట్రావిషాః మార్జార శ్వ వానర
మండూక పాశుపత్స్య గోధాః బూక ప్రచలక గృహగృధికా చతు
ష్పద ట్టాస్తథాస్థేదంష్ట్రాఃఖః షా చికిట పిచ్చట కషాయవానిక
సర్పపవానిక తోటక పర్పటక కండికాః శక్పన్మూత్రకఃషాః మూషి

కాశ్చక్రవిహః లూతాశ్చలాలా మూత్ర పురీష మఖసందంశ సఖశుక్రా
 గ్నవిహః. వృశ్చిక విశ్వంభర హటి రాజీవమత్స్య ఉచ్చిటింగ సముద్ర
 వృశ్చికాశ్చాకవిహః. చిత్రశిఖః శరావస్కృత శవరాగళ ఆరిమేదక
 కారికామఖా మఖసందంశ విశర్దిత మూత్రపురీషహః. మక్షికా
 క జ ధ జ లా యు కా ము ఖ స ం ద ం శ వి హః
 విష మాతా సీ స ర్ప కంఠక వరజీమత్స్యాస్థికేత్కసిహటి. శకులీ
 మత్స్య గక్తరాజీవరకమత్స్యశ్చ పీతవిహః నూత్మకుండ ఉచ్చిటింగ
 వరజీ శతపదీ కూక వల్లభికా శ్చంగీ భ్రమరాకూతుండవిహః. టీసర్ప
 దేహః గతాసవః శవవిహః శేష స్వసుక్తామఖసందంశవిషేష్టేవగణ
 యితవ్యాః వాసుకి మున్నగు దేవతా స్సముఖ శోపమాతోగూడిన
 తిమదృష్టిచేతనే సముద్రములు పర్వతములతోగూడిన నీ భూమిని
 భస్మముచేయగలవు. వాటికి నమస్కారమేగాని మనముచేయించితిన్నలేదు
 అట్టి దివ్యసర్పములన్నియు శ్వాస దృష్టి విషముగాగలవి భూమియందలి
 స్సముఖ శోరలయందు విషముగలవి పిల్లి మున్నగునవి శోరలు గోళ్ళ
 యందు విషముగలవి ఎలుకలు శుక్రమందు విషముగలవి లూతలు
 చొల్లముూత్రము మలము కాటు గోరు శుక్రము అర్తపమునందు
 విషముగలవి. తేలు మున్నగునవి కొండియంకు విషముగలవి చిత్రశిఖము
 మున్నగునవి కాటు ఆశానవాయువు మూత్రపురీషములయందు విషము
 గలవి. తేనెటిగమున్నగునవి కాటునందు విషముగలవి. విషముచేజచ్చిన
 జంతువు ఎముక పాముముల్లు మున్నగునవి ఎముకయందు విషముగలవి.
 శకులీమత్స్యము మున్నగునవి పీత్తమునందు విషముగలవి. నూత్మకుండము
 మున్నగునవి ముల్లుతోడమునందు విషముగలవి. చచ్చిన పాము తేళ్ళు
 శవవిషములు ఇతరములన్నియు కాటునందు విషముగలవి.

సర్పభేదములు.

శ్లో॥ దర్శికరామండలినోరాజిమంతాస్తధైవచ
 నిర్విషావ్యంతరాశ్చేతి సర్పాః పంచవిధాః స్మృతాః
 ఏతే సమాసతోభామాభిద్యంతే తే తత్వనేకధా
 వ్యాసతోయోనిభేదేన నోచ్యంతే నుపయోగివః.

టీ|| భూమియును సరిచరించు స్వములు దర్శకములు మండలములు
రాజమంతములు నిర్విషములు వ్యంతకములు అని సంక్షేపముగా 5 విధ
ములు ఇవి సంఖ్యవలనను యోనిభేదమువలనను అనేకవిధములగుచున్నవి.
అనుపయోగములైనవాటి విషయమై విశేషముగా చెప్పబడదు

దర్శకరాదిలక్షణము.

శ్లో|| రథాగలాగలచత్ర స్వస్తికాంకుశఖారిణః

ఘణివశ్యస్యగతయస్సద్దర్శకరాఃస్ఫుటాః

జ్ఞేయామండలిసోభోగామండులైర్నివిధైశ్చితాః

ప్రాశవోమందగమనాః పృథవోర్ధాగ్నిసంప్రభాః

స్నిగ్ధావిచిత్రవర్ణాభిస్త్రిరగూర్ధ్వంతురాజభిః

చిత్రితాశ్చవయోరాంతిరాజీమంతస్తతేస్ఫుటాః

టీ|| చక్రము నాగలి గొడుగు స్వస్తికము అంకుశమువంటి మచ్చలు పడిన
యందుగల్గి శీఘ్రముగ పరుగెత్తు స్వములు దర్శకములనబడును
దర్శకములన గణింపవంటి కరముగలవి యని అనియు అనేకరకములైన
మండలములు గలిగి లా మందగమముగలిగి చోడవుగను నూర్కడు
అగ్నివంటి కాంతిగలవి మండల స్వములనబడును. నునుపైశ్శరీరముగలిగి
అనేకరంగులుగల అద్ద నిలువుగీతలచే రంగుజేయుబడినటుల ప్రకాశించు
నవి రాజమంతములనబడును

నిర్విషములు.

శ్లో|| నిర్విషాలఘనః పీతగాజమంతోఽప్పుచారిణః

అథాహికొహ్యజగరస్తధావృక్షేశయాదయః

టీ|| లఘుశరీరము పచ్చనిచాచులుగలిగి నీటియందెల్లప్పుడు సంచరించు
పాములు అథాహికము అజగరము(కొండచిలువ)పశ్చిమము మున్నగు
నవి నిర్విషములు.

గాధేరలక్షణము

శ్లో|| గోధాసుతస్తుగాధేరోచతుష్పాత్పణినానమః

టీ|| ఈదుముపుట్టి నామునావమునది గాళ్ళే ముబహు, ఇ
విషమునందు దర్శింపఁ గలుగఁ జూచె.

వృత్తి మూలము.

సో|| పూర్వేపాంశుకగాఢానా సధావ్యామిశ్రలక్షణాః

వృత్తిర్యాద్యతేనర్యాద్యేతుదోషకాకోశవాః

సో|| పూర్వము శబ్దబహువాచి సంకములముల్లసంకరలక్షణములుగల
వివృతములనుబడును ఇవి తమపుట్టికొకటిజన్మనైన పూర్వములనోష
ములగు పరిపేక్షమున, వర్తమును సుసంహతులైన అర్థశ్రేణులగు
జాంభిద్యతే కంఠభాసునా దర్శిగా ముద్రామోగానిమనమున
నిర్విషాదకంజాశ్చర్యధాన్యమున స్వభావగర్భితానామనోగతి
మంతాశ్చపర్యగా శేషులక్ష్యకారానాంకశిష్టానాంకాంకావిశ
త్సందలి నోరాజింకాధాదక నిర్విషాద్యాదినాంకాంకాంకా
యధా వైకంఠోద్భాదా చిత్రమండలమున వర్తములు వర్త
కములు మందలములు గాజిమంతములు నిర్విషములు శ్రేణులగును
అని 5 విధములు అదు ద్యోతకములు మందలములు రాజిమంతములు
పథానమునైనవి. అందు ద్యోతకములు 25 విధములు మందలములు
22 విధములు రాజిమంతములు 10 విధములు నిర్విషములు 12 విధములు
అకంజములు 3 విధములు జైకంజములువిలంపట్ట శ్రేణులు మంద
లములు రాజిలములు 7 విధములు ఈ విధముగాఢాన్నియు కలపి 100 విధ
ములు వాటికే గూడ నిలుచెప్పబడినవి త్రైతద్యోతకాః క్షిప్రగ్న్య
సాహక్యధాః క్షిప్రగ్న్యః స్వేదకపాతః మహాకపాతః బలాహరః శుభ
స్వః శంఖపాలః భూహితాక్షః గజేందకః సరస్వతిః బుధానః కంఠ
పదః వహాపదః పశ్యపుష్పః జనిముఖః పుండరీకః శ్రీహరిః
విష్ణురః పుష్పాభిరీకః గిరిస్సంఘానాంకః శ్రేతోదః మహాకరాః
అలగర్ది అశీవివశతి మందలివర్త ఆద్యమందలః శ్రేతమందలః 12
మందలః చిత్రమందలః పృవతః గోధ్రపుష్పః మిరిందకః గోనసః
వృద్ధగోనసః పరసః మహాపరసః వేణువత్రికః శిరుకః మదనః పాలిని
పింగల తంతుకః పుష్పపాంశుః షడ్గః అగ్నికః బభృకః కమయః కలుః

మః పారావతః పాస్తాభరణః చిత్రకః ఏటీపదఇతి రాంజీమంతస్తు పుండ
 రీకః రాజచిత్రః అంగులిగాజిః బిందురాజః కంఠ్యకః తృణశోమకః
 సర్పపకః శ్వేతమానుః దర్శపుష్పః చక్రకః గోధూమకః కిక్కిసాదఇతి
 నిర్విషాస్తు గలగోలీ నూకపత్తో అజగగో దివ్యశోవరాహికః పుష్ప
 శకలీ జ్యోతిరధః క్షీరకా పుష్పకః ఆహిపతాకః అంధాహికః గౌరా
 హికః పృక్షేశయఇతి వైకరంజాస్తు త్రయాణాంద్య కరాణాంవృతకరా
 జ్జాతాః తద ధా మాకులిః పోటగలః స్నిగ్ధరాజిరితి త్రతకృష్ణసర్పణ
 గోసపాంశ్వై పోత్యేనవాజాతః మాకులిః రాజలేనగోససార్వై పోత్యేన
 వాజాతః స్నిగ్ధరాజిరితేమం ఆద్యస్యపీత్యవద్విషాత్కర్షః ద్వయోర్నా
 త్యవదిత్యేకే ఇచట వ్యంతరములే వైకరంజమాలను భేదముచే జెప్పబడి
 నవి అందు కృష్ణసర్పమువలన గోసనీయందుగాని గోససమువలన కృష్ణ
 సర్పమునందుగాని పుట్టినది మాకులియనియు రాజలమువలన గోసనీయందు
 గాని గోససమువలన రాజలమునందుగాని పుట్టినది పోటగలమనియు కృష్ణ
 సర్పమువలన రాజమంతమునందుగాని రాజమంతమువలన కృష్ణసర్పము
 నందుగాని పుట్టినది స్నిగ్ధరాజియనబడును. అమూడింటిలో మాకులి
 విషము తండ్రివిషమువలెను పిష్టినరెంటివిషము తిలులవిషమువలెను
 బాధించును. అని చెప్పబడినది. మరియు త్రయాణాంవైకరంజానాంపుః
 దివ్యేలకకోధృపుష్పక రాజచిత్రక పోటగల పుష్పభిక్షిర్ల దర్శపుష్ప
 వేలితకాస్సప్త తేమకూద్యాస్త్రయః రాజిలవత్ శిషాఃకుంభలివత్
 ఏవమేతేమం సర్పాణాం అకీతిర్యాభ్యాతా శైశవీన వైకరంజములు
 మూడింటివలనబుట్టిన దివ్యేలకము మున్నగు 7 టిలో మొదటి మూటికి
 రాజిలమువలెను మిగిలినవాటికి మండలిసర్పమువలెను విషాత్కర్షయం
 తును. ఈ విధముగా సర్పములు ఎనుబదివిధములు మరియు త్రతమహా
 నేత్ర జిహ్వస్యశిరసః పుమాంసః నూత్ననేత్రజిహ్వస్యశిరసః స్త్రీయః
 ఉభయలక్షణామందవిషాః అక్రోధానపుంసకాభిలి సర్పములలో శైద్ధ
 కండు నాలుక శిరస్సుగలవి మగవి చిన్నవిగలవి అడవి ఉభయలక్షణ
 ములుగలిగియున్నవియులేక శోపానలేనివిసమ్రంజకములుగా తెలియవలెను.
 మరియు ముక్తాకూప్య ప్రభాయేచ కపిలాయేచపన్నగాః సుగంధినస్సు
 వర్ణాభానేకాత్మాప్రకాశాస్త్వైతః శ్రియాస్నిగ్ధ వర్ణాన్తపన్నగా

భృతకోపవాః సాంప్రదించి ద్రాక్షకోపస్థితి లబ్ధ్యుత్తేహంతథాంబుజం కృణా
వజ్రవిభాతే హింసా వివాహా వృత్తస్తథా మామ్రాపారావతాభాశ్చైత్యైశ్చ
పన్నగాః ప్లవ్విణాః మహిపక్షిపవరాభా తైవపన్నపక్షిసా శ్శేష్పక్షి
శృయేకేచిత్ శూద్రాస్త పక్షిత్తతా సమవాయాత్రామృతావాం
క్షుతియాణాంచ మామకాః కైశ్చానుఃకుకభద్రాశ్చ శూద్రాస్సర్వాశి
నస్తథా, ముశ్యము పెండివంటి. “అంగులిః కిషిలవర్ణము అంగులిః రంగు
గలవి నువాసంగలవి బ్రాహ్మణబాతి స్వములు. స్పీర్ధనవర్ణము అతి
కోపము శిరఃపన్నాః చంద్రాభిరశోభాశ్చ తలుగల చిహ్నములగలవి
క్షుతియబాతివి నలుపు ఎరుపు భూమవర్ణము పారావతవర్ణము అను
వానిగూడేయైన రంగుగలిగి వజ్రమువలె మెరయుచుండునది వైశ్య
భాతివి. కేవలవీరుగవంటి రంగుగలిగి బిరుదును నిర్భముగలిగి వాహారం
గులుగలవి శూద్రబాతివర్ణములు. అందు బ్రాహ్మణబాతి స్వములు
పుష్పములను వాయువును క్షుతియబాతివి ఎలుకలను కైశ్యబాతివి కప్ప
లను శూద్రబాతివి సర్పవిభావారములను భక్షించును. వాగ్బటమునందు
వ్యంతరములనుగురించి “తేహిపన్ని పాన్తిప్రకోపవాః” వ్యంతరములు
సన్నిపాతమును ప్రకోపింపజేయునని చెదముగా జెప్పబడినది.

విషసానము.

శ్లో॥ శుక్రసత్స్వనర్పణాంవిషం సర్వశరీరగం
కృద్ధానామేతిచాంగేభ్యశ్శుక్రం నిర్మంథనాదివ
తేహాంబడిశవద్దంష్ట్రాస్తాను సజ్జతిచాగతం
అనుద్భృతావిషంతస్మాన్నముంచంతిచభోగినః.

1 శుక్రము సర్వశరీరవ్యాపియైయున్నట్లు స్వములకు విషముకూడ సర్వ
శరీరమునువ్యాపించియున్నది. యోనినింగనమృద్ధనవలన శుక్రమెటుల
బైటికివచ్చునో అట్లే సర్పములకు కోపముగలిగినపుడు విషము సర్వశరీర
మునుండి వెడలి గాలములవలెనున్న శరీరలను ప్రవేశించును, అందువలన
కోపములేనపుడు సర్పములు విషమును వదలజేరవు.

దర్శిక రాదులకువిషము తీవ్రముగనుండుకాలము.

శ్లో॥ తామస్య మధ్యవృక్ష క్షేప్యస్త్రీ శీతాశి వేషుచ
విహస్త్రిణాభివంత్యతే వ్యతా గాఙ్ముతుసంధిషు

టీ॥ దర్శకరములు మధ్యవృక్షము వృక్షాలమునందును మండలవంతములు
మధ్యవయస్కునగు శీతాశాములగు రాజీమంతములు, వాక్త్యమునను
ఎండకాలమునను విహస్త్రిణము కలవైయుండును. ద్యంతరములు
ఋతుసంధిలయందు విహస్త్రిణము గలిగియుండును.

దర్శక గాది సర్పవిషగుణములు.

శ్లో॥ విశేషాద్రాక్షకటుకమన్యోధ్యం స్వామశీతలం
విషందర్శకరాదీనాం క్రమావ్యాతాదికోపనం
అపత్యమసవర్ణాభ్యాం దోషద్వయముదీరయేత్

టీ॥ దర్శకరవిషము విశేషముగా కటుకము రాక్షసుణము గలిగియుం
డుటచే వాతమును మందగించుము అస్థిరసము ఉష్ణవీర్యము గలిగి
యుండుటచే పిత్తమును రాజీమంతవిషము స్వామరసము శీతవీర్యము
గలిగియుండుటచే క్షేప్యమును ప్రకోపింపజేయును. అసవర్ణములన
పుట్టివ్యంతర స్పృశు తల్లిగంధుల సంబంధమైనదోషద్వయమును ప్రకో
పింపజేయును.

సర్పములుకరచుటకు హేతువు.

శ్లో॥ ఆహారాంతరభయాత్పద స్పర్శాదతివిషాతుక్పదః
సాపవృత్తిశయావైరాద్దేవస్త్రియమచోదనాత్
దంశంతిసర్పస్తేషూక్తం విషాధిక్యం యథోత్తరం
అదిష్టాత్కారణజ్ఞాత్వా ప్రతికుర్యాద్యధావిధం

టీ॥ సర్పములు ఆహారమకొరతగాని, భయమువలనగాని పాదముతగులుట
వలనగాని విషమెక్కివగుటవలనగాని కోపమువలనగాని సాపస్వభావము
కలవగుటచేగాని చైరమువలనగాని దేవతలు ఋషులు యముదుర్నిప్రేరే
పణవలనగానికరచును. స్పృటిలో ఒకదానికంటె ఒకదానియంటి క్రమ
ముగా విషమెక్కివగానుండును. చికిత్సజేయుచుండు కరువబడినవానివలన

కావలయును. సాధ్యమైంతవఱకు జెల్లగొనరావలయును. పితృ
శాసనములను.

శ్లో॥ వ్యంతిరః సాపలత్యైర్వాహిత్యైర్వృత్తి
వ్యంతి గుహపస్వభావముగలదుకులకలమటగా సాధ్యమైన
కామకొనియుండును.

సన్ముఖవిమసల్పమగుటకు కారణము.

శ్లో॥ జలపుతాతతి క్షీణభీతానకులనిగితాః
తీతవాతాతపన్యాధి యుక్తః ప్లాశమపీడితాః
క్షూర్ణదేశంతరామూతాః విముక్తవిమసలచాః
అత్యంతబాలవస్తానో గుర్వాహారాతిభోజనః
కుశౌఢకంటకవద్యేచరంతిచకానరం
దేశంచవివాహ్యుపితంసర్వాన్తేల్పవిమానుతాః

టీ॥ (నీటకొలుకొని-చ్చి-వి, పిత్తలక క్షీణించి వి. భయపడి-వి. ముంసచే
బాధపడి-వి. చలి, నాతి. ఎంత, వ్యాధి. పిత్తి, అంత, శ్రమ,
పీడితే బాధింపబడి-వి. అర్థదే ఇం-దేశమునుండి వచ్చి వి. బాలు
మును విడచి-వి. మిక్కిలి బాధము చేక వృత్తముగలవి- గుర్తే
యాహారమును అమితముగా భజించి-వి. క్షూర్ణదేశమొకభూమి ముంస
గలయువలది నిత్యముగల ప్రకృత్యను సంచరించు-కాయువగు సన్ము
ములు అల్పవిమసలగలవి) ఇవట కుశుభ్రమున సుప్రదేవబ్రహ్మర్షి
యశ్రుశిష్యుడేవి విమన్వాచధియుక్తచదేశే క్రమతేజవం గర్వంత్య
తుడు మున్నగువాగుల ప్రవేశమునందు విషమెక్కడని తెప్పబడినది.

దర్శికరాహులసామాన్య సంచారకాలము.

శ్లో॥ రజన్యాః పశ్చిమేయామే సర్వాశ్చిత్రాశ్చరంతిహి
శేషేషాక్తామండలితో దివాదర్శికరాఃస్మృతాః

టీ॥ రాత్రి నాలవజామున రాజమంతములు ఇతరజామంతములములు
పగలు దర్శికములు సామన్యముగా తిరుగుచుండును.

శక్తివనుండు పరిత్యజుని పుణ్యకాలము.
 పుణ్యపర్యటనముగాని పోగియ్యకదానే
 అప్పుడు మిగిలినది - పుణ్యములే
 శక్తిగాని పుణ్యముగాని వాతంత్రము.
 పుణ్యమునకు పుణ్యములకు పుణ్యములందు అజీమము
 పుణ్యము పుణ్యము : వానియందు పుణ్యము ఉన్నదేనాదు అకలిగియు
 వాడు పుణ్యము పుణ్యము భయపడువాడు పడగొన్నవాడు పు
 ణ్యము ద్వివిధముగలవగును.

పాముకాటుభేదములు. ౭

శ్లో॥ యత్రలాలాపరిక్లేదమాత్రంగాత్రేప్రదశ్యతే
 నతుదంష్ట్రాకృతందంశం తతుండాపాతమాదిశేత్
 ఏకందంష్ట్రాపదంద్వేవాన్మాల్పాఖ్యమశోశితం
 దంష్ట్రాపదేసరకేద్వేవాన్మలుప్తత్రీశితానితు
 మాంసశేదాదివిచ్ఛిన్నరక్తవాహీనిదంష్ట్రకం
 దంష్ట్రాకదానిచత్వారి తదగ్రద్దప్తసిపిడితం
 నిర్విషంద్యయనుషాద్యమసాధ్యం పశ్చిమంవదేత్.

శ్లో॥ శక్తివనుండు పాముయొక్క చొల్లకాది తడిసియుండి కొరికిగతున్న
 తానిని కుండాపాతమందురు. ఒకటిగాని రెండుగాని కొరలుదిగి రక్తము
 లేకున్న ప్యాల్పమందురు. రెండుకొరలుదిగి రక్తముతోకూడుకొని
 యున్న ప్యాల్పమందురు. మూడుకొరలుతోకూడుగాదిగి రక్తము బాగా
 కాదుచున్న పంష్ట్రకమందురు. నాలుగుకొరలుదిగి రక్తముకారుచున్న
 దప్తని పీడితమందురు. అందు మొదటివి రెండు నిర్విషములును చివరది
 అపాధ్యమైయున్నది.

శ్లో॥ సర్పస్పృష్టస్యభీనోర్నిభయేనకుపితోనిలః
 కస్యచిత్కురుతేశోఘ సర్పాంగాభిహతంతుతత

చారణ వారోద్ధృత్య కేనచిద్దృష్ట కయా
విహోద్యోగో జ్వరః ఛద్విహ్నూర్నాదాహహాపి వాభవేత్
గ్లానిర్మోహాతిసారోవా తచ్చృకాఃషమ చ్యతే.

టీ॥ స్వభావముగ ఈమనిన భయమువానికి చాముతగిలిన, అభయముచే
వాతముప్రళోపి. వివాపును గలుగజేయును. చానిని సగ్నంగాభివృత్తముం
దును. చీకటియందు తిరుగుచుండు ఏదియొకరచిన పాము కరచినదను
భయముచే విహోద్యోగముగలిగి జ్వరము వమనము మూర్ఛ దాహముగ్లాని
మోహము అతిపారముగలిగిన శంకావిషమందురు ఈమకాటునివయముననే
నుశ్రుతమున తిద్ధితి విధముచ్యతే సర్వతరదితంవావితృత్తియమధనిర్విషం
సర్పంగాభివృత్తంకే చిదిచ్ఛంతిబుతద్విదః పవానియక్రివంజావామేకం
ద్వేవాబహూనిన నిమగ్నస్యల్పరక్తానియాశ్చద్వ్యత్యకతోతిహి చుంఛు
మాతక యుక్తానికృత్యకరణానిన సంక్షిప్తాని సహోభాని విద్యాత్తత్స
ర్పితంభివృత్ రాజ్యస్సహాపితాయత్ర నీలాః పీతాన్పితాస్తథా విజ్ఞేయం
రదితంత్వమ్మజ్ఞేయమల్పచివంతవ అశోభమల్పదుష్టస్య కప్రకృతిస్సస్య
దేహీనః పదంపదానివావిద్యా దవిమంతచ్చికిత్సకః కాటునందు 1. 2,
లేక బహుదంతములుదిగి కొంచెము రిక్తమువచ్చుచు గోగికి వికృతిగలిగిం
చునవియును కొంచెము వాళులోహాదిన సన్నని వెంట్రుకలవంటి ఆంకు
రములుగలిగియున్న సర్పితమందురు. ఉద్యోగముచే కరచినకాటు నంటి
లక్షణములుండును. చర్మముపైన కాటువద్ద ఎఱుపుగ నల్లగ పచ్చగ
తెల్లగ గీట్లయున్నరదితము ఇది అల్పచివముగలది కాటునందు వాపులేక
కొంచెము దుష్టరక్తముకారుచుగాని ఎక్కువగాగాని కోరలుదిగినప్పటికి
శక్తిరప్రకృతిహారకయున్న అనివనుందురు. అని చెప్పబడియున్నది.

దర్శికరాదిదంశ లక్షణము

శ్లో॥ దంశోభోగిక్పతఃకృష్ణః సర్వవాతవికారకృత్
పీతోమండలినశ్శోభోమృదుఃపీత్తవికారకృత్
రాజలోత్థోభవేద్దంశః స్థిరశోభశృపిచ్ఛిలః
పాండుఃస్నిగ్ధోతిసాంద్రాస్పృక్ సర్వశ్లేష్మవికారకృత్

తర్కమును లకు వీర్యము రెట్టి పగుకాలము.

శ్లో॥ విమాణిద్విగుణా యాంఠి రోగిణ్యస్తేధదురే నే

అస్తే పిగ మే హేష రూక్షేక్షి నబుభుక్షి తే

గర్భిణి బాలన్మదేషభీరావారః పీడితే.

టీ॥ విషమాలస్యము నొగియందు ఉష్ణకాలము దుర్దినములందు అజీర్ణము
వీర్యము నేహము : వానియందు రూక్షింప నీటింజనవాడు అకలిగొన్న
వాడు గర్భిణి కొలుపు వృద్ధులు భయపడువాడు వదలిగొన్నవాడు వీర
యందు ద్విగుణాంఠియగులవలెను.

పాముకాటుభేదములు. 7

శ్లో॥ యత్రలాలోఽపి క్షేదమాత్రంగాత్రే ప్రదృశ్య తే

వతుదంష్ట్రాకృతందంశం తతుందావారమాదిశేత్

ఏకందంష్ట్రాపదంద్వే వావ్యాలీ ఘాత్యమశోశితం

దంష్ట్రాపదేనరక్తే ద్వే వ్యాలుప్త త్రీణితానితు

మానశేదాదవిచ్ఛిన్నరక్తవాహీనిదంష్ట్రాకం

దంష్ట్రాకదానిచత్వారి తద్రద్దప్తపీడితం

నిర్విషంద్వయశుత్రాద్యమసాధ్యం పశ్యిమంవదేత్.

టీ॥ శరీరమనందు పాముయొక్క చొట్టకారి తడిసియుండి కొండెగకున్న
తానిని కుండావారమందురు. ఒకటిగాని రెండుగాని శోరలుదిగి రక్తము
దేకున్న వ్యాల్లీభమందురు. రెండుశోరలుదిగి రక్తముతో కూడుకొని
యున్న వ్యాలుప్తమందురు. మూడుశోరలుతోతుగాదిగి రక్తము బాగా
కాఠినున్న దంష్ట్రాకమందురు. వాలుగుశోరలుదిగి రక్తముకారుచున్న
దప్తని పీడితమందురు. లందు మొదటివి రెండు నిర్విషములును చివరది
అసాధ్యమైయున్నది.

శ్లో॥ సర్పస్పృష్టస్య భీరోర్నిభయేనకుపితో నిలః

కస్యచిత్తురు తే శోభం సర్పాంగాభిహతంతుతత

దూరంభ వారోద్ధయ కేనచిద్దస్తక కయా
 విషోద్వేగో జ్వరః ఛద్విహ్వరాధాహోపి వాభవేత్
 గ్లానిర్మోహోతిసారోవా తచ్చుకాఃషమచ్యతే.
 టి॥ స్వభావముగ యనున భయవదువానికి వాముతగిలిన, అభయముచే
 వాతముప్రకాశించివాతము గలుగజేయును. దానిని సమ్మంగాభిహతమం
 దుడ. చీకటియందు తిరుగునపుడు ఏదియోకరచిన పాము కరచినదను
 భయముచే విషోద్వేగముగలిగి జ్వరము పదునయి మూర్ఛ దాహముగాని
 మోహముఅతిపారముగలిగిః శంకావిషమందురు యాముకాటు విషయముననే
 సుఖతమున తిద్దితి విభయవ్యతే సద్వితంరదితంవావీత్యతీయమధనిర్విషం
 సర్వాంగాభిహతంకే చిదిచ్చంతిఖలుతద్విదః పదానియత్రదంతానామేకం
 ద్వేవాబహునివ నిమగ్నస్థల్పరక్తానియాచ్యుద్యుత్యకరోతిహి మంఘ
 మాతక యుక్తానికృత్యకదానిన సంక్షిప్తాని సశోభాని విద్యాత్మత్వ
 త్పితంభిషక్ రాజ్యస్సలూపితాయత్ర నీలాః పీతాస్త్రితాస్తదా నిజ్ఞేయం
 రదితంత్యక్తుజ్ఞేయమల్పవిషవతస్ అశోభమల్పదుష్టస్య క్షప్రకృతిసస్య
 జహీనః పదంపదానివావిద్యా దవిషంతచ్చికిత్సకః కాటునందు 1, 2,
 లేక బహుదంతములుదిగి కొంచెము రక్తమువచ్చుచు గోగికి వికృతగలిగిం
 చునవియుచు కొంచెము వాపుతోహుడైన సన్నని వెంట్రుకలవంటి అంకు
 రములుగలిగియున్న సర్పితమందురు. ఉద్వేగముచే కరచినకాటు నందీ
 లక్షణములుండును. చర్మముపైన కాటువద్ద ఎఱుపుగ నల్లగ పచ్చగ
 తెల్లగ గీడ్లయున్నరదితము ఇది అల్పవిషముగలది కాటునందు వాపులేక
 కొంచెము దుష్టరక్తముకారుచుగాని ఎక్కువగాగాని కొరలదిగినప్పటికి
 శక్తిరప్రకృతిహారకయున్న అనివమందురు. అని చెప్పబడియున్నది.

దర్శికరాదిదంత లక్షణము

శ్లో॥ దంశోభోగి కృతః కృష్ణః సర్వవాలవికారకృత్
 పీతోమండలినశ్శోభోమృదుఃపిత్రవికారకృత్
 రాజిలోత్థోభవేద్దంతః స్థిరశోభశ్చపిచ్చిలః
 పాండుఃస్నిగ్ధోతిసాంద్రాస్పృక్ సర్వజ్ఞేష్టవికారకృత్

వృత్తి గాఢాభిరక్తి కేవల తదాద్యంద్యవికారకృత్
 ౧. వృత్తి పద గణము కాటు పాఠమునందు శాలివహకములను గలుగ
 జేయు. - పదము కాటు పాఠమునందు మృదువుగను వాపుగలదిగనుండి
 విద్యుత్కాటును. - పాఠము కాటు పాఠమునందు శీతవైశవాపుగలిగి
 నీర్మలముగను. - పాఠము కాటు పాఠమునందు గట్టిపడిదిగనున్న రక్తిమా
 గలిగి నీర్మలముగను. - పాఠము కాటు పాఠమునందు శీతవైశవాపుగలిగి
 మాటులందు ద్వంద్వ వోపలక్షణములను గలిగియుండును.

సవివస్థిమదంశలక్షణము

శ్లో॥ తుద్యతేనఃపోదంశః కందూశోభయజాన్వితః
 దహ్యతేగధితః కి చిత్ వివరీతస్తున్వితః

౧. వివమున్న కాటు దురద, వాపు, బాధ, పోలు, మంటగలిగియుండును.
 ౨. లక్షణములున్నందుల నిర్విషము.

సర్వదష్టులలోవర్జనీయులు X

శ్లో॥ అశ్వత్థదేనాయతన వల్మీకేషుచతుష్పదే
 శృకానచితచైత్యాదాపంచమీపక్షసంధిషు
 అష్టమీనవమీసంధ్యా మధ్యరాత్రిదినేషుచ
 యామ్యాగ్నేయమఖిలేషావిశాఖాపూర్వనైమిత్తే
 వైమిత్తాశ్వేమాహూత్యచదప్యంమర్మనుచత్యజేత్

౧. రావిచెట్టు దేవాలయము పుట్టి నాలుగుమార్గములుకలియుచోటు శృకా
 నము కాటాయములుగుహుచోటు మున్నగువానియందు పంచమీ
 పక్షసంధులు (పూర్ణిమ అమావాస్య) అష్టమీ నవమీ సంధ్యాకాలము,
 అర్ధరాత్రి మధ్యాహ్నము కలియుండు భరణి, కృత్తిక, మఖ, ఆశ్లేష,
 విశాఖ, శ్రవణ, పూర్వాషాఢ, పూర్వాభాద్ర, మూల, సంధ్యో
 దయ కాలము వ్రేలియుండును మర్మసానములయందు కశీచినవానిని వర్జి
 తులెను.

శ్లో॥ ననన్యైశ్చేతనాత్మైశ్చక్షుతాశ్చ తజాగమః

వంశాహతస్య నోఽజః ప్రయాతస్యయమాంజికం
 దన్తమాత్రస్థితాస్యాక్షశ్శీర్షమాణశిరోరూపః
 స్తబ్ధజహ్వాముహూర్మూర్చనీతో చ్ఛ్వాసోనశీనతి
 హిద్భ్యాశ్వాసోపనితాసో దష్టమాతస్య దేహీనః
 జాయతేయుగపద్యస్యసమ్పాచ్ఛాలీనశీవతి
 ఘనంవమతినిస్సంజశ్శ్యావపాదకరాననః
 నాసాపసాదోభంగోగేవిక్లేదస్సధసంధితా
 విషపీతస్యదప్తస్యదిగ్ధేవాభిహతస్యచ
 భవంత్యేతానిరూపాణిసంవాత్యేశీవితక్షయే
 జిహ్వానితాకేశశాతో నాసాభంగోగలగ్రహః
 దంతేశోఽగః క్షణ్యంత్యోవస్థ్యగ్జహనుస్తథా
 రక్తస్రావస్తూప్త్యమధోవర్తిరాయాతవైముఖాత్
 దంష్ట్రానిపాతాశ్చత్వారిః జహ్యంత్రంవిషదూషితం

టీ॥ తీవ్రవస్యములచే స్ఫురింపగలుగునను కర్తవ్యోనాకేన రక్తముకాదక్షును
 లెక్కముతోకొట్టిన దద్దులేవకున్ను వానిని వర్జించవలెను.
 పాముకరచినవెంటనే ముఖము కన్నులు తెల్లబడి వెంట్రుక
 లూడుచు నాడుకలిదగ్గర మాటిమాటికి మూర్ఛబెడచు చల్లని ఉచ్ఛ్వాస
 సముగలవానిని వర్జించవలెను. కరచినవెంటనే ఎక్కిళ్ళు శ్వాస పాతి
 దగ్గుగుండెశాల ఇవన్ని ఒకేసారి గలిగినవాడు జీవించడు విషముత్రాగిన
 వాడు పాముకరచినవాడు దిగబడ్డడు వీరు స్ఫురిలేక నుడుగు గ్రహించు
 కాలు చేతులు నల్లబడి ముక్కువంకరబోయితివయవములు సంధులుపట్టు
 లేకకరీరముమీదనీడచిమ్మినట్లున్న జీవించరు. నాలుకనల్లబడిలేక తెల్లబడి
 వెంట్రుకలూడుచునాసానింధ్రములువికృతజెందిగలగ్రహముకాటునందు
 వాపునల్లని రక్తము గలిగి మానువులు విడకబిగించుకొనిపోయిన వానిని

వర్ణించవలెను. సహజభూమిలందుండి నిర్మలమవచ్చుచు నోటినుండిగట్టిపడిన
శ్రేష్ఠము పాదవుగా జెడలుచు నాలుకొరలుదియున్నవాని వర్ణించ
వలెను. మరియు క్రింద “ఉచ్చైశ్చ మత్స్యకము పద్మతంబాసీనస్వరం
సప్యథావివర్ణం పారిత్య మత్స్యకమగోచరజన్యవృత్తం కర్మనత్రై
త్యాత్” అని చెప్పబడియున్నది.

జంగమవిషసామాన్యకార్యము.

శ్లో॥ నిద్రాంతంబ్రదాంతమందాహంసపాకం లోమహ్నం
శోధంచైవారిసారంచ జంగమంకురు తేవిషం

టీ॥ నిద్ర తంద్రకమము మంట శరీరమనసాశయ గగుర్పాటు వాపు అరి
పాము పీటిని జంగమవిషము కలంగజేయును. ఇచ్చట సుశ్రుతమున
‘తత్రద్యుకరవిషేణ త్వబ్జుణునసఖదశవదన మూత్రపుష్ప దంశకృష్ణత్వం
రాక్షసంశివసాగారవం సంధిజేదనా కటిపృష్ఠగ్రీవాదౌష్ణ్యంజ్వంభణం
వేపథుః స్వరావసాదః ఘర్జరకః జడతాకుష్కోద్గారః కాసత్వాసా
హికాకామౌహాన్యగమనం కూగాద్యేవనం తృష్ణా తాలాస్రావః
శ్పేదాగమంప్రాతోపశోధః కాస్తాశ్చవైవేదనాభవంతి మందలివిషేణ
త్వగాదీనాపీతత్వం శీతాభలాః పరీధూపనం దాహః తృష్ణా మదః
మూర్ఛా జ్వరః శోణితాగమః మూర్ఛా మథశ్చ మాంసానామవకాశనం
శ్వయధుః దంశకోధః పీతయాపదర్శనం ఆకుకోపః తాస్తాశ్చపీత వేదనా
భవంతి రాజమన్విషేణ కుశ్మత్సంత్విగాదీనాం శీతజ్వరః రోమహర్షః
స్తబ్ధత్వః గాత్రదాం ఆదః శోణః సాంద్రకఫప్రసేకః చర్దిరభీష్టం
అగ్నిః కంఠః కంఠశ్వయధుః ఘర్జరకః ఉచ్చాస్పసనిరోధః తమః
ప్రవేశః తాస్తాశ్చకఫవేదనాభవంతి అనిఇట్లు విశదముగా తెప్పబడినది.
మరియు శ్రీపురుషాది విజ్ఞానముకూడ “పురుషాభిదన్త ఉర్గన్వోక్తేషు తే
అధస్తాశ్రయః ॥ రాశోద్భివంతి లలాటే వపుంసకాభిదన్త సిగ్ధ్రక్రేష్ట్రీ
భవతి గర్భిణ్యా సాంధుముఖోద్భూతశ్చ నూరికయామక్షికాలాలో సరు
భిరంజేమత్యుపజహ్యే కాచాన్యభవతి గ్రాసార్థినా న్నంకాంక్షతి వృద్ధే
నదిరావృండావేగాశ్చ బాలేన ఆకుమృదవశ్చ నిర్విషేణవిషలింగం
అంధాహితేనాంధత్వమిత్యే గ్రాసనాదజగరః శరీరప్రాణహరోసవిషాత్

“తత్రసద్వ్యక్తపాణహరాహిదన్వః పరతికస్త్రాశనిహతస్వః భూమాసరి
 స్తాగఃస్వపీతి” పురుషార్థము కలది. కైకేమాచను స్త్రీకిరచిన క్రేదికి
 చూచును. అటుమందలి కేకలనొందు నపుడకము కరచిన ముగ
 జాచును. అట్టిదేకరచిన ముఖములెల్లబడి కడుపుబ్బును, నూతికరచిన
 కడుపులొనలొన కన్నములుండి రక్తమువెడలుట నాలుకకైకివచ్చుట
 కలుగున. అకలిగొన్నది కరచిన అకలిగొనును. మసలిపాముకరచిన అలస్య
 ముగను మందముగను వేగములువచ్చును. చిన్నవయసు పాముకరచిన
 వేగములు త్వరగావచ్చి త్వరగాపోవుచుండును. నిర్విచనస్వముకరచిన
 విష వేగములొండవు. గుడ్డిదికరచిన కనులు కనుపించవని కొందరి మతము
 కొందరు దినిని నిర్విచనులలోజేర్చిన. కొందచిలువమింగి శరీరమును
 పూరిణముగహరించును. విషమువలన సంపనేరిదు. తక్షణము వ్రాణము
 హరించు విషముగలపాముకరచిన కరచేర్చుకబడివాడువలె వీడుగు
 పడివాడువలె నరముల పట్టుదప్పి పడిపోవును. నిద్రించినవానివలెనుండును

శ్లో॥ నేనాశశేషహికలాంకాల కల్పంభిరత్తిహి

నమీరశేషోవాన్మానాంతస్తువేగాంతరంస్సృతం

అమృతమృతేన విరుణునాయువుచే తీసికొనినామమృతమై ఎంత
కాలమునా పృథానవుంటి ఓచులుదేరి పూర్వము చెప్పబడిన
దానవులను మధ్య కలాభాగమున దొచి ఉత్తరభాతువును
ప్రళయించును అకాలమునకు వేగమని పేరు -

దర్శికరసప్రవేగవివరణము

శ్లో॥ పూర్వదర్శిక తాంవేగే దుష్టంకృష్ణేభవత్యస్మక్

జ్యోతిరతేన వక్త్రానా సర్పంతీవచి పీలికాః

దిగ్తీయేగ్రంథయశ్శోభాః స్వతామాంసదూషణాత్

తత్తీయేకారవంస్త్వదక్షేదచక్షుర్ముగస్సథా

తం దాప్రసేకవిహించతు కోష్ఠసంకమ్బిత

మామణమునకు శిశు స్వాధీనము లెప్పటి మంటలు ఎక్కువకలుగును. అవవేగమున నున్న ప్రపంచమును హరించి ఎక్కువగా నూర్చుచును. అందు శరీరముబలమగుచును. మార్పు అతిపాదము గలుగును. 3వ వేగమున శుక్రమును ప్రవేశించి మార్పు జీవులుగాకలుగును. అతిపాదము చొప్పుకానట్లు చెడుట భుజములు నెన్న నడుము పూర్తిప్రకారము చేస్తుండుగుట నోటినుండి శ్వాసుగాగుట శ్వాసజంధింను వ్యావాయు ప్రళోపము గలుగును.

మండలివవేగవివరణము

శ్లో॥ అధమండలిరష్ట్రస్య శుష్ట శీతీభవత్వస్త్వక్
శేవపీతాంగతాదానః ద్వితీయేశ్వరుః రాద్భవః
తృతీయేదశః కేదస్త్వేదస్సృష్టాచద్యుతవాః
చతుర్దేజ్వరః శేదావాః సంవమే సర్వకాశగః
పంచమమయోద్ధ్యోకరవద్వేగః క్రియాః

శ్లో॥ మండలస్థులు గూడని మండలివేగమున ఎత్తవ పుట్టిడి దానివలన శరీరమంతయు పచ్చపసులు మంట గలుగును. 1వ వేగమున మంటలు ఎక్కువగును. 2వ వేగమున (మేదస్సున) ఎక్కువగును. 3వ వేగమున (శీతీభవత్వమున) ఎక్కువగును. 4వ వేగమున (శుష్టమును ప్రవేశించును) ఎక్కువగును. 5వ వేగమున (సర్వకాశగమయంను) మంటలు గలుగును. 6వ వేగమున (క్రియామయంను) మంటలు గలుగును. 7వ వేగమున (కేదస్త్వేదస్సృష్టాచద్యుతవాః) మంటలు గలుగును.

రాజీవంతవివవేగవివరణము

శ్లో॥ దప్తస్య రాజిలైర్దుష్టం పాండుతాంయాతి శోశితం
పాండుతా తేన గాత్రాణాం రోమహస్తశ్చ జాయతే
ద్వితీయే షాండు తాత్సర్థం శిరశ్శోభశ్చ కారవం
తృతీయేదశవికేదవాసి కాక్షి ముఖసోవాః

విహ్వలతనందును 8 వ వేగమున జచ్చును. కొందరు పక్షులకు 2 వ వేగమును పెట్టియున్నారు. పిల్ల, ముంగిస, నెమలి మున్నగువాని విషము బాధను గలిగించినట్లెవ.

విషమునకు తత ౯ చికిత్సా హేతువుగ

శ్లో॥ అతోఽప్రమాదీర్వరయాప్రదీప్తాగారవద్భిషక్
రక్షన్ కంఠగతాన్ ప్రాణాన్ విషమౌశుశమంశయేత్
మాత్రాశతంవిషం స్థిత్యాదం శేదప్తస్య దేహినః
దేహంప్రక్రమతేధాతూన్ రుధిరాదీన్ ప్రమాదయన్
ఏతస్మిన్నంతరేకర్మదంశస్యోత్కర్షనాదికం
కుర్యాచ్ఛ్రుంయథాదేహేవిషవల్లీ నరోహతి

టీ॥ విషము తీవ్రముగా పంచేయునుగనుక వైద్యుడు ప్రమాదపహితుడై ఇల్లు తగులబడుచున్నపుడెంత త్వరగా హర్పుటప ప్రయత్నించునో అట్లే కంఠగతములైన ప్రాణములను రక్షించుచూ విషమును హరింపవలెను. పాముకరిచినవానికి కాటునంది విషము 100 మాత్రలకాలముండి పిమ్మట రక్తిము మున్నగువానిని దూషింపుచు శరీరమున శీఘ్రముగ వ్యాపించును. అట్లు శరీరమున విషము వ్యాపించకపూర్వమే తొందరగా కాటును ఛేదించుట, కాల్పుట మున్నగు చెప్పబోవు క్రియలను జేయవలెను.

జంగమవిషమునందు మంత్రావశ్యకత.

శ్లో॥ దేవబ్రహ్మర్షిభిః ప్రోక్తామంత్రాన్సత్యతపోసుయాః
భవంతినాన్యథాక్షిప్రం విషంహన్యుస్సుదుస్తరం,
తైర్యథాహన్యతేక్షిప్రం ప్రయత్నైర్మతదావధైః
అతశ్చిషవిధానేన తాన్మహ్నియాద్భిషగ్గరః

మంత్రా స్వవిధినా ప్రోక్షాహీనావాస్యరవర్ణతః

యస్మాన్నసిద్ధి మాయాంతి తస్మాద్యోజ్యోగదక్రమః

౧౪. జేష్ఠబహుళ శుక్ల శుక్లపక్షాది తపోమయములైన మంత్రములు అప్రతి
పాతముగ స్మరణ చేయవలయును గూడ జంపితేయును మంత్రములు పనిచేసి
నంతర్వ్యంగ దోషములు పని చేయనేవు. అందువలన యోగ్యులగు
వాడుండి విధిపరీకారము వాటిని గ్రహించవలెను. విధిహీనముగగాని
స్వోచ్ఛాసముగగాని పాండవడిన మంత్రములు పనిచేయవుగావున
అప్పుడు అగదముల మతయోగింపవలెను.

సామాన్య సర్వదష్టచిత్తు.

౧౫. దష్టమాత్రోదహేదాశుతమేవపవనాశినం

గోహంమహీవాదశ నైచ్చిత్వాచానుసంప్రమం

నిష్ఠీవేసమాలింపేద్దంశం కర్ణమలేనవా

ప్రతిపూర్వముఖంవస్త్రైర్హితమాచూషణంభవేత్

దంశస్యోపరిచిన్నీయాదరిష్టశ్చతురంగుళే

క్షమాదిభిర్వేణికయాసిద్ధైర్మం త్రైశ్చమంత్రవిత్

అంబువత్సేతుబంధేన బంధేన స్తథ్యతేవిషం

ననహంతిశిశాశ్చాస్యవిషః బంధాభివీడితాః

నిష్ఠీద్యానుద్ధరేద్దంశంమర్మసంధ్యగతంతథా

నజాయతే విషావేగోబీజవాశాదివాంకురః

దంశంమండలి నాంముక్త్యా పిత్తలత్వాదధాపరం

ప్రతప్తైహేమలోహాద్వైర్దిహేదాశుల్కులేనవా

కరోతిభస్మసాత్సద్యోవహ్నిః కింనామనక్షణాత్

౧౬. పాముకరచినపెంటనే ఆ పామును కరువవలెను. లేక లోహమునుగాని
ధూమినిగాని కరచి తొందరగా గుడ్డను నోటియందుంచుకొని కాటు

నందలి విషమును పీల్చివేయవలెను. ఇచ్చట చరకమున “తందంశంవా
 మాషేత్ ముఖేనయవహ్నా పాంశుపూర్ణైః” యవలపిండినిగాని దుమ్ము
 నుగాని మోటియంద పానీకొని పీల్చివేయవలెనని జెప్పబడినది. కాటును
 ఉమ్మిలోగాని గుమిరిలోగాని ఖాచ్చవలెను. కాటుకుపైన నాలుగు
 గంగుళములలో పట్టుకొనితీసిగాని మరి దేనితోనైననుగాని మం
 త్రించి రి కట్టుచి రిగించి కట్టవలెను. దీనివలన అడుకట్ట వేసిన నీ కట్టు
 నిలుచునో అట్లు విషమెక్కక నిలిచిపోవును. కట్టుచే పీడింపబడినపై
 కిరలు ప్రవహింపవు. నుర్మసలములయందలి కాటుకానియడల
 కాటుకపిండి కోసివేయవలెను. దీనివలన బీజము నశించుటవలన మొల
 కెటుల పుట్టదో అట్లే విషమెక్కదు. నుండలి జాముకాటును వదలి
 పెట్టి ఇతరజాముకాటును బాగాకాల్చిన బంగారు మున్నగు లోహము
 లచేగాని అవి వెంటనే దొరకనియడల కొరవిలోగాని కాల్చవలెను.
 అగ్ని స్వర్ణక్షకముగనుక విషమునుహరించుచు మరియు చరకమున
 మంత్రోరిష్టోత్కర్తన నిష్పీడన మాషణాగ్ని పరిషేకః అవగాహన
 రక్త మోక్షణవమన విరేకోపధావాని మృదయావరణాంజన నస్య
 ధూమ లేనాషధ ప్రళమకాని ప్రతిసారణం ప్రతివిషం సంజ్ఞా
 సరిసాపనంలేపః అని 24 లుగు ఉపక్రమములు సర్వసర్వవిషముల
 యందు చేయవలయునని జెప్పడినది.

నుండలివిషమునకు ప్రత్యేకచికిత్స.

శ్లో॥ అధమండలినాదప్తం నకథంచనదాహయేత్
 సపిత్తవిషబాహుల్యాద్దంశోదాహాద్విసర్పతే
 ఆచూషేత్పూర్ణవక్త్రోవామృద్భస్మాగదగోమయైః
 ప్రచ్ఛాయాంతరరిష్టాయాంమాంసలంతువిశేషతః
 అంగంసహైవదం శేనలేపయేదగదైర్ముహుః
 చందనోశీరయైక్తేనవారిణా పరిషేచయేత్

టీ॥ నుండల సర్పదంశమును కాల్చుకూడదు. అది పిత్తబాహుల్యమైన
 విషముగలది గనుక కాల్చుటవలన కాటువిసర్పముచు

జెందును గనుక 'వచ్చి', 'బాపద', 'అగదము, గోమయము వీనిలో
జేవిస్తేను నోటియందును కాటుకందో విషమును పీల్చునలెను.
వీమృత ఆహారమును బంధించి విశేషముగా మాంసముగల ప్రదేశము
నందలి కాటుక 'అగద' మునుగూడ మాటిమాటికి అగదములచే
ఘాయపఱెను. మరియు 'అగద' ము 'అగద' కినిగో 'డి' నీటిచే తదప
నలెను. ఈ కిరిల పక్షికియు యన్యోన్య 'స్థ' కా మునందు తీవ్రమైన పరితం
విషం అతిస్పష్టమై 'అగద' పక్షికిని 'అగద' పక్షికిని 'అగద' పక్షికిని
యందు విధింపబడినది.

పర్వవిషమునందు రక్తమోక్షణము.

శ్లో॥ సమంతతశ్చిరాంశాద్విభ్యేతు కుశలోభిషక్
శాఖాగ్రేణాలలాక వావేధ్యాగానిస తేనమే
రక్తేష్టయమాణేతుకృత్స్నాన్ నిన్ద్రీయ శేషం
తస్మాద్విప్రసవయేద కంసాహ్యస్యపరమాకియా
దుస్సంధంసవిమరక్త మగ్నాచటచటాయతే
యథాదోమం శుద్ధంచపూర్వస్థమేదస్మక్
శిరాస్వద్వశ్యమానాసుయోజ్యశ్శృంగజలౌకసః
శోణితం స్మతశేషంతుప్రవలీనం విహమ్నా
లేపశేక్తైర్బలవశః స్తంభయేద్భుశశీతలైః
అస్కన్నేవిషవేగాద్ధిమూర్ఛాయదహ్నాద్ద్రవాః
భవంతితాప్తయేచ్ఛిత్తైర్విజేచ్ఛారో మహాద్వతః
స్కన్నేతురుధిరే సద్యోవిషవేగః ప్రళామ్యతి
విషంక్షతితీవ్రత్యాత్థదయంతస్యగుప్తయే
సాయయేతాగదాంస్తాంస్తాన్ క్షీరక్షౌద్రఘృతాదిభిః
తదలాభేహితావాస్యతక్కుష్ట వల్లీకమృత్తికా
శోవిదారశిరీషార్కకట భీర్వాపిభక్షయేత్.

హృదయవరణచాస్యశ్లేష్మాహృద్యుపచీయతే
 ప్రవృత్తకారవోత్క్లేశ హ్లాసంపశ్యసత్వరం
 ద్రవమన్యద్విషఘ్నంయత్పిత్వాపీత్వా తదుద్వమేత్
 సాయోహివమనేనైవసుఖంనిర్మీయతేవిషం.

టీ॥ నేర్పరియగు నైద్యుడు కాటున కన్ని నైపులగల శిరలను వేధించవలెను. విషము వ్యాపించినయడల కాలు చేతుల కొసలయందలి శిరలనుగాని లలాటమందలి శిరలనుగాని వేధించవలెను. మొదటవిషము రక్తమును మాపించును గనుక దుష్టరక్తమును తీసివేసిన విషముగూడపోవును. అందువలన రక్తస్రావమును జేయించవలెను. అదియే ముఖ్యమైనచికిత్స. విషముతో కలసిరక్తము దుష్కంధముగలిగి అగ్నియందుచైచిన చిట చటమనును చీనివలన దోషయుక్తమైనది. పరిశుద్ధమైనది- పూర్వమువలె నే తెలిసికొనవలెను. శిరం కనుపించనియడల కొమ్ము జలగలు వీటితో రక్తమును లాగవలెను. ఇచ్చట చిరకమున “తస్మాత్ప్రభుర్నైరస్మక్ వర్తమానం ప్రవృత్త్యాత్ తికటు గృహాభూమరజనీ పంచలవణాస్స వార్తాకాః ఘర్షణమతిప్రవృత్తేవటాదిభిశ్చితైర్లేపః” శిరావ్యధచేసిన పృథు రక్తము కారనియడల త్రికటుకములు, కరదూపము పసపు, పంచలవణములు, వంగవర్ణగు వీటిమార్గముచే వేధించిన సలనుందు రుత్తవలెను. ఎక్కవగా కారుచున్న చుట్టి పట్టిజేయ మున్నగు శీతల ద్రవ్యములను నూరిపూయవలెను. కార్పగా విగిలి విషయుత రక్తమును మిగిలిశీతలములైన లేపము నేకము అనుక్రియలచే బాగుగా స్తంభన చేయవలెను. విషరక్తము కారనియడల విషజగమువలన మూర్ఛ, మదము, గుండెపీట్ట గలుగును. కారినయడల వెంటనే విషవేగము కాంతించును. విషము తీవ్రమగుటవలన హృదయమును బాధించును. అందువలన హృదయరక్షణకుగాను పాలు, తెనె, నెయ్యి మున్నగు వానితో గలిపి యోగ్యములైన అగదములను త్రాగించవలెను. అగదముదొరకనియడల నల్లని పుటమట్టినిగాని ఎఱ్ఱజేపకాంచనము, దిరికన, జిలేడు, నల్లమద్ది వీటినిగాని పైజెప్పిన యనుపానముచే త్రాగించవలెను

అట్లు చెప్పి: "అట్లున్నదియు నిత్యం తిస్సావరణం విజేద్యధా
 నాం నున్నాను" అట్లున్నది మధుమయ్యనా వయసుపక్క
 నున్నవాణ్ణి: "అట్లున్నది నుంబం: ఛాగానీవాంవాగ్నిస్య మృదంవా
 నీవాకు" అని విశేషము నొప్పించి, మృదయరక్షణకై జేయబడిన
 ప్రయోగము శేషము గుండుయందు మృదాది శరీరగౌరవము గుండె
 బయలు శేషము నొటినుండివచ్చుచుండుట ఈరక్షణములు కనుపించిన
 వెంటనే దైవశక్తివిగాని ఇతర వైషమ్యద్రవ్యవారమును త్రాగించ
 మా వయసు జేయుచుండువలెను. అటు వయసు జేయుచుటవలన
 నుంబం నుభయగా బయటికివచ్చును.

సర్వద్యులలో శిరావ్యధజేయకూడనివారు *

శ్లో॥ గర్భిణీబాలవస్తానాంతే గావ్యధవివస్థితం

విషాదానాంయస్థోష్ణం విధానంశివ్యతేమందు

గీ. విషాదము గర్భిణి, బాలు, స్త్రీలు, అది శిరావ్యధ లేకుండ
 వ్యవస్థ చేయవలెనులు జేయవలెను.

విషమునందు నిషిద్ధవస్తువులు.*

శ్లో॥ సవిజ్రేలకొలుతమద్యపానీరకానిచ.

గీ. విషమునందు పైలము, ఉలవకట్టు, మద్యము, పుల్లనీళ్లు వీటిని ఇవ్వ
 కూడదు.

దక్షిణరవివవేగచిత్తు.

శ్లో॥ అధదక్షిణకృతాంవేగేపూర్వం విస్రావ్యశోణితం

అగదంమధుసన్నిభాం సంయుక్తంత్వరితఃపిబేత్

ద్వితీయేవమనంకత్వా తద్యదేవాగదంపిబేత్

విషాపహైః ప్రయంజితత్వతీయేంజనవాపనే

వాంతంచతుర్థే పూర్వోక్తాయనాగూమధపాయయేత్

పశ్యవంచమయోశ్చైవైవగ్ని క్తమశ్చీష్టశః
 పాయయేద్యమవంతీష్టం యివాగ్నోచవిషాపహైః
 స షమేత్వపపీడేనశిరస్తీప్తేనశోధయత్
 తీష్టమేవాంజనందద్వాత్ తీష్టశస్త్రేణమూర్ఛిత
 కృత్వాకాకపదం చర్మనాన్మగ్నాపిశితం క్షిపేత్.

టీ. త్రాచుయొక్క మొదటివేగమున క్తమోక్షణము జేయించి తేనె నేయి
 గడిపిన అగదమును త్రాగించవలెను. రెండవవేగమున వసునము జేయి
 చి పైతిగ అగదమును త్రాగవలెను. మూడవవేగమున విషహరద్రవ్య
 ములచే న్యకర్మ అంజనంబులను చేయవలెను. నాలుగవవేగమున
 వాంతిజేయించి సావరవిప్రకరణమందు జెప్పబడిన యవాగువును
 త్రాగవలయును. అయిదు, ఆగ్నే వేగములయందు శీతలద్రవ్యముల చే
 బాగుగావుని తడిపి తీష్టమైన వసునము జేయించి విషహర
 మయిన యవాగువు నివ్వవలయును. ఏడవ వేగమున ఆవపీడకనస్యము
 ను జేసి తీష్టమయిన కకమును వేయవలయును. మరయు నడినెత్తిని
 పడునగు శస్త్రముచే కాక పరాకృతిగజీర్చి క్తమ కాచుచున్న క్రొత్త
 మాంసపు ముక్కనుగాని చర్మమునుగాని వేసికట్టవలయును.

మండలి విష వేగ చికిత్స.

శ్లో॥ త్పీతీయేవమితః పేయాం వేగేమండలి నాంపి బేత్
 కాకోల్బ్యాద్ధిర్హితః పేయశ్చ మధురోగణః.
 ఇతరేషుచ వేగేషు దిర్ఘకరపదా కేత్.

టీ. మండలసగ్నముయొక్క మూడవవేగమున వాంతిజేయించి పేయమునివ్వ
 వలయును. ఆరవవేగమున కాకోల్బ్యాదిగణకార్ధమునుగాని, మధుర
 గణకార్ధమునుగాని ఇవ్వవలయును. ఇచ్చట వాగ్బటమున (అతీష్ట
 మగదంషస్త్రే గణంబా పద్యతాదికిం) అని చెప్పబడినది. ఇతర వేగ
 ములయందు త్రాచునువలె చికిత్స జేయవలయును.

రాజన త వివచిత్ర.

శ్లో॥ ఆద్యేవగాఢం ప్రాప్తాయవేదే దప్తస్యరాజితైః
అలాబునానాశే పూర్వవచ్చాగ దాపితే
వప్తేజనం తీప్తమను మపీంచ యోజయేతీ
అనుక్తేషుతు వేగేషు విధిగాప్యకరోహితః ॥

టీ॥ రాజలముల మొటివేగముః ధృఢముగా బంధించినొకటిసపకాయలు
జ్వలేత్తమును పీచి మధుస్పృశ్యతమయిన అగదములు త్రాగించవల
యును- అరిచవేగముః శీనమయిన అంజమును అపవీడకనస్యమును
జేయవలయును- ఇగర వేగములయందు త్రాచునెడల చికిత్స జేయ
వలయును-

చికిత్సా నియమము.

శ్లో॥ దేశప్రకృతి సాత్మ్యర్థ వివచేగ బలాబలం

ప్రధాన్యనిపుణం బుధ్యాతతః కర్మసమాచరేత్ ॥

టీ॥ వైద్యుడు, దేశము, ప్రకృతి, సాత్మ్యము, బుతువు, వివచేగము,
వివచయొక్కయు, గోగియొక్కయు, బలాబలములు బాగునగురిం
చి చికిత్సజేయవలయును. దీనికే తంత్రాంతరమున “భుజంగదోష
ప్రకృతి సాననే వివేచితః సుమాత్మ్యం సమ్యగాభ్యాచ్య విశిష్టంవాచ
శ్రేయోహం , , అని కొంచెము విశేషముగ జెప్పబడినది-

అవస్థా భేదముచే చికిత్సా భేదము.

శ్లో॥ కర్మోక్తం వేగతః పూర్వం అవస్థాతః ప్రచక్షుహే
వివక్షానే శూన సమక్షేగే విమార్శితే.

శూర్ణం విసావణం కార్యం ఉక్తేన విధినాతతః

శుభార్థ మనిలప్రాయం తద్విషార్థం సమాహితః

ప్రాయయేతరసంసర్విః తక్రంత్రాదంతథాదధి

తృప్తీ దాహాశుర్మ సమ్మోహే వైతం వైతేవిషాతుశే

శీఘ్రస్యవాహనస్నాన ప్రదేహైస్సమువాచ శేత్ .
 శీతశీతప్రసేకార్తం శ్రేష్ఠికంకథకన్వివం
 వాసుయేద్వమ నైసీష్టైః తథా మూర్ఛాయాస్వతం
 కోష్ఠదాహ రుగ్ధానమూత్ర సంగరుగన్వితం
 విరేచయేచ్ఛకృద్వాయు సంగపితౄత్తురం నరం
 శూనాక్షి కూటం నిద్రాక్తం వివర్ణావిలలోచనం
 వివర్ణం చాప్యపశ్యంతం అంజనైస్సమువాచ శేత్
 శిరోరుక్మారవాలస్య వాసుస్తంభగలగ్రహే
 శిరోవిరేచయేత్ ప్రం మన్యాస్తంభే చదాదుజే.

టీ|| పూర్వము వేగములనునదిచి చికిత్స జేప్పబడినది. ఇప్పుడు అవధల ననుసరించి చికిత్సను జేప్పచున్నాను. రోగి శరీరము రంగుమారి కఠినమయి వాచి బాధగలిగియున్న శిశువుముగ రక్తమోక్షణమును నైనకైప్పి నట్లు చేయవలెను. వాత ప్రకృతిగలవాడు వాత దోషాధికవిషముచే పీడింపబడి ఆకలిగొన్నయడల విషవేగము వచ్చినప్పుడు సుఖముగా వసునచుగుటకై నూంపరినము, నేయి, మట్టిగ, తేనె, పెరుగు, అను దేనినెనఱుత్రాగించవలెను. రోగిపితృ పకృతిగలవాడైపిత్త దోషాధికవిషము చేపీడింపబడి, దప్పి, మంట, వేడి మూర్ఛ. కలిగియున్న శీతలములైన ముద్దుస్పర్శ, శాననము, పూత, మున్నగువానిచే, ఉపపరించవలెను. రోగి కఫప్రకృతిగలవాడై కఫదోషాధిక విషముచే, పీడింపబడి శీతకాలమునందు నలి, చొల్లు, మూర్ఛ, మదము, గలిగియున్న తీవ్రములైన వసునములచే చికిత్స జేయవలెను. విషార్తదు కడుపులో మంట- బాధ ఉబ్బరము- మలమూత్ర తబంధము- సిల్తాధిక్యతగలిగియున్న విరేచనముల జేయించవలెను. కనుపొట్టలు వాచి నిద్రవచ్చుచు రంగుమారి నీరు పుసిగల శీతములు గలిగి రంగులను మార్పుగా జూచుచున్నవానిని అంజనములచే చికిత్సజేయవలెను. కల శరీరముబయలు లలస్సము హను

సంభము శక్తింము మన్వాంతంభము కలవానికి తత్త్వణమునస్యకర్మ
చేయుచుండును.

సో! నప్తసంజ్ఞం వివృతాక్షం భగ్నగ్రీవం విలేచనైః

చూర్ణైః ప్రథమనైస్తీష్టైః విపార్శం సముపాచరేత్

తాడయేచ్ఛశిరాః క్షీప్రం తస్యశాఖాలలాటజాః

తాస్యక్షసిచ్యమావాసుమూర్ధ్ని శస్త్రేణశస్త్రవిత్

కుర్యాత్కాకపదాకారం ప్రణమేవం ప్రవంతితాః

సరక్షం చర్మమాంసంవానిక్షిపేచ్ఛాస్యమూర్ధని

చర్మవృక్షకషాయం వాకల్పం చాకుశలోభిషక్

వాదయేచ్ఛాగజైర్నిచ్ఛాదుందుభీస్తస్యపార్శ్వయోః

లబ్ధసంజ్ఞంతునశ్చైవం ఊర్ధ్వంచాధశ్చశోధయేత్

విశ్లేషం నిర్ణయేచ్ఛేవం విషం పరమదుర్జయం

లబ్ధమవ్యవశిష్టంహి ఘాయోవేగాయకల్పతే

కుర్యాద్వాసాదవైవర్ణ్యజ్వరకాస శిరోరుజః

శోఫశోషప్రతిశ్యాయ తిమిరారుచిసీన సాన్

తేషాచాపి యథాదోషం ప్రతికర్మప్రయోజయేత్

విమర్శోవద్రవాంశ్చాపి యథాస్యం సముపాచరేత్.

టీ! స్మృతిలేక కండ్లుతిరిగిపోయి మెడ నిలువకయున్న విషాద్రుని తీవ్రమును
శిరోవిరేచన కరమగు చూర్ణములచే ప్రథమ న సంజ్ఞక నస్యకర్మచేయ
వలెను. మరియు చేతులు, కాళ్ళు లలాటమునందుల శిరలను వేధింప
వలెను. వాటినుండి రక్తము కారకున్న నడినెత్తిన కాకికాలువలె కోసి
రక్తమును కార్చవలెను. దానిమీద రక్తము కాయమున్న చర్మమునుగాని
మాంసమునుగాని, భోజపత్ర బంకనుగాని దానికల్పమునుగాని వేయ
వలెను. మరియు అగదమువూసిన దుందుభిని రోగి పార్శ్వములయందు

వాయించవలెను- పైవాటివలన సంజ్ఞగలిగిన తర్వాత పమఃవిశోధనము లను జేయించుకొని ఇట్లు కష్టసాధ్యమగు నీవిషము శరీరమునుండి నిశ్శేషముగ తీసివేయవలెను విషముశరీరమునందు కొంచెము పింగిలినను తిరిగి వేగములను గలిగించును. లేక కలహీనత, వివర్ణత, జ్వరము, దగ్గు, తలనొప్పి, చాపు, క్షయ, కంఠ, దృష్టిమాంద్యము, అరుచి, పీసన, వీటిని కలిగించును. వాటియందు దోషములనుసరించి చికిత్స జేయవలెను, విషాంతలకు గలుగు సుపద్రమలయందుగూడ ఆయాచికిత్స ల జేయవలెను.

శ్లో॥ సిందువారితిమూలా నిశ్వేతాచగిరి కర్ణికా
పానం దర్శికరైర్దప్తేనస్యం మధుసపాకలం.

టీ॥ వాచిలివేశ్య తెల్లదింతెన దింతెన వీటికషాయమును త్రాచు కరచిన జానిచే త్రాగించవలెను- చంగల్వకొమ్మ దూర్గమును తేనెతో గలిపి నస్యము జేయించవలెను.

శ్లో॥ కృష్ణసర్పేణదవ్త్వస్యలింపేద్దంశంహృతేస్యక.
శారటీనకులీభ్యాంవా తీష్ణమూలవిషేణవా
పానంచక్షోద్రమంజిష్ఠాగృహధూమయుతంఘృతం
తందులీయక కాశ్మీర్యక్షిణిహీగిరికర్ణికాః
మాతులుంగీ శితాశేయిఃపాన నస్యాంజినైర్నితః
అగదఃఫణినాం ఘోరే విషేరాజిమతాపి.

టీ॥ త్రాచు కరచినపుడు రక్తమును కాల్చినతర్వాత నీటిపిప్పిలి ను గండ లచేగాని, తీష్ణపైన మూలవిషముచేచాని కాటును లేపనచేయవలెను- తేనె, మంజిష్ఠ, కరదూపము, వీటిచే తయారుచేయబడిన ఘృతమును, త్రాగవలెను. చిట్టి, పెగుమ్మడు, ఉత్తలేలు, దింతెన, మాడిఫలము తెల్లదింతెన విరిగి వీటిని పానము నస్యము అంజనముల యందుపయోగిం చిన త్రాచువిషములను రాజినుంతవిషములను పోరించును.

శ్లో॥ సమాస్సుగంధామృద్వీకా శ్వేతాచనగవర్జితా
సముగచ్ఛా బాగాశ్చక్రికాం తోసింధుకాః
ద్విభాగం సౌరసం పత్రం కపిం నిన్వదాడిమం
సన్దిద్రోమండలి విషేషశేషాదగదోహితః.

టీ॥ వాడె, చాకి, తేలికతెన, అంబుగు ముగిస ఇవి సమభాగములు.
పైకము పొదుగు నా వాడె ఇవి అగభాగములు సులసిరిక, వెలగాను
మారేమటది దానివృత్తి అందు అంబుగు గములు తేనె కీటిలేవ్యము
మంబుల విషమునంగ విశేషముగా పనియును.

మండలివిషమునందు హిమవదగదము;

శ్లో॥ పంచవల్కలవగాయస్త్రి నాగపుష్పైలవాలకం
శవక్ష్మభకోశీలం సితాశద్రకవిత్తలం
సన్దిద్రోహిమవాన్నామహంతిమండలినాంవిషం
లేపాచ్ఛ్వయధువీ సర్పవిస్ఫోటజ్వరదాహహా

టీ॥ పంచవల్కలును త్రిఫలములు అతిమధురము, పొన్న, కూతురుబుడమ,
శవక్ష్మము మువ్వకము వట్టివేరు తేలికతెన పద్మకాన్తిము కలువదుంప
కీటినిచూపించి తేనె గొప్పిన హిమవిష దగదమందురు. ఇది మండలి విష
మును హరించును. శవముచేసినవాడు, విస్ఫోమ పాము, జ్వరము,
మంట కీటిని హరింపదు.

శ్లో॥ కాశ్మర్యవటశ్శంకాణి శీవకర్షభకౌసితా
మంజిష్ఠామధుకంచేతి దప్తామండలినాపిబేత్ :

టీ॥ ప్లెమ్మదొని మచ్చోడుదలు శీవకము ఋషభకము దింతెన మంజిష్ఠ అతి
మధురము కీటిచూర్ణమును మండలివిషమునందు త్రాగించవలెను.

శ్లో॥ వంతత్వక్ష్మజకటుకాపాటలీబీజనాగరం
శిరవబీ జాతీవిషేమూలంగా వేధుకం వచా
ప్లిష్టా గోవారిణాస్థాం గోహంతిగోససజావిషం.

టీ॥ వెదురుచక్కగింజలు కటుకకోహిణి కల్పినొట్టుగింజలు శొంఠి దిశశ-
గింజలు అతివస జిర్ణికవేరు వస పి. టి ని గోమూత్రముతో నూరి
యుపయోగించిన గోనసవిషమును హరించును.

శ్లో॥ కటుకాతివిషా కుష్ఠగృహధూమనారేణుకాః

సక్షాద్రవ్యోషతగరాఘ్నం తి రాజేమతాంవిషం.

టీ॥ కటుకకోహిణి అతివస చంగల్యకోఘ కరదూపము రేణుకలు శొంఠి,
పిప్పలి మిర్యాలు గ్రింధితగము వీటిని చూర్ణించి తేనెలోగలిపి నేవించి
చిన రాజమంతవిషమును హరించును.

శ్లో॥ నిఖనేత్కాంగచిత్రాయాదం శంయామద్వయంభువి

ఉద్భృత్యప్రస్థితంసర్పిః ధాన్యమృద్యాం ప్రలేపయేత్

పిబేత్పురాణంచఘృతం వరా చూర్ణావచూర్ణితం

జీర్ణే విరిక్తే భూజిత యనాన్నం సూపసంస్కృతం.

టీ॥ రాజమంతవిషముయొక్క కాటును, కెడుఘృతములు భూమియందు
పాతి తీసి నెయ్యి ధాన్యములోనుండు మట్టిచే పూయవలెను. త్రిఫల
ఘృతమును త్రాగవలెను. జీర్ణనైవేద్యాలతో విరేచనముకేయించి చూప
ముతో కలిపిన యనాన్నమును భుజించవలెను.

శ్లో॥ కరవీరార్క కుసుమమూల లాంగలికాకణాః

కల్కయేదారనాలేన పాతామరిచ సంయుతాః

ఏవవ్యంతర దక్షానాం అగదస్సార్వకాఙ్మికః-

టీ॥ గన్నేరుపువ్వు, జల్లేడుపువ్వు మోడి పొత్తిదుంప పిప్పళ్ళు, చిడుబొద్ది
మిర్యాలు వీటిని చూర్ణించి ఆరనాళముతో విచ్చిన వ్యంతరముల సర్వ
వేగములందు పనిచేయును.

శ్లో॥ శిరీషపుష్పస్వర సే సప్తాహం మరిచంసితం

భావితం సర్పదష్టానాం పానేనస్యాంజనేహితం.

టీ॥ దిశశపూలస్వరసమునందు 7 రోజులు తెల్లమిర్యాలను భావనజేసి పాన
సస్య అంజనముయందుపయోగించిన సర్పవిషములను హరించును.

శ్లో॥ ద్విపలం నత కుష్మాభ్యాం ఘృత తౌద్రచతుష్పలం
అపితక్షకదష్టానాం పానమేతత్సుఖపద-

టీ॥ గంధితగ్రము చంగల్వకోస్తు 8 గులములు గెయ్యి తేనె 16 తు॥ 5
టిని కలిపి యుపయోగించిన తక్షకవిషమునైన హరించును.

శ్లో॥ త్వబ్జనోహ్వనిశేవక్రీం రసశ్యాస్తూలజోనఖః
తమాలః కే సరంశీతం పీతం తండులవాడిగా
హంతిసర్వవిషాజ్యేత ద్వజినజమివాసురాః.

టీ॥ కాల్యచక్ర మణిశిల పసపు గ్రంధితగ్రము అదవిహితగ్రము నఖం
చిప్ప ఉడిమిడి, కాగ కేసగాలు చందము, పీటిని తండులవాడకముతో
తాగిన సర్వవిషములను హరించును.

శ్లో॥ చిల్యన్యమూలం సురసాపుష్పం కారంజమావకం
ఫలక్రికం నిశాయుగ్మం కటుత్రయవిమిశ్రితం
బస్త్రమూత్రేణసంపిష్టంచాన నన్యాంజనాదిభిః
భుజంగోందురు లూతానాం విషం వృశ్చికజంతధా
గరం విషూచికా జ్వజ్వరభూతాన్ నిహంతితత్.

టీ॥ మాకడుజేరు తులసిపూలు గామగింజలు త్రిఫలములు పసపు మ్రాని
పసపు త్రికటుకాలు ప్పటిని మేకమూత్రముతోనూరి పానము నస్యము
అంజనములయందుపయోగించిన పాము ఎలుక లూత తేలు వీటి విషము
లను గరమును కలరా అజ్వము జ్వరము భూతములను పోగొట్టును.

మహాగదము.

శ్లో॥ త్రివృదిశల్య మధుక మంజుషా కృతమాలకాః
నారిద్రేలావణో వర్గః కటు త్రికవి చూణకాతః
సత్కాద్రోనిహిత శ్శృంగే పాననన్యాంజనాదిభిః
విషం సర్వంహరత్యేవ మహాగద ఇతిస్మృతః ॥

టీ. తెగద- కల్గొట్టు అతిమధురము ముంజివ్వ శేల పనుత్తె
 లవణములు త్రికటుకములు వీటిని సమభాగములు చూర్చి
 ఆవుకొమ్ములోనుంచి బానిము- నస్యము- అంజనము- అభ్యంజనము ము
 స్నగువానియం దుపయోగించిన సర్వవిషములను హరించును-

కాలశైలాశీరసః

శ్లో॥ సూతకం గంధకం తుష్కం టంకణం రజనీసమం
 దేవదాల్యార్కనైర్మృత్త్వం దినం నిష్కంతు భక్షయేత్
 కాలశైలా శనిర్నామరసః సర్వవిషావహః ॥

టీ. పొదరసము- గంధకము- వెలతునము- వెలిగారము- పపపు సమభాగ
 ములు దేవదారసముతో నొకరితో మర్చించి నిష్కప్రమాణము భక్షిం
 చిన సర్వవిషమును హరించును- దీనిని కాలశైలాని రసమందుతు-

అజితాగదము.

శ్లో॥ నిడంగపాతాత్రిఫలహింగు త్రికటు చిత్రకాః
 దీప్యకోలావణోవర్గస్తగరః క్షౌద్ర సంయుతః
 శృంగకూషేవినిక్షిప్తః పక్షుసూత్ర మువేక్షితః.
 విషద్యయం హరత్యేవ నామ్నా జిత ఇతి శ్రుతః ॥

టీ. వాయువిడంగాలు- చిరుబొద్ది- త్రిఫలములు- ఇంగువ- త్రికటుకములు-
 చిత్రమూలము- ఆజామోదము- పంచలవణములు- గంధికగరము వీటిని
 సమముగ చూర్చించి తేనెగలిపి ఆవుకొమ్ములోనుంచి 15 రోజులుంచి
 యుపయోగించిన సావరజంగమవిషములను హరించును-

తార్హ్యగదము:

శ్లో॥ కాలానుసార్యాకటుకందారుముస్తేచభ్యామకం
 ప్రపాండరీకం స్థాణేయం పురైలాసిత సింధుకాః
 శైలేయకుషేతగరం కుటన్నట సువర్చికే
 రోద్రతాళీసఫున్నాగ జలకాంచనగైరికం

ప్రేక్షణం సైంధవంశ్యేతచందనం మాగధంతథా
 చూర్ణితం ష్టేద్రసంయుక్తం శృంగకూప్యాంవినిక్షిపేత్
 ఏషతాన్యాగదోనామతక్షకస్యవిమంహరేత్.

11. ఈ మువ్వలు, కట్టలహిణి దేవదా, ముప్ప, కామంచిపూరి, మెట్టి
 తామర గ్రంథిపా శృంగము ఏలగులు, తెల్లవావిలి, రాతిపువ్వు, చంగ
 ల్యకోమ, గ్రంథిపాళము, దండలము సౌవ్యలవణము, లొద్దగ, తాలి
 పపతి, పొన్న, అరువేడు స్వరైతికము, ప్రేంకణము సైంధవలవణము,
 తొంపించుము, పిప్పళ్ళు, వీటిని సమభాగములు చూర్ణించి తేనె గలిపి
 ఆపుకొమ్మలోనుంచి యుపయోగించి రత్నకవిషమునగుడ మారించును
 ఇది తార్వాగదము

మువ్వభాగదము.

12. మాంసీనారేణుప్రిసలామంజిష్ఠాశిగువద్మకం
 క్షమిఘ్నం మధుకం సైలాకుష్ఠతా సపత్రీకం
 చందనం పారిబాభాష్టిపటో లంకిణిహీపురం
 పాలింద్యశోకాక్రమురం వాచాశృంగేంద్రవారుణీ
 భల్లతసురసాపుష్పం చూర్ణితేచసమాక్షికే
 వరాహశర్లకే గోథాశ్శిమూర్జారనాకులం
 పార్వదంప్రిమాక్షిష్య శృంగకూప్యాం వినిక్షిపేత్
 తల్లెడ్లవాద్యని చద్రశవణాచ్యపునః పునః
 రర్చనాచ్యపతాకానాం నిర్విహస్సం భవంతీహి.

13. పామూని, కేదారము, త్రిఫలములు, మంజిష్ఠ, మునగపద్మకాష్ఠము,
 వాయువంశాలు, అరిమధుము, ఏలగులు, చంగల్యకోమ, తాలిస
 పతి, చందనము, మగంధపాల, గంటుభారంగి, వేడుపొట్ల, దింతె
 పుష్పి, గుల్లము. తెగద, అశోకము, పొక, చిరుబొడ్డి-కర్కాట
 శృంగి-దేవపుష్ప- జీడిపువ్వు- కులసీపువ్వు, వీటిని సమభాగములు

చూచించి తేనె గలిపి పండి- ముండ్లపండి- ఉడుము- పెరుతి- పి-
ముంగిస- దుప్పి నీటి చేదుకట్టు గలిపి అవుకొమ్మ యందుంచు లేన
దీనితో పూయబడిన వాద్యముల శబ్దమును మాటిమాటికి ననట- వలన
అట్టి పతాకలను జూచుటవలనను సవిషులు నిర్విషులగుదురు.

సంజీవనాగదము.

శ్లో॥ లాహరిహరేణుర్నలదం ప్రేక్షణం సుధుకం నిశా
శ్రీగుద్యయంచ స్థూలైలాసర్పిర్నధుని మిశ్రితః
శ్శృంగకూపీవినిష్క్రిప్తః పాననస్యాంజనాదిభిః
ఏషసంజీవనోనామ బ్రహ్మ క్తస్త్తు విషం హరేత్ ॥

టీ॥ లక్క- రేణుకలు- వట్టిజేరు- ప్రేక్షణం- అతిమను- పసపు- ముంగ-
కారుముంగ- పెద్దపీలకులు వీటిని చూచించి తేనె కలిపి అవు
కొమ్మయందుంచి పానము- నస్యము అంజనాదులయం దుపయోగించిన
విషమును హరించును. దీనిని సంజీవనాగదమందురు.

సర్వకామికాగదము.

శ్లో॥ వంశతవ్యగ్రామలకం వచాకువృత్తం కట్యుక్తికం
కరంజబీజంకాపీతం వక్త్రశైశవపుష్పకం
గోపిత్రయకోపయక్తః పాననస్యాంజనాదిభిః
భుజంగోందురుటూతానాం కైటవిషమపోహతి
వర్తినానాభిలేపేన విఘ్నాత్రానిలసంగమా
గర్భసంగంహరత్యేవ నస్యాంజనప్రయోగతః
కాచార్కకోధపటల పుష్పాణి వినిహంతిహి.

టీ॥ పచ్చిపెదురు పెచ్చు అమలకము వనచంగల్వకొమ్మ త్రికటుకములు గాను
గగింజ, వెలగ గ్రంధి తగరిము దిరిశనపుపువ్వు వీటిని చూచించి గోపిత్ర
ముతో గలిపి పానము నస్యము అంజనము మున్నగువానియందుపయోగిం
చిన సర్పము, ఏలుక, లూత, కైటము, వీటి విషమును పోగొట్టును. ఫల

వర్తిప్రయోగము చేతను వాక్యభేదముచేతను మలమూత్రానిలగర్భసంఘముగ
లను నన్యాయమున ప్రయోగములనే కాచము, ఆర్యము, కోధము పటలము,
పుచ్చము చేతకోగములను పొందును.

తైరాగదము.

శ్లో॥ భవాశ్శక్తిః తినిశపలాశపిచ మర్జకాః
పాటలాపారిధద్రాక్షయజ్ఞాంగారున నర్జకాః
వామినీకకుభాంకోర శ్లేష్మాతకకపీతనాః
శమీకపితకాశ్శంత కార్కామలకప్రగహాః
చిరబిల్వమహావృక్షకుటజారలు శ్రిగవః
మధూకాయష్కరా భూజాశ్చాకగోజ్యరిమేదకాః
కర్క టీక్షురకామూర్వా తిల్వశైరీషకాస్సమం
భస్మకృత్వాగవా మూతే తైరికత్సేనసావయేత్
పరిపచ్చక్షిపేత్త్రైత పిపలీమూలసారిజే
త్పక్షండులీయమంజిష్ఠాకరంజష్టక్షచోచకా
విడలిగాతివిషేరా సిపిప్పలీ మరిచానిచ
సరలాకుంకుమాసంతా సోమకోశామ్రవేతసా
గృహధూమగుహాశ్వేతరాజికాలవణానిచ
వర్ణమానద్రవంజ్యైల వాలుకా కుష్పదండశే
నాగవంతి సప్తపల్లభద్రదార్వాభయానచాః
పారిదాతగరాలాని సర్వలోహానితైరవత్
పాకంజ్ఞాత్వావతార్యాధలోహకుంభేనిధాపయేత్
అనేనదుండుభిలిపేత్పతాకాలోరణానిచ
శ్రివణద్దర్శనాత్పుర్భాత్ విషాత్సం ప్రతిముచ్యతే

ఏమతొరగదోనా మ శక్తి-రాష్ట్రశక్తిహుచ
అర్చనచాతగుష్టేషు-రాసహృదరేషుచ
లజ్జితైర్గతాదోమే భక్తద్వేషేచదారుణే
శోకేనర్చనకచాపిదేయః శ్యానేనదారుణే

ఏమసర్ప విమార్తానాం సర్వజైవోపయుజ్యతే
తథాతక్షకముఖ్యానామయమం దగ్ధాకుశోగదః ॥

టీ. కామి ఆలవంటి ఆలముల భవవృక్షము- ఏకే- నెమ్మి- మోదుగ-
జేప- కలిగొట్టు- బాడిత- మామిడి- మేడి- తెల్లమర్రి- వేగిస- మంగ-
నల్లమర్రి- ఊదుగ- విరి- గంగరాచి- జమ్మి- వెలగ- ఆరే- జిల్లేకు-
ఉళిరిక- కేల- క్రాసుగ- కెముడు- కొడికపాల- దుందిలము- ముంగ-
ఇప్ప- నల్లతేడి- లెపసిచెట్టు- పే- జిదిలిక- దుంగధవండ్ర-డావరదంగి
గొట్టి- చాగ- గా- దిక్కి- పిని సమభాగములుకాల్చి బూడిదజేసి
గొమూత్రములోజేసి ధారవిధానము నుసరించి వడపోయవలెను. తర్వా
త కాచి అందు మోడి- సుగంధివాల- చాల్కనచెక్కి- చిత్తే- మంజిష్ఠ
గాసుగ- జువ్వి- ముద్దచాల్కనచెక్కి- వాయువివంగాలు- అతివస- గజ
పీపల్లి- మిర్యాలు- సరళజేపదారు- కంఠమపువ్వు- చూలగొండివేరు-
కాయఫలము- అడవిమామిడి- నీటిప్రబ్బలి, కంఠాపము- కాలిపణి-
తెల్లవాలు- సైంధవలవణము- ఆముదపుగింజలు- ఎలుకచెవిరికు- కూతు
రుబుడమ- చెంగల్యశోష్ఠ- దుండిలము- చేదుపుచ్చ- జాతి- ఏడాకుల
యరటి- జేపదారు, కరిక్కాయ- వస- పసపు- గ్రంథితగరము- తాళ
కము- సర్వలోహములు సమభాగములు చూర్ణించిజేసి త్వరయవత్త
సాకమువచ్చిన తరువాత దిరిపి లోహపుర్రాసయందుంచవలెను. దీనిని
దుందుభుల ముఖములనురాచి వాయించిన అధ్వని విన్నను- జండాగుడ్డ
లపై బహిర్భాగములనురాచి వాటిని జూచినను తగిలిననువిషమును హరిం
చును. దీనిని త్వరగాగడమందురు. ఇది శర్కర- ఆశ్మడి- అర్చనస్థూ
వాతగుల్మము- దగ్గు- శూల- ఉదరము- అజీర్ణము- గ్రహణి- అన్నద్వే

మను-వాల్ కన్నా ముందుగా వాల్ కన్నా ముందుగా వాల్
మను-వాల్ కన్నా ముందుగా వాల్ కన్నా ముందుగా వాల్

కల్యాణము, సము.

సీ! విడుగ నివలాడ-లే భద్రదాసుహరేణః
తాతీనక సముదానా శ్రేణోత్పలవద్భుకం
దాడినుం మూలతీపుష్ప రజన్వాపరిశ్రేష్ఠి
వీర్యం గుణగణ-కృషం బృహత్సైలవాలికం
సచందనకవాల్ కన్నా ముందుగా వాల్
సన్నికల్యాణకం సన్నికల్యాణకం
వాదామయగరశ్వా ముదాగ్నిజ్వలకాసను
సన్నికల్యాణకం సన్నికల్యాణకం

సీ! వాయువిహార, క్రిందము, క్రిందము కేవల, కేవల
తాతీనక సముదానా శ్రేణోత్పలవద్భుకం
దాడినుం మూలతీపుష్ప రజన్వాపరిశ్రేష్ఠి
వీర్యం గుణగణ-కృషం బృహత్సైలవాలికం
సచందనకవాల్ కన్నా ముందుగా వాల్
సన్నికల్యాణకం సన్నికల్యాణకం
వాదామయగరశ్వా ముదాగ్నిజ్వలకాసను
సన్నికల్యాణకం సన్నికల్యాణకం

అమ, లసత్తి.

సీ! అచామన్య బీజానిశివస్య చమావకా
శ్రేణోత్పలవద్భుకం మూలతీపుష్ప
సన్నికల్యాణకం సన్నికల్యాణకం
వాదామయగరశ్వా ముదాగ్నిజ్వలకాసను
సన్నికల్యాణకం సన్నికల్యాణకం

జీ. ఉత్తరగంగింజలు - దిగ్విజయింజలు - తెంది తెన - పురింతెన - కావించి
 పట్టినట్లుముజేసి వీటికి నాలుగుకెల్లు ఘృతము. దానికి నాలుగు - ట్లు
 గోమూత్రము బోసి ఘృతము మిగులునట్లుల కాచి నేవించిన విషము
 వలన మృతపాయునిగూడ జీవింపజేయును.

మహాసుగంధికాగదము.

శ్లో॥ చందనాగురుణీకువ్వుం తగరం తిలపణికాకాం
 ప్రపాండరీకం నలదం సరలం దేవదారుచ
 భద్రశ్రియం యవఫలాం భాస్త్రిం నీలీం సుగంధికాం
 కాలేయకం పద్మకంచ మధుకం నాగరంజటాం
 పున్నాగైలైల పాలూని గైరికం భ్యామకంబలాం
 తోయం స్వర్ణసంమాంసీం శతపుష్పాం హరేణుకాం
 తాంసపత్రం త్సుద్రైలాం ప్రియంగుం సకుటన్నటం
 శిలాపుష్పంసశైలేయం పత్రీం కాలానుసారిబాం
 కటుత్రికం శతవిమం కాశ్మర్యం కటురోహిణీం
 సోమరాశీ మతివిషాం పృథ్వీకామింద్రవారుణీం
 ఉరీర వసుణం ముస్తం తథాకుస్తుంబుకంనఖిం
 శ్వేతేహరిద్రేస్థానేయం లాఘోచలవణానిచ
 కుముదోత్పల పద్మాని పుష్పాచాపి తథార్కజం
 చంపకాశోకసుమనస్త్రీలక ప్రసవానిచ
 పాటలాశాల్మలీశేలు శిరీషాణాంత దైవచ
 కుంకుమంతృణమూల్యాచ సురభీ సింధువారజం
 ధవాశ్వక పార్థాసాం పుష్పాణితిశస్యచ
 గుగ్గులం కుంకుమం బింబీం సర్పాక్షీం గంధనాకులీం
 ఏతత్సంభృత్యసంభారం సూక్ష్మచూర్ణానికారయేత్

గోపిత్రమధుసర్పిర్భిః యుక్తం శృంగేనిధాపయేత్
 భగ్నసంధం విమృత్రాక్షం మృత్యోర్ద్వంష్ఠాంతరంతగం
 అనేనాగద ముఖ్యేన మనుష్యం మనరాహరేత్
 ఏషాగ్నికల్పం దుర్వారం కృద్ధస్యమితతేజసః
 విషం నాగవతేర్హన్యాత్ ప్రసభంవానుకేరపి
 మహాసుగంధనామాయం పంచాశీత్యంగసంయుతః
 రాజాగదానాం సర్వేషాం రాజ్ఞోహస్తేభవేత్సదా
 తేనానులిక్తస్సునరోభవేత్సర్వజనప్రియః
 భ్రాతృశ్చరాంచలభతే శక్రమధ్యగతోపినన్

జీ. చందనము- అగద- చంగల్యకోష్ఠ- గ్రంథికగరము- మూర్ధికాంతము-
 పుండరీకము చట్టివేరు భేదము సరళదేవదారు దేవదారు శ్వేతచందనము
 చిన్న శిశివారి నావదాల- గంటుభారంగి- నల్లపత్రి- యాశ్వరి- వచ్చుచం
 నము, పద్మకాష్ఠము- అతిదురురము- కొంతి- జటాహంసి, పుష్పాగము
 పెద్దపీలము- మోతురురుదము- గైరికము- నిమ్మగడ్డి- బిల- పురుషేత-
 ధూపశర్కలము- పెద్దజటాహంసి- పెద్దసకాప- రేణుకలు- తాళిసపత్రి
 ఏలగులు- ప్రేక్షణము- దండెలము- మణిశిల- పుష్పకాశీసం- శిలాజతు,
 అపపత్రి- పిండరగరము- కొంతి- పిప్పలి- మిర్చాలు- కర్పూరము- పెగు
 మ్మడు- కటుగోపిణి- బావంచాళ- అతివస- నల్లశిలకర-చేదుపుచ్చ;
 చట్టివేరు- ఉలిమిడి- మస్తలు- కొలిమిగ- నళిందప్ప- తెల్లనల్లదింతెనలు
 పసత్త- మ్రానిపసపు- గ్రంథిపటిగ- లక్క- పంచలవణములు- తెల్లకలువ
 ఎర్రకలువ- తామరపువ్వు- జలైపువ్వు- సంశెంగ- ఆశోకము- బాపత్రి
 చెట్టు- రజ్జురుచెట్టు- కలిగోట్టు- బూతుగు- బిరిగి- దిరిగ- మొగలి- తులసి-
 తావిలి- భవవృక్షము- ఏపె- మద్ది- నెమ్మి- బిటిపువ్వులు- కాయలు- గుగ్గి
 లము- గంతుచుపువ్వు- కాకిదొండగింజలు- సర్పాక్షి- గంధరాన్ను- ఓటిసి
 ననుభాగములు గ్రహించి చూడముచేసి గోపిత్రము- తేనె- నెయ్యిగలిపి
 అవుకొమ్ముయందుంచి యుపయోగించవలెను- మెదనీలవక కండ్లు తిరిగి

పోయి మృతప్రాయుడైవట్టివానిని జీవంపజేయును. అగ్నితో సమానమయిన విషముగల వానుకి తక్షణమే విషమునుగూడ హరించును. దీనిని మహానుగంధ్యగదమందురు శిరఃపస్తువులచే తయారయినది అగదములకన్నిటికిరాజు. ఎల్లప్పుడు గాజవద్దనుండదగినది. దీనిని ఆసురేపనము జేసికొనిన మనుష్యుడు సర్వజనప్రియుడగును. ఇంద్రునివద్దయున్ననుప్రకాశించును.

మల్లమార్తాండరనము.

శ్లో॥ రసోగంధశ్శబ్దమల్లస్తుత్థం హింగుమనశ్శిలా
నాగబింబీనింబబీజకుండలీ తిదుకాస్సమం
జేపాలం వేదభాగంచ శ్వేతార్క శ్రీరమ్యతం
తద్దైవనింబతైలేన మర్దితం సంపుటశ్రీపేత్
గుంజామాత్రం తాళగజేధృత్వాదద్యాత్ ప్రమాణనిత్
తదర్థనింబతైలేన శ్రీపేదం ఇనహేతవే
హంతిసర్వవిషాజ్యేతద్వజ్రవజ్రమివాసురాన్ |

టీ. రసము- గంధము- శబ్దపాపాణము- ప్రైలకులము- ఇంగువ- మణిశిల
పాముదొండగడ్డ- వేపపప్పు- నాగముషిటివేయపట్ట- ఇవిసమభాగములు,
జేపాలము 4 గుభాగములు వీటిని తెల్లజిలేడుపాలతోను జేపనూనెతో
ను మడించి దంతపుభరిణయందుంచవలెను- దీని గురివేందగింజప్రమాణ
ము తాటితెల్లమునపొడిగిపాముకరిచినవానికి ఇవ్వవలెను, విరేచనములగును,
గురివేందగింజలో సగముజేపనూనెతోచాది కలిపి మువేయవలెను- ఇది సర్వ
విషములను హరించును- పండ్లు తిగునుకొనిరొమ్ము పట్టుబట్టి కండ్లు పెదవు
లు నల్లగించి యొన్నవానికి ఉపాయముగా పండ్లు తెరచి గురిగింజ ప్రమా
ణము జేపనూనెతోగాని మంచినీటిలోగాని చాది పోయవలెను, వాంతి
విరేచనములగును- మందుమ్రొంగని పరిస్థితులయందు కలికము పెసరవేదంత
జేపనూనెతో చాదివేయవలెను. పిచ్చిసక్కు, పిచ్చికుక్క మనిషి ఎలుక,
తుందికొక్కు పిడికాటులయందు గురిగింజప్రమాణము తెల్లముతో ఇవ్వవలె
ను, తేలు, మంద్రగబ్బలకాటుమీద రాచి పొగవేయవలెను, తెల్లమంద్రగ

బ్రహ్మ యోగిని యివ్వకుండును. అంజనము చేసికొను సామాన్యమిది. మునుగనుక కంటికి చూడఁగలిగి పుట్టినది కిడుకమును వాచి ఘోరముగా వదులు. అప్పుడు పెండ్లును వక్షకట్టి కట్టిముద్దులు కంటియందు చేసి వాని ముఠావల కట్టివలెను. అప్పుడు కన్న తిరిగి బాగుపడును.

పశుపత్యుల చికిత్స.

శ్లో॥ ఏర్తావసేనా జనాని సరతుల్యాన్యజావిశి
 (తిగుణం మాహిషేనాప్తే) గవాశ్వేద్విగుణంతుతత్ .
 చతుర్గుణంతు నాగానాం కేవలం సర్వపత్రిణాం
 పరిషేకాణాం ప్రదేహాశ్చ సుశీతానవచారయేత్
 మామకంత్యం జనం శ్రేష్ఠం నిగుణా సస్యతోహితం
 వాశేచతుర్గుణం పద్మసమనేష్ట గుణా పునః
 ఇతిశీచితుమూత్రాతు మనాశీ సర్వసమ్మతా.

టీ॥ మేక- ౧౦-లకు- రక్తమోక్షణము- అంజనము మనుష్యునితో సమానము. శాక- ౨౦-లకు ౩-లు అత్యుత్తమమునకు ౨ రెట్లు- ఏనుగుకు 4 రెట్లు పక్షిలకు చల్లవి విషచూరకముయొక్క పరిషేకము అగదముచే లేపనము చేయవలెను. రక్తమోక్షణాంజనములు చేయరాదు. అంజనాదుల నుపయోగించినపుడు అంజనమును మామప్రమాణముగను సస్యము రెండుమామలుగను పానాషధము 4 మామములుగను- వమనాషధము ౮ మామములుగను ఉపయోగించవలెనని కొందరు చెప్పుచున్నారని ఇంతకంటె శ్రేయము మాత్రమే సర్వసమ్మత మయినది.

విషహరణము.

శ్లో॥ సోమరాజీఫలం పుష్పం కటభీసింధువారకః
 చోరకోనరుణఃకుష్మం సర్పగంధాన సప్తలా
 పునర్నవాశీరీషశ్చ పుష్పమారగ్వధార్కజం

శ్యామబ్రహ్మ విడంగాని తథామాప్యంతకానిచ
భూమీకురవకశ్చైవ గతోషవహస్సృతః
ఏకశోద్విస్త్రైశోవాపి ప్రయోక్తవ్యో విమాపహః

టీ. బావంచాలు- దానిపువ్వు- దింతెన- వానిలి- కతోరాలు- ఉడిమిడి-
చంగల్వశోష్టు- ఈశ్వరి- కొడిక- గలిజేరు- దింపెన- రేలపువ్వు- జిల్లేడు
పువ్వు- తెగడ- చిరుబొడ్డి- వాయువిడంగాలు- మామిడి- ఆరె- నల్లమర్రి
ములుగోరింట- ఇవి విషహారగణమందురు. ఇవి ఒక్కొక్కటిగాని రెం
దేసిగాని- మూడేసిగాని విషమును మారించుట కుపయోగింపవలెను.

ఆంధ్రదేశవిఖ్యాత సర్ప నిర్ణయము.

శ్లో॥ ఆంధ్రదేశదేశే విఖ్యాతం సర్పభేదాది నిర్ణయం
ప్రవక్ష్యామి విశేషేణ సర్పశాస్త్రజ్ఞ సమ్మతం.

టీ. ఆంధ్రదేశమునందు ప్రసిద్ధులైన సర్పశాస్త్రజ్ఞులచే నిశ్చయింపబడినదియు
ఆంధ్రదేశమునందు చాలకాలమునుండి ప్రచారమునందున్నదియు (కీయ
లు మున్నగు అటవిక జనులచే పరిగ్రహింపబడినదియు) నగుసర్పశాస్త్ర
మును జెప్పచున్నాను.

స ర్ప భే ద ము లు. ✱

శ్లో॥ దివ్యోదర్శ్య కరశ్చైవ మండలి రాజసూరిస్తథా
ఉపజాతిభుజంగశ్చ సర్పాః పంచవిధాః స్మృతాః ॥

టీ. సర్పములు దివ్యములు, దర్శ్యకరములు (త్రాచులు) మండలవంతములు
(పింజరలు) రాజమంతములు (కట్టవాములున్నగునవి) ఉపజాతిసర్ప
ములు (గోధేరకము) అని ఆయిదు విధములు.

ది వ్య నే ర్ప ము లు. ✱

శ్లో॥ అనంతో వాసుకిస్తతః కర్కోటశ్చైవ పద్మకః
మహాపద్మశృంఖిపాలః కులికో దివ్యపన్నగాః ॥

టీ. అంగుళుడు, వాచుకీ, గర్జునుడు, కర్కాటకుడు, పద్మడు, మహాపద్మడు, శంఖపాణుడు, కుశుడు, అనిరూపతాపస్వములు 8 విధములు.

దేవతాస్వముల గురుములు.

శ్లో. శ్వేతపద్మమునంతస్య మూర్ధ్నిరమ్యం క్రద్వశ్యతే
ఉత్తరం వాసుకేః పృష్ఠే తక్షకస్యతు స్వస్తికం
కర్కాటకస్య పృష్ఠేతు త్రిశేతాంతం సమీక్షతే
పద్మస్యపృష్ఠేద్యశ్యంతే సురక్తాః పంచబిందవః
రాజావత్ సమీబందుః మహాపద్మస్యమస్తకే
అచ్ఛంద్రత్రిశూలాంకా శంఖపాలస్యమూర్ధ్ని
రమ్యం సంద్యశ్యతే శంఖ చిహ్నం కులికమూర్ధని॥

టీ. అంగుళుని పరిగమించు శ్వేతపద్మాకారముగల తేనిచుక్కలును- వాచుకీ ఫణమునందు పల్లకలువ పచ్చవంటి చిహ్నమును, తక్షకుని ఫణమునందు స్వస్తికమువంటి చిహ్నమును, కర్కాటకుని ఫణమునందు త్రిశేత్ర చిహ్నమును- పద్మనిఫణమునందు ఎఱ్ఱనివర్ణముగల పంచబిందువులును, మహాపద్మని ఫణమునందు రాజావత్తవణిసమానముగు చిహ్నమును- శంఖపాణుని ఫణమునందు అచ్ఛంద్రత్రిశూలాకార చిహ్నములును, కుశుని ఫణమునందు శంఖమువంటి చిహ్నమును కనుపించుచుండును.

దేవతానాగములకు వారములు.

శ్లో. రవీంద్యారజ్ఞ జీవావాం వాలేషు సితమందయోగి
క్రమాద్యిహేల్బుగంతేషాం తదాదంతతి ప్రాణిసః.

టీ. అది- సోమ- మంగళ- బుధ- గురు- శుక్రవారములు శనివారము పగలు- రాత్రి అనువానియందు దేవతాస్వములకు క్రమముగా విహారికృతముండును. అప్పుడే అవి పౌషణులను కరచును.

త్రివిధ శౌమశర్పముల లక్షణములు.

శ్లో. దర్శికరః ఫణిశ్చేయో మండలీమండలాంచితః

బిందులేఖా విచిత్రంగః పన్నగస్యైత్తురాజిమాకా

శ్లో॥ పక్షగతుః శరీరం గోలపతే నమః విద్యోకమునందును విద్యుతమునందును
తయు స్వకంబునదెగాని చాచిగతెగాని చిత్రపిచిత్రములందును
సాక్షుగమమునందును మజ్జాస్వములందును శరీరమునందును స్వని
చక్రములందును చాచులు అద్రచాచులు గలిగి చిత్రతాతామగమునందు
ని రాజగుంతయులందును దెప్పబడును-

త్రవిధ భౌమ సర్పముల సంఖ్య

శ్లో॥ చతుర్దశైక వింశచ్చక్షత్రింశత్క్రిమశస్సృతాః । X

దర్శికరా మండలినో రాజగుంతశ్చ పన్నగాః ॥

టీ॥ సర్పములలో దర్శికములు 14 విధములుగను- మండలవంతములు 21

విధములుగను రాజగుంతములు 26 విధములుగను దెప్పబడినవి-

దర్శికరనామయులు.

శ్లో॥ చించాపుష్పశరీరాగ భోగ్యాకరగృధ పన్నగః

శ్వేతభోగి కృష్ణభోగి చణకాశక పన్నగా

కుక్కుటాహిః కోదవాహిః గోఘామాహిస్తదైవచ

శేతకో పన్నగోరాజ భోగభూధరపన్నగః

జలభోగి త్రి ఘోషః చతుర్దశభువి స్సృతాః ॥

టీ॥ చింతపుష్పవన్నెత్రాచు- నాగశైలి- శంఖత్రాచు- లెల్లత్రాచు- నల్ల

త్రాచు- శివగవ్వావన్నెత్రాచు- కంఠపాడలత్రాచు- కోడిత్రాచు- ఆ

రికెలన్నెత్రాచు- గోగమవన్నెత్రాచు- ముగిళపువన్నెత్రాచు-

రాచనాము- గిరివాగు- నీరుత్రాచు అని దర్శికములు పదునాలుగు

విధములుగా దెప్పబడినవి-

చింతపూవువన్నె త్రాచు.

శ్లో॥ చించాపుష్ప సమాభశ్చ క్రోధస్సాధారణస్తథా ।

చించాపుష్పా హిరుచ్ఛేత భానువారే విహోల్బణః ॥

టీ॥ చింతపూవువంటి శరీరకాంతియు సాధారణముగు క్రోధము, అదివారిము

సందు విసాధిక్యము గలిగియుండునచింతపూవువన్నె త్రాచని దెప్పబడును.

నాగజై. యనుత్రాచు.

శ్లో॥ అగ్రాంశో, గోగీనద, శ ఆనాంశో, గామిరగో
నిష్క, హేమచ వ, క్షేప నివశ్యురేతురై
గోధూమపాగడురాధస్పత్రీవరోష్ణిజ్యులత్తథః
నాగభోగీతి విఖ్యాతశ్చేందు వాదేవిహేల్బణః॥

టీ॥ సోమనాచవలెను- పోము- క్షేపతువలెను- హేమచము- నాగ్గో
నిష్కయగును- గోధూమచము- నివశించుచు- గోధూమచము- నివశించుచు
గోధూమచము- అగ్రాంశో- గోపమును- నాచికాంతియును- సోమనాచమును
దు విహేల్బణమును గలిగియుండునది నాగశైలియని చెప్పబడును.

శేలత్రాచు.

శ్లో॥ ద్విస్సూక్ష్మ శరీరశ్చ సమక్రోధివశేచరః
అగ్రగృధఫలాకారో శశివారే విహేల్బణః
అగ్రగృధశశివేష్టవ ప్రాచ్యతే శాస్త్రుపారగైః॥

టీ॥ శేలకాయవలె పాదవుగను- శక్తియుగమును- శశివారే- సామాన్యశో
పమును- సోమనాచమును- విహేల్బణమును గలిగి- అడవులయందు- సంచ
రించు- పాము- శేలత్రాచుని చెప్పబడును.

తెల్లత్రాచు,

శ్లో॥ అక్రోధస్సాత్విక శ్యాంతశ్చృడికా ధవలద్యుతిః
కథ్యతే శ్వేత భోగీతి గురువారే విహేల్బణః॥

టీ॥ కోపము లేమియు- సాత్వికగుణమును- శ్యాంతశ్చృడికా- తెన్నెల
వలె తెల్లని- శకాంతియు- గురువారమునందు- విహేల్బణమును గలిగియుం
డునది తెల్లత్రాచుని చెప్పబడును.

నల్లత్రాచు.

శ్లో॥ అతిదుష్టశ్చంద్రకోపీ సాతిదీర్ఘభయంకరః
జంబూఫలాభోచ్చవిహే వనభూధర సంచరః॥

కృష్ణసర్ప ఇతిఖ్యాతో కుజవారే విషోల్బణః ।

టీ॥ అత్యంతదవస్యభావమును ప్రచండకోపమును మితమగు పొడవును భయమును గలగజేయునదియును నేరేడుపండు, వర్ణమును స్వచ్ఛముగు విషమును అరణ్యపర్వతములయందు సంచారమును మంగళవారము నందు విషాధిక్యతను గలిగియుండునది నల్లత్రాచని చెప్పబడును-

సెనగపూవువన్నె త్రాచు.

శ్లో॥ చణప్రసూనపంకాశస్సక్యత్రోద్ధీ శశిద్యుతిః

సారభారణ్య సంచారీ శాంతస్వల్ప తనుస్తథా

చణకాహిస్సవనోత్త శృశివారే విషోల్బణః ।

టీ॥ శనగపూవుపంటి నర్జునును ఒక్కొక్కప్పుడు కోపమును తెల్లనికాంతియును పరిమళయుక్తారణ్యసంచారమును శాంతస్వభావమును స్వల్పమయిన శరీరమును సామవారమునందు విషాధిక్యతను గలిగియుండునది సెనగపూవువన్నె త్రాచని చెప్పబడును-

కందిపొడలత్రాచు.

శ్లో॥ అథకాస్థి పమోబిందు బృందోయస్మిక్ ప్రదృశ్యతే

అథకాహిస్సౌమ్యకోపీ సౌమ్యవారే విషోల్బణః ॥

టీ॥ కందిబేడలపంటి పొడలుగల శరీరమును సౌమ్యకోపమును బుధవారమునందు విషాధిక్యతను గలిగియుండునది కందిపొడలత్రాచని చెప్పబడును-

కోడిత్రాచు.

శ్లో॥ అష్టాదశాంగులాయామః కూజన్వైతామ్రచూడవత్

కుక్కుటాయేష్యాలయేషు నివసత్యధికక్రుధా

అశ్నాతి కుక్కుటానండాన్ని శీతీష్ణమతిర్ధృతీ

కుక్కుటాహిస్స ఏవోక్తో భృగువారే విషోల్బణః

టీ॥ పదునెనిమిదంగులముల పొడవును కోళ్ళను భుజిపెట్టుటకయి కోళ్ళవలె నరచుటయును కోళ్ళగుళ్లయందును ఇండ్లయందును నివాసమును

అధికకోపమును- కాశ్రులయందు కోర్కను- గ్రుడ్లను భక్షించుటయును-
చూరుకుదపమును- ద్రోమమును కుక్రవారముందు విషాధిక్యతను గలిగియుం
డునది కోడిత్రాచని చెప్పబడును.

ఆరితవన్నె త్రాచు.

శ్లో! ఆరికోపికోద్రవాభ స్తీవ్యస్వచ్ఛవిషస్తథా
మలోత్సర్జనదేశేషు సంచ రేన్ద్రులభక్షకః
కోద్రవాహిస్సహోక్తస్సామ్యవారేవిషోల్బలః ।

టీ! అధికకోపమును, ఆరికాశ్రులువంటివర్షమును, తీవ్రత్వమును, స్వచ్ఛ
మైన విషమును, మలోత్సర్జనచేయు నిలమలయందు సంచారమును,
మలభక్షణమును బుధవారమునందు విషాధిక్యతను గలిగియుండునది ఆరి
కవన్నె త్రాచని చెప్పబడును.

గోధుమత్రాచు.

శ్లో! పాదత్రయోన్నతశ్శాంతో గోధుమాభో మృదుస్తథా
గోధుమాహిస్స ఏవోక్తో మందవారే విషోల్బణః ।

టీ! గజము పాదపును, శాంతస్వభావమును, గోధుమలవంటి రంగును మృ
దుత్వమును- శనివారమునందు విషాధిక్యతను గలిగియుండునది గోధుమ
త్రాచని చెప్పబడును.

మొగలిపూవువన్నె త్రాచు

శ్లో! కేతకీపుష్పసదృశశ్శాంత స్వల్పతనుస్తథా
సంచారీ కేతకీగుల్మ సారభవ్రసవేషుచ
కేతకీ భుజగః పోక్తో గురువారే విషోల్బణః ।

టీ! మొగలిపూవువంటి శరీరశాంతియును, శాంతస్వభావమును, స్వల్పమ
యిన శరీరమును- మొగలిపాదలయందు పరిమళిముగల పుష్పములయం
దు సంచారమును, గురువారమునందు విషాధిక్యతను గలిగియున్న మొగలి
పూవువన్నె త్రాచని చెప్పబడును.

రాచపాము.

శ్లో॥ మట్టింశ దంగుళాయా మస్త్యకోపీ భయంకరః ।
దేవకీపుత్రపాద్మీనవర్తులాకార భోగవాన్ ।
భూధరారణ్య సంచారీ వైరినిర్యాత నిస్సదా
కలింగదేశసంజాతో గౌరవర్ణ తనుస్తథా
రాజభోగీస ఏవోక్తస్సామ్యవారే విషోల్బణః॥

టీ॥ ముప్పది యారంగులముల పొడవును, అతికోపమును. భయంకరాకారమును, కృష్ణపాదములులేని గుండ్రని పడగయును, కొండలు అడవులయందు సంచారమును, పగపట్టినవానిని చంపుటయందు పట్టుదలయును గౌరవర్ణమును బుధవారమందు విషాధిక్యతయును గలిగియున్న రాచవానిని చెప్పబడును- ఇది కలింగదేశమునందు (వికాఖపట్టణ మండలము) పుట్టుచున్నది-

గిరివాగు.

శ్లో॥ చంద్రబింబసమాకార ఘోషాగిరిసంచరః
తరుశాఖా నివాసీచ విహంగాశనతత్పరః
పూర్ణానుస్వార సదృశ కృష్ణపాద ఘణస్తథా
గిరిభోగీస ఏవోక్తో భృగువారే విషోల్బణః॥

టీ॥ చంద్రబింబమువలె గుండ్రనై ధావశ్యముగల పడగయును, కొండలయందుసంచారమును, చెట్లశాఖలయందు నివాసమును, పక్షులను తినుటయందెల్లప్పుడు ఆసక్తియును, నున్నవలె గుండ్రనైన కృష్ణపాదలును, శుక్రవారమునందు విషాధిక్యతయును గలిగియున్న గిరివాగు అని చెప్పబడును.

నీరుత్రాచు.

శ్లో॥ విషోల్బణోఽతికోపశ్చ సతతం సంచరేజ్జలే
జలాహర్జల జంత్రాశీ భృగువారే విషోల్బణః॥

11. విషాధిక్యతయను, అతికోపమును, విఘ్నపడు జలసంచారమును, జల
జంతు భక్షణమును శుక్రకాగమముందు విషాధిక్యతయను గల్గియుండు
నది నీక్షత్రాచని చెప్పబడును.

మండలసర్పములు (పెంజరలు)

శ్లో॥ గోధికామండలీ రక్తమండల్యం జనమండలీ
చిత్రవర్ణ పటాలాగ్ని తత్కంబల మండలాః
పూర్ణాకీచటకస్పాదమండలీ మధుమండలీ
ఉత్పన్నీపాటలీ దూర్వా బింబీ శంబు కమండలీ
కపోతీ గ్వముఖచైవ నిశావాలాశమండలీ
ఏవం మండలిః ప్రోక్తావక వింశతి భేదతః ।

12. పెంజరలు, ఉడుముపాదపెంజర, రక్తిపెంజర, కాటుకపాదపెంజర
కలంకారిపెంజర-పొట్లపెంజర, అగ్నిపాదపెంజర- తిశానీపాదపెంజర,
పాదపెంజర- ఉడుముపాదపెంజర- పిచ్చుకపాదపెంజర- నున్నపుపాద
పెంజర- తేనెపాదపెంజర- పుళ్ళుపాదపెంజర- పాదిరిపాదపెంజర-
గరికపాదపెంజర- దొండపండుపాదపెంజర- గవ్వపాదపెంజర- గువ్వ
పాదపెంజర- రెండుతలలకలిగి- పనుపుపాదపెంజర- మోడుగపూపాద
పెంజర అని మండలవంశములు 21 విధములుగ గుర్తింపబడినవి.

ఉడుముపాద పెంజర.

శ్లో॥ గోధికాసదృశాకారో బృహన్మూర్ఖా భయంకరః
గోధికాహిః ఖరస్పర్శ సద్దంశా ద్రుధిరంస్రవేత్ ।
విస్మృతిర్వివశోభ్రాంతో మృతిస్సృద్ధివసత్రయే ।

13. ఉడుముపంటియాకారమును, లావుతలయును, భయంకరమైన రూప
మును- గడుసుస్పర్శయును గలిగియున్న ఉడుముపాదపెంజరయని చెప్పు
దురు. ఇది కఠిన- కాటుమండి రక్తముకారును. విస్మృతి- వివశ
త్వము- భ్రాంతి కలిగి మూడుకోణాలలో చచ్చును.

2024

హాహూమ స్త్యవి దా హీర కమఃశలః
 తద్వస్త్యేస్యతి సుదా మూర్ఖాలాలా ప్రజాయే
 నాసికాదంతమూలేషు నోమకూపేషు నేత్రయోః
 కంఠ రంధ్రం నసవోఽపాదిహంశేవా మృతిర్నవేత్ ।

చేతడ - చతు - తీర్చ - విచయ - సమస్యలు కలిగియున్న సత్యం
జర యని చెప్పబడును. ఇది కాని సత్య తీరకపోవును. తండ్రి - మా
చు నోటికి - పునఃపఱచుట - ముక్తి - దంశమాలములు - సోపకూ
పములు - వేస్త్రములు - కంఠము - టోకంటి - ముగ్రహించుట, వాపు ము
న్నచనవి కత్తిరింపుట - ములలా - చిచ్చుగు - వికృత - పుష్పద్రుమగుటకూ
డా సంజీవించును.

का.प्र.सं. १०००

కజ్జలా హిర్ణ్యకామధాన్ బహుదీప్తిః పుండ్రకః
 తద్గతః వాష్మకామ్యానానమృతృకదాచన
 శ్వయమః పాంశుకంధులీ సత్త్వ-స్వంచ జాయతే

జి. విక్టోరియాను, కె. విక్టోరియాను, కె. ముగందు పంగివాడుమల
వంటి వాళ్ళు కలిగియున్న కాటుకలపై పెంజర యగుదును. దీని
కాటుకలను వాపు-పొందుకొనును. దరద-లెక్కితే కలుగును. మఱి
జము కలుగును. దీనిని చివరనగిపొందుదురు.

శుభం శాస్తి రే. జర.

హో॥ హస్తాయామశ్చిత్ర శస్త్రైర్మండలైర్విహారద్వపుః
చిత్రవస్త్రశ్చ తద్దస్త్రీ శరీరస్సర్వవద్భవేత్
దాహశ్శోఘః పిపాసాచ కంఠశోఘశ్చజాయతే
దంషేనైలం క్షీయతేచదివాంశే మరణంభవేత్॥

టీ॥ మూడు పాదవును- కలంకాది రంగువంటి పాదలును గలిగియున్న కలంకాది పెంజర యందును, ఇది కరచినయడల శరీరమున ఆపామును పరిసే కలంకాదీపనిచేయబడిన చాందినివంటి మచ్చలును, మంటలు, వాపు, దప్పిక- కంతమునందువాపు కలుగును- కాటునందు తెల్లమును చేసే ఇనికిపోవును. ఈపాము ముఱుని 4 జాములలో చంపును.

పొట్ల పెంజర.

శ్లో॥ స్వల్పపుచ్చ స్వల్పశీర్ష స్థూలమధో విషోల్బణః
పటాలాహిః పటాలాభో హస్తాయామః పటాలవత్
తద్దప్తేచ భవేచ్ఛోపః కంఠేఘర్షురనిస్సనః
కంఠూతిర్వి స్ఫుటితైవ చతుర్థ దివసే మృతిః॥

టీ॥ తల తోకలు సన్నముగను- శరీరము లావుగను ఉండి విషాభిక్యమును గలిగి పొట్లకాయరంగుగలిగి మూరెడు పాదవుగలదయి పొట్లకాయ పరిసే యందు పెంజరను పొట్లపెంజరయందును, ఇది కరచిన శరీరమున వాపు- కంతమున గుఱుగురధ్వని- దురద- వైకము- కలిగి శాలుగవ దినమున మరణము సంభవించును.

అగ్నిపాద పెంజర

శ్లో॥ అష్టాదశాంగులాయామో వహ్నిసాదృశ్య మండలః
లాలాదంష్ట్రాశ్వాసవిషో వహ్నిమండలి రుచ్యతే
తద్దప్తేనమృతిర్దాహో మూర్ఛా పిత్తక్రియాభవేత్॥

టీ॥ తదుపైవిదంగులముల పాదవును నిష్కవంటి మండలములుగలది అగ్ని పాద పెంజర యని చెప్పబడును. ఇది చొల్లు కోర- శ్వాసలయందు విషము గలది, ఇది కరచినను- చొల్లుకాట్టినను- ఊడినను, శరీరమున మంటలు మూళ్ళ పిత్త వికారములు గలుగును. మరణము గలుగదు-

తివాసీపాద పెంజర.

శ్లో॥ వింశదంగుల దీర్ఘా గోరత్నకంబళ కుండలీ
రత్నకంబల వచ్చిత్రమండలోద్భాసితాకృతిః

ఏతద్దంశాద్భవేచ్ఛోః దాహస్సంజాయతే ధృవం
విస్మృతిశ్చేత్రవైకల్యం మతిస్సాన్ధ్యాద్వాసరాధీశే॥

టీ. 20 అంగుళముల పొడవు గలిగి రత్నకంఠజీవలై చిత్రములైన మచ్చలు
గలిగియున్న తివాసిపొడ పెంజర యందును- ఇది కరచిన శక్తిరమున చావు
మంటలు- విస్మృతి- కష్టులకు చీకటి కలిగి నాలుగుజాములలో మర
ణము కలుగును.

పొడపెంజర

శ్లో॥ ద్వాదశాంగుల దీర్ఘాంగో విఖ్యాతో మండలోరగః
స్పృష్టేతస్యవిహాచ్ఛాసేతీష్ఠోదాహః ప్రజాయతే॥
అగ్నిదగ్ధ సమాకార స్ఫోటకాః ప్రభవంతిహి
జాయంతే తైల వానేన శరీరే నీలమండలాః
కాలాంతరే మృతిస్తస్యననదంశతి క్షయచిత్॥

టీ. పొడపెంజర యనునది పదిరెండంగులముల పొడవుగలిగియుండును. ఇది
కర్ణవదు. దీని విమలూరితమయిన ఉచ్ఛ్వాసవాయుచే తగిలినయడల
శరీరమున ఆవిరతమయిన మంటలుపుట్టి క్రమముగా నిప్పుతోకాల్చినమా
దిరి బొళ్ళలు పోవును. నూనె మున్నగు తైలపదార్థములు నేవించిన
కొంతకాలమునకు నల్లని మచ్చలు పుట్టును- తర్వాత కొంతకాలమునకు
మరణము కలుగును.

ఊదుపొడపెంజర.

శ్లో॥ పాదప్రమాణ దీర్ఘాంగః పూర్తాకారా హిర్నదంశతి
పూర్తాకరాచ్ఛ్వాసయథుర్గాతే రక్తహానిశ్చపాండుతా
నిస్సత్వమంగవైకల్యం చిరకాలాన్మృతిర్భవేత్॥

టీ॥ ఊదుపొడ పెంజర ఒకఅడుగు పొడవుండును. ఇదికరవదు. ఇది
బున్నుమనియుండును- అగాలి తగిలిన శరీరమున చావు, రక్తహాని,
పాండుత్వము, నిస్సత్తవ- క్షీణపట్టులేకుండుట కలి చిరకాలమునకు
మరణము గలుగును-

పిచ్చుకపాద పెంజర.

శ్లో॥ పాదప్రమాణాగ్ని గోమధున్మోచిహ్నితః
 గృహపాశేషు వసతి సదాగచ్ఛతి యథుయన్
 దశవాచ్ఛటకాకారద్రూని హ్యుపేదవా
 పిచ్చివాగిశ్య నమః తి భవేచ్ఛటకమండలాత్ ॥

టీ॥ పిచ్చుకపాదపుండి ముఖమునందు మూడుచుచ్చులు గలిగియున్న పిచ్చుక
 పాద పెంజరముందుక - ఇది ఇంగ్లీషుమాంసమును నివసించుచు చూచుచు
 గల మునుగు పురుషుడు - ఇది కరచిన శరీరమున పిచ్చుకలవంటి మండ
 లము లేర్పడును. గుండెలలో బాధ గలిగి చనిన పశుపశుగునునును
 కాని మఱియు గలుగదు.

సున్నపుపాద పెంజర.

శ్లో॥ ద్వాదశాంగులగ్నిగ్ని గోచరశ్చేదారయామిషు
 కర్కటేలిల సంచాసీ కర్కటాశనతత్పరః
 సూక్ష్మాశ్చాపా కంఠా దద్రుమండల సౌభవః
 గ్రంథయః కువ్వవ్యాప్తేనమృతిస్సాధ మండలాత్ ॥

టీ॥ సున్నపుపాద పెంజర పుష్పాంగుల పాదపుండి పరిమళ్యముందు
 పుచ్చించుచుండును. పిచ్చికాయ మొక్కలలో నివసించుచు చాటిని
 గొనుచుండును. ఇది మృకలను కర్కటక పక్షి ముఱును. దానివలన
 శరీరము మంటలు, పిచ్చ, దర్శనము, మచ్చలు పుట్టును - దురదగలిగి
 న మృగినివలె గుండలుపుట్టును - దీనివలన మరణము గలుగదు.

తేనెపాద పెంజర.

శ్లో॥ పాదత్రయప్రమాణాం గోమధువన్మోచిహ్నితః
 మధుమండలి రాఖ్యాతోదప్తేశ్య యథుసంభవః
 భవంతి మండలాగాత్రే వాకేషు కతిచిస్త్మతిః ॥

టీ॥ మాదగుల పాడవుండి తేనెకంగువంటి మచ్చలు గలిగియున్న తేనె పాడ పెంజరయ-బడును. ఇది కరిచి శరీరమున వాపు తేనెకంగు మచ్చలుపుట్టి కొన్నిగోడలగు మరణము గలుగును-

కల్లపాడ పెంజర.

శ్లో॥ పట్టింశదంగలయామో నానావృత్తిలాంచితః
దుర్బగః పూతిగంధశ్చ గోధమండలిరుచ్యతే
తస్యదంశనమాక్రేణగాత్రే భాగస్సముద్భవేత్
కుష్ఠేవద్ధాత్ర ముత్సన్నం కునాసః కనభిభవత్
గతేతు వత్సకే మృత్యుః సతతం బద్ధశ్వాసతా ।

టీ॥ ముప్పదియొకశతుల పాడవుగలిగి ఆనేకకంగులుగల మచ్చలుగలిగి యాచుట కనవ్యయముగల ద్గంధము గలిగియు నుండునది కుళ్ళుపాడపెంజర య-బడును- ఇది కరిచి శరీరమున వెంటనే బరువగును- కష్ట వ్యాధి సంభవించినట్లు శరీరము కుళ్ళి ద్గంధమేర్పడి చిప్పిడి ముక్కయి కొరుక్కొని పోవును. గోళ్ళు పుప్పిపట్టును ఎల్లప్పుడు శ్వాస కష్టముగా వాడుచుండును. సంచత్సరై-పిమ్మట మృత్యువు కలుగును.

వాదిరిపాడ పెంజర.

శ్లో॥ హస్తప్రమాణ దీర్ఘాంగః పాటలీసమమండలః
నదంశతి జడాత్తాచ పాటలాభ్యో భుజంగమః
తదోగ్ధిలిహనాద్ధాత్రైత్యం కంఠూర్వివర్జితా
వాంతిర్హిక్కారు చిర్గాత్రే సత్వ హైన్యంచజాయతే॥

టీ॥ చేతెదుపాడవగు శరీరమును కలిగొట్టుపూవన్నె మచ్చలును- మందస్వభావమును గలిగియుండిన వాదిరిపాడపెంజరయందును. యిది కరవదు- యిది శరీరమును నాకును అందువలన శరీరమున శైత్యము, దురద- వైవర్ణ్యము- వాంతి- ఎక్కిళ్ళు- అరుచి- బలహీనత కలుగును.

గరికపాద పెంజర.

శ్లో! దూర్వాభమండలః పాదదీర్ఘో దూర్వాభుజంగమః
తద్దస్తేద్యగ్భ్రమస్త్రాదా కందూర్జాడ్యమశక్తతా
శోభః కుష్మంచ పంగుత్వం హరిన్మండల సంభవః
దూర్వామండల సర్పణ మృత్యుభీర్నకదాసిహి!

టీ! అడుగు పాదవును గరికపర్వపు మచ్చలును గలిగిన గరికపాదపెంజర
యందును. ఇదికరచిన కమ్మలు భ్రమగప్పుట, తలద్ర, దురద, మౌంద్య
ము, నిస్సత్తువ, వాపు, కుగ్గము, కాళ్ళుచేతులయొక్క ప్రేళ్ళు వంకరలై
ఎండిపోయినట్లుండుట, అటుపచ్చనిమచ్చలు శరీరమున పుట్టుట సంభ
వించును. కాని మరణము గలుగదు.

దొండపండుపాద పెంజర.

శ్లో! హస్తప్రమాణదీర్ఘం గోనల్లే బింబఫలోపమః
బింబాహితీవ్రకధితోతస్యదంశాన్మృతిర్నహి
శరీరః కాచవర్ణాభోద్యశ్యంతే రక్తనాడికాః
గాత్రం క్షీణం క్షతేక్షోభః భవేద్బింబాహిదంశనాత్ ।

టీ! చేతెడుపాదవును దొండపండువంటి శరీరమునుగలిగియున్న దొండపండు
పాదపెంజరయందును. ఇదికరచిన శరీరముగాఢాబారి నరములుబిడ్డి
కనుపించుచు శరీరముకుష్మించి, కాటునందు బాధగలుగును. కాని
మరణము గలుగదు.

గవ్వపాద పెంజర.

శ్లో! హస్తత్రయోన్నతస్థూనిశ్యంబూకాభో భయంకరః
శంబూకాహిశ్యతద్దస్తే ముఖన్తేతేషు పీతతా
పాదుత్వంచక్షతే నిమ్నం మరణం నద్రవణాయతే ।

టీ! మూడుచేతుల పాదవును. లావును. గవ్వవర్ణమునుగలిగి భయంకర
ముగానున్నదానిని గవ్వపాదపెంజర యందును. ఇది కరచిన ముఖము

శీతములయందు పనుపుపచ్చదనము, శరీరమున పొండిమ- కాటు నందుకుంగుట గలుగును. మరణము గలుగదు.

గువ్యపాడ పెంజర.

శ్లో॥ త్రింశదంగులదీర్ఘశ్చ కపోతాభతనుస్తథా
పీతమండలచిత్రాంగః కపోతాహిః ప్రకథ్యతే
తద్దప్తే సాండుకందూతీ పీతమండల సంభవః
బాయంతేదద్రవః శోభః భ్రమోతేన సకృన్మృతిః॥

టీ॥ ముప్పదియంగుళముల పొడవును- కపోతవర్ణముగల శరీరము పనుపు పచ్చని మచ్చలును గలిగియుండు కానిని గువ్యపాడపెంజరయందురు- ఇది కరచిన శరీరమున పొందుత్వము- దురద- పనుపుపచ్చనిమచ్చలు- దద్దరు చాత్ర కన్నులను భ్రమ కలుగును. కొందరికి మరణముగలుగును.

రెండుతలల శిఖండియను పెంజర.

శ్లో॥ పాదత్రయోన్నతశ్చైవ రక్తశ్యామతనుః ఖరః
తామ్రాభః సాండు మచ్చాక్తో ద్విశీర్షణవదృశ్యతే
విలోమగ మనాభ్యాసీతాడనాన్ని ధనం నహి
లర్కసేహుండకాష్టేశ్చ తాడనాద్వాగ్నినా మృతిః
తల్లహద్దేహమాద్యంతం కందూమండల సాండిమాః
అన్నవ్యవశ్యశ్యయధుః ద్విశీర్షణేణ ప్రజాయతే ॥

టీ॥ రెండుతలల శిఖండియను పెంజర మూడడుగుల పొడవును, తామ్రవర్ణ మువలె ఎరుపు శ్యామలవర్ణము గలిసిన తేలిక ఊదారంగు గలిగియుండును. శరీరము బిరుపెక్కి తెల్లని మచ్చలును గలిగి యుండును- దీనికి తలవైపునలె త్రోకవైపును మొద్దుగనుండుటచేతను, తలవైపుననువలె త్రోకవైపునను ప్రాకుటవలనను దీనికి రెండుతలలున్నట్లు జనులు భ్రమించెదరు, దీనిని కర్రలతో కొట్టిన చావదు. జిలేడు జనుడు కట్టలతో కొట్టినను నిప్పులలో కాల్చినను చచ్చును- యిది నాకుట

శ్లో॥ శరీరమును విడిచి మృత్యును పొందెద్యము- వాపు
అప్పుడును కలుగును-

పనపుపాద పెంజర.

శ్లో॥ మాన ప్రమాణ దీప్తాంగః పీతమండల చిహ్నితః

హరిద్రాస్థ తద్దేహే జాయంతే పీతమండలాః

క్షణేశూల జ్వరః పీవానిస్సత్వంచ భవేన్నృతః ॥

టీ॥ పిండము పాతవుండి పసుపుపచ్చని మచ్చలు గలిగియున్న పనపుపాద పెంజర యందును యిది కనిపింప శరీరమున పచ్చనిమచ్చలు- కాటునందు పోటు, జ్వరము- పీడ- బలహీనత కలిగి మరణము గలుగును-

మోదుగపూపాద పెంజర

శ్లో॥ పాదద్వయప్రమాణంగో రక్తమండల మండితః

పాలాశమండలః ప్రోక్త దప్తేశోః ప్రజాయతే

గ్రంథయశ్చక్షణేశూలః రక్తవాంతిర్మృతిర్నహి ॥

టీ॥ రెండుగుల పాదపుకొంగి ఎఱ్ఱని మచ్చలు గలిగియున్న మోదుగపూపాద పెంజర యందును యిది కనిపింప శరీరమున వాపు గ్రంథులు పుట్టును కాటునందు పోటు ప్రవాతి కలుగును, మరణము గలుగదు,

రాజిమంతములు.

శ్లో॥ క్షుద్రా వైదేశికాశ్చైవ మహాసర్పాశ్చ నిర్విషాః

ఏతే చతుర్విధాః ప్రోక్తా రాజిమంతాభ్యుపన్నగాః

పరస్పరాభిషంగేణ తేషా భేదః పునః స్మృతః

క్షుద్రానవ విధాశ్చైవ చాష్టై కుంభినీ సారగాః

మహాసర్పాశ్చైవిధాః నిర్విషాష్టాదశస్మృతాః ॥

టీ॥ రాజిమంతశర్పములు- క్షుద్రములు- వైదేశికములు- మహాసర్పములు- నిర్విషములు అవి నాలుగు విధములు- మరియు వాటిలో నవి కలియుట చే క్షుద్రములు 9 విధములుగను, కుంభీనసములు 8 విధములుగను ముప్పది

బజ్రకట్టపాము'

శ్లో॥ పంచాశదంగులాయామ స్థూలౌ దారుసమా కృతిః
ఖరస్త్వః క్రూరవిహృ మందో బహులబంధకః
మాహిషాహిరితివ్యాఘో తదప్తే నమృతిర్భవేత్ ॥

శ్లో॥ ఏబిదియంగుళముల పాదవుగు, లావును, శక్తిమందు గరుడదనమున
క్రూరతై విషమును గలిగి మొదలవలె మాంధ్యముగనుండి వెదకైన
కటకలది బజ్రకట్టపాము చెప్పబడును. ఇది కరచిన మరణముగలుగదు.
వాగులకట్టపాము (నాగపరుగుడు)

శ్లో॥ పంచాశదంగులాయామః కృష్ణసర్ప సమాకృతిః
నాగవేగశ్చ తదప్తే విహృద్వేగో ముహూర్ముహూః
మంత్రాదిభిర్నివృవస్యాత్ మరణం న ప్రజాయతే ॥

శ్లో॥ ముప్పదియంగుళముల పాదవుగలిగి స్వల్పశాచువలె నుండుదానిని
నాగులకట్టపాముందును. ఇది కరచిన మాటిమాటికి విషమెక్కును.
శీనివిషము మణి మంత్రాదులవలన విహృవును. మరణముగలుగదు.

కట్టపాము.

శ్లో॥ అరత్నిత్రయమానాంగః పర్వరేఖాన్వితాకృతిః
ముహూర్ముహూర్వాపేనో బంధకాహిర్న మారకః
పంచానాం బంధసర్పాణాం కతిబంధాశ్చసంశయో
రోహంతివేగానావత ఇతి శాస్త్రజ్ఞసమ్మతం ॥

శ్లో॥ మాహామాల్వగోవు శక్తిమను కణాపలవంటి కట్టాను కలిగిన కట్టపా
ముందురు. శీని కాలువల, మాటిమాటిని విషమెక్కును. మరణము
కలుగదు. పైచ చెప్పిన అయిదు విధములగు కట్టపాములగు పాముకెన్ని
కట్టుండునో అన్ని పాము విష మెక్కునని చెప్పలు చెప్పదురు. మరియు
లావు సన్నములనుబట్టి వేగములయొక్క కాలుము ఉక్తముగూడ పా
ముతగ్గులుగానందునని చెప్పదురు.

చెట్టెగురుపాము.

శ్లో॥ అష్టాదశాంగులాయామః శౌర్యేకానిష్ఠికాసమః
వృక్షాద్యక్షంబంఘతేచ సర్వచాతరు సంచరః
మస్తకేనేత్రయోర్దంశేత్ వైశే తాళాహినాసమః
మణిమంత్రోవధాదీనాం వ్యవధిర్నాత్ర విద్యతే
తరులంఘః తీష్ణవిషస్తత్రాత్పానహరకః
అతోవనచరిష్ణానాం భద్రం వక్ష్యేప్రయత్నతః ।

టీ॥ చెట్టెగురుపాము పదునెనిమిదంగులములపొడవును. చిటికెన కేలులావునుగ
లిగి ఒకవృక్షమునుండిమరియొకవృక్షమునకు ఎగురుచు ఎల్లపుడువృక్షముల
యందు సంచరించుచుండును. యిది తలమీదను- నేత్రములయందును
కరచును. పగసాచింపు విషయములో ముండుచెప్పబోవు తాడి బొగులు
పాముతో సమానమయినది. యిదికరచిన తక్షణమే మణిమంత్రోవధా
దీక్రియల నాలోచించుటకు నవకాళములేనింత త్వరితములోనే మనుజుడు
ప్రాణముల విడచును. జీవజంతువులను జంపువిషయములో వీని విష
మునకు సమానమయినదిలేదు. తక్షణము ప్రాణములను హరించును.
కావున అడవులయందును ఉద్యానవనములయందునుసంచరించు మను
జులు దీని విషయములో జాగ్రత్తగానుండవలెను.

గొడ్డలిమొగపుపాము.

శ్లో॥ హస్తాయామోఢామ్రవర్ణః కుఠారాకార మస్తకః
ఊషరేకృష్ణమృద్దేశే పంకిలేనివసేత్సదా
వర్షాసు బహిరాయాతి కుఠార ముఖపన్నగః
తేన దష్టస్య కుబ్జాని భవంత్యేంగానిదేహినః ॥

టీ॥ మూరెడు పొడవును, ఊజారంగును, గొడ్డలివలెనుండు తలయును గలిగి
యుండిన గొడ్డలిమొగపుపాముండగు - యిది చవిటిభూములలోను, రేగటి
భూములలోను బురదనేలలలోను నివసించును. యిది వర్షాకాలములో

మార్తమ బొంబు తిన్నాడు- ఇది కేవలముచేల అవయవములు వం
క గావంగి వాటియగును.

గోడప్రాకుడుచాము

శ్లో మాన్వయ్యచనూం యగ్ధేత్యేగుప్త సమస్తా
చంద్రికా భవ సెలతిర్యక్తేఖాసమంచితః
జానాతిగుడ్డమాగోధుమవగోధుః సవందతి
అతః పతేదతాద్యుమా విషరేగేతి దాహణః
భయంకరో మహాక్రూరః కుడ్డసర్పః ప్రవక్తితః॥

టీ॥ మారున్నపాదవును- చిటికెప్రేలిలావును- వెన్నెలవలె నెలనికాం
తియును. నీ వి అహఃఖాలును నీ యున్న గోడప్రాకుడుప్రామందురు.
ఇది ఎంతయును గోడవయికను ప్రాకి ఎక్కువగాని దిగలేదుగాన గభా
లుక గ్రేవిబడును. ఇది భయంకరిమును క్రూరుమును దారుణమై విషము
గలదియును అయియున్నది.

తాటిబాగులు [తాడిగిరి] చాము.

శ్లో సార్వహస్తప్రమాణాంగః స్థాత్యేకానిష్ఠికాసమః
లక్ష్మేషుతాలవృక్షేషు సంచరే తైలసన్నిభః
శివేదంశేర్మహాశోభీ వైరినిర్యాతనిస్సదా
సత్రావలభ్యేషామసే ఉపావ్యమృతిమృచ్ఛతి
తాళాహిస్తు మహాక్రూరో తత్క్షణస్మృత్యుదాయకః॥

టీ॥ మారున్నపాదవును- చిటికెప్రేలిలావును నూనెరంగును గలిగియున్న
తాటిబాగులు ప్రామందురు. ఇది లతాశుక్లాదులయందును విశేషముగ
తాటిచెట్లయందును సంచరించును- ఇది మనుజులను తలమీదదప్ప మరె
చ్చటను కరువదు- దీనిశ్రోత్రము భయంకరమైనది- ఇది పగబట్టెనేని
మనుజుని చంపియేతీరును- పగబట్టినమనుష్యుడు చెంటనే దొరకనియడల
అతమాసములవరకు నిరశనప్రతములూని జానిని చంపుటకై చేచియుం

దును అప్పటికిని దొరకనియడల చచ్చును- ఇదికరచిన మనమ్యదు తత్త
ణమే విషమెక్కి ఎంటుపలనే చచ్చును-

వైదేశికములు.

శ్లో॥ సూకరాస్య రక్తముఖో ఘంటాపుచ్చో గరుత్మణీ
త్రిపుచ్చోనిహ్ని నేత్రశ్చ రోమశ్చత్రపస్తధా
వైదేశికోరగాః ఖ్యాతావ్యాప్తా వేతే పృథగ్విధాః ॥

టీ॥ సూకరాస్యము, రక్తముఖము- ఘంటాపుచ్చము, గరుత్మణీ, త్రిపుచ్చ
ము, నిహ్నినేత్రము- రోమశ్చము- త్రపము అని వైదేశిక సర్పములు
8 విధములు.

పందిమొగపుపాము.

శ్లో॥ హస్తత్రయ ప్రమాణాంగో హస్త్యపుచ్చో ఘటోదరః
సూకరాస్య మందగామీ భృంగధ్యానోతిదారుణః
సూకరాస్య ఇతిఖ్యాతస్తత్రత్రసక్పద్భవేత్ ॥

టీ॥ మూడుమూలల పొడవును, పాటితోకయును, కుండవంటి కడుపును,
పందిముఖమువంటి ముఖమును, మందగమనమును, కుమ్మెదధ్వనివంటి
ధ్వనియు గలిగి భయంకరముగానుండు సర్పము పందిమొగపుపామని చె
ప్పబడును- ఇది అచ్చటచ్చట సకృత్తుగానుండును.

నెత్తురుమొగపుపాము.

శ్లో॥ ద్విపద్ధస్త ప్రమాణాంగో పద్మరాగా రుచాననః
శ్వేతవర్ణో మహావేగ కోపవిక్రమ సంయుతః
సర్పరక్తముఖః ఖ్యాతస్తధా దారుణగర్జనః

టీ॥ పదిరెండుమూలలపొడవుగల శరీరమును- పద్మరాగమణివలె నెఱుని
ముఖమును- తెల్లనిరంగును- మిక్కిలి తీవ్రములైనవేగము- కోపము-
పరాక్రమములును- భయంకరమయిన గర్జనమును గలిగి యుండునది-
నెత్తురుమొగపు పామని చెప్పబడును.

గంటతోకపాము.

శ్లో॥ అతిదీప్తుః క్రూరనిఘో మహాసత్వో భయంకరః
పుచ్చాగ్రే ఘటికానాదాద్ధుటా పుచ్చ ఇకిస్సృతః
తన్నాదశ్రవణాద్ధూర మపక్రామంతి జంతవః
అఫికాదేశే నంచారీ సర్వజంతు వినాశకః ।

టీ. ఘంటాపుచ్చునుపాము మిక్కిలి వాడవగు శరీరమును, క్రూరమయిన విషమును- గొప్పబలమును- భయంకర స్వరూపమును గలిగియుండును- ఇది సంచరించుచున్నది తోకచివఁ గంటవాయించిన భస్మివంటిభస్మనియును చుండును గావున గంటతోకపాముని పేరు వచ్చినది. ఈభస్మనిని వినినంతనే జంతువులన్నియు ఇది వచ్చుచున్నదని గ్రహించి మారముగాపోవును ఈసర్పము సర్వజంతువులను భక్షించును. ఈసర్పము అఫికాదేశపు అదవులయందు సంచరించుచుండును.

రెక్కలపాము.

శ్లో॥ అవహస్తప్రమాణాంగో విహంగా శనతత్పరః
ఖడ్గశివ్యాశ్చర్మవర్షో ఘూకాస్యో భూనభోగతిః
అఫికాఖండ ఏవైవః వ్రసిథో భూదరుత్పణీ ।

టీ॥ ఏమూరిలు పాదవుగల శరీరమును, యెల్లప్పుడు పక్షులను భక్షించెడు స్వభావమును, కత్తివంటి నాలుకయు గట్టిలపు రెక్కలవంటి రెక్కలును, గుడ్లగుల ముఖమువంటి ముఖమును నేలమీదను, ఆకాశము మీదను తిరిగెడు శక్తియును గలపామును రెక్కలపాముండును. యిది అఫికాఖండమందుమాత్రమే సంచరించుచుండును.

మూడుతోకలపాము.

శ్లో॥ హస్తఖండశదీహ్లాంగో మాఙ్గార వదనస్తథా
పృష్ఠే మకరతాభాభీ రేఖాభిః కరిమండితః

త్రిసూలాకార విలసత్సుచ త్రయ సమస్యతః

అప్రికాఖండ సంచారీ త్రిపుచ్చో నామపన్నగః ।

టీ|| పదునారుమూలల పాదపును - పి. ముఖమువంటి ముఖమును, కీ. పైనుండి కరిమణివలె పచ్చనగు చారలును, త్రిసూలములవలెనుండు మూడు తోకలును గలిగియుండుపామును మూడుతోకల పాముమీయ. ఇది అప్రికాదేశమందుండును.

నిప్పుకండ్లపాము.

శ్లో|| పంచహస్తప్రమాణాం గోభీమో నీలోజ్వలత్ప్రిభః

భూమేర్వృత్తానివృక్షేభోః సూమిర్నవతి సత్సరః

దృష్ట్యాస్ఫులింగాన్ కిరతితీష్ణాగ్ని సమలోచనః

వహ్ని నేత్రఇతిఖ్యాత సుర్పవిద్యానిశారదైః

టీ|| అయిదుమూలలపాదపును - భయంకర స్వరూపమును, మృగిం గుండు మిక్కిలి ప్రకాశమును; నిప్పులవలె మెరియుచుండు నేత్రములనుండి అగ్నికణములను రాల్చుటయును గలిగి యుమినుండి వెలుగునీటి నెల్ల నుండి భూమిమీదికి దుముసుచుండు సుర్పమును నిప్పుకండ్లపామునందును.

బొచ్చుపాము.

శ్లో|| వడరత్నిప్రమాణో తిస్థూలాంగోతి భయంకరః

మేషస్వరః కూరవిషో రోమశః కంబలోయథా

సింహాలద్వీపసంచారీ రోమశో నామపన్నగః ।

టీ|| ఆరుమూలల పాదపును మిక్కిలి లావణశరీరమును, భయంకరస్వరూపమును, మేక అరచినట్లరచుటయును, కూరకైన విషమును, కంబళివలె బొచ్చుతో అల్లంకొనిపొయిన శరీరమును గలవానిని బొచ్చుపామునందును. ఇదిసింహాలద్వీపమునందుండును.

గొడుగుపాము.

శ్లో|| పంచహస్తప్రమాణాంగ సుర్పజంతునినాదకృత్

స్నిగ్ధశ్వాసవిమః కేరణాన సీ శోమలాంగకః

లతా వాదపసంచాత్రి వికసత్సంకుచత్పణః

ఛత్రపోనామ భుజగః సితచ్ఛత్ర లసత్పిరః ।

టీ. అయిదుమూల పాదములు. సర్వజంతులందున్నవిమలమనోభావముల కర్తయును స్నిగ్ధశ్వాసమును మృదువైన శోమము తెల్లగొడుగువంటి చిహ్నముచేత్ర కిందుచున్న కరణమును గలిగి శ్వాస విమలముగాగల పామము గొడుగుపామందును. ఇది సీతగలయందును వృక్షములయందును తిన్నగుచుండిను. పీఠపదగ ఎల్లప్పుడుచికిసిండును, ముడుచుకొనుచునుండును. ఇది శోక దేశమునందుండును.

మహాసర్పములు, *

శ్లో. తిలిపోజగర్భైవ సముద్రాజగరస్సథా

మహాసర్పాశ్రీధాప్రౌక్తః విషవైద్యవిశారదైః ।

టీ. దానిపాము. కొండచిలువ. సముద్రపుచిలువ. అని మహాసర్పములు మూడువిధములు. దానరిపాము.

శ్లో. వష్టివాస్తవమాణాంగో వ్యామనూల కళేబరః

త్రిపుండ్రాంకిత సర్వాంగః కాంత్యాకజ్వల సన్నిభః

కరివేష్టన విహంత్యాదా గ్రహ్యాజ్జంతుశ్చనైశ్చరేత్

। త్రిపుండ్రాంకముఖోవ్యాళః తిలిపో నామనామతః ।

టీ. అరువదిమూలపాదపు, కాండలూపు. శరీరమునందంతట బాగునకువలె నామములు, కాటుకవంటి కాంతి, ముఖమున నామములు గలిగియున్న దానరి పాముని చెప్పుటదును. పీనికి దొరకిన ప్రతి జంతువును శరీరము సంత ముట్టికేసి నిగిడి బిగించును, జంతువుచచ్చినతర్వాతమింగివేయును.

కొండచిలువ

శ్లో. శతవాస్తవమాణాంగః శ్వేతమండల మండితః

నీలోవ్యామత్రయ స్థూలస్సగ్నస్త్వ జగరోమతః

సగ్రసిత్వాక్షశాజ్ఞంతుం పాదపంపరివేష్టయేత్
తేనసంచూర్ణితో జంతు స్సశల్యో జ్ఞాతాం ప్రజేత్
తిలిశ్చాజగరావేతో కైలేష్యేవచరిష్యతః ।

టీ. మాయమూలపాదవును, తెల్లనిపాదలును, నల్లనికొంతయును, మూడు
బారలలావును గలిగి యుండునది కొండచిలువయనబడును. అది తనకు
దొరికిన జంతువును క్షణములో మ్రింగివేసి చెట్టుకుచెట్టుకొని నీల్గును.
అప్పుడు మ్రింగబడిన జంతువుకల్యణములతో కూడ చూర్ణమై జీర్ణించును.
దానిపాము- కొండచిలువ యను నీరెండు పర్వతములయందేయుండును

సముద్రపు చిలువ.

శ్లో॥ దీప్తోత్థిస్థూల సర్వాంగ సముద్రే సంచరేత్సదా
సముద్రాజగరః ప్రోక్తో సర్పశాస్త్రవిశారదైః
తేనదప్యో భువం ప్రాప్య నైవశక్యశ్చి కిత్సితుం
తస్మాత్సముద్ర ఏవైనం స్థావయిత్వా చికిత్సయేత్ ॥

టీ. మిక్కిలి పాదవులావుగనుండి సముద్రమునం దెల్లపుడుసంచరించుచుండు
పామును సముద్రపు చిలువయందును, ఇది కరచిన మనుజుని సముద్రము
నుండి వెలుపలికితెచ్చి చికిత్సించిన జీవింపడు. అందువలన వానిని సము
ద్రమునందుంచియే చికిత్స చేయవలెను-

నిర్విషసర్పములు, *

శ్లో॥ దివ్యకో జాలకశ్చైవ సాతకః కలశీతధా
వృక్షశాయీ పుష్కలశ్చ వాహినీ సారవాహికః
క్షీరీశుష్కశ్చోద్రశ్చ జలభేదో బలాహకః
వర్షాభ్యుక్తోజ్యోతి రధః గణధక్షశ్చ నిర్విషాః ॥

టీ. దివ్యకము, జాలకము, సాతకము, కలశి, వృక్షశాయీ, పుష్కలము,
వాహినీ, సారవాహి, క్షీరి, శుష్కము, (పరిశుష్కపాము) కోద్రము,
జలభేదము, (నీరుకట్టె) బలాహకము (క్షీరిపోతు) వర్షాభ్యుక్తము (వాన

కోయిల) శ్లోతిధము, గజభక్తము (అగుడు ఇది వీటిలాకొన్నిచోట్ల నుండును ఇది స్వగా కొన్నిచందల మూల పొడవుండును, తనకు దొంగ కోయేజంతువునైనను చూట్టినచో గాఢము లాగుకొనిపోవును. దీనిని కొంత నప్పటికి పట్టిన జంతువును కడువదు. ఒక్కొక్కప్పుడు కొనివేసి యాదల విడుచును. గాఢము లాగుకొనిపోయి రైతులు పీల్చి వదలును. ఇట్లని వృక్షము చెప్పవచ్చును.

ఉపజాతిసర్పములు. ✓

శ్లో॥ గాధేరకా గోనసర్ప భుజంగా శ్లోపజాతయః

టీ॥ గాధేరకము- గోనసము- అను నీయందు ఉపజాతి సర్పములు.

గోనసర్పము.

శ్లో॥ అతపాత గోనాన జాతో గోనసపన్నగః

ఉద్వృద్ధప్రశ్నాల్ప యాపాద్ధి జన్మాశిరోరుతః ।

టీ॥ ఎండచెల్వచే కొట్టబడిన అవుముకుడునుండి పడుచాము గోనససామని చెప్పవచ్చును- ఇది ఉద్వృద్ధప్రశ్న- స్వల్పశరీరము- పొడవగునాడుక- తల్లియందు కూర్చి గల్గియుండును.

సర్పభేదములు.

శ్లో॥ బ్రహ్మ క్షత్రియ విట్పుద్రభేదా త్సర్పాశ్చతుర్విధాః.

టీ॥ బ్రాహ్మణ- క్షత్రియ- వైశ్య- శూద్ర జాతిభేదముచే సర్పములు నాలుగు విధములుగా నున్నవి.

చతుర్విధ సర్ప సంచారకాలము. ✽

శ్లో॥ పూర్వాష్టా విప్రభణి నో మధ్యాహ్నా క్షత్రజాతయః

విశోపరాష్టా సంధ్యామచలేయు శ్శూద్రపన్నగాః ॥

టీ॥ బ్రాహ్మణసర్పములు పూర్వాష్టామందును- క్షత్రియపన్నములు మధ్యాహ్నమందును- వైశ్యపన్నములు మూడుజాతుల మీదటను- శూద్రజాతిసర్పములు సంధ్యాకాలమునందును సంచరించును.

చతుర్విధసర్పదంశస్థానములు.

శ్లో॥ విప్రహిరగతో దంశేత్ దక్షిణక్షత్రియః ఘోరః

వామతో వైశ్యజాతీయః శూద్రసర్పస్త్ర పృష్ఠతః ॥

టీ॥ బ్రాహ్మణసర్పములు ముందుభాగమునందును, క్షత్రియసర్పములు కుడి భాగమునందును, వైశ్యసర్పములు యొడమచెపునను, శూద్రజాతి సర్పములు వెనుకభాగమునను కరమును-

స్థానభేదమువలన దోషప్రకోపము.

శ్లో॥ దష్టస్య దక్షిణభాగే వాతః కోపం ప్రపద్యతే

వామేపి త్తం పురః పశ్చాదుద్రిక్తో జాయతేకఫః ॥

టీ॥ సర్పములు కుడిచెపు కరిచిన వాతమును, ఎడమభాగమున విత్తమును, ముందు వెనుక భాగములయందు కఫమును ప్రకోపింపజేయును-

సర్పములకు కామాదులు.

శ్లో॥ చైత్రే నాగీకామపూర్ణా జ్యేష్ఠేను సరతిప్రియం

ఆషాఢే సంగతా తేన కార్తికేందాన్ ప్రసూయతే ॥

టీ॥ సర్పములకు చైత్రమాసమున కామేచ్ఛగలుగును, జ్యేష్ఠమాసమున పురుష సర్పముల ననుసరించి తిరుగును, ఆషాఢమాసమున సంయోగమును పొందును, కార్తికమాసమున గ్రుడ్లుపెట్టును-

సర్పములుపెట్టు గ్రుడ్లసంఖ్య-

శ్లో॥ చత్వారింశచ్చతంబాండాన్ ద్విశతంవాపివన్నగీ

నూతే శత్యంతి కేచిత్తుతేషు వాతాతపాదిభిః

అన్యేస్వయం వణితాజాయంతే భువి వన్నగాః ॥

టీ॥ సర్పములు నలుబది లేక మూడ లేక ఇమ్మడువరకు గ్రుడ్లను పెట్టును, అందుకొన్ని ఎండకు గాలికి దెబ్బతిని చెడిపోవును, కొన్ని క్రమముగా పరిణామముజెంది పగిలి పాములగును, సర్పము గ్రుడ్లు పెట్టినశత్యాత

కంఠ కమపింపపు గడుక అకలిచే కొన్నిగుర్లను అదియే మింగుచు
 పోయి చెప్పెను.

సర్పముఖ కాయః ప్రమాణము-

శ్లో! పంచవర్షాణి జీవంతిసర్పాః కేచిత్తు మిశతిం
 పంచాశ త్పంచపంచాశచ్ఛతం వాద్విశతంపరే
 కేచిత్పంచశతంకే చిత్సహస్రంవత్సరానపి!

టీ! స్వములు కొన్ని అయిదు కొన్ని ఇరువది కొన్ని ఏబది కొన్ని ఏబది
 యైదు కొన్ని మారు కొన్ని ఏమారు కొన్ని అయిదుమూర్తి కొన్ని వేయి
 సంవత్సరములు జీవిండును.

శ్రీపురుష సమృంశక సర్పలక్షణములు.

శ్లో! మహాజిహ్వారేత్రా ఫణోధీరః పురుషన్నగః
 వక్త్రాకతస్మాక్కుజిహ్వారేత్రా భుజంగమా
 మృదుద్ద్భుతసుర్మదవేగకోపస్వరోజడః
 త్రిభిరేవదివైర్వృద్ధిం యాతశ్శ్వేతఫణాధరః
 దేవతాసర్య విద్యేషి జ్ఞేయః క్లిబభుజంగమః॥

టీ! పురుషసర్పము గొప్పవగు నాలుక శేత్రములు, పడగ గలిగి ధైర్యము
 గలిగి యుండును. శ్రీసర్పము చిన్నవగు నాలుక శేత్రములు పడగ
 గలిగి ఒకవైపు వంకరగాయుండును. సమృంశకసర్పము మృదువు, పాద
 వగు శరీరము, మందపైన వేగ కోప స్వరములు, జడత్వము పుట్టిన
 మూడురొకటలకే వృద్ధిజెందుట. తెల్లనిపడగ, మొద్దవంటి యాకాము
 గలిగియుండును.

సర్పదంష్ట్రాభ్యనూనము

శ్లో! సర్పదంష్ట్రా భుజంగాహ మూర్ధ్వం రక్తాసితపిఠాః
 శరీరవకే శరాకారాః పీతాస్పృతభవంత్యధః

విషకోశాశ్చరక్ష్యం తాసుదంష్ట్రాసుకాసుచిత్
చతస్రస్తా నుదివసే రాత్రౌతిప్రవిషాన్వితాః ।

టీ॥ సర్పములకు విషపు- సణపువర్ణముగల ఏడుకోరలు మీది వైపునను- దిరి
శవపూత్రే శేసరములవంటి యాకారముగలిగి పచ్చని రంగుగల ఏడుకోర
లు క్రిందివైపునను ఉండును. వాటిలో కొన్నిటియందు లోపల బోలు
గలిగి విషకోశములుండును. విషకోశములుగల రక్షారలలో పగలు వా
లుగును. రాత్రియూడును విషముతో పూరింపబడుచుండును-

సర్పదంష్ట్రీలయం నుత్పత్తి వివాశములుః

శ్లో॥ చత్వరస్యేకదా దంష్ట్రా నవాః ప్రియరృవంత్యహేః॥

టీ॥ సర్పములకు సంవత్వరమున కొకసారి కోరలుపూడిపోయి కొత్తవిపుట్టు
చుండును. కాని ప్రత్యక్షముగా ఊడిపోవుచుండుట కనువించుటలేదు.

సర్పదంష్ట్రీలయందు విషప్రమాణము.

శ్లో॥ దంశేత్రి చతురామావముద్గమానాస్తు చిందవః
గళంతిసర్పదంష్ట్రాభ్యో విషస్యేతి ప్రచక్షతే॥

టీ॥ పాముకరచినప్పుడు విషయక్తమయిన వాటి కోరలనుండి పెసరగింజరిత
లేక మినపగింజరిత. ప్రమాణముగల మాడు వాలుగు లిందువేలు కాటు
నందు పడుచుండును. ఈవిషయముననే మరియొకచోట "సర్పస్థితాలు
కాచుక్లేదంతోయోం కుశస్థితః - విముచతి విషం ఘోరంకేహ
యంతాల సంజ్ఞితః యనియం - " సర్పదంష్ట్రీశ్చతస్రస్తా తాసాం
వామధరాస్థితాః - వీతవామోత్తరాదంష్ట్రీ రక్తకాశ్మికేత ధావశే -
యన్మాత్రః పత్తితేదీందుః గోవాలాత్సలిలోద్భవత్ - వామధరా
యోంకంష్ట్రీ యంతన్మాత్రంస్థావహ్నియం - ఏకద్విత్రి చతుర్బుద్ధి
విషభాగోత్తరాత్తతః - సవర్ణస్తత్కృతాదంకా యధావధ్యుత్తరా
ద్యతః " అనియు చెప్పబడినది.

సర్పనివాసస్థల దోషము. ౪

శ్లో॥ జ్వలకూపవటోద్ధాన శృంగాటక చతుష్పథే
శృళావల్లక్షణేష్మాత శిగుశుష్కదుమేతథా
దేవాలయేతథాశోకే వల్మీకీ చైత్యమందిరే
వసంతియేదృష్టసర్పానైశ్చదప్టాన జీవతి ॥

టీ॥ పాదురాని, మట్టిచెట్లు, ఉద్యానవనము- వాలుగుదారులు కలియు
చోటు- శృళావనము- జావ్విచెట్లు- వక్కేరుచెట్లు- (ఃరిగి) మునగచెట్లు
ఎండిపోయినచెట్లు- దేవాలయము- ఆశోకవృక్షము- పుట్ట- బౌద్ధదేవా-
లయము- ఈసకలములయందు నివసించు సర్పములు కరచియడల మను-
జులు జీవించదు-

సర్పములు కరవగూడని స్థానములు. ౫

శ్లో॥ శిరోభూమధ్య భూనేత్రితాల్మోష్మచిటుకేషుచ
గ్రీవాకంఠస్థ నస్కంధకుక్షి వాభిషుమేహనే
వృషణేకర మవ్యేచ జంఘయో ర్మర్మ సంధిషు
పాయాచ సప్రణేదేశే సర్పదప్టాన జీవతి.

టీ॥ తలమీదను- కనుబొమలమధ్యను, కనుబొమలమీదను- నేత్రములయం-
దును- చెంపలయందును- పెదవిలయందును- గదమునందును- మెడమీ-
దను- కొంకయందును- స్తనములయందును- భుజ శిరస్సులమీదను-
చాష్టిమీదను- బొడుమీదను- కిన్నముమీదను- వృషణములయందును-
అరచేతులయందును- పిక్కలయందును- ఇతర మర్మస్థానములయందును-
సంఘలయందును- గుదమునందును- ప్రణయగల ప్రదేశములయం-
దును వాము కరచియడల మనుజుడు జీవింపదు.

సర్పములు కరవతగని వారములు. ౬

శ్లో॥ రవోతుకేశసేర్వారే సర్పదప్టాన జీవతి ॥

టీ॥ అదివారము- మంగళవారము- శనివారము అను నీవారములయందు
పాము కరచిన జీవించదు.

బాల తరుణ వృద్ధ సర్వదష్ట లక్షణము.

శ్లో॥ దష్టే బాలా హినానామం దక్షిణం తరుణహినా
రక్తంస్యా దక్షి వృద్ధే నప్రళాపస్సల్ప వేదశా.

టీ॥ హనుకూర కఠినయదల ఎడమకన్ను, కోడెపాముకరచిన యదల
వడికన్ను ఎక్కువదును. ముసలిపాము కరచిన వడదుట కొంచము నేదని
కలుగును.

శ్లో॥ దష్టే బాలేనాశువేగా మృదవస్సంభవంతిహి

చిరాద్ద్యుద్ధేన మందాశ్చ యూనాదీర్ఘా భయంకరాః॥
టీ॥ ముసలిపాముకరచిన వేగములు త్వరితవచ్చి త్వరితపోవుచుండును. ముస
లిపాముకరచిన వేగములు అలస్యముగను మందముగను వచ్చుచుండును,
కోడెయను పాముకరచిన దీర్ఘములుగను భయంకరములుగను వేగ
ములు వచ్చును.

స్త్రీపుగ్న పుంసక సర్వదష్ట లక్షణములు.

శ్లో॥ సర్వస్త్రీయా ప్రదష్టానామధోగే సత్వహీనతా
ఉత్తిష్టంతి లలాటేతు శిరాః కాంతుజ్వలాభృశం
అధోదృష్టిః పదంవామం పృథివ్యాం నస్థిరాయతే
పుంసాసర్వేణదష్టానా మూర్ధ్వాంగే సత్వహీనతా
ఉర్ధ్వదృష్టిఃపదం భూమా దక్షిణం నస్థిరాయతే
తిర్యక్ప్రేక్షీమిత్రలింగక్షండ దప్టోనరస్త్పృతః.

టీ॥ అడుపాముకరచిన అధఃకాయము చచ్చుదుట లలాటమునందలి శిర
లు కాంతిమంతములయి పొంగుట క్రిందిమాపు యెడమకాలు క్రింద
మోపకుండుట అను నీలక్షణములు గలిగియుండును మొగపాము కర
చిన పైభాగము చచ్చుదుట, మీదిమాపు, వడికాలు భూమిమీద
మోపకుండుట, అను నీ లక్షణములు గలిగియుండును నపుంసక సర్వము
కరచిన అడుగమాచుట, స్త్రీపుడవ సర్వదష్ట లక్షణములు గలియుండుట
అనునవి సంభవించును.

కు హరిగచ్ఛితిహరికా సర్వదష్టలక్షణములు.

శ్లో॥ వామేకుమార్యాదవస్తు దీర్ఘరోధవేన్నరః
 ధూళానీరాధవేష్ట్యా శిష్టాహ్లాహదవవృధా
 ముఖం వాంఛథవేదప్తే వన్నగ్యాపన్నసత్యయా
 సూరికా పన్నగీదప్తే రక్తం వమతి వక్త్రతః
 రక్తమేహః కుక్షిశూలశ్చోపశివ్యాస్య జాయతే
 వాల్మీకీనేత్రశూలశ్చ సూచీవిధ్ధ ఇవాంగశే ।

టీ॥ చిన్నవయసు అడపాము మొదలువైపు కరిచినయడల వాడు వీగకోగి
 యగును. గర్భిణిపాము కరిచినయడల వాలుక లావెక్కి నల్లబడెను-
 ను- తిల- పెదవులు- గొడలు- కడుపు వీటి యందు నొప్పులు పుట్టు
 ను. ముఖము నెల్లబడును గ్రుమ్మ పెట్టి-పాము కరిచినయడల నెత్తు
 గక్కుట, అంగమునుండి రక్తము పడుట- కడుపునొప్పి, వాలుక పెడి
 వచ్చుట, గుండెవడ- కండుపాటు, శరీరమున నూదులతో గ్రుచ్చినట్లుం
 బుట- ఈ లక్షణములు కలుగును.

పాముకోరలగుణము.

శ్లో॥ లాలాప్రావోహిదప్తానాం దృష్ట్యా గుణశిదాహృతః ।

టీ॥ ప్పదవృద్ధుడైనవానికి మోటచొంగకాదుమన్నయడల నది కోరల గుణ
 మని తెలియవలెను.

శ్లో॥ చక్రాకృతిశ్చవాదంశః పక్వ జంబూఫలాకృతిః

సునీల శ్వేతరక్తోవాత్రిద-పిర జీవతి ।

టీ॥ పాముకాటు గుండ్రముగనుండినను- నేరేడుపండువగ్గము గలిగియుండి
 నను- కాటునందలి రక్తము నలుపు- తెలుపు- ఎరుపు కలిసిన వర్ణముగ
 నుండినను జీవించడు, మరియు పాము కరిచినవెంటనే అప్రయత్నముగ
 మలమూత్రములు జారింప- దాపాము కలిగినను- ముక్కుతో మాట్లాడి
 నను- హృదయమున శూలపుట్టి వాంతియైనను నేత్రములు నల్లబడినను,

లేక ఎఱ్ఱబడినను క్షీయందు పోట్లుగలిగినను కాలునందు మంట పోటు
కలిగినను కొర విరిగినను- తేలుగుట్టినటుల మంటపుట్టినను- నూర్చుడు
చంద్రుడు- ప్రకాశము - క్షతములు కనుపించక పోయినను. నెలియందు
గాని, నూనెయందుగాని- నీటియందుగాని- అద్దమునందుగాని తన
మాఖముకనుపించకపోయినను వాడుజీవించడు- మరియు పాము కరచి
నట్లునుమానము గలిగిన లవణమునుగాని, వేపాకునుగాని నూటియం
దుంచుకొనినపుడు కాటించి తెలియనియడల పాముకరచినట్లును.
తెలిసినయడల పాము కరచనట్లును పెద్దలు నిర్ధారణ చేయుచున్నాడు,

సర్వభీతి నివారణాయలు.

శ్లో॥ పుష్పే శ్వేతార్కవర్షాభూమూలం తంకుల వారిణా
పిష్టాన్నా త్వాచ పేయంతద్వత్సకే సర్వభీర్నహి ॥

టీ॥ పుష్పమి-క్షతమందు తెల్లజిల్లేడు వేరును- తెల్లగలిజేరువేరును గ్ర
హించి బియ్యపుకగుడులోనూరిదానితోనే ప్లానముచేసి దానినే పుచ్చు
కొనిన ఆసంతోషము పామువలన భయముండదు.

శ్లో॥ ఆషాఢశుక్లపంచమ్యా మధవాభద్రయోగకే
శిరీషమూలం పిష్టాయః పిబే తంకులవారిణా
తస్యకృదాకుజాబాధా నకదాపి ప్రజాయతే
భ్రమాత్తం దంశంతి యదాతదా సర్వోవినశ్యతి॥

టీ॥ ఆషాఢశుక్లపంచమియందుగాని లేక భద్రయను యోగమునందుగాని శిరీ
శనపువేరును బియ్యపుకగుడులోనూరి త్రాగినయడలవాసంవత్సరము సర్వ
భయముండదు. ప్రమాదమువలన సగ్గుమువానిని కరచిరయడల అదియే
చచ్చును గాని వానికి భయములేదు- మరియు నూర్చుడు మేషరాశి
యందు ప్రవేశించినపుడు చిర్రశనగలు వేపాకు నూరి తినినయడల ఆ
సంవత్సరము సర్వభయముండదు. కనుకనే “మనూరం నింబత్రాణిఖా
దేన్నేషగతేరవౌ- సర్వభీతి వివాకార్థం ప్రతి సంవత్సరంబుకై: ॥ అని
చెప్పబడినది.

శ్లో॥ కృక - సస్యదంతంతు భానసూత్రేణవేప్తయేత్
 అయంమంత్రః శబరీ స్త్యయకీర్తయ సః
 జావ సంజావస్వాహ - సహస్రజపాన్నిధిః
 మంత్రేణానేన స-మత్సా నాహా సంబంధయోద్వహం
 హంతిసర్వవిహా తద్విషం భుక్త్యానభాధతే
 గర్భవశ్యక మూషాగాం మాఖ స్తంభః ప్రజాయతే॥

టీ॥ త్రైమంత్రమును నియమముతో జయ్యిపాన్లు జపించిన శిష్యుడును, తర్వాత పోదపల్లగు సంపాదించి జిల్లేడు దాగముతో మట్టినిధిచెందిన శైమంత్రముచే మంత్రించి భుజమున కట్టుకొనిన యదల సర్వవిషములను మారించును విషముతనినా బాధగలుగదు. పాములు - తేళ్ళు - యెలుకలు స్తంభించిపోవును -

శ్లో॥ పాతాల గుడిమూలం లా మాంసం గృహేపురః
 దృష్ట్యావలామూతేదూరం సర్వ ద్వా విషజంశిషా ॥

టీ॥ గూడరికిగడ్డేను తెచ్చి ఇంటియందు ప్రేలాడిగట్టినయదల దానిని చూచి విషజంగువులన్నియు పారిపోవును

శ్లో॥ ద్విశ్చీమన్మాం మాయూర పిత్తంనేతంతునాకులం
 తక్షగాద్యేదనం కుర్యాన్నటిక్షిపాహి మస్తకే॥

టీ॥ పండుతలల శిఖండిమగుపాము నెండిన మాంసమును, నెమలచేసి, మంగిలెన్న కట్టిని మాంస పుంజుకేరి నామంత్రేన ప్రసేన దానితలపని పోవును.

శ్లో॥ పుష్కేష్టకుమూల మాలాంధృత్వాగశేనరః
 సర్పబాధాద్విముచ్చ్యేతనాన్యధాశంకరోదితం
 దృష్ట్యామఘాకమధుకళావృ దీపం భుజంగమాః
 కలాయంతే ప్రాణభయాన్నాన్యధాశంకరోదితం
 తస్మిన్మనిరాజంచనమనుక్య ర్యాత్పునఃపునః

స్వప్న సర్పభయం నాస్తి నాన్యథా శంకరోదితం
 శ్వేతాపరాజితామూలం పిబేత్తంకులవారిణా
 నవణ్మాసం సర్పభయోనాన్యథా శంకరోదితం
 పీతంచేద్రాపడిమూలం పిష్టం తంకులవారిణా
 నవణ్మాసం సర్పభయోనాన్యథాశంకరోదితం
 వరాహకర్ణికామూలం పుష్కేణోద్భృత్యబంధయేత్
 హస్తే సర్పభయంనాస్తి నాన్యథా శంకరోదితం

శ్రీ॥ పువ్యమిక్షత్రమందు తిప్పకీగజేడును తెచ్చి ముక్కలుగాకోసి మా
 లికాగ్రుచ్చి కంఠమనందు ధరించినను సర్పబాధ తొలగును. యష్టి
 మధుకము, ఇష్టకట్టి ఈరెంటిని తగులబెట్టినయడల ఆమంటనుజూచి
 సగ్గుములు పుగెత్తును. రాత్రి పరుంజుతోవునపుడు అస్త్రీపడను మహా
 మునికి పలుస్నానములు పరుండిన రాత్రివిద్రయందు సర్పభయ
 ముండదు. తెల్లడిం తెనవేరును బియ్యపుకడుగుతొనూరి త్రాగిన ఆరు
 మాసములవరకు సర్పభయముండదు. దూసరివేనును బియ్యపుకడుగుతో
 నూరి త్రాగిన ఆరుమాసములవరకు సర్పభయముండదు. పువ్యమిక్షత్ర
 మందు పండిచెగిగడ్డకు త్రవ్వ బాహువునందు బంధించిన వానికి సర్ప
 భయములేదు. ఈయోగములు శంకరునిచే చెప్పబడినవి.

శ్రీ॥ రూపనిర్ణాయతార్త్వస్యతరత్సుదశశేననయః

సతతంధారయే సంగే తస్య సర్పభయంనహి.

టీ॥ శివంగిదంతముచే గరుడపక్షిరూపమును తయారుచేసి శరీరమువంచెల్ల
 పుడు ధరించినవానికి సర్పభయములేదు.

సర్పపలాయనమంత్రము.

జంఘః సర్పకులాయస్వాహా । ఆశేషకులసర్పకులాయ
 స్వాహా । సహస్ర్రజశాత్పిద్ధిః ఆశేససప్తాభి మంత్రితాం మృత్తి
 కాం గృహమభ్యేక్షి పేత్ సరాపిః పలాయంతే ।

టీ॥ సైనుత్రమును నినుచుచుగా వెయ్యిపాస్ జపించి శిశించును. ఈ
చంద్రముతో ముగిసి యేడుపాస్ మంత్రించి ఇంటియందు చల్లని పప్పు
ఇంటినుండి పరుగెత్తును.

శ్లో॥ సద్యస్సన్నేహ దష్టస్య నిక్షిపేద్యామనాసితే
భృశంకన్థమలం తత్రనః మూర్త్యస్పిచయే తతః ।

టీ॥ పాముకరచినవంటిదే ఎడచుచున్నందు కాగా చెవిగుమిల్లిని పట్టించి
మూర్తమును పోయవలెను.

విషభంజనిరసము.

శ్లో॥ తాళకంచ శిలాకుష్మం గృహధూమంచ పిప్పలీం
మరిచంస్సపం శ్వేతం గోపితే నచమర్దయేత్
-ంజనాల్లేపనాత్పానాన్నస్యేన విషభంజనీ
తక్షణేనాపి దష్టంతు నిర్విషంకురుతేక్షణాత్ ।

టీ॥ తాళకము- చుణ్ణిక- చంగల్యకోష్ఠ- కంచూపము- పిప్పళ్ళు-మిర్యాలు,
శిలాకాలు- పిటిని గోపితముతోమరి కన్నులయందు బెట్టుట. కాటా
మొదలాయట- త్రాగుట- నస్యకర్మచేయుట- అను వానిచే తక్షణమి
విషమునుగూడ క్షణములో మరించును. దీనినివిషభంజనమనియందురు.

విషనాశనరసము.

శ్లో॥ బాతీఫలంబుకణించ హర్మిదాచసమంసమం
దేవాదాల్వారసైర్మర్ద్యం నామతో విషనాశనీ
నిష్కమాత్రం ప్రయుక్తంతు నరమూత్రానుపానతః
స్థానరం జంగమం హంతి విషం కృత్రిమసంభవం ।

మృత్యుపాశాపహఘ్నతము.

శ్లో॥ అభయాంరోచనాం కుష్మమర్కవృతం తథోత్పలం
వలవేతసమూలాని సరలంసురసాంవచాం

సకలింగాం సమంజస్థా మసంతాంచ శతావరీః
 శంకటకం సమంగాంచ పద్మకేసరమిత్రపి
 కల్పితకృత్యపచేత్సర్పిః పయోదత్వాచతుర్గుణం
 సమ్యక్పక్షేవతీర్ణేచ శృతకీతే వినిష్ఠిపేత్
 సర్విస్తుల్యం భిషక్క్షౌద్రం కృతరక్షం నిభాపయేత్
 విషాణిహంతి దుర్గాణి గరదోషకృతానిచ
 స్సర్వాద్భుతివిచం సర్వంగరైరుపహతాంత్యచం
 యోగజుతమకంకంఢూం మాంససాదం విసంజ్ఞతాం
 నాశయత్యం జనాభ్యంగపానవస్తిషు యోజితం
 సర్పకీటాల్లూతాది దమ్పనాం విషహృత్పురం
 మృత్యుపాశాపహంనామ మృతమేతత్ప్రక్షితం ।

టీ|| కరిక్కాయలు, గోరోచనము, చంగల్వకోస్తు, జల్లేడుఆకులు, కిలువ
 గడ్డ, రెల్లుజేడి - ప్రకృతివేరు, సరిశరేవదాయి, తులసిఆకు, పన్నక
 లింగరాష్ట్రము - మంజస్త - తిప్పతీగె - శతావరీ - పరికగడ్డ - అంతరిదామ
 ర - పద్మకేసరములు వీటిని సమభాగములుగా గ్రహించి కల్పముచేసి
 కల్పమునకు వాలుగురెట్లు నెయ్యి - నెయ్యికివాలుగురెట్లు పాలుబోసి
 నేయి మిగులునటుల కాచి దించిపడపాసి వేడియొండగనే నేతికి సమా
 నముగా తేనెనుబోసి పరిశుభ్రపాత్రయందు జాగ్రతగా నుంచవలెను.
 స్థావరజంగమవిషములను గరవిషమునుహరించును. గరవిషమువలన చెడి
 పోయినచర్మమునకు కాచినయడల భాగుపడును. మరియు యోగజవిషము
 వలనగలిగిన తమకక్వాసమదురదను - మాంసముకుళ్ళుటను - చర్మమునకు ప్పరి
 జ్ఞానము లేకపోవుటను పోగొట్టును. పానము - పస్తీ - అంజనము - ఆభ్యం
 గము అనువానియందుపయోగించిన సర్పములు - తేళ్లు - లూతలు మున్న
 గుచానివిషమును హరించును. దీనిని మృత్యుపాశాపహృత్పుతమందురు.

భీమసుద్రసము

శ్లో॥ మనశ్శీలాలమరిచైర్దారు యదరదేనచ
 అపామార్గస్యహేముశ్చ నాయమార శిరీషయోః
 మూలైరుద్రాక్షతో యేన విష్ణుకాంతాంబునాతథా
 శతధాభావిస్తేః కుర్యాద్వటికాముద్గసమ్మితాః
 వ్యాలదప్తంపీతవిషం నిర్మిడియమచేతనం
 పునస్సంజీవయేదేవభీమరుద్రాభిశోరసః ॥

టీ॥ మణిశీల- తాళకము- మిర్యాలు- శంఖపాపాణము- ఇంగితీకము- ఉత్త
 రేణా పచ్చమునుదాల- గన్నేరు దిశన వీటివేళ్ళ సమభాగములు గ్ర
 హించి వాటిని రుద్రాక్షచెట్టు వేరునము- విష్ణుకాంత వేరురసమునో
 నూరుసార్లు భావనచేసి పెనుగింజలంత మాత్రలుచేసి యుపయోగించిన
 యదల స్వము కలిపినపుడుకాని విషముతొగినపుడుగాని పంచేంద్రియ
 ములు పనిచేయక చేతవ్యము కూడ కలిగిన సమయమందు ఇది జీవంప
 చేయును- దీనిని భీమగుద్రరసమందురు.

కులికాదివటికా

శ్లో॥ కులికంసప్తపల్లంచ కుప్తంతోలక సమ్మితం
 మాషమానంతథా దారుమర్దయే దర్కవాణిణా
 స్సహాభాంపటిం కృత్వాయోజయేత్పయసాసహ
 అపితక్షకదప్తంచ మృతకల్పంహతస్వరం
 పునస్సంజీవయేదాశు సర్వక్షేద వినాశినీ
 కులికాదివటిహంతిజ్వరాంశ్చ విషమాస్తథా ॥

టీ॥ గురిపెండు- నీదాపలయనటి- చంగల్వకోస్తు- ఇవిప్రత్యేకముకలము
 శంఖపాపాణము- అదాయెగ్గు- (కులమునా- పదునారవవంతు) వీటిని
 జల్లేదువేరు రసముతో మర్దనచేసి అపగింజలంత మాత్రలుచేసి పాలతో

సపయోగంబైన తత్త్వము విషయముకూడ హరించును- విషయస్వరూపములను
పోగొట్టును- దీనిని పరికాశపటియందును-

శిఖరీఘ్నతము.

శ్లో॥ శిఖరీఘ్నరసేనైవ కల్మాన్ దత్వాచ దాడిమం
కుష్ఠమేలాద్యయం శృంగే శిరీషమమృతంవచాం
పరశూపారి భద్రంచ చందనం తగరంమురాం
పచేత్పుష్పిస్త్య సలిలం మందమందేనవహ్నినా
ఘృతమేతన్నిహంత్యా తునిఖలాన్వివహాన్ గదాన్
సన్నిపాతజ్వరం ఘోరం జ్వరాంశ్చ విషమాంస్తథా॥

టీ॥ దానిమ్మచెక్క, చంగల్వకోస్తు, పెద్దవీలకలు, సన్నవీలకలు, కర్కట
శృంగి, దిరిశనపట్టు, తిప్పతిగ; పస, వేపచెక్క, మంచెగంధము, గ్రంధితగంధము
చాగ పీడిని సమభాగములు చూర్చించి అచూర్ణమునకు నాలుగురెట్లు దిరి
శనపట్టుస్వరసమునుగాని దానికి సమము అవునేతినిబోసి నేయుమిగులు
నట్లు సన్నని శగతో కాచవలెను. ఈఘృతము సర్వవిషములను వాగొ
ట్టును. మరియు సన్నిపాతజ్వరమును విషమజ్వరమునుకూడపోగొట్టును.

శిరీషారిష్టః.

శ్లో॥ పచేత్తుల్కారం ద్విద్రోశే శిరీషస్య జలేసుక్తిః
పాదశేషేకపాయేస్మిన్ క్షీ పేద్ధడతులాద్యయం
కృష్ణాప్రియంగుకుష్మేలా నలినీ నాగకేసరం
రజన్యపలమాశన దద్యాదత్రచనాగరం
మాసాదూర్ధ్వంజాతరనంయథామాత్రంప్రయోజయేత్
శిరీషారిష్ట ఇత్యేషఃపన్యాపద్యనాశగః॥

టీ॥ 200 కులముల (పచ్చిది 400 కు) దిరిశనపట్టును చెచ్చి నలియగొట్టి
4 ద్రోణముల (52 శేర్లు) నీటిలోబోసి 4 గవ పంకు మిగులునట్లు,
కాచి పడపోసి చల్లారికర్వాత 800 కులముల చెల్లమును పిప్పళ్ళు

ప్రేంకణము, చంగవ్యోమము, ఏలగలు, నీలజేరు. వాగశేనరాలు, పసపు, మ్రానిపసపు, పిల్ల, పీటిమాల్గమును ప్రత్యేకింప వలయును గులములను కు-చేసి పిలుచేసి మానముతోడను నిజవయించి తీసి వచ్చి పోసి దేశ కాలాదులను గుఱించి పమాణముగ మపయోగించిన స్వ విషయాలను హరించును. దీనిని శిశుమపివృత్తయందును. విషవ్యాపకైలను పోగొట్టును.

శ్లో॥ పుష్కేణోత్పాట్య నిర్మూడితగరం మదనం విషం
దంశే దేయం విదారించ స్వస్థస్థవిషం వా శీతం ॥

టీ॥ పుష్కమి క్షుత్తమందు నల్లవావిలి, గ్రంధితగరము, మ్రంగజేరు, వాగి శేలగుమ్మడు పీటినితెచ్చి నూరి కాటుకందు పట్టించిన స్వవిషమును హరించును.

శ్లో॥ హరిద్రేద్వేశిలాతాలం ముస్థకం కుంకుమంజలైః
పిష్ట్యా దంశే లేపనేన విషం హరితస్థర్పజం ॥

టీ॥ పసపు, మ్రానిపసపు, మణిశిల, తాలకము, కుంగముస్తలు, కుంకుమ పుచ్చ పీటిని నీటితోనూరి పాము కరచినచోట దట్టముగా పట్టించిన విషమును హరించును.

శ్లో॥ శ్వేతాపరాజితామూలం దేవదాలీయ మూలకం
వారిపిష్టం నస్యకర్మ కుర్యాత్సర్పవిషాపహం ॥

టీ॥ తెల్లదింతెనజేరు, దావరిడంగిజేరు, పీటిని నీటితోనూరి నస్యముచేసిన సర్పవిషమును హరించును.

శ్లో॥ వృశ్చికావీరణామూల కల్కంవా భానుమూలజం
కర్కటి కందకల్కంవా రక్తచిత్రేంద్రగోపజం
పథ్యాక్షోద్రశిలాహింగు వచాపత్రచురీచజం
రోచనాకుంకుమాలక్త శిలాలోధ్రభవంతథా
అశ్వగంధామేఘసాధగృహ ధూమ పురోద్భవం
గుంజాఫలజకల్కం వాలేపాత్సర్ప విషాపహం ॥

1. తెల్లగజ్జెను, ఆవిల్లెపై పటివేళ్ళను నూరిగాని. తెల్లగజ్జెనునూరిగాని. అగాకంగిళ్ళను నూరిగాని, పిల్లలిమ్మలము, అల్లిపురుగులను నూరిగాని, కిరక్కాయ, తేనె మణిలెల- ఇసుమ- వన- ఆ పత్రి- మిర్యాన- టిలి నూరిగాని గోగోచనము, గుంపుపువ్వు, లక్ష్మిక- మణిలెల- లొక్క- టిలి నూరిగాని పెన్నే- చిప్పివేరు- కిరమాపము- మహిమగ్ని- పీటిని గోమూత్రముతో నూరిగాని గురివెండ గింజలను నూరిగాని చామకొచ్చి-చోట చేసిన విషమును హరించును.

శ్లో॥ కటుతుంబీమూలచూర్ణం గోమూత్రం పరిపేషితం
పాణిలేపాద్విషం హంతి సర్వజంతు సస్రశయః ॥

1. చెదాపపడుమాడ్చును గోమూత్రముతో నూరి అది చేతులపైరాచిన స్పృశించును హరించును,

మృతసంజీవనీ సస్రయః.

శ్లో॥ ఆహ్వానితవృష్య పుచ్చాగ్రం దయేచ్చిరః
శుక్లం కృష్ణం పృథక్పూర్ణం భవేన్న స్త్యేన యోజయేత్
శుక్లం శుక్లేన వ్యనాసే కృష్ణం కృష్ణే చ వామశే
మృతసంజీవనం హ్యేతత్కాల దప్టోపిజివతి ॥

1. పసువువన్నె సర్పముయొక్కతోకి, తిలవేరుగా తెగనడికి నెండబెట్టి మార్గించియుంచుకొనవలెను. ఆరెండు ఒకటి తెల్లగను ఒకటి నల్లగను ఉండును. శుక్లపక్షమునందు పాముకరచినవానికి కుడిముక్కునందు తెల్లని మార్పమును- కృష్ణపక్షమునందు కరచిన వాని కెడమముక్కునందు నల్లని మార్పమును సస్రయః చేయవలెను. అట్లచేసిన సర్పము కరచినవాడు జీవించును.

శ్లో॥ శిలాహింగువ చావ్యోషా భయాత్వక్పత్రజం తథా
కులికామూలజం వాపిలాంగలీ కందజంతథా
సస్రయం సర్పవిషం హంతి భాస్కర స్తిమిరం యథా॥

బి. నుజికిల-ఇగవ-నను-ని-సిద్ధి-విర్యాలు-కరక్కాయ-కా-
ల్పచక్ర-అప-ని-తియ్యముగుగాని లేక కాంచనములే, పన్ను
మునుగాని-పొద్ది-పమా-ముగుగాని నస్యములేనిన సస్యములు-
హా-చును.

బి. శ్వేతార్కకంఠం సన్యుక్త తద్గుణేన విమర్శయేత్
బదరీఫలమాత్రేణ వసుకాక కారయేద్భిషక్
యామేదశప్రదాతవ్యా హంత్యాశీవిషజం విషం

బి. శేతశ్వేతు మొలగునంచు ఇవి గ్రుంచునపుడు కారుపాలను గ్గానులూ
నికీ పట్టి వాటిని ఆ మొగ్గులగు బాగాదన చేయవలెను, తర్వాత కేగు
పండు ప్రమాణము మాత్రలచేసి పాముకి చివవానికి ఘోముడు పది
వంతుల వేయకలె. సస్యముగు హరించు.

బి. ఖరకదాక ఖంధయిత్వా భావగ్నస్స పచానరం
రవిచ్ఛనతిచ్చాయా సుష్కంకర్పాకంఠివేత్
షడ్యరమేకయా మేచ సర్పదష్ట విషంహరేత్ ||

బి. కానక-నిర్మలవలె తగి జిగ్గుడు పాలతో నేడుపాల్లి భావనచేసి
కీచి-కంఠి-పాముకి చివవానికి లెండు అరతులము వంతుల ఘో-
ముగు అర్చిపాల్లి యివ్వవలెను, సర్పవిషము కాంతించును.

బి. తూలభూల్యర్క పత్రాణాంతద్గుణేన విమర్శయేత్
గుంజామాత్రావటీకకృత్వాచాచకూప్యాంతరేక్షివేత్
యామేదశప్రదాతవ్యాఘ్నంత్యాశీ విషజం విషం.

బి. జిల్లేదాసుల కిడువెపుల నంటుకొని యుండెడు దూదివంటి తెలనినూగు
ను చేతితోగీచి తీసి జిల్లేదుపాలతో మృదన చేయవలెను దానిని గురి
గింజప్రమాణముగ మాత్రలచేసి గాజు నీపాలాపోసి యుంచవలెను. నీ
టిని ఝూముకు పదివంతుల పాముగిరివవానికిచ్చియడల సర్పదష్టదు
తీర్చించును. శ్రుమాత్రలు రెండుగెలలు నిలువయున్న తర్వాత నిర్విర్యము
లగునుగావున రెండునెలలకొకపాటి క్రొత్తమాత్రలను తయారుచేసి యుం-
చుకొనుచుండవలెను.

శ్లో॥ వహాకోశాతకీర్తిత మూలంకుటుజసంభవం

స్వేదార్కమూల త్రికటహింగూని పరిపేషయేత్

అటామూత్రేణ తత్ప్రీతం హంతి సర్పభవం విషం॥

టీ॥ వహాకోశము, కొడికవేరు, దె బెడెడువేరు, త్రికటుకమూలం, ఇంగుర, పీటి వసుముగా గ్రహించి మేక మూత్రముతోమూరి పుచ్చుకొని సర్పవిషములను హరించును.

శ్లో॥ పూతీకరంజ మజ్జానం మజ్జానంకారవేల్లజం

పిష్టాపిబేశీ సర్పిష్కం విషం హంతితుసర్పజం॥

టీ॥ తపనవిత్తలపవ్వు, కాకరవిత్తలపవ్వు, పాతశేతితోమూరి పుచ్చుకొని సర్పవిషమును హరించును.

శ్లో॥ గృహీత్వా కృష్ణశనకమూలచూర్ణం పలంబుభః

కరంజైలకర్షణ వటింకృత్వా ముఖ్యైవ్యసేత్

అపిపీతం జ భస్మై సర్పసర్ప విషంచాశేత్॥

టీ॥ 4 తులమును బల్లకమ్మై గ్రహించి దానిని ఒకతులము కానుగింజలపైలముతో మర్చన చేసి మోటిలో శనీకొని చప్పరించుచుండఁ దెను. మాయ దానినే నిమ్మకాయకసములొగలిపి త్రాగవలెను సర్పసర్ప విషములను హరించును.

శ్లో॥ మూలం హయారి దార్యర్కలాంగల్యగ్నిభవంసమం

పిష్టాజలేన తత్ప్రీతం హంతి సర్పభవంవిషం॥

టీ॥ గన్నేరు- దేవదాడు- బిల్వేడు- చప్పచర్లగడ్డ- చిత్రమూలము- పీటి శర్కర సమముగా గ్రహించి ఉడకముతోమూరి పుచ్చుకొనిన సర్పవిషమును హరించును.

శ్లో॥ తిక్తకోశాతకీమూలముసలీమూల జంరసరి

యామేవలార్థం త్రిపీత్వాహంతి సర్పభవంవిషం॥

టీ॥ చేడవీరశరు- నేలతాటిగడ్డలు- వీటిరసమును తడవకు కెండుతులముల వంతున ఒకయోమములో మూడుసార్లు త్రాగిన సర్పవిషమున హరించును.

శ్లో॥ తిక్తికోశాతకీతి కనుంబీకారం జమాషికాన్
శిరిషబీజాన్ ప్రత్యేకక్ష్మామానాన్ విమ్బియేత్
గోమూత్రేణతతః పీతం సర్వసర్పవిషం హరేత్ ॥

టీ॥ చేమబీజింజలు - చేరానపగింజలు - కానుగింజలు, దిరిశన పుగింజలు
టిటివి ప్రత్యేక మొక్కొకకులము వంతున గ్రహించి గోమూత్రముతో
నూరి గోమూత్రములో గలిపి త్రాగిన సర్వసర్పవిషములను హరించును -

శ్లో॥ సోమరాజీ బీజచూర్ణం సక్ష్మద్గోమూత్రభావితం
గోమూత్రేణవలః పీతం హంతి సర్పభనంవిషం ॥

టీ॥ నాలుగుకులముల బావంచెట్టలను గోమూత్రములో బావబెట్టి నూరి
గోమూత్రములోగలిపి త్రాగిన సర్పవిషమును హరించును -

శ్లో॥ ఏకవింశతి వారంతు వభాయేద్ధంతిబీజకం
జాభనీరైస్తుతాం వర్ణం నేత్రేదం శేంజయేద్భుభః
మనుష్యలాలయాతత్తు సర్వసర్పవిషం హరేత్ ॥

టీ॥ నేపాలపు పప్పును ఇరువదియొక్కసారి నిమ్మపండ్లరసముతో భావన
జేసి కణి కనుజేసి నీడవారబెట్టి పాముకరచినవానికి దానిని ఉమ్మినీటితో
నరగదీసి కమ్మలయందు బెట్టినను కాటునందురాచినను విషమును
హరించును,

శ్లో॥ లజ్జలుమూం నీఖ్యావామూలం స్వచ్ఛేనవారిశా
పీతం సర్పవిషం హంతి లేపాగ్గుంజాఫలం తథా ॥

టీ॥ అత్తిపత్తిచేరునుగాని నీలిచేరునుగాని మంచినీటితోనూరి త్రాగిన సర్ప
విషమును హరించును - మరియు తెల్లగురిగింజ పప్పులను అదుగదీసి
కాటునందు చేసిన ప్పవిషమును హరించును.

శ్లో॥ గోమూత్రైర్నరమూత్రైర్వాపురాణే నఘృతేనవా
హరిద్రావానమూత్రేణ విషం హంతి చరాచరం ॥

టీ॥ పదుపుచ్చువేరుగు గోమూత్రముగాని, మూత్రముగాని పూర్వముగాని పుచ్చువేరుగు పాదముగాని విషముగాని మూత్రముగాని

శ్లో॥ గ హాక్షగామం హస్తదేద్యేచమూలం తుకులీయకం

వీరం సర్పవేదం హంతి త్తాతాని మతాన్నితం॥

టీ॥ కలహాపము, పసుపు, త్రూనిపసుపు, చిట్టివీరు వీటినిమూల పెరుగునేమిత్తా గాని త్రాగిన సర్పవిషమును హరించును.

శ్లో॥ మూలంతు శ్వేతగుంజాయా వక్త్రస్థం విషవాశనం

సాతాద్రవేణ తన్మూలం పాన విషహరం మతం॥

టీ॥ తెల్లగురివెండవేరును నోటిలోనుంచిగాని కడము మ్రింగుచుండెను, లేక చిన్నబొద్ది వేరు సమముగాగొప్ప త్రాగిన విషమును హరించును.

శ్లో॥ ఇంద్రనాగుణికా మూలమిశ్వరస్సచ మూలకం

తుకులీయక మూలంచ మజ్జాశంపాతజీవికం

భానుమూలం తుంకణంవా భృంగరాజస్సమూలకం

త్రిశూల్పానంతమూలంవా, ముచలీకటుకీభవం

నాగతిందుకమూలం వామూలం వారిష్ట సంభవం

పిష్టాజలేన సంపీతం విషం సర్పభవం హరేత్॥

టీ॥ చేదుపుచ్చవేరుగుగాని, ఈశ్వరివేరుగుగాని, చిట్టివేరుగుగాని పుత్తివీరి పండ్ల పప్పుగుగాని, తెల్లబొద్దివేరుగుగాని, వెలిగారముగుగాని, గుంట గలగరివేరుగుగాని, త్రిశూలియగుగానివేరుగు, తిప్పశీగివేరుగుగాని, నేలతాడిగడ్డలు కటుకకోహిణినిగాని నాగముషిణివేరుగుగాని కుంకుడు చెట్టు వేరుగుగాని నీటితోమారి త్రాగిన సర్పవిషమును హరించును.

శ్లో॥ బలాబీజం కగ్నమాత్రం పిష్టాకాంజికయోగతః

యామేపీతంతు వజ్రాకరం దర్శికర విషంహరేత్॥

టీ॥ వేరాముట్టిగింజును కులముగహించి కాంజికముతోమారి త్రాగవలెను ఇట్లు రూపును గి స్నాన త్రాగిన త్రాచువిషమును హరించును.

శ్లో॥ నిశామధ్యాజ్యశుష్కం నాముసలీరసటంకణం

నరమూత్రం పిబేదాశుః పంసర్పభవం వాకేత్ ॥

టీ॥ పంపు - శేన - య్య - చంగల్వకోస్తు - వీటిని కల్కముజేసిగాని - శేల
తాపిగడ్డల రసమునందు వెలిగారమునుగల్పిగాని - పాము కరచిన పెట్రనే
నరమూత్రమునుగాని త్రాగిన పగ్గవిషమును వారించును.

శ్లో॥ గోశ్చిరక్వధితే కుష్మనిశే సర్పవిషావహే

టీ॥ చంగల్వకోస్తు - పంపు - వీటిని పాలతో కషాయముకాచి పుచ్చుకొనిన -
పగ్గవిషమును వారించును.

శ్లో॥ రాజవృక్షత్వ చంగ్రాహ్వాం శుక్లం కృష్ణం మృధకృష్ణధకో

శుక్లేదప్తస్తతఃకుక్కుం చతుర్వింశతిభిస్సహ

పిష్టావరీచైః కృష్ణేతుదప్తైః కృష్ణత్వచంతథా

పీత్యాముచ్చైతాహిః పాత్ కథిత వారమేఖలే

టీ॥ తెల్లతేలచక్కను నల్లతేలచక్కను దెచ్చి వేరువేరుగా జాగ్రత్పెట్టవలెను.
శుక్లేదప్తమందు పాము కరచినవాడు తెల్లతేలచక్కను. కృష్ణపక్షమందు
పాముగరిచినవాడు నల్లతేలచక్కను ఇరువదియైదు మిర్యాలతో గలిపి
నూరి వీటిలోగల్పి త్రాగిన పగ్గవిషమునండి విడువబడునని వారమేఖల
మును గ్రంథమున తెప్పబడినది.

అమృతాగదము.

శ్లో॥ అమృతాంశాగమన్తీంచ వల్మీకాంకోలచాలికాః

చందాలీంఠిండుకీచైవ నిరీచాన్మరయేజ్జలైః

అరిష్టబీజమానేన సేవయే దుష్టచారిణా

రాజలానాం నిషం హంతి పథ్యంచోష్ణోద కాంధసం॥

టీ॥ తిక్తకీగవేరు - కాగమల్లవేరు - తుట్టపొదరువేరు - ఊడుగవేరు - వస్త్ర
నాలికపువేరు - నీలివేరు - ముషీణివేరు - మిర్యాల - వీటిని సమానముగా
గంపించి వీటితోనూరి కుంకుడుగింజంత ప్రమాణముగా మూత్రలుచేసిన

గోపాల్ కృష్ణ గోపాల్ కందుకూరున జీవించిన కెంగళ విద్యును
నామకాల్ గోపాల్ కారు- పద్మకు సరయప్పము- వేడివీరు-
కుత్తిగూ- కాగమ్మ స్త్రీ, ఒకరులము- సన్నావాలు తులములో ఎనిమి
దవవంతు కలిపినూరి గంజిలోగలిపి ఇచ్చునుండిన త్రివిధ సర్వవిద్యమును
వారింతుడు-

మరియు- తెల్లఉలిమిడివేరు అరకులము- సన్నాచాలు క్క తులలి మారి
అయిదు తులచూ నీటిలోగలిసి ఇచ్చిన త్రివిధ విషమును వారిండును.
మరియు- మగంధివేరు- కాండేగుచక్క- ఈశ్వరీశురు- చాలెత్తు-
తిప్పలేగచక్క- గచ్చుశువు- చాలకొడిగచక్క- మిక్కిలు నీటిని సమ
భాగములుగ గ్రహించి నేలకాడిగదల రసముచే మి రి క్కంపుడుగింజంత
మాత్రలుచేసి కి గంటలకోక మాత్రవంతున నీటిలోగల్పి ఇచ్చుచుండిన
విషమును వారిండును- ఈమాత్రలు కి మామలు చాటిసతర్వాత
పనికిరావు.

మరియు- ఈశ్వరికి ౧/౨ భూమి- ౩ మైలుల గజుకు ౧/౪ భూమి- ౨ వన్నా
నాకు ౧/౪ భూమి మార్కెట్ బోర్డులో ఇచ్చిన విషయము కూరించును.

మరియు, కామచిక్క శ్రీ కులము వేవజ్జుచిక్క శ్రీ కులము పన్నావారి
శ్రీ కులము నూరి నీటిగొంగల్ల ఇచ్చివ వివమును వూరించును-

సరియూ, కూసుమబుడమపేరు 1/2 కులము దిగవచక్క 1/2 కులము
మూరి నీటిలోగక్క తల్లివ ఏడుమును పోలింను.

మరియు, అగ్రరదుంప $\frac{1}{3}$ కులము కాకినోడదుంప $1\frac{1}{2}$ కులము
పన్నాకాళ 1-8 కులము ప్రిటినినూరి నీటితో గలపి ఇచ్చిన విషయము
హరించును.

హరియు అడవికి వెళ్ళి అరక్షలము సన్నానాలు తలచులో నివ వంతు
నూరి నీటిలో కలిపి ఇచ్చిన వివము చూచుచును.

మరియు పుత్రజీవిష్ణులు అర్హులని శీతాఫలపుష్పకు కులము లో నాబుగ
వంతు సహు బాబు కులములో రెవ వంతు నీటితోనూరి యిచ్చిన
విషమును దొరించును.

మరియు వాగమవేడినరు అరతులం, కెళుసాకు అరతులం మిక్కా
పావుతులం నీడితో నూరి | తాగించిన విషమును మారించును.

మరియు తుమ్మియ్య మిర్యాల సమభాగములుగా నూరి సముతీసి పాముచీచి పెంటనే 5, 6 వాయి కండ్లలో వేయవలెను. దీనిని 10, 15 నిమిషముల వైయవలె చిల్లి 1, 2 పదాలు వేసి చో విషము నివర్తించును. ఈ కండువృత్తుల నూరి సముతీయింప, ఆవ కాశము లేరువడల అంటిని నోటిలో బాగా నమిలి గుడ్డలో వేసి రసము కండ్లలో పీడవలెను. గుడయు నిప్పంటేకొముగ కుడుగును. విషలక్షణముల వృద్ధిపొందనీయక ఆపును. రక్త పెంజు కరచివయడల పెరగమునే 5, 6, పాల్ల కండ్లలో వేసి చో మంపులు కాకుండ నావును. వచ్చినను పెంటనే తగ్గించి ఉపద్రవము కాకుండ జేయును. ఈ దిశిక్కలు చేయుచు తెల్లజల్లేడాసల సమముగాడా ముక్కలలో పోయంట చాలామంచిది.

మరియు, నేలకము 1 తులము. నాగమల్లె 1 తులము జిట్టవరగోగు 1 తులము నాగముషిణి 1 తులము టిటి నూరి నీటిలోగల్పి త్రాగించిన త్రివిధ సర్పవిషముల హరించును. నాభిని అరుగజేసి కలికము కొద్దిగ వేయవలెను.

మరియు, కచ్చిపసపు 1 తులము ఈశ్వరి అరతులము నూరి పొలలో గలిపి ఇచ్చిన విషమును హరించును.

మరియు 5 తులముల పొగాకును పదితులముల నీటిలోగల్పి సముతీసి వడపోసి దానిని త్రాగించిన విషమును హరించును. స్పృహతప్పియున్న మోయ తెరచి పోయవలెను. గుట్కపడనియడల నస్యము చేయవలెను.

మరియు, దింకనపువ్వు మార్గము 1/2 తులము నేయి రెండుతులములు గలిపి ఇచ్చిన విషమును హరించును.

మరియు, నాగముషిణి వేరు 1/2 తులము సన్నావాలు 1/4 తులము నూరి నీటిలోగలిపి ఇచ్చిన విషమును హరించును.

మరియు, దుమ్మపువ్వు 1/2 తులము జిల్లేడువేరు 1/4 తులము సన్నావాలు 1/4 తులము నీటితోనూరి త్రాగించిన విషమును హరించును.

ఉల్లపాములను త్రాడిగిరి

త్తిక్కీగి వాసునిచేత మాత్రమేను, ఇందువుచేను నె పుచ్చుకొని జేరు
 త్తిక్కీపువేను తెల్లబిడ్డనుజేను మిగ్గాలుకీటిని కులమువంతుగ్రహించి
 కీటిలోనూనుకుండుగింజలంత మాత్రముచేసి నేవించి ఉల్లపామువిష
 మును హరించును; పథ్యముచప్పిడి 3 గోజులవరకు

సర్పవిషమున కంజనములు.

కుంబిడుపండు 1 భాగము మంగవిస్తలు 4 భాగములు మిర్యాలు 1½
 భాగములు నీటిని నిమ్మపండు రసముతోనూరి కణితులచేసి కలితోగాని
 నిమ్మపండు రసముతోగాని చాచి అంజనము చేసి సర్పవిషములను
 స్పృశితములను హరించును.

లవంగములు అరకులము మిర్యాలు ఆకులము దిరిగిన పుచ్చనీసముతో
 నూరి కణితులచేసి నీటితో అంగదీసి కన్నులయందు ప్రమాణముగవంచిన
 పాము పురికొనవిషములను హరించును. కుంకుడుపండు నరుగదీసి కన్ను
 లయందుజేసి వైయోములలో నొకచానిని త్రాగించిన సర్పవిషమును
 హరించును.

పుత్రశీయోగము.

శ్లో॥ పుత్రజీవిఫలే మజ్జాశీతనోయేన పేషయేత్
 లేపనేచాంజనేనానే నస్యే సర్పవిషహం॥

టీ॥ పుత్రజీవికాయలలోని గుజ్జును కీతోదకముతోనూరి కాటుకందు లేపని
 కమ్మలయందు అంజనము, త్రాగుట- నస్యము అనువానిని చేసిక స్పృ
 విషమును హరించును.

శ్లో॥ జలేనలాంగలీ కందోనస్యా త్సర్పవిషహహః
 గోక్షీరై రజనీక్వాధంబేత్సర్పవిషహహం॥

టీ॥ చన్నచర్లగడ్డను నీటితోనూరి నస్యముచేసి అవుపాలలో పద్మిపంపు
 చేసి కషాయమునుగాచి త్రాగించిన సర్పవిషమును హరించును.

శ్లో॥ అశ్వగంధా మేఘనాదో గోమూత్రే మహిసాక్షికం
గృహధూమయతం తేఘో శివకంఠ విమాపహం ॥

టీ. పెన్నెగు, చిట్టివేరు, మహిసాక్షి, గంధము, కరదూపము వీటిని గో
మూత్రముతోనూరి కాటించు లేపనజేసిన స్వవివమును హరించును.

శ్లో॥ పంచాంగవశ్వగంధాయాచ్చాగ మూత్రేణపేషయేత్
లేపాత్పనాన్మసందేహో నానావిష విసశనం.

టీ. పెన్నెగు మూలమును పేకపంచితమతోనూరి లేపన జేసినను త్రాగినను
స్వస్వస్వవివములను హరించును.

మరియు ఆమవాస్య అవివాహశోకన భూతాంగశపుజేయను దెచ్చి
యుంచి కాటించు నీటితో నగగిడిసి రాచి రానినే మాడు నూనె
బూడి కరివీరము సర్వస్వవివములను హరించును.

శ్లో॥ తండులీయక మూలేన గృహధూమేన చైకతః

క్షీరేణ సఘృతం సిద్ధం సమస్త వివహృత్పరం ॥

టీ. చిక్రికెళ్ళు, కరదూపము, అవులాలలోగల్గి కాలుగవవంతు మిగులు
అంగుళాచి పడపోసి రానిలో అకషాయప్రమాణము అవునేయిని బోసి
నేయి వి గలనంబు కాచి యుపయోగించిన స్వస్వవివములను హరిం
చును,

పాముకాటువాపు చికిత్స.

జిల్లేదాకుసుగాని మారేదాకుసుగాని నూరి కలితో నుడికించి మూడేసి
కట్టాట్టి తర్వాత జిల్లేదాకు పుట్టబాదరాకు జిల్లేదాకు వీటి రసములతో
మిర్చాల మార్చుచును గలిపి బాళ్ళపై రాచిన పాముకాటువలన గలిగిన
వాపు హరించును.

పాముకాటు కరువుకు.

జమదువేరు, పుట్టబాదర వేగు, జిల్లేదావేరు, నాగవల్లెవేరు, తీగ
మచిటివేరు, పరిమెవేరు, మచిటిచిగళ్ళు, వీటిని సమభాగములుగ గ్రహిం
చి మెల్లగనూరి ముద్దవేసి చిట్టామదమలో గలిపి లేవ్యాపక్వముగ నుడికిం.

ది బంధ మిర్యాలు, చంగల్వకోస్తు, కాచ, ప్రితి చూర్నమును ౩ లోకములు శుద్ధిచూర్నము ౪ లోకములు కలిపి మర్చించి గాయముపై నేసికట్టు ౧ బ్లి- ట్టును కాటువలన గోగిన గాయము మానుదు. కల్మషమున్న కోత మందు జేయతలెను.

విషము కక్కుటకు.

శుభ్రదుడేమియో పుంపడుగింజుత నేవించిన విషము గక్కుదు. -

శ్రవణవతి వటుకములు.

శ్లో॥ మార్జితానింబ శత్రాణి విషలీ మరిచానిచ
విడంగం భ దమ స్తాచ జీకం విశ్వభేషజం
చిత్రకం సై ధవం కువ్యం విషం చాహానీతకీ
ఏతాని సమభాగానివ్యాజమూత్రేణ పేషయేత్
చణ, పమాణ వటికాశ్చాయా శుష్కా శ్చ కారయేత్
ఏకామష్టాదంతైః పీత్వా విషూచించవ్యపోహతి
ఋతావిస్ఫుట లేదంచ గోమూత్రేణ విలేపయేత్
అస్థిత్రేణ నేవేతస్పదష్ట విషం చాశేత్
హహరక్త ప్రవాహేతు శ్రీగంధేన సమం పిబేత్
అర్కక్షీరయుతాలే పాద్యశ్చికాది విషం చాశేత్
హంతి పుష్పంచ పటలం రంభ కందరసాన్వితా
కాకమాచీరసైః పీతాతి మిరాణి వినాశయేత్
నీలికాయారసైర్ద్యుక్తా రక్తాంగత్వం వినాశయేత్
గుడేనమిశ్రితా భుక్త్యా వాతరోగం వినాశయేత్
భృంగరాజరసైః పీత్వా శిరసోదాహనుద్భృతం
తండులోదక సమ్మిశ్రాకానకృచ్ఛం వినాశయేత్
గోమూత్రేణయుతా పీతాస్తీహరోగం వినాశయేత్

చాగక్షీర సమాయుక్తా పటికాచాశ్వకంధికాం
పీతానుండల పర్వంతం యత్స్నానం పరంవాశయేత్

1. మానిపపపు- వేపాగు- పిప్పళ్ళు- మిర్వాలు- వాయువిహంగము- ఓ
ద్రముస్తలు, బీలకర్ర, శొంఠి, చిత్రిమాలము, సైంధవలవణము, చంగ
ల్యకోస్తు, కాభి, చిరుబొమ్మ, కగక్కాయ, వీటిని సమభాగములుగ గ్ర
హించి మేఘపంచితముతోనూరి, శవగగింజలంత మాత్రలు కేసి నీడ పెం
డించి యందొకచానిని ఉష్ణోదకముతో నేవించిన విషూచిని, అవుపంచ
తిముతోనూరి లేపనచేసిన యాకవిస్ఫోటక వ్రణములను, శి మాత్రలను
చల్లతోనేవించిన స్వపిచమును; మంచిగంధరసముతో నేవించిన అతిగ
రక్తము వెడలుటయును- జిల్లేడుపాలతో చాది రాచివి తేలు మున్నగు
వాని విషములను- అంటిగడరసముతోచాది కన్నులయందుంచిన కం
టి పుచ్చ్యలను పారలను కామంపియాయుసముతో నేవించిన తిమిర
గోగములను- లియాగుగముతో నేవించిన సర్వాంగములనుండి గర్తము
కాయటయును, దెలముతో నేవించిన వాత గోగములను గుంటలలా
గు రసముముతో నేవించిన తలమంటను, చిత్రియాశురసముతో నేవిం
చిన కష్టసాధ్యములగు దగ్గులను, అవుపంచితముతో నేవించిన స్త్రీహ
గోగములను, పటికమార్మము, పన్నేరు మార్మము గల్గిన మేఘపాల
తో నలుబదికోజలు నేవించిన క్షయరోగమును పోగొట్టును. ఇది అనే
క ప్రభావములు గలది గనుక ప్రభౌవతి వటి యందును.

పూరాణసర్పి స్వరూపము.

శ్లో॥ దశవర్షాత్పరం సర్పిః పూరాణమితి కథ్యతే

దేయం సర్పవిషార్తానాం సర్వస్థాన విషాపహం॥

- టీ. పక్షిసంవత్సరములనుంచి నిలువయుంచునున్న నెయ్యిపూరాణసర్పి (పాత
నెయ్యి) యని చెప్పబడును, దొరికినంత అవునేతిని దృఢమైన కుండ
యందుజోడి ఏడుచీరమున్నులిచ్చి భూమిలో నాలుగుమూలలోతున
సాక్షిపెట్టి పూడ్చివేసి పక్షిసంవత్సరములు గడచినతర్వాత తిసి జాగ్ర

తాను... మునుపటి... మునుపటి... మునుపటి...

విషయములనుబట్టి.

శ్రీ! తదవ్యయే తమములం ద్రవ్యం త...
 ననుపీచలం ద్రవ్యం వారయేవ్యలవత్తికం
 ఆహుశ్యము నయస్స శ్వేభివజ్యపురాతనాః
 ప్రతియోగి నమాలక్య ప్రతియోగి నివ...
 హరిహరస్యతే హస్తీహరిశ్చనకదాపి
 జంబుకాః పరిభూయంతేశ్వభిరుక్తై స్తవైర్నహి
 విషమేకవిధం హన్యాద్విషమన్యత్తిధాగుణం
 అతోభివశ్చిరుష్టం విషస్య విషమావధం
 యాన్యేకంజనయేత్రివ్యం లక్ష్మణానితతోపరం
 కురుతేయదితాన్యేవద్యయం సమబలముతం
 సంప్రేషధప్రయోగేణ యది దృష్టావజీవతి
 క్షీరక్షాద్రీమృతైర్మృక్తైర్ ద్వీగుంజంపాయయేద్విషం
 ఛేదయేత్ప్రవృత్తేణ దంశన్తానేభివగ్వరః
 విషేణలేపయేత్త్రతకాలదహ్నాపిజీవతి

శ్రీ! ఏదెయ్యక ద్రవ్యములన గణించి వికారముల నణచవలయునన్న దానితో సమానముగు బలముగల ద్రవ్యమే దానిని నణచునుగాని దాని కంటే బలము తక్కువగల ద్రవ్యము దానిని తగ్గించలేదు. ఇట్లని ప్రాచీనులగు ఋషులందఱు చెప్పియున్నారు. తనతో సమానబలముగల శత్రువునుబాది తాను లొంగుచుగాని తనకంటే తక్కువగు శత్రువునుబాది లొంగుట లోకమునం దాచారములేదు. ఎట్టి, ఏమగు సింహమున లోబడునుగాని లేడికి లోబడదు. ఎక్కులు మంచినీళ్ళలపై లోబడు

నగారి మేకలకు లోకవచ. అతే విషముకూడ త-తో సమా-మురు
విషము-తో లోకమునగా విషమునా లోకము. అందరినీ వై
చ్యులు విషమునా. విషమే జీవధమమగా నెప్పియున్నారు. ఒకద్రవ్య
ము చేయసనులనే అద్రవ్యముగూడ చేయనవల లెనెందు ద్రవ్య
ములు సమవిషయాలనినెప్పబడును. కనుక పాముకరిచినవాడుమణిమంత్ర
మచా. అచే జీవించు యవల పాలు తేనె నెయ్యి అనువానిలో లెండ
గలగించాలి ప్రమాణము. సావనవిషమును గలిపి త్రాగించవలెను. కాటు
నందు క తో-తోనీ మాంసము ముక్కిను తీసికేసి సావరవిషముననుర
లేపన చేయవలెగా. ఇట్లుచేసిన స్వదష్టుడు జీవించును.

సర్పదష్టుసకు సర్పదంతనవిధి. ✕

శ్లో॥ సర్పదష్టు యదానప్తస్తంసర్పదంత తేస్వయం
మ్రుయితేచతదాసర్పః దష్టానిర్విషతాంప్రతేత్ ॥

1] పాముచే కృషిచేసినవాడు ఉపాయంతోములచేతీంచక పనిపోయిన
యవల వెంటనే అపాముచేగాని వరియొకపాముచేగాని కలిపించిన
యవల పాదు జీవించును. స్వము చచ్చును.

సర్పదష్టుసకు జలచికిత్స.

శ్లో॥ సర్పదష్టస్య సమ్మతిః ప్రాయోక్యహంమతంత్వీతి
అతస్తస్మతమాశ్రిత్య వడ్డ్యేజలచికిత్సితం
సర్పదష్టస్య సంజాతే నిరుచ్ఛాసేచ విస్మృతౌ
హృదయస్పందనేభ్రష్టే నాడీవాంగమనేగతే
నప్తేచ చరణాద్యంగ చాలనే నిశ్చితేమృతౌ
ఉపవేశ్యతతోమూర్ధ్ని జలధారాం ప్రపాతయేత్
ద్విశతం త్రిశతంవాపి చతుశ్శతమథాపివా
తథాపంచశతం వాపి ఘటానాం శీతలంబుద్ధైః
ఏతంకృతేతతస్సమ్యక్ దష్టౌ ప్రాణితీయత్నతః

అసంఖ్య తేతతః ప్రాచీనోమాంచే నాపిద్యతే
 సుధాశర్కర యాలిక్తువ్యావరణ రక్షితే
 జలేత్రిదివసం రక్షేత్ వానాః పూర్ణచభాజనే
 దప్తేన్ద్రీ ప్రాణోయద్యపు బుద్ధుదాస్యంభవంతిహి
 బుద్ధుదానసమాయాంతి యది తస్యమృత్తికా
 బుద్ధుదే దృష్టమాత్రేతు విలంబ్యఘటితాం బుధః
 అపనీయజలాధారాం పునశ్శీరసిపాతయేత్
 ప్రాణస్తేనసమాయాతి దప్తేముచ్చేత మః త్యుతః
 ఇతిధన్వంతరిమతం సిద్ధనాగార్జునః పునః
 దివసానవ ఇత్యాపాజలే సంవేశనాయతై !

టీ. పామకరచిసయదలతరచుగా మృతికలుగదని కొందరి మతమైయున్నది. అందువలన అమతముననుసరించు వారాచరించుజలచిత్తము జెప్పచున్నాను. పామ కరచినవానికి స్మృతిదస్తి నిశ్చాస్తాచ్ఛ్వాసము లాగిపోయి హృదయస్పందన ముగి వాడీగమున ముడిగి కంచునాద్యంగ ప్రత్యంగ చలనము నశించి మృతుడైనట్లు నిశ్చయించిన తర్వాత చక్కగా కుర్చీం దబెట్టి బానిసైతిని ఇమ్మారు, లేక మమ్మారు లేక నమ్మారు లేక యేనుగుబొదల శీతలోదకమును వారగాపోసిన వానిశరీరమున ప్రాణము లేకెంచును. ఇట్లులే చేసినను ప్రాణమురాక శరీరమున గగుర్పాటు గలుగకయున్నయదల నొకగచ్చుతొట్టికిగాని మరయొకతొట్టికిగాని నిండనీరు న్నినీ అనీటియందు సర్పదప్తుని మూడహోతాత్రము లుంచవలెను. ఉదక వారానేచనవలన గగుర్పాటు శరీరమున కలుగక పోయినను నీటియందు మూడు దినము లుంచుటవలన శరీరమున ప్రాణములున్నయదల నీటిలో బుడగలు పుట్టును. అట్లు బుడగలురాని యదల వాడు నిశ్చయముగా చచ్చినవాడని తెలిసికొనవలెను. బుద్ధుదములు నీటియందు కనవించుట యారంభమయిన యదల శరీరమున ప్రాణము లాసన్నమగుచున్నవని తెలియవలెను. బుద్ధుదములు ప్రారంభించిన తర్వాత నీటియందొక గడి

నుచును దిగిబడితిమి నామృతమునైతి నెత్తి నెరిగి నీటిని ధాన్యము
నొకరైనను నొకరును నొకరును దేవ క్రమముగా ప్రాణములు నలు
నగు నది రహస్యముననుభవము నొందుచు నీరవాగా నుడు మాత్రము
నీటిని నుండుమిది నొకరును నొకరును నీచేప్పియున్నాను.

కథావ్యక్తిములు

శ్లో॥ అన్నచాన నిధాన్య ముపధార్య సుభాసుభం
సుభం దేయం విషాదభ్యో విరుద్ధభ్యశ్చ వారయేత్
భాగిం శీగ్రుశాపీరమర్హాధ్యశనం తథా
వస్తయేద్దృఢమాసేన సవధాన్యాదికం గణం
దివాస్పృష్ణావ్యవాయుచ వ్యాయామం క్రోధమాతపం
చుగాదిసంహారాశ్చ వస్తయేద్విషాతురః ॥

టీ॥ అన్నచాన నిధాన్య ముపధార్య విచారించి విషాదానికి
గంధివాని నివృత్తము. శాపవాని నివృత్తము. చెరువుపానము-
ముగ, పులి, అజీరాకము, అధ్యశనము, సవధాన్యాదికము,
నీటిని దృఢము, వ్యాయామము, క్రోధము, ఎడ, కలు, నువ్వు
లు, అవలంబించి వివర్జించువలెను.

శ్లో॥ కశేచాన్యైశ్చ నిశ్చేషం దంశాప్యర్థదేద్విషం
భూమోవేగాయజాయేత శేషం దూషీ విషాయచ ॥

టీ॥ ప్రశేపము మున్నగువానిచే కాటముండి విషమును సంపూర్ణముగా తీసి
వేయవలెను. కొంచము మిగిలెను తిరిగి వేగములను జేయుటగాని దూషీ
విషముగా వదిలమించుటగాని సంశయించును.

శ్లో॥ ఏకమాషభిర్భూతైః క్రియామౌనైశ్చయత్నతః
విషేహ్యతగుణే దేహత్ యదాదోషః ప్రకుప్యతి
తదాపవనమద్భుతం స్నేహద్యైస్సముపాచరేత్
త్రైమత్యకులత్థామనద్యైర్విషవారాయతైః

పిత్తజ్వరవారైః పిత్తం కషాయస్నేహవస్తిభిః
 కఫమారగ్వధాద్యేనసక్షేదేణ గజానతు
 శ్లేష్మమైరగజైశ్చైవ తిక్తరూక్షైశ్చభోజనైః
 సితావైగంధికోద్రాక్షాపయస్యామధుకంమధు
 పానేనమూత్రపూతాంబుప్రోక్షణం సాత్వహస్తాణాం
 సర్పాంగాభిహతేయంబ్యాత్తధాశంకావిషాద్ధితే
 కర్మేతనం మరకతం వజ్రం వారణమాక్రికం
 వైడూర్యగర్దభమణిం పీచుకం విషమూషికాం
 హిమవద్గిరి సంభూతాం సోమరాశీం పునర్నవాం
 తథాద్రోణం మహాద్రోణం మానసీంసర్పజంమణిం
 విషాణివిషశాంత్యర్థం వీర్యవంతిచధారయేత్
 ఛత్రిజర్జురపాణిశ్చచరేద్రాత్రో విశేషతః
 తచ్ఛాఘ్నయాశబ్దవిత్రస్తాః ప్రణస్యంతిభుజంగమాః

టీ- పూర్వము కెప్పినరీతి జౌషధములు మంత్రములు ఇతర క్రియలు మున్నగువానిచే విషగుణము హరింపబడిన తర్వాత వాతము ప్రళోపించిన, నూనె, చేపలు, ఉలవలు, పులుసు, పిటికలపై భిక్షములైనవియు విషహరద్రవ్యములతో కూడినవియునగు స్నేహము, స్వేదము మున్నగువానిచే దానిని హరించవలయును- పిత్తమును- పిత్తజ్వరహరములయిన కషాయము, స్నేహము, వత్తి పీటిచేహరించవలెను- కఫమును తేనెతో కూడిన తరగ్వధాదిగణద్రవ్యములచేతను శ్లేష్మహరగదములచేతను, చేదు, రూక్షము గల భోజనములచేతను హరించవలెను, చక్కెర- చందనము- ద్రాక్ష- క్షీరకాశోలి- అతిమధురము- తేనె పిడిని కల్కముచేసి త్రాగించవలెను- మరియునీటియందు గోమూత్రమునుగల్పి శరీరమున చల్లుట- బ్రతిమిళాదుట- ఘంతోషపెట్టుట అనునవి సర్పాంగాభిశాసునియందును, శంకావిషముచే పీడింపబడిన వానియందును ఉపయోగించవలెను- మరియు కర్మేతనమును మణి, గరుడవచ్చు- వజ్రము, గజకుంభ

హస్తము, కైశికము, కైశికము, కైశికము - విషముపిం - హి
 నువచ్చుచును - పై - కాగలచున్నట్లు - తెల్లగోత్ర - వ్రోణము
 పై - విషము - పై - కైశికము - పై - కైశికము - పై - కైశికము
 పై - కైశికము - పై - కైశికము - పై - కైశికము - పై - కైశికము
 పై - కైశికము - పై - కైశికము - పై - కైశికము - పై - కైశికము
 పై - కైశికము - పై - కైశికము - పై - కైశికము - పై - కైశికము
 పై - కైశికము - పై - కైశికము - పై - కైశికము - పై - కైశికము

నిర్విషలక్షణము.

శ్లో: ప్రసన్నదోషం క్రక. తిసృధాతుం

అన్వాభికాక్షం సనమూత్రజిహ్వం

ప్రసన్నవస్థాదియ చిత్రచేష్టం

వైర్యో వగచ్ఛేదకం వనువ్యం

టి. కాకా: విషములు నిష్కలావస్థపొంది పాది ధాతువులు స్వస్థభావ
 పుణ్యములైనందుండి నాల్గవ మూత్రము నిర్మలములై శక్తిరవర్ణము,
 ఇంద్రియములు ముగ్ధు శక్తిరవ్యాపారములు పరిశుద్ధులైది శాగి ఆహార
 మును శోణిస్తయదల వానిని నిర్విషునిగా తెల్లనికొనవలెను.

అప్తభాసిదానము

అదిచా: మహాదు గరచి: పాము అనంతదనబడు - అది గరచినచోట
 కాపల విషముండును కావున మోకాల్గిలమిద అ అ అ యను యక్ష
 ములను వ్రాసి "అనంతపాల్గిపాలి విజయవిజయ స్వాహా" అను
 మంత్రముతో నిమగ్నమైచిన విషము దిగను. మరియు సీమంత్రము
 తోనే ఉత్తమ మునెను మంత్రించి త్రాగించిన అపామువిషము
 దిగను.

సోమవారమహాదు గరచి: పాము వాసుకీయనంబడు - అది గరచినచోట
 కాపల విషముండును - కావున మోకాల్గిలమిద అ అ అ యను
 యక్షమలను వ్రాసి "వాసుకీ వాసుకీ వాసుకీపాల్గిపాలి విజయయ
 స్వాహా" అను మంత్రముతో మోకాల్గిలమిద దిగమంత్రించి గ కర

కొయల మామూల నేర్పుకొని ముక్తిని త్రాగించిన సోమ
రాగమునాడు కంచిన కానుకయగు స్వామివిషము దిగును.

దుంగలవామనాదు గంచినచాము తక్షణదశాదును - అదిగరచినచోట
తెలుపల విషముండును - కావున కంకసామందు ని లి నె యను యత్న
ముతను వ్రాసి "తత్క క తత్క క తత్క క హే-హేలిహేలి విజయాయ
స్వాహా ఫల స్వాహా దిగు దిగు ఓంగు ప్రసాదం" అను మంత్రముతో
నభిమంత్రించి వేదాగులు దానిచక్కనునూరి నిమమిషీ పెనుతమతో
మంత్రించి త్రాగించిన దుంగలవామనాదు గంచిన తక్షణదశామ
విషము దిగును.

బుధవారమునాడు గంచినచాము కష్టోటపదనంబును - అది గంచిన
చోట దాపల విషముండును - కావున వాభిసామందు హా యను
యత్నమువ్రాసి "కష్టోటప హేలిహేలి విజయ విజయస్వాహా
ఓంగుప్రసాదం" అని వాభియంగు ని నం గించి ఉప్పు మిశ్రణం
వీటినియః నీళ్ళలో కలిపి మంత్రించి త్రాగించిన కష్టోటప విషము
దిగును.

గురువామనాదు గంచినచాము పద్మకుండనంబును - అదిగరచినచోట
తెలుపల విషముండును - కావున ఆ యన యత్నమును రొమ్మున
వ్రాసి "పద్మాభ్యాహేలిహేలి విజయాయస్వాహా దిగుదిగు ఓం గురు
ప్రసాదం" అని రొమ్మున దిగమంత్రించి పెన్నేరుగడ్డరసము నభిమం
త్రించి త్రాగించిన పద్మకుండన చాము విషము దిగును.

శుక్రవారమునాడు గంచిన చాము మహాపద్మకుండనంబును - అదిగరచిన
చోట దాపల విషముండును. కావున కంకమున ఆ యనే బీజాక్షర
మును వ్రాసి "మహాపద్మ హేలిహేలి విజయవిజయస్వాహా" అను
మంత్రముతో కంఠమున దిగమంత్రించి పాతచింతపండును నీళ్ళలో
గలిపి మంత్రించి త్రాగించిన మహాపద్మకుండనే చామువిషము దిగును.

శనివారమునాడు గంచినచాము శంఖపాలకుండనంబును - అది కరచిన
చోట దాపల విషముండును. కావున నేత్రములమీద ఓం యనే బీజా
క్షరమును వ్రాసి "శంఖపాల శంఖపాల హేలిహేలి విజయవిజయ

స్వాహా' అను మంత్రముతో నేత్రములపై యభిమంత్రించి బెల్లమును
వీళ్లలోగలిపి మంత్రించి త్రాగించిన శంఖపాలునివిషము దిగును.

శనిచామ ప్రాద్దుగూకగా కరిచిన పాము సకలుదనంబడు. అదికర
చినచోట చాపల విషముండును. కావున నడితలమీద 'ఓం' యను
దీక్షాక్షరమును వ్రాసి "కురికురి హిరిహిరి విజయావిజయాస్వాహా"
అను మంత్రముతో నడితలమీద మంత్రించి నెయ్యి- అనుములకట్టు-
బెల్లము వీటి నేకముగజేర్చి మంత్రించి త్రాగించిన శనివారమువాడు
ప్రాద్దుగూకి కరిచిక సకలుదనుపామువిషము దిగును- ఇటుల బ్రహ్మ
గారుడమనే కాస్త్రమందు అష్టభుజి నిచానంబులు తప్పిచాక్షరాషధ
ములు జెప్పబడినవి- దీక్షాక్షరములు వ్రాసినచోటనే మంత్రించవలెను.

సర్వపాముల కాటుకు మంత్రము.

అధోనాగో నేహోచిత్తిబారో బోదా తేరో జాతిజంటి
పీఠికానో సర్పా కాటూ లూరేనో జ్యానేతో జాతి
ఈశ్వర పార్వతిం కరో కోటికోటిరజ్జ!

గరుడమంత్రము-

○○○○

వా ఘే వా = అనేకమంత్రేణ సర్పదప్తస్య శిఖాబంధనం
కుర్యాత్ -

○○○○

దా ఘే దాం = అనేన మంత్రేణ దంష్ట్రస్య నిర్విమం నిర్వా
హయేత్ -

నా ధో నా = అనేన మంత్రేణ శిథలజలఘటమభిమంత్ర్యో
విషాతురస్య మస్తకే క్షిపేత్ విషం నశ్ర
మత ఇతిస్తం భనమంత్రః

ప ఙ్కే = అనేనమంత్రేణ వివాన్ బంధయేత్ -

సాక్షాత్ = అననమంత్రేణ నిర్వహితరూపం విమాతురే
దండనాను మూర్జయేత్ తిగిగుడమంత్రః-

వాదస్త్రీహి = అననమంత్రేణ నిర్వహితరూపం విమాతురే
దండనాను మూర్జయేత్ తిగిగుడమంత్రః-

అధమంగళవిద్యా.

ఓం నమో భగవతి, పరమతత్వ పరాగ్యక్షైర్మహా
విద్యోబాళానిల ఘోరశ్మశాన ప్రభ్రమణాని అల్పఅల్ప
మాసిసి; ఉన్మానపతు నివాసిని, ఏహిఏహి యోగపీఠ
స్థితే, త్రిపురే, త్ర్యక్షురే, త్రిపథే, త్రికోణవాసిని, శతా
లాపస్మార యక్షరాక్షస పేత మాతపిశాచ నివాసిని.
స్థావరజంగమ క్షత్రిమ విషవనాశిని, సర్వజ్వర నిహతిని.
ఏహ్యేహి మమపుత్రపాత్ర పశుభాంధవ దుహితృ కళత్ర
పరిజనస్య భీతస్య రక్షం రక్షం విజయేతం కురుకురు,
కుశలేస్థితం రాజకులేస్థితం సుహస్థితం, బాగ్రత్ స్థితం
చతుష్పథేస్థితం బాహ్యస్థితం రక్షరక్ష సర్వశంకాం వినా
శయ సర్వదుష్టాన్ భంజయభంజయ ఏకాక్షరవిద్యాక్షే
త్రికోణముద్రాం నివారయనివారయ, బంధబంధ, ఆకా
మయ, ఓడ్డాగపీఠప్రసాదేన బాలంధరపీఠ ప్రసాదేన,
పూర్ణగిరిపీఠ ప్రసాదేన, ఏవంచతుఃపీఠ ప్రసాదేన దేవీ
మమప్రసాదం కురుకురు, ఏకాహికంద్వ్యహికం విషమ
జ్వరం సన్నిపాతజ్వరం సర్వజ్వరం నిర్ణాశయ సర్వబా
ధానివారయ, సర్వవిషంభక్షభక్ష, ఏహిఏహి ఇంద్ర

జాలం పంచదండేన గరుడపక్షప్రసాతేన మహాకాల
 రూపేణ స్యాపదాన్ విధ్వంసయ విధ్వంసయ నిర్భయం
 కురుకురు, రక్షరక్ష మంత్రసిద్ధిం దదాతు ఓ హ్రీ హ్రీ క్రూ
 డ్రట్.

శ్లో॥ ఏకాహి మంగలా విద్యావివహదృష్ట ప్రత్యయా
 అనయాఃకుంతిత్రోయం దత్తం సర్వవిషావహం॥

శ్లో॥ స్వచ్ఛంద చైరవీవిద్యా కథ్యతే విషనాశినీ॥

టీ॥ విషనాశకమగు స్వచ్ఛంద శైవీయ నువిద్య చెప్పబడుచున్నది.

మంత్రము! ఓ నమో భగవతి స్వచ్ఛందచైరవి- మహా
 చైరవి, కాలకు-టవిషం స్ఫోటయస్ఫోటయ విస్ఫురయ
 విస్ఫురయ, బాదయబాదయ, అవతారయ అవతారయ,
 వాస్తవిష హాలాహలివిష సంయోగస్థావరవిష అత్యుగ్ర
 విష జంగమవిష, కాలచూచుయాపరా ఇష్టమంత్రతట
 దర్శాయణ ఇధయ ఇధయ ఓంకాలాయ మహాకాలాయ
 కాలమర్గదేవి- అమృతగర్భదేవి ఓం ఓం ఘట్ఘట్స్వాహా
 ఆనేనమంత్రేణరూడయేత్ జలం వాచయేచ్ఛ- నిర్విష
 స్సాస్యేత్, ఇయం స్వచ్ఛందచైరవీ విద్యా ఓం క్రూ
 క్రూం స-స్వః హంసః అనేనాభిమంత్రిత పానీయపానే
 నాపిమాన్జనేనవా నిర్విషస్సాస్యేత్.

అధమహాగరుడమంత్రః

ఓంసమశ్చైవాయ గరుడాయ పక్షిరాజాయ దీర్ఘదేహాయ
 వివరామితాయ విష్ణువాహనాయ ఛందఃఛందః కుండః

పరాంపరాం ఆవేశయ ఆవేశయ విషం విషం వివాళయ
వివాళయదూర్ విర్విషాయ హుంఫట్ స్వాహా.

పాము కరచినాడు అక్క, కరచినది చెప్పనది, మనుజునకు పాడు
త్రాగనిదివలన పరిశుద్ధులను నొకటాత్రతో తెచ్చుకొమ్మనిచెప్పి
తెప్పించి నీటినినీటిగా చేయంతయుచే మూడుమారు లభింపించి
అనీటిని కానిచెడిది, తొందరగా గట్టిట త్రాగమని చెప్పవలెను.
ఎంతవేగముగా త్రాగితే అంతవేగముగా పాము కరచినాది విషము
బీసావును, పాము కరచినాడు తానెవడనుడో, కానిచెడ్డద్యుడు
యాదనుగూడా నవసరములే.

మహాగారుడమంతము 2

ఓ సమోధగవతే ఏ హాగరుడాయ శ్రీనివాస పరిపూజ
తాయ శ్రీఃష్టు నావాసాయ వజ్రవహనం వజ్రతుం
డాయ వజ్రపహలంకర శరీరాయ సర్వశత్రు నిర్బం
ణాయ ఏహిహి మహాగరుడ గుప్తాన్ నాగాన్ ఛింది
ఛింది దుష్టాన్ రాక్షసాన్ చిందిచింది ఆవేశయఆవేశయ
బద్ధో హుంఫట్ స్వాహా.

ఈమంత్రమును త్రైమంత్రమువలెనే ఉపయోగించవలెను.

మహాగారుడమంతము 3

ఓ సమోధగవతే ఆదివ్రతయ కాలపచండగరుడాయ
పక్షిరాజాయ మహాదంష్ట్రాయ వజ్రదండకరాయ, అభయ
కరాయ, హేమహేమగణాయ, సర్వపంప వృశ్చికమార
విషత్రయాయ మహాగరుడాయ కాశ్యప విశతానంద
నాయ భూనభోంతరితాయ, వజ్రదండాయ, వజ్రకంచుక
అనంతవాసుకి విరావత కర్కటక జయనాగానాం ధం
నం ధున గంతగంత కష్టే కంపం శీఘ్రం ఆవేశయ

నిర్వాణయ నిర్వాణయ ఆకర్షయ ఆకర్షయ స్వీకుతుస్వీ
కుగు రనాతి లేంద్రాయ మహానిత్ర కాయ వాసుకి కర్క
టక దుర్యోధనాది స్వీకులమండనాయ నమస్తే నమస్తే
నమస్తే హుం హీం ఫట్స్వాహ.

ఈమంత్రముచే నేడుమాగులభిమంత్రించి స్వదస్తుని కంగమునకు కంగము
కట్టవలెను. దస్తునకు విషముమారింది బాగాస్పృశింపచున్నరక్ష లింగ
మాల గట్టుచుండవలెను. పదునొకండు లింగములకన్న పెక్కువ లింగ
మాల గట్టకూడదు.

కంగము కట్టుటయనగా అంగుళము పెదల్పా అంగజమునిడివిగల క్రొత్త
గుడ్డచేతికను పనుపులతో తడిపి ఆచేతిక నడుచునొక రాతినిగాని పాం
| బాణి ముక్కనుగాని ఉంచి ముడిచేసి పాల్బాణిధూపము దీప నైవే
ద్యాదులొచ్చి కైమంత్రముచే మంత్రించి స్వదస్తునియొక్క కంగమునకు
గాని మడిభుజమునకుగాని కట్టవలెను. దీనిచే లింగముజేయటయందురు.
తట్టిలింగములు పదునొకండుకన్న పెక్కువ కట్టకూడదు.

మహానాగమంత్రము

ఓం నమో భగవతే వర్స కులాధిపాయ ఆదిశేషాయ
అనంతాయ విష్ణుతల్పాయ భోగికుల మండనాయ సహ
స్రశీర్షాయ సహస్రపాదాయ ప్రచ్ఛన్నగమనాయ కామ
రూపాయ వాసుకితక్షకానంతకర్కోట కైరావతజయపాల
శంఖపాలపద్మమహాపద్మ కులిక దుర్యోధనాది ప్రచండ
సర్పమండలారాధిత పాదపచ్చాయ శాంతశమదమాయ
వీరివైష్ణవాయ విశ్వంధరాయ వేదవేద్యాయ నమోన
నమస్తే అముకస్య విషం హరహర ఆకర్షయ ఆకర్షయ
ఆశ్వాసయఆశ్వాసయ భక్షయభక్షయ రక్షరక్ష గృహాణ
గృహాణ భోగవతీనాథాయ హుటకేశ్వర నేవకాయ హరి

హఠాయ భువనత్రయోద్ధారకాయ శుభ్రవపుషాయ
ఫణిశ్వరాయ హుం హ్రీం క్షం ణం రం మంకూం ఫటో
స్వాహా.

ఈమంత్రమును వైవిధముగనే ఉపయోగించవలెను.

మూషికములు. *

శ్లో! లాలనః పుత్రకః కృష్ణహం సిరశ్చిక్కిరోజితః
చుఛందరః కులింగశ్చ చపలః కపిలోలనః
కషాయదంతశ్చతథా కోకిలో రుణసంజ్ఞకః
మహాకృష్ణశ్చ శ్వేతశ్చ మహాకపిల ఏవచ
కపోతశ్చేతి విఖ్యాతాః దశాష్టాచేతి మూషికాః.

టీ! లాలనము, పుత్రకము, కృష్ణము, హంసీరము, చిక్కిరము, ఆజితము,
చుఛందరము, కులింగము, చపలము, కపిలము, ఆలసము, కషాయ
దంతము, కోకిలము, అరుణము, మహాకృష్ణము, మహాశ్వేతము, మహా
కపిలము, కపోతము అని మూషికములు 18 విధములు.

మూషికవిషస్థానముచిమ్ముపద్ధతి.*

శ్లో! శుక్రం కతతి యత్రైషాం శుక్రదిగ్ధైః స్పృశంతివా
నఖదంతాది భిస్తత్ర దుప్తే స్రేపామతాంగతే
గ్రంథయశ్శ్చయధుః కోధో మండలానిభ్రమోరుచిః
శీతజ్వరోతి రుక్మాదోవేపధుః పర్వభేదనం
రోమహర్షి స్ఫుటిర్మూర్ఛాద్ధీర్ణ కాలానుబంధనం
శ్లేష్మానుబద్ధ బహ్వణుపోతక ఛర్దనం సత్పత్
వ్యవాయువిషంకృచ్ఛిం భూయోభూయశ్చకుప్యతి

టీ॥ వై ఎలుకల శుక్రమెచ్చటపడునో శుక్రముతోగూడిఁ గోళ్ళచేగా-
దంతములచేగాని ఎచ్చట చీల్చునో అచ్చటగును రక్తము నెడి తెల్ల
బడి గ్రంథులు, వాపు, ఎక్కుట- మందలములు- ద్రవ- అరుచి- చలి
జ్వరము- శరీరమునబాధ- క్షీణతి- వణిగ- కీళ్ళపోట- గగుర్పాటు-
నీరుకారుట- మూర్ఛ- విషము చాలకాలము శరీరమున మంచుట-
ఎలుకపిల్లలవంటి క్షేమ్యముగగక్కుట- దప్పిక- ఇవికలుగును- మూషిక
విషము వ్యవాయి గనుక మాటిమాటికి ప్రకోపమును జెందను- అందు
వలన కష్టసాధ్యము మరియు తంత్రాంత్రమున “విషంరతికాఖానాం
కృచ్ఛం శుష్కతీ వైముహూః” మేయనము చేయునట్టి ఎలుకలమూత్రము
చొల్లు- రేతన్న ముచ్చగునవి శరీరమున తగిలిన ఎక్కువ ప్రమాదమును
గలుగజేయునని చెప్పబడినది. ఒక శుక్రమువలననే గాక తంత్రాంత్ర
మున “శుక్రకేజాధపురీషేణ మూత్రేణాపి - క్షైత్రా దంష్ట్రాభిర్యాక్షి
పంకినా మూషికాః పంచథావిషం” ఎలుకలు శుక్రము- మలము-
మూత్రము- గోళ్ళు- కోరలు- అను 5 టి నుండి విషము వదలుచు
చెప్పబడినది. మరియు “గర్భిణ్యాదపే అహ్లాది దోహదః ఋతుమ
త్యాదపే రక్తమేహసం లభ్యానంతికిలతాచ” అనియు జెప్పబడినది-

ప్రత్యేకవిషలక్షణచికిత్సలు.

శ్లో॥ లాలాస్రావో లాలనేన హిక్మా ఛర్దిశ్చజాయతే
తండులీయకకల్కంతు లిహ్యోత్తత్రసమాక్షికం॥

టీ॥ లాలనమును ఎలుక కరచిన చొంగకారుట- ఎక్కిళ్ళు చాంతి గలు
గును- చిట్టివేళ్ళకల్కమును తేనెతో తినవలెను-

శ్లో॥ పుత్రకేణాంగ సాదశ్చ పాండువర్ణశ్చ జాయతే
చీయతే గ్రంథి భిశ్యాంగమా ఖుశాబక సన్నిభైః
శరీషేంగుద కల్కంతు లిహ్యోత్తత్రసమాక్షికం॥

టీ॥ పుత్రకము కరచిన శరీర క్షీణత - పాండువర్ణము- శరీరమున ఎలుక
పిల్లలవంటి గ్రంథులు గలుగును- దిరిశన- గార- వీటి పంచాంగము
లను కల్కముజేసి తేనెగలిపి తినవలెను.

శ్లో! కృష్ణేనదం శేషోఘోన్మక్ ఛక్తిః ప్రాయశ్చదుర్దినే

శీరీషఫలకుష్మంతు పిబేత్కిం శుకభస్మనా!

టీ! కృష్ణము గరచిన కాటునందు వాపు-రక్త వాంతి గలుగును-రక్తవాంతి
తరచు మునురుపట్టినశోణన గలుగును, దిరిశనపుగింజ- చంగల్వకోమ్మ-
కల్కమును తొడుగవుచ్చు బూడిద నీటిలోగలిపి త్రాగవలెను.

శ్లో! హంసిరేణాన్న విద్యేషో జ్యంభారోష్ణాంచ హర్ణణం

పిబేదారగ్వథాదింతు సువాంతస్తత్రమానవః॥

టీ! హంసిరము గరచిన అన్న ద్వేషము- అవలితలు- గగుచ్చులు గలు-
గును. బాగుగ వాంతిజేసికొని అగగ్వథాదిగల కషాయమును త్రాగ
వలెను.

శ్లో! చిక్కిరేణ శిరోదుఃఖం శోఘోహిక్మావమి స్తథా

జాలినీమదనాం కోతకసాయైర్వామయేత్తుతం

యవనాలర్ష భీక్షారం బృహత్కోశ్చాత్రచావయేత్ ।

టీ! చిక్కిరము గరచిన శిరోరోగము- వాపు- ఎక్కిళ్ళు వాంతి గలు-
గును- చేదువీర, మంగళాయ- తొడుగు నీటికషాయముచే వాంతి
జేయించి యవక్షారము సర్జక్షారము, వాసుడుములక పీటిక్షారముల
నివ్వవలెను-

శ్లో! అజతేనాంగ కృష్ణత్వం ఛర్దియ్యార్చాచన్యాద్ద్రీహః

అత్రన్నుహీ క్షీరపిష్టాం పాలిందీం మధునాలిహేత్ ।

టీ! అజతము గరచిన శరీరము నల్లబడుట- వాంతి- మూర్ఛ- గుండెపింజ-
కోలుట గలుగును- తేగడను తెముడుపొలతో మారి తేనె గలిపి
తినవలెను-

శ్లో! ముంఘందరేణ తృప్తచర్దిర్జ్వరోదారృగ్మేవచ

గ్రీవాస్తంభః పృష్ఠశోఘో గంధాజ్ఞానం విషూచికా

చవ్యం హరితకీ శుంఠీ విడంగం పిప్పలీమధు

అంక్రోశబీజంచతథాపి బేదత్ర విషాపహం,

టీ॥ చుఘండరము కరచిన దప్పి- వాంతి- స్వరము, హృస్వరము- మెడ
కదలకపోవుట- పిచ్చునవాపు- వానక తెలిసికోలేక పావుట- కలరా కలు
గును- చివ్వము- కరకాయ, కొంతి, వాయునిదం గాలు- పిప్పళ్ళు,
ఊడుగగంజులు మూర్చించి తేనె గలిపి తినవలెను.

శ్లో॥ కులింగేన రుజస్వోహ రాజ్యశ్చ దంశమండలే
సహేన సిందువాలేచ లహ్యత్తత్రసమాక్షికే॥

టీ॥ కులింగము గరచిన కాటుకందు బాధ, వాపు గలుగును- ముద్దిపల్లి,
మావపల్లి- తెల్లవావిలి- నల్లవావిలి- వీటిని తేనెతోగలిపి తినవలెను-

శ్లో॥ చపలేన భవేచ్ఛద్విః మూర్ఛాచ సహత్పప్లయా
క్షౌద్రేణ త్రిఫలాం లిహ్యత్ భద్రకాష్ఠజటాన్వితాం॥

టీ॥ చపలము కరచిన వాంతి- మూర్ఛ- దప్పి- కలుగును- త్రిఫలములు-
దేవకాయ- బాలాహుంసీ వీటిమార్గమును తేనెతోగలిపి తినవలెను.

శ్లో॥ కపిలేన వ్రణేకోధో జ్వరో గ్రంధ్యుద్గమస్సత్పిట్
లిహ్యన్మధుయుతాం శ్వేతాం శ్వేతాం చాపిపుర్నవాం॥

టీ॥ కపిలము కరచిన వ్రణము కళ్ళుట- జ్వరము- గ్రంధులులేచుట-
దప్పికలుగును- తెల్లదింతెన- తెల్లగలిజేరు వీటిని తేనెతో తినవలెను-

శ్లో॥ గ్రీవాస్తంభోలసేనోద్ధ్వ వాయుర్దంశేరుజాజ్వరః
మహాగదంససర్పిష్కం లిహ్యత్తత్రసమాక్షికం॥

టీ॥ అలసము కరచిన గ్రీవాస్తంభము- శ్రేణువులు- కాటుకందు బాధ-
జ్వరము గలుగును- మహాగదమందు తేనె నెయ్యి గలిపి తినవలెను.

శ్లో॥ నిద్రాకవాయ దంతేన హృచ్చౌచః కార్యమేవచ
క్షౌద్రోపేతాశ్శిరీషస్య లిహ్యత్సారఫలత్వచః॥

టీ॥ కషాయదంతము కరచిన నిద్ర. గుండెఆరిపోవుట, కృశత్వము కలుగును.
దిరిశనచేవ- కాయ- బెరడు వీటిమార్గమును తేనెగలిపి తినవలెను-

శ్లో॥ కోకిలేన భిక్షేన్మూర్ఖాదావహోదంశేవమిస్తథా
యస్మిపాలిందికాచూర్ణం లిప్యన్మౌక్తికసంయుతం॥

టీ॥ కోకిలము కంచిన మూర్ఖు- కాటనందమంట- వాంతిగలుగును- అతి
మధుఁడు- తెగదచూర్ణమును తేనెతోగలిపి తినవలెను-

శ్లో॥ అగదేనానిలః కృద్ధోవాతజాన్ కురుజేగదాన్
మహాకృష్ణేన పిత్రంచ శ్వేతేన కఫఃపచ
మహతాకపిలలే నాన్మృక్ కపోతేన చతుష్టయం
భవంతి చైపాందం శేషుగ్రంధి మండలకణ్ఠకాః
పిడకోపచ యశ్చోగః శోభశ్చ భృశదారుణః॥

టీ॥ అగదము కరచిన వాతముప్రళోపించి వాతరోగములను గలుగజేయును
అట్లే మహాకృష్ణమువలన పిత్రము శ్వేతమువలన కఫము మహాకపిలము
వలన రక్తము, మహతమువలన వాత పిత్రశ్వేత్పరక్తములు ప్రళో
పించును- పిటికాటయందు గ్రంధులు- మండలములు- కర్ణికలు- పిటి
కలు దారుణమైన వాపు గలుగును-

అసాధ్యలక్షణముః *

శ్లో॥ మూర్ఖాగశోభ వైవర్ణ్యకేదశబ్రాశ్మతిజ్వరాః
శిరోగుర్వత్యం లాలాస్మక్ ఛర్దిశ్చసాధ్యలక్షణం
శూనవస్తిం విపర్ణావృత్తాభ్యైర్గ్రంధిభిశ్చితం
చుంఛుందరసగంధంచ వర్జయేదాఖు దూషితం॥

టీ॥ మూర్ఖ- వాపు- విపర్ణత- కేదము- విపదమందుట- జ్వరము- తల
బద్ధివు- చోలు- రక్తముకమ్మట- తలక్షణములున్న యసాధ్యము
పోతికథాపురాచి- పెదవులు విపర్ణములై శరీరమున ఎలుకలవంటి దద్ద
లులేచి- పిలుకవాసన రోగిదగ్గర వచ్చుచుండిన వాడు జీవించడు-

* మూషికవిషచికిత్సాకౌముము.

శ్లో॥ ఆటునాదప్త మాత్రస్య దంశం కాఃజేవ దాహయేత్
దర్శనాధనా తీచారుజాస్యాత్కర్ణికాస్యథా
దగ్ధంవిప్రసావయేద్దంశం ప్రిచ్ఛించ పోలేపయేత్
శిరీషరజనీకుషకుంకుమై రమ్మత యజైః
ఆగార ధూమమంఃస్థాజ నీలవణోత్తమైః
లేపోజయత్కాఢ్యు విషం కర్ణికాయాశ్శ్చపాతనః
తతోష్ణైః త్పాలయిత్వాని తోయైరచచ లేపయేత్
చాలింది శ్వేతకటభీ బిష్పిమూలగుఃపూచిభిః
అన్యైశ్చ విషశోఫమ్నైః శిరాంవామోక్షయేద్భ్రతం॥

శ్లో॥ ఎలుక కరిచిః కంటనే కాటను పుచ్చేగాని అగ్నివస్త్ర పుత్రముచే
గాని కాచముచేగాని కాల్పవలమును, లేనిచో కాటనందు తీవ్రబాధ
గాని కర్ణికగాని పుట్టును- కాఢ్యమిడట ప్రవింపజేసి కుచ్చివేసి దింశం
గింజ- పసపు- చంగల్పకొమ్మ- మంజుమపువ్వు- తిప్పతీగె వీటినినూరిగాని
కరదూపము, మంజిష- పసపు- సైంధవలవణము వీటినినూరిగాని పూయ
వలెను- ఈపూత ఎలుకవిషమును వారించి గడుపు తీసివేయును-
తర్వాత నిమ్మకాయపులుసు మున్నగు అల్లసములచే కడిగి శెల్ల
తెగడ- తెల్లదింటెన- మారేడువేర- తిప్పతీగె వీటిని వీటితోనూరిగాని
తేర విషశోఫహర ద్రవ్యములతోగాని పూయవలెను- తర్వాత శిరా
వ్యధ చేయవలెను-

మూషికవిషమునందు వమనము.

శ్లో॥ ఛర్దనంజాలినీ క్వాధైః శుకాఖ్యాం కోతయోగపీ
శుకాఖ్యాకో శవతోశ్శ్చమూలం మదనవీచ
దేవదాలీఫలంజైవ వదధ్నా పీత్వా విషావమేత్

వచామదన జీమూతకుష్మం వామూత్రోపేషితం

పూర్వకల్పేన సాతవ్యం సర్వోందురువిషాపహం॥

టీ॥ మూషికవిషమును చేదుబీరకషాయముచేగాని- తెల్లమంగ ఊడుగు వీటి కషాయముచేగాని వాంతి చేయించవలెను- మరియు దిరిశన-చేదుబీర వీటిచేరు మ్రంగకాయ దేవదాలిపండు వీటిని పెరుగుతోగలిపి త్రాగించి గాని వాంతిని జేయించవలెను- మరియు- వస- మంగకాయ, దేవ దాలిపండు- చంగల్వకొమ్మ- వీటిని గోమూత్రముతోనుని పెరుగుతో త్రాగించిగాని వాంతి జేయించవలెను.

విరేచన శిరోవిరేచనములు॥

శ్లో॥ విరేచనే త్రిన్పద్దంతీ త్రిఫలాకల్క ఇష్యతే

శిరోవిరేచనే సారః శిరీషస్య ఫలానిచ॥

టీ॥ తెగడ- శేపాలము త్రిఫలకల్కము వీటిచే విరేచనము చేయించవలెను- దిరిశనపుచేవ- గింజ వీటిచే శిరోవిరేచనమును చేయించవలెను-

అంజనము. *

శ్లో॥ అంజనం గోమయ రసోవ్యోమ సూక్ష్మరజోన్వితః॥

టీ॥ మూషికవిషమునందు త్రికలు చూర్ణమును గోమయ రసమునందుచాది అంజనము జేయవలెను-

అవలేహము.

శ్లో॥ కపి త్థిగోమయరసో మధుమానవ లేహనం

రసాంజనం హర్షి దేంద్రయవకట్వీషువాకృతం

ప్రాతస్సాతివిషం కల్కం లిహ్యన్మౌక్షిక సంయుతం॥

టీ॥ వెలగచక్కరసము గోమయరసము తేనెలోగల్పి అవలేహముగ నుప యోగించవలెను- రసాంజనము- పసపు- కొడిశగింజలు, కటుకరో హిణి- స్వనిచే చేయబడిన అవలేహమునైనను తినవలెను- ఉదయము అతివసహ్యముతోగూడిన పై కల్కమును తేనెతోగల్పిగాని తిన వలెను-

ఘృతము.

శ్లో॥ తండులీయక మూలైశ్చ సిద్ధం పాన హితం ఘృతం
ద్వినిశాకట భీరక్తాయస్త్వా హ్వైర్వా మృతాన్వితైః
ఆస్ఫోత మూలసిద్ధం వాపంచకాపిత్థమేవచా.

టీ॥ చిత్తిత్రశ్చచే తయారైన ఘృతమునుగాని పసపు. మానిపసపు. మద్ది.
మంజిష్ఠం యష్టిచుధుకము. తిప్పలేగ కటిచే తయారైన ఘృతమునుగాని
తెలజలేడు వ్రేళ్లచే తయారైన ఘృతమునుగాని కపిత్థపంచాంగములతో
తయారైన ఘృతమునుగాని తినవలెను,

కషాయభోజనాదులు.

శ్లో॥ సింధువారనతంశిగ్రు బిల్వమూలంపునత్సవా
పచాశ్యదంష్ట్రా జీమూత మేషాంక్వాథం సమాక్షికం
పిబేచ్ఛాల్వోదనం దధ్నా భుంజానో మూషికార్దితః
తక్లేణ శరపుంఖాయా బీజం సంచూర్ణ్య వాపిబేత్
అంకోలమూలకల్కోవాబ స్రమూత్రేణ పేషితః
పానాలేపన యోగ్యుక్తః సర్వాఘవిశనావనః
కపిత్థమధ్యతిలక తిలాంకోల్ల జటాఃపిబేత్
గవాంమూత్రేణ పయసా మంజరీ తిలకస్యవా
అథవానైర్యకా న్మూలం సత్కౌద్రం తండులాంబునా
కటుకాలాబువిన్యస్తం పీతం వాంబునిశోషితం
సింధువారస్య మూలాని విజాలాసి విషంసతం
జలపిష్టో గదోహంతి నస్యాద్యైరాఘజంవిషం॥

టీ॥ ఎలుక గరచిన పెనుగుతో గలిపిన వరియన్నమును తింటూ వావిలి
గ్రంథితగరము. మనగ మారేడువేరు. గలిజేరు. వస. పల్లెరు. కుంగ
ముస్త పీటిక సాయమును త్రాగినను వెంపలి గింజలను చూర్ణించి మజ్జితో

త్రాగినను మేకమూత్రముతో ఊడుగ వేయు నూరి త్రాగినను పూసికొని నను గాని గోమూత్రముతో వెలగ తిలకపుచెట్టు, నువ్వుచెట్టు ఊడుగు చెట్టు వీటివేళ్ళను నూరి త్రాగినగాని నువ్వుపూలను పాలతో నూరి త్రాగినగాని నల్లములుగోరి టవేయు, లేనెతోకలిపి బియ్యపుకడుగుతో నేవించినగాని చెడుతిసపకాయబుట్టియందు ఉదక్కుమున పోసి ఎండలో నుంచి సగముమరించిన తర్వాత త్రాగిన గాని చావిలి వేరు పిల్లినిముక్క, నాభి, గ్రాభితగ్రము వీటిని నీటితోనూరి నస్యకగ్మాదులయందు దుపయోగించినగాని, మూషికవిషమును మరించును.

ఉధ్యాదిఘ్నత్రము.

శ్లో॥ దధిక్షీరి ఘ్నతప్రస్థాస్త్రయః పృత్యేకశోమతాః
 ౧: రజారాన్విధవ్యోవ బృహత్ శుమతీస్థిరాః
 ౨: క్వాధ్యస్తైషాం క్వాధిస్య చతుర్థాంశః పునర్భవేత్
 త్రివద్ధోజ్యమృతావక్ర సర్పగంధా ససమృత్తికాః
 కపిత్థదాడిమత్వక్పల్ల క్లృపిష్టాః ప్రదావయేత్
 తత్సర్వమేకతః క్షత్వాశనైర్మృద్వగ్ని నాపచేత్
 పంచానామదుణాదీనాం విషమేతద్వ్యసోహతి
 కాకాదనీకాకమాచీ స్వరసేష్వధవాకృతః॥

టీ॥ పెరుగు - పా. - నెయ్యి ఇది ప్రశ్యేక మొక్కక ప్రస్థము (64కు) గానుగ - చేల - త్రికటుకములు - వాడడు - కాల్పర్షి - పృశ్నిపర్షి - ఇది ప్రశ్యేకము 8 తులములు వీటిని 256 తులముల నీటిలో బోసి 64 తులములు మిగులునట్లు కాచి ఆ కషాయమును పైజెప్పిన పెరుగు పొలు నెయ్యితోగలిపి తెగడ, జిబిలిక, తిప్పతీగ - గ్రాభితగ్రము - ఈశ్వరి - నల్లమట్టి - వెలగచక్క - దానిమ్మచెరడు ఇవి ఒక్కొక్కటి ౧౦దుతులముల పంతున మార్పించి కల్గముచేసి మృద్వగ్నిచే వండవలెను. ఇది అరణ్యము మున్నగు 5 విధముల ఎలాకల నిషమును పోగొట్టును.

మరియు నల్లదోడ- కాదుచి పిటిచే తయారుచేయబడిన ఘృతమైనను
పైవిషముల పోగొట్టెను.

శ్లో॥ మారాజపలలంబాచ్యం భక్షయేత్సప్తవాసరం
దీర్ఘదేహీగంధమూషీ మూషికాణాం విషాపహం॥

టీ॥ పిల్లిహంసమునువండి 7 రోజులు రెండుపూటల దినన పండికొక్కు
చుంచెలుక- మున్నగువాని విషమును హరించును- గ

శ్లో॥ శిలాతాలక కుప్తంచ భావ్యం నిర్గుడికాద్రవైః
పీతం మూషికదప్తేస్తు సర్వతీవ్ర విషాపహం॥

టీ॥ మణిశిల, తాలకము, చుగల్వకోట్టు, పిటి సమభాగములను వాని
లాగు పసుపుతో భావనజేసి ఎలుక కరచినవారు త్రాగిన తీవ్రములైన
సర్వ మూషికవిషములను హరించును-

శ్లో॥ గృహగోధీం సమాదాయ పిష్ట్యాతంతుల వారిణా
లేవాదాఖు విషంహంతి పిబేద్వా క్షీరపాచితాం॥

టీ॥ బల్లని బియ్యపుకడుగుతోనూరి శరీరమునకు కేవలజేసియు ఆవుపాలలో
జేసి కాచి పాలను త్రాగినను మూషికవిషము హరించును,

శ్లో॥ సర్పపంకుంకుమం తక్రం పిప్లం సమఘృతంపిబేత్
విషం మూషిక దప్తానాశమం యాతి హితక్షత్రాత్॥

టీ॥ ఆవాలు, కుంకుమపువ్వు- మజ్జిగ పిటివినురి సమభాగము ఘృతముగల్పి
త్రాగిన మూషికవిషమును హరించును-

శ్లో॥ చింతాఫల సమాయుక్తం గృహధూమం సమాక్షికం
పురాణాశ్రేయ సంతాహం రీధమాఖువిషాపహం॥

టీ॥ చింతపండు- కరదూపము పిటిని తేనెతోనూరి ప్రాతజేరిగల్పి 7 రో
జులు త్రాగిన మూషిక విషమును హరించును- గ

శ్లో॥ పలమానాం ఖండసితాంశరపుం ఖారనంపలం
యఃపిబేత్ప్రాతరుత్థాయమూషికస్యవిషాపహం॥

టీ॥ 4 తులముల వెంపలిరసములో 4 తులముల ఖండశర్కరను గలిపి
త్రాగిన మూషికవిషమును హరించును-

శ్లో॥ వచాకోశాతకీ కుప్తం మదనం చూర్ణితం సమం
గోమూత్రపీతమేతద్ది సర్వాఘ్ని విషనాశనం
ఏకంకోశవలీ సారమేవ మూషికదోషహృత్ ॥

టీ॥ వస- చేదుబీర- చంగల్వకోస్తు- మంగళకాయ ఏటిని సమభాగములు
చూర్ణించి గోమూత్రముతోనూరి త్రాగిన మూషికవిషమును హరించును.
చేదుబీరక మెయముగూడ మూషికవిషమును హరించును-

చుంచెలుక విషచికిత్స. గ

శ్లో॥ ఉర్భాత్తుపతితో మూషాః శ్వేతవర్ణస్సదారుణః
పాతస్థానే భవేద్గ్రంథిః సాగ్రంధిర్మృత్యుదాయినీ
గ్రంధింశస్త్రేణ విస్ఫుట్యఖరస్యశకృతం క్షిపేత్
వాలమూషవిషం తేన శాంతి మాప్నోతి సత్వరం ।

టీ॥ చుంచెలుకపైనుంచి శరీరమునపడిన అచ్చట మృత్యుకారకమైన గ్రంధి
పుట్టును. దానిని శస్త్రముచే చివ్వి కానిమిద గాడిచిల ద్దినీకేసి కట్టిన
చుంచెలుకవిషమును హరించును-

శ్లో॥ రసంగంధం నిశాంబంధూం గృహధూమం శిరీషజం
బీజమర్క క్షీరపిప్లం లేపాన్మూషవిషాపహం ।

టీ॥ రసము- గంధకము- పసపు- దాసానిపువ్వు- కరిదూపము- దిరిశనపు
గింజలు ఏటిని జల్లేపాలతోనూరి లేపనముచేసిన మూషికవిషమును
హరించును-

శ్లో॥ శిరీషకుసుమం తక్రైర్వత్సనాభయితంపిబేత్
విషం మూషిక దష్టానాం శమమాయాతి తక్షణాత్ ।

టీ॥ దిరిశనపువ్వు- పసవాళి- ఏటి మజ్జికతోనూరి త్రాగిన మూషికవిషమును
హరించును-

శ్లో॥ రవిక్షిప్తైః కేససూత్రం సప్తవారం విభావయేత్
తేనదద్ధ్వా దంశమర్కచూర్ణ తేపాద్విషం వాశేత్ ॥

టీ॥ పెండుకల త్రాటిని 7 సార్లు శిలేడుచాలతో భావనజేసి కాటును
దానితో కాల్చి శిలేడుపట్ల మార్గము కాటునందు చచ్చి మూషిక
విషమును హరించును-

సశేషమూషిక విషవ్యక్రోపకాలము. *

శ్లో॥ మూషికాణాం విషంప్రాయః కుష్కత్యభ్రేష్వన్నిహ్నంతిం
యథాయథంవా కాలేషుదోషాణాం వృద్ధిహేతుషు
తత్రాప్యేషవిధిః కార్యోయశ్శూషీ విషాపహః ॥

టీ॥ మూషికవిషము శరీరమునందు మిగిలియున్నయడల తరించుగా పరాకాల
మునందును దోషవృద్ధిహేతువులైన నితరకాలములయందును ప్రకోకిం
చును- ఆపుడుగూడ పైకెప్పిన పనునాదులను జేయించవలెను- దూషీ
విషచికిత్సనుగూడ చేయవలెను-

మూషికదూషీవిషలక్షణము. *

శ్లో॥ ఆదం శాచ్యోణితం పాండు మండలానిజ్వరోరుచిః
లోమహర్షో దాసాశోధావాఘదూషీవిషార్దితే ॥

టీ॥ మూషికవిషము శరీరమున చాలకాలము నిలవయుండిన కాటునుండి
రక్తము ప్రవించుట- దేహము పాండువర్ణమగుట- మచ్చలు, జ్వరము-
అర్చించి- గగుర్పాటు- మంటలు- వాపు గలుగును-

వృణకణ్ణిక చికిత్స. *

శ్లో॥ సిరణాం రుజతాం వాపి వృణానాం కర్ణికాంభిషక్
పాటయిత్యాయథాదోషం ప్రణవచ్ఛాపిశోధయేత్ :

టీ॥ సిరములై బాధతోగూడిన మూషికవిష ప్రణములయొక్క కర్ణికను
చీల్చి దోషోద్రేకము ననుసరించి ప్రణమునకువలె చికిత్సజేయవలెను-

చతుష్పాదజంతువుల పిచ్చిని సంప్రాప్తిలక్షణములు.

శ్లో॥ శునః శ్రేష్ఠోబృణాదోషాస్సంజ్ఞాసంజ్ఞావహశ్చితాః
ముష్నంతః కుర్వతే శ్లోభంధాతూనా మతిదారుణం
లాలావానంధ బధిరస్సర్వతస్సభిధావతి
స్రస్థుచ్ఛవానుస్కంధశిరోదుఃఖినతావనః
అశనాన్యేషిబోధవ్యావ్యాలా దంష్ట్రాః పహారిణః
అలర్క ఇతి విఖ్యాతాస్సా పస్మారా ఇమే మృగాః.

శ్లో॥ కొరలచే గరిచేకక్క - నక్క - పులి - మున్నగువానికి శ్రేష్ఠ పాదాస్థ
ముగా దోషములు ప్రకాశించి సంజ్ఞావహనాదిలను ప్రకాశించిసంజ్ఞను
హరించిన వై దాతువులకు దారుణమైన శ్లోభముగ లుగజేయును - అంతట
నది తొలుకారుచు గ్రుడిచే చెవిటిచే, శ్రేణిదుచున్నతోక, దవడలు
భుజములు - తల గలచే దుఃఖముతో తలవంచి నిలుకడలేక నంతట
పరుగెత్తు చుండును - పిచ్చితోకూడిన ఈజంతువులను అలర్క ములందురు.
ఇచ్చట తంత్రతంత్రమున “శ్వాసస్సృగాలా మార్జానో గహనోతుర్వృ
కొహరిః, వ్యాఘ్రోద్వోషే మృగాదశ్చ భిల్లాకశ్చ మహామృగః, ఏతేచో
స్మై యుక్తాశ్చేదలగ్నా ఇతి కీర్తితాః” కక్క - నక్క - పిల్లి అదవి
పిల్లి - తోడలు - నీచము - పెద్దపులి - చిగుతపులి - నీవంగి - ఎలుగు
బంటి - కొగ్గుగండు ఆను పీటికి పిచ్చివత్తినయడల అలర్క ములని చెప్పవ
బడును - మరియు “సాపస్మా” చతుర్థం ప్రాకృతమైత్ర్యారజంతవః
అలర్క ఇతి విఖ్యాతాశ్చునకాజంబుకాయః - తేషాం విషమహా
భూరిం సర్వప్రాణిహరంభువీ” పూర్వోదాహృతములైన నాలుగుకొరలు
నాలుగు కళ్ళుగల జంతువులకు పిచ్చియైతైన అలర్క ములని చెప్పబడు
ననియు జాడవిషమ మహాభూరిమః సర్వప్రాణిహరమననియు
చెప్పబడినది.

అలర్కదంశలక్షణము *

శ్లో॥ దంశస్తేన విదష్మస్య సుతః కృష్ణం త్వగత్కస్యక్
హృచ్చిగోరుద్వైర సంభః తృష్ణా మూగోద్భవోనుచ.

టీ॥ పెట్టుక మున్నగుజుతువులు కరచిన కాటు మొట్టవారి నల్లరక్తమును గార్చుచుండును. మరియు గుండెనొప్పి. తలనొప్పి. జ్వరము. కదలజేయిండుట. దప్పికి. మూపు గలుగను ఇవి కరచినప్పుడు తాత్కాలికముగా గలుగు లక్షణములు. ఇచ్చట చరితమున "దివిదస్యకం గేన ప్రాయశశ్చోపలక్షితః" పెట్టుక కరచినవెంటనే విదర్శిస్తమైన బాణముచేబొట్టబడినవానికి గలుగు లక్షణములు పుట్టినని చెప్పబడినది.

అలర్క విజోదేక కాలపరిమితి *

శ్లో॥ అలర్కదంశమారభ్య తిష్ఠేత్సత్కం నిషంక్షతే
తదాదిమాసేమానాన్తే ఊర్శ్వాదానాదనుస్థశం
పథ్యేభుకేతునభయస్తస్యవస్త్రిదివాపథ
ఏకవష్టే నన చితం విజోదేకాద్వివాశయేత్,

టీ॥ పిచ్చిపక్కగాని పిచ్చినక్కగాని కించినదిమొదలు పదునైదు దినముల పరకు విషము కాటునందేయుండునుగాని శరీరమున వ్యాపించెడు. తర్వాత నెలగోజలలోగాని ఒకటిన్నర మాసములలోగాని శరీరమంతి వ్యాపించును. దప్పుడు పథ్యము చేయుచున్నయడల అర్థవది దినముల పరకు విషము శరీరమున వ్యాపించును. అర్థవది యొకటవదినమున చిత్రముగా విషము ప్రకాశించి నోగిని చువికయును. దినము 61వ దినమున తప్పక విషమెక్కి పిచ్చిపక్కకరచినవాడు చచ్చుట న్న ప్రసిద్ధమైయున్నది.

అలర్కవిషనిదానము, *

శ్లో॥ ఉపేక్షి తేలర్కవిషే స్వయం యావత్ప్రకుప్యతి
తదాదాశీతభీశ్చాపి జ్వరఃకంపోభృతం వృధా

పమత్యతీవశ్చేస్మాదౌపేశో రూపం ముహుర్ముహుః
 సర్వత జలభీశ్చ ప్రలాపో రోదనంతథా
 శీతభీశ్చనిదాఘేపిశ్వానచే ప్తూరుశానిచ
 అత్సంత త్సుత్పిచాచాచ యధ్యేమధ్యేమతిభిమః
 పూర్వం సురూఢేదంశేతుతచాశోభో భృశంవ్యధా
 తస్యైశ్యకస్మాద్వాగీణాం శబ్దసంస్పర్శ దర్శనైః
 త్సుత్పిచాసాశక స్మృత నిరోసీ జలభీతితః
 తదహ్నివాన్వీతీయేవా శ్చతీయేవామృతిర్భవేత్
 పూర్వం ప్రకో చా త్తత్సాధ్యమసాధ్యం తదనంతరం
 వారిణాపిహ శ్చేణాపి శక్యం జీవయతుంనహి॥

టీ॥ అలగదతంత్రమునకు కానిగడువుదినములలో చిత్రక్షేయక యుపేక్షించిన
 యడల దానంతట యది కెండు మాసములకు ప్రకోపించును. అపుడు
 మొదట శరీరమున శీతలస్పర్శము కలిగినట్లుండుట, అమితమైనచలి
 పెట్టుట, తీవ్రమైనజ్వరము, వణుక, మిక్కిలిబాధ, మాటిమాటికి
 తెల్లని కండలవంటి శేష్మము పడుచుండుట, దేనిని జూచినను జలమని
 భయపడుచుండుట, సన్నిపాతశోగివలె క్రేలుచుండుట, ఏడ్చుట,
 ఎండాకాలమునందుగూడ చలితో బాధపడుట, కుక్కవలె నరిచుట,
 చేవులుచేయుట, అకలి దప్పికలు ఎక్కువగాగలుగుట, అప్పుడప్పుడు
 పైకము గలుగుచుండుట, అదివరకు శుభ్రముగ మానిపోయి బాధారహి
 తముగ నున్న గాయమునందు అకాత్తుగ చాపు నొప్పి ఏర్పడుట
 నీటియొక్క ప్రస్తాపనను వినినను, ముట్టుకొనినను చూచినను విలవిల్చి
 తన్నుకొనిపరుగిడుట, తననొటితో జలప్రస్తాపన చేయవలయుండుట, అకలి
 దప్పికలుగలిగినను మలమూత్రములు విసర్జించ వలసియున్నను నీటిచే
 వండబడినదని అస్పమును- నీటిని చూడవలసివచ్చుననియు ముట్టుకొ
 వలసి వచ్చుననియు- పానమును మలమూత్రవిసర్జనమును విజ్ఞించుట
 అను నీలక్షణములు గలిగి ఆరోజున గాని మరుసటి రోజుగాని మూడ

రోజునగాని మరణము గలుగును. విషము దానంతట నది ప్రకోపించుటకు పూర్వమే చికిత్సకుసాధ్యమగుగాని ప్రకోపించిన తర్వాతసాధ్యముగాదు. ప్రకోపించినతర్వాత అలర్కవిపార్తిని బ్రహ్మదులైనను జీవించి జేయలేదు. వీటి విషమునను అంశ్లేయభాషయందు హైద్రోఫోబియా యని యందురు.

శ్లో॥ కాలేత్వలర్కదప్తస్య వాతపిత్రేప్రదూషితే ×

బుద్ధిస్థానమపాకమ్య మోహయంతి భృశం తతః

అలర్కం పశ్యతి సదాచాత్మానం మన్యతేతథా

• అతః కరోతి దప్తస్తుతేషాం చేష్టాం రుతం నరః.

టీ॥ పిచ్చికుక్క కరచినవానికి దాని విషమువలన సకాలమునందు వాత పిత్రములు బాగా దూషింపజేయబడి ప్రకోపించి స్వస్థానమునుండి బయలుదేరిబుద్ధిస్థానమును ప్రవేశించి బుద్ధిని మోహింపజేయును. అందువలన దప్తడెల్లప్పుడు తనకు కరచిన కుక్కనే చూచుచుండును. అట్లు చూచుటవలనను దానినే ధ్యానించుటవలనను తననుగూడ కుక్కనుగా భావించును. అట్లు భావించినవెంటనే దానివలె చేష్టలు ఆరచుట మున్నగు పనులను చేయుచుండును.

అరిష్టలక్షణము. ×

శ్లో॥ దప్టోయేనతుతచ్చేష్టారుతం కుర్వన్ వినస్యతి

పశ్యంతస్తమేవచా కస్మాదాదర్య సలిలాదిషు.

టీ॥ ఏజంతువుకరచిన ఆజంతువువలె ఆరచుచు దానిచేష్టలను చేయుచుండిన వాడు జీవించడు. మరియు నద్దము. నీరు మున్నగువానియందు తనను కరచిన దాని రూపమునే జూచుచుండినను వాడు జీవించడు.

జలత్రాసలక్షణము. ×

శ్లో॥ యోద్యోత్రునేదదప్టాపి శబ్ద సంస్పర్శదర్శనైః

జలసంత్రాసనానూనం దప్తంతనుపివర్జయేత్

ప్రసుప్తో ధోత్తితో వాపి స్వస్థత్రుస్తానసిద్ధతి.

శ్లో॥ వివజయపు కలవ పన్నప్పటికి జలమును శబ్దమును విన్నను, తగిలితను
 మూలినను ఎవడు భయమునగా నానికి జలత్రాసుడని పేరు నాడు
 తీరించడు. వివజయపు కలవపుడు కైలక్షణములున్నను జీవించదు.
 పన్నప్పటికి పురుషుడు నిద్రలోగాని వెలువగలేనిన తర్వాతగాని జల
 మును చూచి భయపడిన జీవించడు

రెండవజులత్రాసుని లక్షణము.

శ్లో॥ అధాన్యోనా జలత్రాసీతస్య రిప్తం నచింతయేత్
 బుద్ధిస్థానం యదాన్తేష్మా కేవలం ప్రశ్నిత్యతే
 తదాబుద్ధా నిద్రాధాయాం శ్లేష్మణాధిప్తితోనరః
 జాగ్రత్సుప్తోష్ఠిమాత్రానం హజ్జం తమివమన్యతే
 సలిలేణిన్యతి తదాజలత్రాసంతుతం విదుః
 శ్లేష్మఘ్నం తత్ర కర్తవ్యం శోధనం శమనానిచ
 ఆహారస్య విధానేన సయావత్రుకృశం వ్రజేత్ ॥

శ్లో॥ ఈశ్వరబోవు లక్షణములుగల జలత్రాసికి ఆరివ్వుములేదు. ఒకశ్లేష్మ
 న మాత్రమే ప్రశ్నించి బుద్ధి సానమును పొందినపుడు శ్లేష్మముచే
 బుద్ధి నిరోధింపబడగా శ్లేష్మముచే పూరింపబడినవాడై ముగుజుడు
 మేల్కొనినపుడు, నిద్రలోను, నీటిలో మునిగిపోవుచున్నట్లు తలచి నీటి
 వలన భయమును పొందును. వానిని జలత్రాసియందఱు ఆపుడు
 శ్లేష్మహరములైన శోధన శమన చికిత్సలను జేసి సామ్యప్రకృతిని
 పొందువరకు శ్లేష్మహరహరమునే ధివ్యవలెను.

వెట్టిజంతువులకాటుకు చికిత్స.

శ్లో॥ విసాన్యదశంతైర్దిప్తే దగ్ధముష్ణేన సర్పిషా
 వ్రదిక్కుదగదైస్తైస్తైః పురాణంచ ఘృతపిబేత్
 అర్కశ్శీతయుతం చాస్యయో జ్యమాశువిశోధనం

అంకోల్లోత్తరమూలాంబు త్రిఫలం సహవిః పలం
విబేత్సధత్తారథలాం శ్వేతాంబాపిపునర్ననాం ॥

టీ॥ వెట్టిజంతువులగు పక్క మున్నగు వికరచినపుడు కాటును పిండి రక్తమును సువింపజేసి తల్పపుతముచేగాల్పి అగడములచే పూయవలెను ప్రాత సేతిని త్రాగించవలెను. మరియు కఫాధిక్యమునకు వమనద్రవ్యములను శేర్చి వీత్వాధిక్యముందు విరేచనద్రవ్యములను శేర్చి జిలేడు పాలతో శోధనావధమును ఇవ్వవలెను. ఇచ్చట తంత్రాంతరమున “విశ్దవసపర్యంతం నదాతవ్యంతు భేషజం దత్వాబేదావధం ప్నా గ్నృన్దవ్యాత్తదౌవధం విష్టాస్యౌవధాత్పూర్వం దేయవమనముత్రవై వీరండ పత్రస్పృశైష్వట్కంబా సస్తకాసరం” పిచ్చిగక్క కరచినది మొదలు ఇరవదిదినములవరకు విషము శరీరమున వ్యాపించక గాయము నందే యుండునుగాన ఇరవదిదినములలోపల బేషధమిచ్చుటవలన యుపయోగములేద. అట్టిచ్చియడల తిరిగి పక్షనైదు దినములతర్వాత నెడవసారి యావధము నివ్వవలెను. బేషధమిచ్చుటకు పూర్వము దినముమార్చినము అనుదపాకు పసురు త్రాగించి వమము చేయించవలెను. ఇట్లు అరపర్యాయములుగాని ఏడుపర్యాయములుగాని వమము చేయించి బేషధ మివ్వవలెను. అనుదపాకుపసురు పండ్లం దేడ్లకు లోబడినవారికి ఆరగిదెడు వంతునను అంతకు బేషధినవారికి క్రమముగా ఆరసోబెడువరకు త్రాగించి వమము చేయించుచుండవలెను. త్రాగించిన పసరంతయు వమము చేయించవలెను. వమనము చేయించినదివసమనలఘ్నాహారమును తీసికొనవలెను (చారుమున్నగు నవి) అనిచెప్పబడినది. ఈతంత్రకారడు యిరువది రోజులవరకు బేషధగ్రహణమును నిషేధించి విషము శరీరమున వ్యాపించుకాలమందు బేషధగ్రహణమునువిధించుచున్నాడుఈవిషయమునకు కుతుడు. “పక్ష్యై త్వయంవిషయస్యన సజీవతిమానవః తస్మాత్ప్రశోపయేదాకు స్వయం యావన్నకుప్యతి” విషము శరీరమున తాను ప్రకోపించిన యడల మను జాడుజీవించడు గనుక దానిని ముందుగనే ప్రకోపింపజేయవలయునని చెప్పి ప్రకోపనకు తగిన బేషధముచగూడ నిరూపించియున్నాడు

అందువలన యిక్కువదిదినములవరకు ఊరికుండుటకంటె గాయమునం దున్న దానినే ప్రకోపింపజేయు నుత్తమపద్ధతయే అనుసరణీయుముగ నున్నది- ఆచారముగూడ నిట్లే కనుపించుచున్నది.

అలర్కదష్టనకు ఔషధము పుచ్చుకొను వరకు పథ్యము శ్లో॥ శ్వానదంశనమారభ్య భేషజగ్రహణావధి

సుఖోష్ణ వాఙ్మానసం కాదాచిత్కంసమాచరేత్
షరీచచూర్ణం లఘునం మాధ్యమాధకసూపకం
కుణంబంబాలవార్తాకం కటుతక్రం ఘృతందధి
శాల్యన్నం యావనాలాన్నం గోధూమాం బష్టపిష్టకం
జుబీరామలకం జీరం లవణం పథ్యమాచరేత్ ॥

టీ॥ పిచ్చికుక్క కరచిన రోజుమొదలుకొని ఔషధము పుచ్చుకొనువరకు అప్పడప్పుడు సాత్వ్యమగు నుష్ణోదకస్నానము- మిఠ్యాలపాడి- తెల్ల ఉల్లిగడ్డ- పెసరపప్పు- కందిపప్పు- కొయ్యతోటకూర- లేతవంకాయ- కారిమొపాడి- మజ్జిగ- నెయ్యి- పెరుగు- వరియన్నము- పెద్దకొన్నల అన్నము- గోధూమరొట్టె- రాగిరొట్టె- నిమ్మకాయ- ఉళిరికకాయ- జీలకఱ్ఱ- ఉప్పు వీటిని యుపయోగించవలెను.

అలర్కదష్టనకు రెండునూనములవరకు పథ్యము.

శ్లో॥ అలర్కదంశమారభ్య తతో మానద్వయావధి
పూర్వం చౌషధసానాద్వామద్యమాంసాండమత్స్యకాః
కులుత్థ మాషనిష్పావకంబుకం గ్వశ్చకోద్రవాః
నిస్సారావరకాశ్చైవశ్యామాకతిలసర్వపాః
అతసీశాకతైలేచ కర్కటీ బీజగృంజనే
న్నేహ సంస్కృతి రామంచ వపనాభ్యంజనం రతిః
భేరికాహళకానద్ధ మృదంగాకర్ణనంతథా
విఘ్నాన ధూమశకట తథాశ్వ గజరోహణం

నిమ్నోన్నతాటనాలోకం భూభార్గ్యలాజలేక్షణం
శింబీసస్యేషు కృష్టేషు నందనేష్వటనం తథా
ధూమనాకాప్రయాణంచ మార్గాయాసోబిదర్శనం
వర్జయేద్యత్సతతైతానలర్క విషదూషితః॥

టీ॥ పిచ్చికుక్క కరచినది మొదలు రెండుమాసములవరకుగాని జౌషధసేవ చేయువరకుగాని మద్యము- మాంసము- గ్రుడ్లు- చేపలు, ఉలవలు- మినుములు- ఆనుములు- సజ్జలు- కొట్టలు- ఆరికెలు, గడ్డిగింజలు- వరి గెలు- చామలు- మవ్వులు- అవాలు- అవిసెహూర- నూనె- ద్రోస గింజలు- నీరుల్లి- తిరుగమాత (పోవు) మామిడివండు- చానిసిందె కాయ అవగాయ మున్ననునది- తేరము- అభ్యంజనము- పైధునము- నగారా- ధంక- రుంజ- మద్దెల- మొదలైనవాని ధ్వనులనువినుట- విమానము- రైలుబండి- బండి- గుఱ్ఱము- వీనుగు మున్నగువాని నెక్కుట అగాధసలములయందు- ఎత్తె సఫలములయందు తిరుగుట- వాటిని చూచుట- పెద్దమంటలను చూచుట- సముద్రమును- నదులు- కుంటలు చెరువులు మున్నగు నీటితోనిండిన ప్రదేశములను చూచుట- కాయధాన్యము పైరులుండు పొలములలోను దున్నిన పొలములలోను ఉత్పాదన వనములయందును పంచరించుట- పొగయొడ ప్రయాణముచేయుట- మార్గాయాసము- సముద్రమును చూచుట- కొత్తనీటిని స్పృశించుట మున్నగువానిని విసర్జించవలెను-

అలర్కదష్టనకు మూడుమాసములవరక పథ్యములు.

టీ॥ భేషజగ్రహణారంభాత్తథా మాసత్రయవధి
జుహ్వలీవర కళ్యామా నీవారాః పృథుజహ్వలాః
రక్తశూకః కంబుమేధీ మాషానిష్పావకాస్తిలాః
ద్రాక్షాచతైల సంస్కారౌ హింగు ఖరూరమేవచ
పలాండుమూలకం చామ్రం నారికేలంగుడంతథా

పిండాలుశ్చతథా కందః వార్తాకంకారవేల్లకం
 అలాబులఘునిష్పావా మాంసం మత్స్యనిసర్వశః
 కర్కటీబీజ శాకానిత్యైర మభ్యంజనంతథా
 భారవాహం పథాయాసం నూత్న శాల్వోదనంతథా
 నవీనం దధితక్రంచ స్నానం శీతోదకేతథా
 ఏతాని వర్జయేత్సమ్యగలర్క విషదూషితః

టీ॥ జౌషధము పుచ్చుకొనినది మొదలు మాడుమాసములవరకు పాలాపు
 జొన్నలు(ప్రాచీన్యము)వరిగెలు, చామలు- నెవరిధాన్యము- మొక్క
 జొన్నలు- వెలవడపువడ్లు- సజ్జలు, మెంతులు- మినుమును- అనుములు
 నువ్వులు- క్రాక్ష- నూనె- పోపు- ఇంగువ- ఖరూరము- నీరుల్లి-
 ముల్లంగి, మామిడిపండు కాయ మున్నగునవి, కొబ్బరికాయ- బెల్లము-
 పెండలము- కంద- వంకాయ- కాకరకాయ- అనపకాయ- చిక్కుడు
 కాయ- మాంసము- అన్నివిధములగు చేపలు- దోసకాయ- దోస
 గింజలు- ఆపహరణ- తైరము- అభ్యంజనము- బరువుమోయుట-
 మార్గమున నడుచుట- కొత్తబియ్యపుఅన్నము- రేగటిపెరుగు- రేగటి
 మజ్జిగ- శీతోదకస్నానము అనువానిని వీచికుక్క- కరచినవాడు
 వర్జించవలెను-

√ నాలుగుమాసములవరక పథ్యములు.

శ్లో॥ భేషజగ్రహణారంభాత్ దద్గుష్కాః కంగుకోద్రవాః
 కులుత్థశ్చామృతఫలస్త్రినికః కరమర్దకః
 తాలమూలం శిలీంధ్రంచ మదిరాకదబీఫలం
 కలహంచోపవాసంచ జాగరణం జాంగలామిషం
 వృష్టిఘాతం మద్యపానం చతుర్మాసాన్ పరిత్యజేత్ ।

టీ॥ జౌషధము నేరించినది మొదలు నాలుగుమాసములవరకు- బీడిపప్పు-
 కొబ్బలు- రరికెలు- ఉలవలు, జామపండు- పాలపండు- కలేపండ్లు,

లేగలు- పుట్టకొస్తు- కలు- అరటిపండు- పోట్లాడుట, ఉపవాస
ముండుట, కాశ్రులయందు మెలకువతోనుండుట- జాంగలజంతు
మాంసము- వర్షములో తిరుగుట- పారాయి- మున్నగువానిని పిచ్చి
కుక్క కరచినవాడు విసర్జించవలెను.

శ్వానదమ్మల కైదుమాసములవరక పథ్యము.

శ్లో॥ భేషజగ్రహణారంభాద్వర్జయే వ్యాసవంచకం
వాల్మీకాన్యుకరపలం తైలశ్రష్టానపూపకాన్॥

టీ॥ పిచ్చికుక్క కరచినవాడు ఔషధము తీసికొనినతిర్వాత విషమాసముల
వరకు ఉసిర్లు, పండిమాంసము- నూనెతోవండిన పిండివంటలు, అరవ
మాసమువరకు నిషేధించబడినవి విసర్జించవలెను, ✓

ఆరుమాసములవరక పథ్యము.

శ్లో॥ భేషజగ్రహణారంభా త్పక్షిమాంసా నిసర్వశః
కూష్మాండం కుమ్మటపలం శశకోకారవేల్లకం
వృశాది దంశితం మాంసం మాగ్నానం పరివర్జయేత్॥

టీ॥ పిచ్చికుక్క కరచినవాడు ఔషధము సేవించినతిర్వాత ఆరుమాసముల
వరకు సర్వపక్షుల మాంసము- గుమ్మడికాయ, కోడిమాంసము- కుంజలు
మాంసము- పోటికాకరకాయ- లోడేలు మున్నగునవిపట్టిన మేక
మున్నగువాని మాంసము అనువానిని విసర్జించవలెను.

సంవత్సరమువరక పథ్యములు.

శ్లో॥ ఔషధ గ్రహణారంభా ద్రసాలఫలసర్వశః
వ్యాయామంచ వ్యవాయంచ వర్జయేద్వత్సరావధి॥

టీ॥ పిచ్చికుక్క కరచినవాడు ఔషధము సేవించినది మొదలుకొని ఒక
సంవత్సరమువరకు మామిడిపండు- ఆపాలు- వ్యాయామము- మైథు
నము అనువానిని విసర్జించవలెను.

శ్లో! అలర్క దంశంత్యరయాదహేత్లాహశలాకయా

విచారిమూలం మరిచం కర్షమాత్రం పిబేన్నరః

అలర్కస్య విషంహన్యాత్రిక్షణాచ్చన సంశయః!

టీ! పిచ్చికుక్క కరచిన వెంటనే బాగాకాల్చిన ఇసుపముక్కతో ప్రణామమును కాల్చి నేలగుమ్మడుగడ్డ మిర్యాలు నూరి త్రాగవలెను. అలర్క విషమును వెంటనే క్షాంతింపజేయును.

అలర్కవిషమునందు లేపములు.

శ్లో! తైలంగుడంభానుక్షీరం సమంసమ్మర్శ్య లేపయేత్

శ్వానదంశ విషం హంతి తద్వత్సేషు బిడాలకం!

టీ! సువ్రలనూనె, తైలము, జిల్లేడుపాలు వీటిని సమముగా మర్దనచేసి కాటుపైరాచిన పిచ్చికుక్క, నక్క, పిల్లి అనువాని విషమును హరించును.

శ్లో! శ్వానస్యాపి విషంహంతి లేపః కుక్కుట విషయా!

టీ! పిచ్చికుక్క కరచినచోట కోడిమలమును పట్టించినయడల విషమును హరించును.

శ్లో! అలర్కేనచ దష్టానాం కుమారీదల ప్రైధవం

బధ్వానుఖోష్ణం పేయంచ త్రిదినాంతే సుఖావహం.

టీ! కలబందమట్టులా సైంధవలవణమును పొదిగి కుమ్మలా నుడికించి నుఖోష్ణముగ నుండునట్లుగా గాయముపైవేసి కట్టుగట్టి కొంతభాగమును తినవలెను. మూడుదినములలో పిచ్చికుక్కవిషమును హరించును.

శ్లో! పిష్ట్యాయుగఫలీమూలం సతోయం జంబుకక్షతే

లేపనాత్తక్షణం హంతి పరం తీష్ణతరం విషం!

టీ! దుబ్బిపువేరును ఉదకముతోచాది పెట్టినక్క కరచిన గాయమునకు వేసిన విషమును వెంటనే హరించును.

శ్లో॥ పిష్టాపామార్గమూలంచ కర్మైకం మధునాపిబేత్
ఆరణ్యజీరకం వాధప్రాతస్సాయంతనం పిబేత్
దినత్రయం మహాఘోర మలర్కస్య విషంహరేత్॥

టీ॥ ఉత్తరేణుబేరును తుల్యముప్రమాణము నూరి తేనెతోగలిపి రెండు
వేళలను మూడురోజులు సేవించినను, అదేవిధముగా అదవి చీలకట్టచు
తినినను అలర్కవిషమును హరించును.

శ్లో॥ లఘునోషణ వైదేహీ వరాగో ఘృతకల్మితం
పాననస్యాంజనాలే వైర్వ్య విషస్యావధంఘరం॥

టీ॥ పెల్లుల్లి, మిర్చలు, పిప్పళ్ళు, త్రిఫలములు వీటిని సమానముగా
చూర్ణించి అవునెయిలోగల్పి పాననస్యాంజనాలేపనములయం దుప
యోగించిన అలర్కవిషమును హరించును.

శ్లో॥ బ్రహ్మణ్య భూజప్రాజ్ఞుల గంధం జంబీరవారిణా
పిబేత్సాచ్చిన విషంహంతి దినైకం నాత్రసంశయః
విష్టుక్రాంతాంతాం సమూలంచ శరమూత్రేణపేషయేత్
పీత్యాలర్కవిషంహంతి సూర్యక్రాంతాంచ తద్విధాం॥

టీ॥ తూర్పువైపుపారిన గంగజావివేరును నిమ్మపండురసముతో నక్షగదీపి
శుచ్చుకొనిన పిచ్చిపక్కువిషమును హరించును- విష్టుక్రాంత సమూల
మునుగాని సూర్యక్రాంత సమూలమునుగాని నరమూత్రముతో నూరి
త్రాగిన పిచ్చిపక్కువిషమును హరించును.

శ్లో॥ తైలం శోణిఫలీపక్వం చతుర్లకుచ వార్యతం
ఘృతదర్శి ప్రమాణేన ప్రాతస్సాయంతనం పిబేత్
సృగాలాతుక్వానవిషం దశరాత్రేషుహంతివై॥

టీ॥ ఊటివిత్రసము జడకముచే నూరి కల్కమునకు నాలుగురెట్లు నువ్వుల
నూనె- నూనెకు నాలుగురెట్లు నీరుబోసి నూనెమిగులునట్లుగాచి

అనూనెను నేతిగలిపెప్రమాణము నాబుగు నిమ్మపండ్లరసములొగలిపి
పుచ్చుకొనవలెను. ఇట్లు 10 రోజులు తీసికొనిన శ్వావిషమును
హరించును.

శ్లో॥ గోమూత్రేణేత్వాక్షమూలం పిష్టా రిష్టప్రమాణతః
పిబేద్బహ్మంబునాదంశేలేష్యం తద్దిన సప్తకం
శ్వాశస్సగల మూర్జాలవిషం హరతి వైధిశం॥

టీ॥ నాగసారప్రేళ్ళను గోమూత్రముతోనూరి కుంకుడుగింజ ప్రమాణము
గోమూత్రముతోగల్పి ద్వికాలములయందు వారమురోజులు పుచ్చుకొ-
నుచు దానినే కాటునందుగూడ శేషనశేసిన కుక్క, పిల్లి, నక్క
మున్నగువాని విషమును హరించును.

శ్లో॥ దుత్తూరకరసే విశ్వక్షీరాజ్య గుడయోగతః
శునో విషం వినశ్యేత పీత్వావైసప్తవాసరాన్॥

టీ॥ ఒకతులము నల్లయుమ్మెత్తాకు పసరులో శొంతిమార్లము- పాలు-
నెయ్యి- బెల్లము గల్పి వారమురోజులు త్రాగిన కుక్కవిషమును
హరించును-

శ్లో॥ నింబంకుట జబీజంచ చందనం వద్మకేసరం
క్షీరపిప్ప్లవిహంత్యా శుశ్వాన మార్జాలజంవిషం॥

టీ॥ వేపవిత్తులు, కొడిశపాలవిత్తులు- మంచిగంధము- తామరకేసరములు
వీటిని ఆవుపాలతోనూరి త్రాగిన కుక్క పిల్లి కాటువిషమును
హరించును.

శ్లో॥ శుష్కద్వీపిక్రవ్య చూర్ణం విషచేద్యేను దుగ్ధకే
ప్రాంతస్సాయంతనం గ్రాహ్యం త్రిదినేశ్వ విషాపహం॥

టీ॥ చిరుతపులి మాంసము నెండించి చూర్ణముచేసి ఆచూర్ణమునావుపాలలో
తేసి క్రాచి ఉదయాస్తమయములయందు మూడురోజులు పుచ్చుకొనిన
పిచ్చికుక్క విషమును హరించును.

శ్లో॥ శిరోరుహాన్ మషీం కృత్వా తోలఁతైలేన భక్షయేత్
కరవేల్లరసం దేహే లిప్తాచ స్నానమాచరేత్
శ్వాన సృగాల మార్జార విషం హరతి తత్త ణాత్ ।

టీ॥ తలవెంట్రుకలను మసినేసి దానిలో నొకకులము ప్రమాణము నువ్వల
సూ నెగల్చి త్రాగి కాకరాకుపసరును శరీరమున బూసినొని కొంతకాల
ముండి స్నానముజేసిన వెట్టికుక్క నక్క పిల్లి మున్నగువాని విషమును
హరించును.

శ్లో॥ తుంబీమూలంచ బీజంవాళత్రం వావల్కలంతత,
కర్ణంపిష్ట్యా జలైః పీత్వా త్రిదినేశ్వ విషంజయేత్ ॥

టీ॥ చేదానపవేరుగుగాని- గింజలనుగాని- అకుసుగాని- పట్టునుగాని కులము
ప్రమాణమును నీటితోనూరి మూడురోజులు త్రాగిన కుక్కవిషమును
హరించును.

శ్లో॥ హరిన్మంజరి పత్రాణి పిష్ట్యాచలశునంతథా
పక్వా చైరండతైలేన పిబేచ్ఛాన్వన విషాపహం ।

టీ॥ కుప్పెంటాకు, వెల్లులి వీటిని మెత్తిగనూరి అముదముతో నుడికించి
మూడురోజులు రెండుపూటలు పుచ్చుకొనిన కుక్కవిషమును హరించును.

శ్లో॥ అలర్కస్య విషంహంతి త్రకపిష్టాసుగంధికా
కరంజమూలస్యరసం పీత్వా లర్కవిషం జయేత్ ॥

టీ॥ నుగంధిపాలవేళ్ళను మజ్జిగతోనూరి త్రాగినను- కానుగజేరు స్వరస
మును త్రాగినను పిచ్చికుక్క మున్నగువాని విషమును హరించును.

శ్లో॥ కుమ్భం హరిద్రాం గోమూత్రేక్వాధయిత్వా పిబేత్సుఖం
గుంజామూలం వచాచూర్ణం శీతతోయేన ఖాదయేత్
శ్వానసృగాల మార్జారవిషం హరతి తత్త ణాత్ ।

టీ॥ చంగల్వకోమ- పసపు- వీటిని గోమూత్రముతో కషాయముగాచి
కొంచెము వెచ్చగానుండగా పుచ్చుకొనినను, తెల్లగురివెంపవేరు వన

Ch. Lakshmana Charayulu

208

అగదతంత్రము.

వీటిని చల్లని నీటితోనూరి పుచ్చుకొనినను శుక్ల- నక్క- పిల్లి మున్నగు వాని విషమును వారించును.

శ్లో॥ దుత్తురస్య తస్యైవ సంజంబీరాష్ట్రేన సంయుతం

దిన్తైకంచ పిదేశ్యమ్యుక్ శ్వానదంష్ట్రా విషంహరేత్ ॥

టీ॥ నల్లయుమ్మెత్తైవ స్వరసములొ నిమ్మపండ్లరసమును సమానముగా గల్చికొని రెండుపూటల త్రాగిన పిచ్చికుక్క విషమును వారించును.

శ్లో॥ దుత్తురస్య శిశాపేయాక్షీ రేణ పరిపేషితా

అంకోలమూలజా చాపిశ్వవిషఘ్నీ ప్రకీర్తితా ॥

టీ॥ నల్లయుమ్మెత్తవేరును పాలతోనూరి త్రాగినను ఊడుగ వేరును పాలతో నూరి త్రాగినను పిచ్చికుక్కవిషమును వారించును.

× నూర్యోదయరసము.

శ్లో॥ నరమూత్రయుతం తేప్యం గోపిత్రం మధుపాదయోః

శ్వానసృగాల మూర్జార మంఙ్మాకైశ్చ భుజంగమైః

దప్తం సంజీవయత్యేష నూర్యోదయ చుహారసః ॥

టీ॥ గోపిత్రము, తేనె వీటిని నరమూత్రముతోనూరి పాదములకు లేపనచేసిన, వెట్టికుక్క- నక్క- పిల్లి- కప్ప- పాము మున్నగువాని విషములను వారించును. దీనిని నూర్యోదయరసమందురు.

భీమరుద్రరసము.

శ్లో॥ శిరీషపుష్పకుష్మేలాశిలాసన్వోషరేణుకాః

యవ్యర్కహింగు చిత్రాణి సింధువారణపంచకం

రసోగంధశ్చ గగనం కాంతలోహం సమంసమం

విశాలాబృహతీ బ్రాహ్మీ సాగంధిక సదాడిమైః

మర్కట్యా శ్చాత్మగుప్తా యాస్స్వరసేన పృథక్ పృథక్

భావయిత్వారక్తి మానాం వటికాం కాశయేద్భిషక్

ఏకాంవటిం భక్షయిత్వా పిబేచ్ఛీతజలం తతః

భీమరుద్రీరసోనామహంత్యలర్కం విషం భృశం॥

టీ॥ దిరిశనపుపూలు- చంగల్వకోమ- ఏలకులు- మణిశిల- శొంతి- పిప్పలి-
మిర్యాలు- రేణుకలు- అతిమధురము- తెల్లజిల్లేడు- ఇంగువ- చిత్ర
మూలము- కావలిపంచకము- పాదరసము- గంధకము- అభకము-
కాంతము- వీటిని సమభాగములు గ్రహించి కల్వమునండువేసి పెద్ద
పాపర- వాటమ- సరస్వతితరు- చెంగలువనింప- దానిమ్మపండి-
తీటకోవల- దురదగొండి వీటియొక్క స్వరసముచే వేయవేయగా
యొక్కొక్కదినము మృదనచేసి గురిగింజకపూణము మాత్రలుచేసి
వారమురోజులు ద్వికాలములయందు ఒక్కొక్క మాత్రపంతున నేర్పించి
చల్లని నీటినిత్రాగుచుండిన అలర్కవిషమును హరించును- దీనిని భీమ
రుద్రసమందుడు-

శ్లో॥ పలలం తిలతైలంచ రూపికాయాః పయోగుడః॥

నిహంతి విషమాలర్కం మేఘబృందమివానిభః॥

టీ॥ మాంసము- సువ్వులనూనె- తెల్లజిల్లేడుపాలు- బెల్లము- ఇవివిచ్చికుక్క
‘విషమును మేఘమును వాయువుపలెనే హరించును-

శ్లో॥ మూలస్య శరపుంభాయాః కర్షం దుత్తారకాగ్రకం

తండులోదక మాదాయపేషయే త్తండులైస్సహ

ఉన్నతకస్యవత్త్రైస్తు సంవేప్త్యా పూపకంపచేత్

ఖాదేదావధ కాలేత దలర్కం విషదూషితః

కరోత్యన్యన్య కారాంస్తుతస్మిన్జిర్జ్యతిచాషధే

వికారాశ్శిశిరేయాప్య గృహేవారి విపజ్జితే

తతక్యాంతవికారస్తు స్నాత్వాచైవాపరేహని

కాలిషష్టికయోర్భక్తం క్షీరేణోష్ణేన భోజయేత్

దివత్రయే పంచమేవావిధిరేషార్థమార్యయా

కర్తవ్యోభివజావశ్య మలర్కవిషనాశనః

కుప్యేత్స్వయం విషం యస్య నస జీవతిమానవః

తస్మాత్ప్రకొవయేదా శుస్వయం యావన్న కుప్యతి॥

టీ॥ వెంపలివేరు 1 తు- ఉమ్మెత్తివేరు $\frac{1}{2}$ తు- నీటిని కొంచెము బియ్యముతో గలిపి కడుగుతోనూరి ఉమ్మెత్తెను గప్పి అట్టువలె కాల్చవలెను- పిచ్చికుక్క కరచినవాడు ఔషధమును నేవించునపుడు దీనిని తినవలెను- ఔషధము జీర్ణించునపుడు కుక్కవలెనే చేష్టలుచేయును. అప్పుడు నీటిసంబంధములేకుండ చల్లగనుండు ప్రదేశమునందు వాని నుంచవలెను- వికారములు తగ్గినతర్వాత మరుసటిరోజు స్నానము జేయించి కాలిథాన్య వష్టికధాన్యముల యన్నమును వెచ్చనిపాలచే భుజింపజేయవలెను- తిరిగి 3 వ రోజుగాని 5 వరోజునగాని ఔషధమును పూర్వమిచ్చినదానిలో సగమివ్వవలెను. ఈవిధముగా పిచ్చికుక్క విషమునుపోగొట్టవలెను- ఇట్లు ఔషధమువలన గాక స్వయముగనే విషముప్రకోపించిన మనుజుడు జీవించదు. అందువలన జానంతట నది ప్రకోపించకముందే ప్రకోపింపజేయవలెను. మరియు ననుభవమునందు సాయం కాలమున 4 తులముల ఉమ్మెత్తెనునూరి చిత్రపండుపులునులోగల్పి త్రాగించి చాత్రియంతయు దీపములేనియింటిలో నుంచిన పిచ్చికుక్క కరచినవాడు వెట్టిచేష్టలుచేయును. మరునాడు స్నానముచేయుచు చూచునాడు ఆహారవిహారములను నేవించజేయుచున్నార.

స్నానము.

శ్లో॥ బీజరత్నైషధీగర్భైః కుంభైశ్శీతాంబు పూరితైః

స్నానయేత్తం నదీతీరే సమంత్రైచ్ఛాచ తుష్పథే

బలింనివేద్యతత్రాపి పిణ్యాకః పలలందధి

మాల్యానిచ విచిత్రాణి మాంసం పశ్వామకంతథా

లలకాధిపతేయక్షసారమేయ గణాధిప

అలర్కణాష్టమే తస్మేనిర్విషం కురుమాచిరాత్॥

టీ॥ మనీయు వానిని, శ్రేష్ఠములైన రత్నములు ఓషధులు పండలయందు వేసి వాటిని చలని నీటిచే నింపి నదీతీరమునందుగాని నాలుగుమార్ములు గలిగినచోటగాని స్నానముజేయించి అల కాధిపతేయను మంత్రముచే తెలకపిండి- మాంసము- పెరుగు- చిత్రములైన పుష్పమాలికలు- పక్వ మాంసము- అపక్వమాంసము వీటిని బలిద్రవ్యముగా సమర్పించవలెను.

శ్లో॥ దద్యాత్సం శోధనం తీష్ఠమేవం స్నానిస్యదేహినః

అశుద్ధస్య సురూఢేపి వ్రజేకువ్యతి తద్విషం॥

టీ॥ పరిశుద్ధుడుకానివానికి వ్రణముమానినను విషము ప్రకాశించునుగాన స్నానాంతరము తీవ్రమగు సంశోధనము చేయవలెను.

అలర్కవిషహరద్రవ్యములు.

శ్లో॥ అర్కశ్శీరగ గుడంతైలం తథాశైరీవపత్రకం

నాగవల్లీదలంచూర్ణం గృవాధూమంచ చిత్రకం

అంకొలంకనకంచాశ్వ గంధాదక్షగరు త్రా

అలర్కస్య విషంహంతి తుంబీకాంతాకరంజకం॥

టీ॥ జిల్లేడుకాలు- టెల్లము, నూనె, దిరిశనచాకు- తమరిసాకు- నున్నము- కరదూపము- చిత్రమాలము, ఊడుగు- ఉమ్మెత్తి, పెన్నేరు, కోడి ఈకలు- చేదానప- నూర్మికాంత- విష్ణుకాంత- కాసుగ అనునివి అలర్కవిషమును హరించును.

అలర్కవిషమునందు కూనీసిద్ధాంతము.

శ్లో॥ బాష్పస్నానాత్కటిస్నానాల్లింగస్నానా దలర్కజం

సర్పజంచ శమం యాతి విషం వైవాత్రసంశయః

ఉతిశర్మణ్యదేశీయో లీప్సిగ్నత్తన సంశ్రయః

లూయస్కూనీ బుధస్తస్య స్నానవైద్యే వదతలు॥

టీ॥ జర్మనీదేశీయులును తీప్సిగ్ అను పట్టణవాసులును అయిన లూయ స్కూనీ యను మహాశండితుడు తన అభినవ వైద్యమును స్నానచికిత్సా

కాస్త్రమునందు బాష్పస్నానమువలనను- శటిస్నానమువలనను- లింగ
స్నానమువలనను అలర్కవిషము. సర్పవిషము హరించునని చెప్పి
యన్నాడు. ఈవిషయము కూడీకాస్త్రమునందు యధావిధిగా జూచి
ఆచరించవలెను.

అలర్కవిషమునందు వర్ణవైద్యము.

శ్లో॥ ప్రతియామం ద్వితోలార్ధం లఘునీలజలం పిబేత్
తజ్జలార్ధం వస్త్రఖండం క్షతేష్వాచ్ఛాద్య సేచయేత్ .
ముహుర్ముహుస్తజ్జలేన యథాచ్ఛార్దం భవేత్సదా
చాయాందివా దర్శణస్య లఘునీలస్య చక్షతే
సాతయేన్నిశితద్వచ్చ నీలదీపప్రభాం బుధః
ఏవంకృతేలర్క విషం నిహంతి దినసప్తకే
సాయయేత్తన్నీలజలం సోన్మత్త శునకాదిభిః
తేవిసర్జంతిచోన్మాదం మరణం నాత్రసంశయః
ఇదంతాశీఘ్రస్థాన సంస్థాన్యాయాధికారిణా
విద్యజ్జ్వలా ప్రసాదేన ఫణితం వర్ణవైద్యకే॥

టీ॥ పిచ్చికుక్క శరచినవానికి జామున కొకసారి బొమ్మ వంతున (రెండు
తులములన్నర) లఘునీలజలమును త్రాగించుచు అనీటియందు తడిపిన
గుడ్డను కుక్కకాట్లాయందుతేని రెండుపండ్ల అనీటిచేతనే తడుపుచుండ
వలెను. మరియు పగటిపూట లఘునీలపురంగుల అద్దములచాయను
రాత్రియందు లఘునీలవర్ణముగల అద్దములచే కప్పబడిన దీపముల
చాయను అలర్కదుష్టుని శరీరమునందును కాటునందును ప్రసరింప
జేయుచుండవలెను. ఈవిధముగ నొక కారముకొరకు చేసిన అలర్క
విషము కాంతించును. మరియు అలఘునీలజలమును ప్రత్యేకముగగాని
అత్రుచాలలగానివిగాని కట్టికుక్కలచే త్రాగించినయడల వాటికి పటిన
చిచ్చి నులము మున్నగునవి పోవునని బంగాళాకాజధానియొక్క పత్తి

మోతర పరిగణాలలోని కాశ్మీర్ డిస్ట్రిక్టు మునిసిఫ్ గారిగు పండిత బ్యాలప్రసాద్ రూయసువారిచే వర్ణవైద్యశాస్త్రమును గ్రంథమునందు వ్రాయబడినది. లఘునీలజలమును తయారుచేయుపద్ధతి ఆశాస్త్రము నందే చూడవలెను.

అలర్కాదివిషమునందు హోమోమ్యోనైడ్యవిధానము.

పిచ్చికుక్కలు, ఎలుకలు మున్నగుజంతువులు కరచినవెంటనే కాటుకు ఒకఆంగులముపైన గట్టిగా త్రాటిచేకట్టి కాటునందు నైట్రిక్ ఆసిడ్ (Nitric Acid)ను ఒకబొట్టును వేయవలెను- (Drop) లేక కాటును కోసి దానిలో పొటాసియం పెర్మాంగనస్సును (Permanganus of Pottash)ను వేసి నొక్కి దానిమీద కొద్దిగా నిమ్మఉప్పునువేసి రెండు నీటిచుక్కలను వేయవలెను. ఇట్లుచేసిన బుసబుస పొంగుము. కాటుచిన్నదిగా యున్నపుడు కోయకుండనే వైవిధానము నాచరించ వచ్చును. అప్పుడు పెద్దపుండు పడకుండుటకుగాను పొంగినవెంటనే నీటితో కడిగివేయవలెను. తర్వాత మెకట్టు నూడదీసి, హైడ్రోఫో బినం 30 ను (Hydrophobinum 30) రోజుకు 3 మోతాదుల తుంతునవారముకోజులివ్వవలెను. తర్వాత బెల్లడోన 30 (Belladonna 30) రోజుకు 3 మో|| వంతున 3, 4 మాసములు వేవించవలెను.

మరియు వైజంతువులు కరచుటవలన బలహీనత కోపము గలిగియున్న యడల స్ట్రామోనియం 3, 12 (Stramonium 3, 12) ను వాడ వలెను. పిచ్చిపుట్టినను దీనిని రోజుకు 6 మోతాదుల వంతున నివ్వ వలెను. పిచ్చి తగ్గిపోతూ తిరిగి కనుపించుచు యున్నయడల లాచె సెస్ 6, 30 (Lachesis 6, 30) ను రోజుకు 6 మో|| ల నీయ వలెను. మరియు హైసామస్ 6, 30 (Hyos 3, 30) బెల్లడోన 3 (Belladonna 3) ఆర్సేనిక్ ఆల్బు 3, 6 (Ars. Alb 3, 6) లను పరిసీతులనుసరించి వాడుచుండవలయునని చెప్పియున్నాడు.

ఆలోపతి వైద్యవిధానము.

ఆలోపతి వైద్యవిధానమందు పిచ్చికుక్క కరచినప్పుడు ప్రతికాటు నందు ఒక్కొక్కబొట్టు నైట్రిక్ ఆసిడ్ను వేసి తర్వాత కురుపునునుటకు

కట్టు కట్టుదురు. దీనికై ప్రత్యేకముగా తయారు చేయబడుచుండు
Anti rabic serum అను దానిని ఇంజంక్షను చేయుచున్నాగు.
మరియు ఎలుకకరచిచ్ఛుడుగూడ డైవిధముగనే సైట్రిక్ అసిడ్తో
కాబ్బి ఐడిన్ ఇంజంక్షనును ఇంట్రావీన్ గా ఇచ్చుచున్నారు.

సఖదంతక్షతచికిత్స.

శ్లో॥ చతుష్పాద్విద్విపాద్భిర్వా సఖదంతపరిక్షతం
శూయతే పచ్యతేరాగ జ్వరసావరుజాన్వితం
తత్రపిష్ట్యాచతద్దంతం దహేత్తాహశలాకయా
సోమవల్కశ్వకర్ణశ్చగో జహ్వహంసపాదికా
రజన్యగైరికం లేపో సఖదంత విషాపహః ॥

టీ॥ చతుష్పాద జంతువులుగాని ద్విపాదజంతువులుగాని కరచినను గోళ్ళచే
చీరినను కాటుచాచి పాకమును పొంది రంగు- జ్వరము, స్రావము-
పోటు మున్నగునవి గలిగియుండును. అప్పుడు అకాటును పిండివేసి
బాగా కాల్చిన లోహశలాకచే కల్పవలెను. తర్వాత కానుగచక్క-
ఏపెచక్క- ఎద్దునాలుకఅకు- హంసపాదియాకు- పసపు- మ్రూనిపసపు
గైరికము అను వానిని నీటితోనూరి కాటునందు పూయవలెను.

శ్లో॥ శ్వేతపాసర్పనా మూలం లేపాత్సర్ప విషాపహం
గోజహ్వమూలికాం పిష్ట్యా జలేన మధునాసహ
లేపోపిసర్ప జంతూనాం సఖతుండవిషాపహః ॥

టీ॥ పెద్దపులి- తోడేలు మున్నగునవి (పిచ్చిలేనివి) కరచినను గీకినను కాల్చిన
తర్వాత తెల్లగలిజేరువేరు గంధమును పూసినయడల విషమును హరిం
చును- మరియు కాల్చినతర్వాత ఎద్దునాలుకచెట్టును నీటితోనూరి తేనె
గలిపి పూసినను విషము హరించును.

శ్లో॥ తథానిబత్వచం పిప్ప్వా శమిష్కత్వచం తథా X
ఉష్ణోదకేన తేపాచ్చ సఖదంత విమాపవాం

తదాదారుహరిద్రాయా తేపోదంత విమాపమాః ।

టీ॥ కాటును కార్మికత్వాత వేపపట్టనగాని జమ్మిపట్టనగాని ఉష్ణోదక
ముతోనూరి పూసినను మ్రోనిపనపును నూరి పూసినను సఖదంతవిషము
లను హరించును.

శ్లో॥ కరంజశైల తేపేన జ్వాలాం వ్యామృ సఖోద్భవాం
నిహంతి తత్తణం సమ్యక్ తథాయష్టే మధుద్రవః ॥

టీ॥ పులివలన గలిగిన సఖత్వములయందు కానగశైలమును రాచిను
అతిమధురమార్ద్రమును తేనెలోగలిపి రాచిను మంటను పెట్టిన
పోగులును.

శ్లో॥ దుత్తూర పత్రతోయేన చూర్ణాంతికటు సభవం
ఉదరస్థం విషం హంతి వ్యాఘ్రవ్యాళసముదృవం ।

టీ॥ త్రికటుకచూర్ణమును ఉమ్మెత్తెను పసరులోగల్పి పుచ్చుకొనిన గొల్లన
మగు పెద్దపులి పెనుపాముల సఖదంష్ట్రావిషములను హరించును.

అలకాది విషమునందు సవిష నిర్విషోల్కణము.

శ్లో॥ కంఠానిస్తాదవైవర్ణ్యమశ్చిక్షేదజ్వరప్రమాః

విదాహరాగరుక్పాకశోధ గ్రంథి వికుంచనం

దంశావదరణం స్ఫోటాః కర్ణికా మండలానిచ

నర్వత్ర సవిషే లింగం విపరీతంతు నిర్విషే ।

టీ॥ పిచ్చికుక్క ఎలుక మున్నగునవి కరచినప్పుడు కాటునందు దురద
పోటు- రంగుమారుట- మొద్దుబారుట- తడి- జ్వరము- భ్రమ- మంట,
చిగురుటాపరంగు- బాధ- పాకముజెందుట- వ్యాధి- గ్రంథులు, ముడు
చుకొనిపోవుట- కాటునందు కోయుచున్నట్లుండుట- పాక్షగ్రంథులు-
కర్ణికలు- మండలములు ఈలక్షణములు గల్గియున్న శరీరమునందు
విషము కలదనియు శేషన్న నిర్విషమనియు తెలియవలెను.

కీటములు.

శ్లో॥ సర్పాణాం శుక్రవిణ్మాత్రశవపూత్యండ సంభవాః
 వాయ్విగ్నగ్నంబు ప్రకృతయః కీటాస్తు వివిధాస్సస్థితాః
 సర్పదోషప్రకృతిభిర్యుక్తాస్తే పరిణామతః
 కీట త్వేపి సుఖే రాస్యస్యసర్ప వచతుర్విధాః ॥

టీ॥ సర్పములయొక్క శుక్రము- మలము- మాత్రము, కుళ్ళినశవము-
 గ్రుడ్లు వీటివలన పుట్టి- వాయువు- ఉబ్బు- ఉదకము ప్రకృతిగాగలవై
 చిన్నయాకారముగలిగియుండు కందిరీగలు, ఉడుములు, జెట్టులు, కప్ప
 లు, జలగలు, తేళ్ళు మున్నగువాని కీటములందురు. ఇవి జాతి
 భేదములేక, సర్పములవలె అనేకసంకరములుగ పుట్టిటచేతను అనేక
 విధములుగా నున్నప్పటికి సర్పసంబంధమువలన పుట్టుటవలన పరిణామి
 యైనను పరిణామమున జెందునను న్యాయముచే జంతువు చిన్నదైనను
 వాత- పిత్తశ్లేష్మ, సన్నిపాతములను ప్రకోపింపజేయుటవలన దీనివిషము
 దుక్కికిత్సవై యుండును. చాతాది ప్రకృతులు గలిగియుండుటచే
 నా లగు విధములుగా విభజింపబడినవి. ఇచ్చట సుశ్రుతమున మేవిధ
 ముగ సాధారణముగా కీటములు సర్పములయొక్క శుక్రాదులవలన
 పుట్టినవని చెప్పబడియుండగావాగ్భటమున “సర్పాణామేవ విణ్మాత్ర
 శుక్రాండ శవకోధవాః” అని సర్పములనుండి మాత్రమే పుట్టినట్లు
 చెప్పబడినది. ప్రవాదమాత్రము కుళ్ళినసర్పములనుండి పుట్టట తేళ్ళకే
 గలదుగాని కందిరీగ మున్నగువానికిలేదు- మరియు వాటియుత్పత్తికి
 ప్రత్యేక హేతువులుగూడ చూపింపబడినవి. సుశ్రుతమున తేళ్ళ విషయ
 మున మాత్రము గోమయము- ఇటుకలయొక్క మున్నగు ప్రత్యేకహేతు
 వులు చెప్పబడినవిగాని కందిరీగ మున్నగువానికి చెప్పబడియుండలేదు-
 అందువలన సర్పములయొక్క శుక్రాదిసంబంధ మేవిధముగానైన గలిగి
 పుట్టినవిమాత్రమే సవిషములనియు- అవియే వా లగు విధములనియు-
 తేళ్ళకు హేతుత్వకోత్పత్తి చూపించుటవలన తేళ్ళకంటె భిన్నములై
 సర్పములయొక్క సంబంధ మేవిధముగనులేక పుట్టిన నితర కీటము

అన్నియు నిర్విషములనిగాని స్వల్పవిషములనిగాని రెండవ గ్రంథకాదని మతమైనట్లు తెలియుచున్నది. ఇచ్చట ఈవిషయమును సమర్థించుటకు కొందరు ఈచెప్పబడిన కీటములు వృశ్చిక కణభాదలకంటె భిన్నములనియు, కనుకనే సుశ్రుతమున ముందు కీటములనుజెప్పి తర్వాత కందిరిగలు మున్నగువానిని జెప్పి తర్వాత వృశ్చికములను గురించి చెప్పి యున్నాడనియు ఇవన్నియు కీటపదముచే వ్యవహరింపబడేయడల అట్లు వేరుగా చెప్పవలసిన యవసరము లేదనియు, “మరియు నశ్వేదయేత చాదంశంధూమం వక్ష్యామి వృశ్చికే” కీటకములను చెప్పబడినట్లు తేల్చు ను స్వేదము చేయకూడదు. వాటికి ప్రత్యేకముగా ధూమమును చెప్పుచున్నాను అని సుశ్రుతమునను “సాధయేత్స్వ వద్దప్తాన్ విషాగ్నైః, కీటవృశ్చికైః” తీష్ణవిషముగల కీటదప్తులకును వృశ్చికదప్తులకును సర్పమునకువలెనే చికిత్స చేయవలెను అని వాగ్భటమునను కీటకములకు వృశ్చికములకు భేదము చెప్పబడినదనియు అందువలన వైదోషములేదనియు చెప్పుచున్నాడు. కాని ఇదిసరిగానున్నట్లు కనుపించుటలేదు. సుశ్రుతమున ముందు స్వవిధకీటములను దోషభేదముచే విభజించి తర్వాత జాతిభేదములచే విభజించవలయుననే యుద్దేశ్యముతో “ఏక జాతీనతన్మాన్యం కీటాన్ వక్ష్యామి భేదతః । సామాన్యతో దప్తలింగై స్సాధ్యాసాధ్య క్రమేణచ” అని ప్రత్యేకముగా కణభాదిజాతులను గూడ విభజించి వాటియందు సాధ్యాసాధ్యములను నిరూపించి యున్నాడు. అట్లు చెప్పటలో సామాన్యభేదములును దానినిబట్టి చికిత్స సౌలభ్యమును గలవానిని ముందుగాజెప్పి ఎక్కువ భేదములును విశేష చికిత్సలునుగల వృశ్చికములను కొంతవ్యవధిగా చెప్పియున్నాడు కాని అంతమాత్రమున కీటపదముచే వృశ్చికాదులు గ్రహింపబడకపోవుట గ్రంథకర్తయుద్దేశ్యముగాదు మరియు సామాన్య కీటములన్నిటికి స్వేదకర్మ నిరూపించి వృశ్చికముగూడ కీటములలోజేరిన దగుటవలన అట్టిస్వేదమునే చేయుదురని తలచి అట్టిస్వేదములను చేయ గాదనియు అందుకుగాను ప్రత్యేకముగా ధూమమును జెప్పుచున్నాననియు చెప్పినాడు. కీటవృశ్చికముల వేర్వేరుయడల కీటములనుచెప్పక

స్వేదము వృశ్చికములకు ప్రాప్తించకనేయుండగా నిషేధించుట అసమంజసమైయుండును. మరియు వాగ్భటమున కీటములన్నిటికి దోషభేదముచే చికిత్సాభేదమును జెప్పచు ముందు ప్రత్యేకముగ వృశ్చికములకు చికిత్స జెప్పబోవుచుండుటచే ఇప్పుడు చెప్పినది వృశ్చికభిన్న కీటములకని తలంచి ఉగ్రవిషముగల వృశ్చికములకు సర్పములకువలె చికిత్సజేయరహసని తలచి కీటపదములవెంట వృశ్చికపదమునుకూడ చేర్చియున్నాడు అంతియేగాని భేదమును తెలుపుటకుగాదు. మరియు “ఏకజాతీనత స్థూర్వం కటాన్ వక్ష్యామి భేదతః” యని గ్రంథకర్తయే చెప్పుచుండగా కీటములు వేరనియు కణభాదులు వేరనియు జెప్పి వైపూర్వపక్షమును సమర్థించుట సమంజసముగలేదు. మరియు వాతాదిభేదముచే కీటములను వాటి నామములను విభజించుచు కణభాది సర్పవిధ కీటములనుండి గ్రహించియున్నాడు. అందువలన కీటపదముచే కణభవృశ్చికాదులను గ్రహింప వలయుననియు వాటి యుత్పత్తి విషయమైగూడ పూర్వము చెప్పినట్లు సమర్థించుటే గ్రంథకారుని మతమనియు తోచుచున్నది.

ఇచ్చట సుశ్రుతమున కీటములన్నిటికి సామాన్యముగా నామభేదము వాతాదిదోషభేదము యొ విధముగా నిరూపించియున్నాడు “వంభీనస్తండిశేరీ శృంగీశతకులీరకః ఉచ్చిటింగోన్ని నామాచ చిచ్చిటింగోమయూరికాః ఆవరకస్తథోర భ్రస్సారికా ముఖవైడలాః శరావకు శోభీరాజీ పరుషశ్చిత్రీగకః । శతబాహుశ్చయశ్చాపి రక్తశాబిః ప్రక్రీరకః । అష్టదశేతి వాయుశ్చాః కీటాః పవనకోపనాః తైర్భవంతీ మాదస్థానాం రోగా వాతనిమిత్తభాః” ఈ చెప్పబడిన 18 కీటములు వాయువ్యములు గనుక వాతమును ప్రకోపింపజేయును. ఇవి కరచిన వాతవికారములు గలుగును.

కొండివ్యకః కణభకో వరటి పత్ర వృశ్చికః వినాసి
 గాత్రాహ్లాదీకా బిందులో భ్రమకస్తథా - బాహ్యాపిచి
 యః కుంభీ వర్షః కీటారి మేదకః - పద్మకీటో దుందుభికో

మకరశ్చతపాదకః - పంచాలకః పాకమత్స్యః కృష్ణతుండో
 ధగర్థభీ - క్షీతః కృమి సరాచ యశ్చాప్యజ్జే-శకస్సస్మృ
 తః - ఏతేహ్యగ్ని పృకృతయశ్చతుర్వింశతిశ్చేవచ - తైర్భవంతీ
 హదస్తానాం రోగాః పీత్రనిమిత్తజాః " పైనజెప్పిన 24 కీట
 ములు అగ్నిప్రకృతిగలవిగనుక పీత్రమును ప్రకాశింపజేసి ద
 స్తులకు పీత్రవికారములను గలిగించును. "విశ్వంభరః పంచ
 శుక్లః పంచకష్టాధకోకిలః, సైరేయకః ద్రవలకః, వలభః కిటి
 మస్తథా నూచీముఖః కృష్ణగోధాయశ్చ కాషాయవాసికః - కీట
 గర్దభకశ్చైవ తథాత్మోటక ఏవచ | త్రయోదశైతే సామ్యా
 స్సుప్త్యః కీటాశ్చేష్టృ పృకోపనాః - తైర్భవంతీహదస్తానాం
 రోగాః కథనిమిత్తజాః " పైనజెప్పిన 18 కీటములు ఉదక
 పృకృతిగలవి గనుక శ్లేష్మమును ప్రకాశింపజేసి దస్తులకు కఫ
 రోగములను గలిగించును. "తుంగనాసాచిలకస్తాలకో
 వాహకస్తథా కోష్ఠాగారీమికరోయశ్చ మండలపుచ్చకః
 తుండనాథస్సర్పికో-వల్గలిశ్శంబుకస్తథా - అగ్నికీటకశ్చ
 విజ్ఞేయాద్వాదశప్రాణనాశనాః - తైర్భవంతీహదస్తానాం వేగ
 జ్ఞానాని సర్పవత్ - తాస్తాశ్చ వేదనాస్తీత్రారోగావైసాన్ని
 పాతికాః - ఊతాగ్నిదగ్ధవద్ధంశోర కక్షీతసితారుణః " పైన
 జెప్పిన 12 కీటకములు ప్రాణములను హరించును. ఇవి కర
 చిన సత్పమువలెనే వేగములు గలుగును. మరియు సన్నిపాత
 జనకములయిన ఆయాదోషములు గలుగును. కాటుకొర
 దగ్ధము, అగ్నిదగ్ధమువలె ఎరుపు, పసుపు, తెలుపు, గులాబీ
 రంగులు గలిగియుండును.

వారాది ప్రకృతిక కీటదప్త లక్షణములు.

శ్లో॥ దప్తస్యకీటైర్వాయైవైర్దంశస్తోదరుజోల్బుగః
ఆగ్నేయైరల్పసంప్రావోదాహరాగవిసర్పవా
పక్వపీలు ఫలప్రఖ్యః ఖడ్జూశనదృశోధవా
కఫాధిక్యైర్మౌదరుజఃపక్వోదుంబరసన్నిభః
ప్రావాధ్యస్సర్వలింగస్తు వివర్జ్యస్సాన్నిపాతికైః
వేగాశ్చనర్పవచ్ఛోభోవర్జిష్ణుర్విసర క్తతా
శిరోక్షి గౌరవం మూర్ఖా భ్రమశ్శ్యాసోతి వేదవా
సర్వేషా కర్ణికాశోభోజ్యరః కందూరరోచకః ।

టీ॥ వాతప్రకృతిగల కీటము కుట్టిన శరీరస్తంభనము, కంపము మున్నగు
వాత వికారములు గలిగి కాటునందు మాదులతో పొంచినటుల బాధ
గలుగును. పితృప్రకృతిగల కీటము కుట్టిన కాటునందు చేమ్మడిగట్ట-
కాల్చినట్లు మండుట- ఎఱ్ఱబడుట- పొక్కుట- గురుగుకాయవలెగాని
ఖర్జూరపు కాయవలెగాని బొబ్బిపొక్కుట అను నీలక్షణములు గలు
గును. కఫప్రకృతిగల కీటముకుట్టిన కాటునందు మందమైన వేదన
నోటచోల్ల- సురుగుస్రవించుట- కాటునందు మేడిపండువంటి గ్రంథి
గలుగుట- అను నీలక్షణములు గలుగును. త్రిదోష ప్రకృతిగల కీటము
కుట్టిన పై లక్షణములన్నియు గలిగియుండును. అట్టివాడు జీవించడు-
మరియు వానికి పాముకరచినట్లు వేగములు వచ్చుట- కాటునందు
తాళు- దుర్గంధముతో కూడిన రక్తస్రావము, అమితబాధ- తలయందు
కన్నులయందు బతువు- మూర్ఛ- భ్రమ- శ్వాస- మిక్కిలిబాధ గలు
గును. అన్నికీటములకును కాటునందు కడుము- వాళు- జ్వరము- దురద
అరుచి కలుగును.

తీష్ణమందవిషకీటదష్ట లక్షణములు.

శ్లో॥ జ్వరాంగమర్దరోమాంచ వేదనాభిస్సమన్వితః
 ఛర్ద్యతీసారత్పష్టాశ్చదాహా మూర్ఛావిజృంభికా
 వేషధుశ్శ్వాసహీక్వాశ్చదాహశీతంచచారుణం
 పిడకోపచయశ్శీఘ్రో గ్రంథయో మండలానిచ
 దద్రవః కర్ణికాశ్చైవవిసర్వాః కటిభానిచ
 తైర్భవంతీ హదస్తానాం యథాస్వంచాప్యృపద్రవాః
 యే న్యేతేషాం విశేషాస్తుశూర్ణం తేషాం సమాదిశేత్
 దూషీవిషప్రకోపాచ్చ తదైవవిషలేపనాత్
 లింగంతీష్ణవిషేషేతత్పుణ్యమండ విషేష్వతః
 ప్రసేకారోచకఛర్దిశిరోగారవశీతకాః
 పిటికాకోతకంఢూనాం జన్మదోష విభాగతః ।

టీ॥ పైనజెప్పబడిన నాల్గవిధములైన కీటములు తీష్ణమైన విషముగలవి కర
 చినుడల చాటిచాటి దోషోదేకము ననుసరించి జ్వరము, ఒడలు
 నొప్పి- గగుర్పాటు- వేదన- వాంతి- అతిసారము- దప్పి- మంట,
 మూర్ఛ- అవలంతలు- వణుకు- శ్వాస- ఎక్కిళ్ళు- తొఫము- దాక్షణ
 మగుచలి- పిటికలు- వాపు- గ్రంథులు- మండలములు- దద్దుర్లు-
 కర్ణికలు- విసర్పము- కటిభములు- గలుగును. మరియు దూషీవిష
 ప్రకోపజన్య లక్షణములును విషలేపన జన్యలక్షణములును గలుగును-
 కీటములయందలి విషము మండపైన దైనయడల చొల్లు, అరుచి- వాంతి
 తలబరువు- చలి- పిటికలు- కోతము- దురద మున్నగునవి దోషభేదము
 ననుసరించి కలుగును.

శ్లో॥ ఏకజాతీనతస్తూర్ధ్వం కీటాన్ వత్సౌమి భేదతః
 సామాన్యతోదష్ట లింగైస్సాధ్యాసాధ్యక్రమేణచ ।

టీ॥ పూర్వము కీటుములన్నిటియొక్క సామాన్యవిజ్ఞానము, దోషవిభజనము-
సామాన్య దృష్టలక్షణములు తీవ్ర మందవిషయలక్షణములు మున్నగునవి
చెప్పబడినవి, ఇప్పుడు ఆకీటుముల విశేషజ్ఞానము కొరకై జాతివిభాగము
దృష్టలక్షణములు సాధ్యాసాధ్యములు మున్నగునవి చెప్పబడును.

వృత్తికములు.

శ్లో॥ త్రివిధావ శ్చైవాః ప్రోక్తా మంద మధ్య మహావిపాః
గోశకృత్కథజానుందా మధ్యాః కాష్ఠీష్ఠీకోద్యవాః
సర్పకోదోద్యవా స్తీష్ఠాయేచా న్యే విషసంభవాః॥

టీ॥ తేళ్ళు మందవిషములు- మధ్యవిషములు మహావిషములు అని శి వివ
ములు- అందు కుళ్ళిన వేడయందు బుట్టినవి మందవిషములు- కఱ్ఱల
యందు ఇటుకలయందు పుట్టినవి మధ్యవిషములు. కుళ్ళినపాము శరీ
రము- ఇతరవిషపదార్థముల సంబంధముగలిగి వచ్చినజంతువుల శరీ
రములనుండి పుట్టినవి మహావిషములు అని చెప్పబడును-

మందవిషవృత్తిక లక్షణ - విషకార్యములు.

శ్లో॥ సంధాః పీతాఽసితాశ్శ్యాః వారూక్షకర్బరమేచకాః
రోమశాలోహితా ధూమ్రా గోమూత్రా భాహరిద్రుచః
సితాశ్చ ద్వాదశై తేతు బహుపర్వయుత స్సృతాః
తైర్ద్రవ్యే వేదధుస్తంభః కృష్ణరక్తప్రతిర్జ్వరః
దాహస్వేదా దంతశోభో వేదనాచ భవంతిహి॥

టీ॥ పసుపురంగు- నలుపు- శ్యామవర్ణము- కర్బరము- కర్బరవర్ణము-
మెడపురంగు- రోమములు- ఎఱుపు- ధూమ్రవర్ణము- గోమూత్ర
వర్ణము- అక్షపచ్చరంగు- తెలుపు అను నీ విలక్షణవర్ణములు పొట్ట
క్రంద గరిగియుండు తేళ్ళు మందవిషములని చెప్పబడును, ఇవి ఈ
వర్ణభేదముచే 12 విధములు ఈతేళ్ళు తోకయం దెక్కువ కలుపులు

గలిగియుండును. ఇవి కట్టిన వణుగు - శరీరసంభవము, కాటునుండి నల్లని రక్తమువచ్చుట - జ్వరము - మంటలు - చమట - కాటునందువాపు - పోటు కలుగును.

మధ్యవిషవృశ్చిక లక్షణ - విషకార్యములు.

మధ్యాః పీతాశ్చ కపిలా లోహితా ఇతి తేత్రయః
సర్వే ధూమ్రాస్త్రీ పర్వాణో హేతుదోష ప్రకోపినః
జిహ్వశోభశోఽగమూర్చా మందవృశ్చికదంశితే॥

టీ॥ పీతము, కపిలము - లోహితము అని మధ్యవిష వృశ్చికములు - 3 విధములు - ఇవన్నియు పొట్టకొండ ధూమ్రవర్ణముగల్గి 3 కణుపులుకలిగియుండును. ఇవి ఏబాతిహానుండి పుట్టినో అట్టి దోషాచేతమును గలుగజేయును. ఇచ్చట చక్షమున “ఏతేషా త్రోచ్చార పూర్ణాండ బాతా మధ్యాజ్ఞేయాస్త్రీ ప్రకారోరగాణాం” త్రివిధసర్పములయొక్క మలమూత్రశవాండములనంటి పుట్టి వి మధ్యః పములని చెప్పబడి-2. “మధ్యాః కాష్ఠేష్ఠికోద్భవాః” అని పూర్వము చెప్పబడినగానికి దీనికి భేదము గనుపించుచున్నందువలనను వాగ్భటమున మందః పములు, చాల కణుపులుగలవనియు, మధ్యవిషములు మూడుకణుపులు గలవనియు మహావిషములు 1, 2 కణుపులు గలవనియు చెప్పబడియుండుట వలనను మందాది భేదము కణుపులనుబట్టి నిర్ధారణచేయవలసినదిగా వాగ్భట మతము ననుసరించి తేలుచున్నది - కాని సుశ్రుతమున తీక్ష్ణ విషవృశ్చికములకన్నిటికి పర్వనిర్ధారణ జేయక మాడింటికి మాత్రమే జేయుటవలన ప్రాణహరణ శక్తిలేని సర్పజన్యములు మధ్యమములనియు తీక్ష్ణవిషములనుగురించి “జ్ఞేయాశ్చైవే వృశ్చికాః ప్రాణచౌరాః” అని చెప్పి యుండుటవలన ప్రాణహర సర్పజన్యములు తీక్ష్ణవిషములనియు సుశ్రుతమతమున నిర్ధారణ జేయవలసివచ్చుచున్నది.

ఉగ్రవిషవృశ్చిక లక్షణ విషకార్యములు.

శ్లో॥ రక్తశ్చేత్తత్చ చిత్రశ్చ రక్తనీలశ్చ శ్యామలః
రక్తశ్చేతో నీలపీతో పీతరక్తోఽరుణస్తథా

నీలశుక్లో రక్తబ్రభుర్నిలోఁ పశ్చాద్విపర్యయః
ఏకపర్వేత్యుగ్రవిషా వృశ్చికాదశ పంచచ॥

టీ॥ ఎర్రనిది- తెల్లనిది- చిత్రవర్ణముగలది- ఎరుపు నలుపుకలసిన వర్ణము
గలది- శ్యామలవర్ణముగలది- ఎరుపు తెలుపు రంగుగలది- నలుపుపనుపు
పచ్చరంగుగలది- పనుపుపచ్చ ఎరుపురంగుగలది- కొంచెమెరుపురంగు
గలది- నలుపు తెలుపురంగుగలది- ఎరుపు మేఘవర్ణముగలది- నీలవర్ణము
గలది, కణుపులు లేక కొండిమాత్రముగలది- చెండుకణుపులుగలది, ఒక
కణుపుగలది- అని ఉగ్రవిషవృశ్చికములు పదునైదు విధములుగా
జెప్పబడినవి.

శ్లో॥ తైర్దప్తే సర్పవద్యేగా సోస్థితా నృణాం భవంతిహి
స్తబ్ధగాత్రశ్శూనజహ్వో భాన్తిదాహజ్వరార్దితః
భైర్యమృశోణితం కృష్ణమిద్ధియార్ధాన సంవిదౌ
స్వీద్యన్ మూర్ఛన్ విశుష్కాః స్వో విహ్వలో వేద హతురః
విశీర్యమాణ మాంసశ్చ ప్రాయశో విజవాత్మనూ॥

టీ॥ ఉగ్రవిషవృశ్చికములు కరచిన పామునకువలె (మంపులు) శరీరమున
బొబ్బలు పుట్టును. శరీరము మొద్దుబారి నాలుకవాచి ప్రాన్తి, మంటలు
జ్వరము- సవరంద్రములనుండి రక్తమువచ్చుట- స్పృశ్యాదిజ్ఞానములేకుం
డుట- చమటపట్టుట- మూర్ఛవచ్చుట- నాలుక ఆరుట- బాధ- నిస్సృవా
కందరములు సళ్ళు బారట అను నీలక్షణములు కలిగి రోగి తరచుగా
ప్రాణములను వదలును.

వృశ్చికవిషము వ్యాపించు పద్ధతి.

శ్లో॥ వృశ్చికస్య విషం తీక్ష్ణమాదాదహతి వహ్నివత్
ఉర్ధ్వ మారోహతిక్షీత్రం దంశే పశ్చాత్తుత్తిష్ఠతి
దంశస్సద్యోఽతిరుక్ శ్యావస్తుద్యతే స్ఫుటతీవచ॥

టీ॥ తేలు కుట్టినవెంటనే అచ్చట నిప్పు బెట్టికాల్చినట్లు మందును, కాలు చేతులయందు కుట్టినయెడల బాధపెట్టెడి కొన్నిగడియలభో తిరిగి కాటునందు జేరును. కాటు నూదులతో గ్రుచ్చినట్లును, పట్టుకార్లతో లాగినట్లును పంజాచుండును.

వాతాదివిషలక్షణములు.

శ్లో॥ హృత్పీఠోర్ధ్వనిల స్తంభః శిరాయామోస్థి పర్వరుక్
ఘూర్ణనోద్వేష్టనం గాత్రశ్యావతా వాతీకే విషే
సంజ్ఞావా శోష్ణనిశ్వాసా హృద్దాహః కటుకాస్యరా
మాంసావదరణం శోఘోర క్షపీతశ్చ వై త్తికే
చర్మ్యరోచక హృల్లాసప్రసాదో త్లేశపీనసైః
సతైత్యముఖ మాధుర్యైర్విద్యా చేష్టాధికవిషమ్॥

టీ॥ వాతవిషముగల తేలు గుట్టినప్పుడు గుండెలోనొప్పి- క్వాసబంధిం చుట- నరములులాగుట- ఎముకలు కీళ్ళు నొచ్చుట- వగర్పు- మెలియ బెట్టినటుల శరీరమున నొప్పి- వేహమునల్లబడుట- ఈలక్షణములు కలుగును- పైతికవిషముగలతేలు గుట్టినప్పుడు స్మృతిదప్పి నిశ్చేష్ట డగుట- క్వాస- గుండెలోమంట- నోరు కారముగనుండుట, శరీరము చీల్చుచున్నట్లు బాధకలుగుట- కాటు ఎర్రగగాని- పచ్చగగాని రంగు గలిగి ఉబ్బియుండుట- అను నీలక్షణములు కలుగును. కఫపక్షతిగల వ్యక్తికము గుట్టినప్పుడు వాంతి- రుతితెలియకుండుట- గుండెలో వికారము- డోహ, నోటనీహారుట- ముక్కుతో మాట్లాడుట- శరీరము చల్లగనుండుట- నోరు తియ్యగనుండుట అను నీలక్షణములు కలుగును.

మంద్రగబ్బ-

శ్లో॥ ఉచ్చిటింగస్తు వక్త్రేణ దశత్యభ్యధికవృధః
సాధ్యతో వృశ్చికాత్ స్తంభం కేఫసోహృష్టరోమతాం

కరోతి సేకమంగానాం దంశశ్శీతాంబునేవచ

ఉష్ప్రధూమస్స ఏవోక్తో కాత్రిచారాచ్చరాత్రికః ।

టీ॥ మండ్రగబ్బ మోటితో కరచును. అప్పుడు మిగుల బాధగలుగును. తేలు కుట్టినప్పటికంటె లింగము పబ్బమగును. గగుర్పాటుగలుగును. శరీరము చల్లని నీటితో తడిపిస్తట్ట చల్లగనుచును. దీనికే ఉష్ప్రధూమమనియు- రాత్రియందు సంచరించుటవలన రాత్రికమనియు పేరుగలదు. మరియు దీనికి బృహస్పతియు రోమాంగి కృష్ణవల్లని అనియు పేర్లుగలవు.

వృశ్చిక చికిత్స.

శ్లో॥ సద్యోవృశ్చికజుదంశం చక్ర తైలేన సేచయేత్

విచారిగంధాసిద్ధేన కవోష్ఠే నేతరేణవా

లవణోత్తమయుక్తేన సర్పిషావాపునఃపునః

సించేత్కోష్ఠారవా శేన సక్తీరలవణేనవా

కుర్యాచ్చోత్కారికా స్వేదం విషమ్నేరుపనాహయేత్

ఉపనాహో ఘృతే భ్రష్టః కల్కోబాజ్యాస్సనైంధవః

అదంశంస్వేదితం చూర్నైః ప్రచ్ఛాయ ప్రతిసారయేత్

రజనీ నైంధవవ్యోవశిరీష ఫలపుష్పజైః

మాతులుం గాల్లుగోమూత్ర పిష్టంచ సురసాగ్రజం

సుఖోష్ణం లేపేచ హితం విణ్యాకోగోమయోపివా

చానేక్షోద్రయుతం సర్పిః క్షీరంవా బహుశర్కరం

గుడోదకంవాసుహిమంతాతుర్జాతక సంయుతం ।

టీ॥ తేలు కుట్టినవెంటనే సుఖోష్ణముగనుండు చక్రతైలముచేగాని, విచారి గణ కషాయముచేగాని. విచారిగణద్రవ్యసిద్ధమైన తైలముచేగాని. నైంధవలవణము బోగాకలిపిన నేతితోగాని. అరవాళముతోగాని. పొల్లతో ఉప్పుగలిపిగాని. సుఖోష్ణముగ నుండునట్లుగా కాటుపైన

నేచన చేయవలెను. తర్వాత విచార ద్రవ్యములను నూరి విడచితేని దానిని వెచ్చబెట్టి కాచవలెను. మరియు సైంధవలవణము. వాము వీటిని నూరి నేతితోగలిపి బెచ్చితేని కాచవలెను. ఇట్లు స్వేదనచేసిన తర్వాత- పసపు- సైంధవలవణము, శొంఠి- పిప్పలీ- మిర్కాలు- దిరి శనపుగింజ- పువ్వులు వీటి చూర్ణములచే కాటును రద్దవలెను. మాదీ ఫలరసము- గోమూత్రములతోనూరిన తులసియాకునుగాని- తేలక పిండినిగాని- గోమయమునుగాని బెచ్చితేని నుఖోష్ణముగ నుండునపుడు కాచినను రాచినను నుఖముగ నుండును- వాతాధిక విషమునందు లేని గలిపిన నేతిని, పిష్టాధిక విషమునందెక్కువ శర్కరగలిపిన పాలను, శ్లేష్మిధిక విషమునందు చాతుర్జాతక మృగముగలిపిన బెల్లపు వానక మును త్రాగించవలెను.

శ్లో॥ పారావతీశకృత్పథ్యాతగరం విశ్వభేషజం

బీజపూరరసాన్ని శ్రేః పరిమోవృశ్చికాగదః ॥

టీ॥ పావురాయిమలము- కరక్కాయ- గ్రంథితగరిము, శొంఠి- వీటిని మాది ఫల రసముతోనూరి కాటునందు రాచిన వృశ్చికవిషమును హరించును.

శ్లో॥ హింగునా హరితాశేన మాతులుంగరసేనచ

లేపాం జనాభ్యాం గుటికా పరమం వృశ్చికాపహ్ ॥

టీ॥ ఇంగువ- తాళకము- వీటిని మాదీఫలరసముతోనూరి లేపనజేసి కన్నుల యందు కలికముపెట్టిన వృశ్చికవిషమును హరించును.

శ్లో॥ శీఖ కుక్కుటబర్హణి సైంధవంతైలసర్పిషీ

ధూపోహం త్రిప్రయుక్తస్తుకీట వృశ్చికజం విషం ॥

టీ॥ నెమలిఈకలు- కోడిఈకలు- సైంధవలవణము- నూనె- నెయ్యి వీటిని ధూపమువేసిన కీట వృశ్చికముల విషమును హరించును.

శ్లో॥ కుసుంభపుష్పం రజనీ నిశావాకోద్రమత్పణం

ఏభిర్ఘృతాక్టైర్ధూ పస్తుపాయుదేశేప్రయోజితః

నాశయేదాశుకీటోత్థం వృశ్చికస్యచయద్విషం

టీ॥ జాబ్రాపుత్తు- పసపు- మూనిపసపు- కొట్టలు- కామంచిపూరి- వీటిని
శేతితోతడవీ గుడప్రదేశమునను ధూపము వేసిన వెంటనే కీటవిషమును
వృశ్చికవిషమునుగూడ హరించును.

శ్లో॥ వచాహింగువిడంగాని సైంధవం గజపిప్పలీ
పాతాప్రతివిషాన్మోషం శాశ్వేపేన వివిర్నితః
దశాంగముగదం పీత్యా సర్వ కీట విషం జయేత్ ॥

టీ॥ వస, ఇంగువ- వాయువిడంగాన- సైంధవలవణము, గజపిప్పలి- చిరు
బొడ్డి- ఆతివస- శొంతి- పిప్పలి- మిర్చాలు- వీటిని సమానభాగములు
గలిపి నీటితో నేవించిన సర్వకీటవిషములను హరించును దీనిని దశాం
గాగదమందురు.

శ్లో॥ శిరీషబీజం గోమేదం దాడినుస్యచమూలకం
అర్కక్షీరయుతం హంతి ధూపోవృశ్చికజం విషం ।

టీ॥ దిరిశవపుగింజ- అవుకొమ్మ- చానిమ్మవేరు- వీటిని జల్లేడుపాలతో
నూరి ధూపము వేసిన వృశ్చికవిషమును హరించును.

శ్లో॥ క్షీరవృక్షత్వగాలేపః శుద్ధే కీట విషాపహః ॥

టీ॥ పిన్నజిప్సపట్టునునూరి పట్టించిన లేపము ఎండిపోవునపుటికి విషమును
హరించును.

శ్లో॥ తండులీయకతుల్యాం శంతివృతం సర్పిషాపితేత్
యాతికీటవిషైః కంపం న కైలాసశివానితైః ॥

టీ॥ చిట్టివేళ్ళు- తెల్లతెగడ- వీటినినూరి నేతితోగలిపి త్రాగిన వృశ్చికవిష
మును హరించును.

శ్లో॥ నృశేశాః సర్పపాః పీతాః గుడోజీర్ణశ్చ ధూపనం
విషదంశస్య సర్వస్య కాశ్యపః పరమబ్రహ్మేత్ ॥

టీ॥ మనుష్యుని కెంట్రుకలు- పచ్చానాలు- పాతబెల్లము వీటినినూరి
ధూపము వేసిన వృశ్చికవిషమును హరించును.

ధూపనవిధి.

శ్లో॥ వస్త్రేణాచ్ఛాద్యగాత్రాగ్రధూపధూమంచపాయయేత్
దంశంచ ధూపయేచ్ఛ్వత్ సర్వధూపేష్వయంవిధిః ।

టీ॥ శరీరము నంతను బట్టచేపి ధూపధూమమును (మింగించవలెను- అట్లే
కుట్టినచోటకూడ పొగ వేయవలెను- సర్వధూపములయందును ఇదియే
ఁదధి.

శ్లో॥ రజనీచూర్ణధూపేన విషం వృశ్చికజంహరేత్ । X

టీ॥ పసపుచూర్ణమును ధూపమువేసిన తేలువిషమును హరించును-

శ్లో॥ సలైవలోష్ట్రద్వంద్వోచ హంతి వృశ్చికజం విషం.

టీ॥ నీళ్ళమీదిపాచి ఒంటెపల్లు వీటిని ను రి కాటునందు వట్టించిన విషము
హరించును-

శ్లో॥ కరంజార్జునశైలూనాం కటభృః కుటజస్యచ
శిరీషస్యచ పుష్పాణి మస్తునాదంశలేపనం
యోమి హృతి ప్రశ్వసితి వ్రలపత్యుగ్రవేదనః
తస్యపథ్యానిశాకృష్ణా మంజిష్ఠాతి విషోవణం
సాలాబువృంతం వార్తా కరసపిష్టం ప్రలేపనం ।

టీ॥ కానుగచక్క- మద్దిచక్క- మారేడుచక్క- మాలంగినిచక్క- కొడి
శపాలచక్క- దిశినపూలు- వీటిని పెరుగుమీది తేటతోనూరి లేపన
జేసిన వృశ్చికవిషమును హరించును- కరక్కాయ- పసపు- పిష్పశ్యు-
మంజిష్ఠ- అతివస- మిర్యాలు- చేదానపతోడిము- వీటిని వంగరస
ముతోనూరి కాటునందు లేపనజేసిన తేలుకుట్టటవలన గలిగినమోహము
అయాసము- ప్రలాపము- మిక్కుటమగు బాధ వీటిని పోగొట్టును-

శ్లో॥ కాకజంఘ్రియ మూలంచాప్యారనాలేనవేషయేత్
పానాద్వాలేపనాచ్చైవ విషం వృశ్చికజంజయేత్ ॥

టీ|| వెలమసంధి కడను కలితోనూరి త్రాగినను కాటుచందు పూసినను
వృశ్చికవిషమును హరించును.

శ్లో|| తలబోట జటాం చారనాశేన సహభక్షయేత్
శమయేద్రక్త వమనం కీట దష్ట సముద్భవం ।

టీ|| తంగేడుపేరు రసమును కడుగుతోనూరి త్రాగిన తేలుపట్టుటవలన గలిగి
సరక్తవాంఛిని హరించును.

శ్లో|| ననసార సమాయుక్తం చూర్ణం లిప్తంతువారీణా
వ్యథాం వృశ్చికదంశోత్థాం నాశయేద విలంబితం

టీ|| నవాసాగరమును నీరు నున్నమును గలిపి తేలుపట్టినచోట ఈ విష
విషమును హరించును.

శ్లో|| బాణపుంఘరసః పీతో మేఘనాదరసస్తథా

శర్కరాసహితస్సమ్యక్ విషం వృశ్చికజం హరేత్ ।

టీ|| పెంజలిపేరు రసములోగాని చిట్టిపేరు రసములోగాని శర్కరగలిపి
త్రాగిన వృశ్చికవిషమును హరించును.

శ్లో|| సంధ్యాకర్కోటకీకందం జలైః పిష్టాపి బేల్లిపేత్

సర్పమూషక మార్జార వృశ్చికాది విషాపహం ।

టీ|| గొడ్డుకాకరిగడ్డన్న నీటితోనూరి త్రాగినను కాటుచందు లేవకదేసినను
సాము ఎలుక పిల్లి తేలు వీటి విషములను హరించును.

శ్లో|| తోయేర్యానాగరం నస్యం పిబేద్వాఘృత సైంధవం

అర్క దత్తారమూలంవా జలేపీతం విషాపహం ।

టీ|| నీటితో శొంతిచాది నస్యముచేసినను- గోఘృతమునందు సైంధవలవ
ణమును గలిపి త్రాగినను- జిల్లేడుపేరును ఉమ్మెత్త పేరును నీటితోనూరి
త్రాగినను వృశ్చికవిషమును హరించును.

శ్లో|| హింగువాజలలేపేన వృశ్చికోత్థవిషం హరేత్

దుత్తారాశ్కజలలేపానాన్యదృశ్చికజంవిషం ।

టీ॥ ఇంగువను నీటితోచాది పట్టించినను ఉమ్మెత్త వేరునుగాని జల్లేడు వేరును
గాని నూరి పట్టించినను వృశ్చికవిషమును హరించును.

శ్లో॥ సిక్థికం సప్తధాభావ్యం స్నుహ్యైర్కపయసాతపే ✱
దంశేన్నాముక్త బిందుః వృశ్చికస్య విషం హరేత్ ॥

టీ॥ మైనమును 7 సార్లు జనుడుపాలతోను జల్లేడుపాలతోను భావవేసి
ఎండించి కుట్టినచోట కరగించి ఒకబొట్టును వేసిన వృశ్చికవిషమును
హరించును.

శ్లో॥ శ్వేతపానర్నవామూలం రవివాతే సముద్ధరేత్
కర్పాసమూలం హలేపాద్యశ్చికస్య విషంహరేత్ ॥

టీ॥ అదివారమునాడు ధూపదీపాదులిచ్చిసంగ్రహించిన తెల్లగలిజేరు వేరును
గాని ప్రతివేరునుగాని నీటితోనూరి కాటునందు పట్టించిన వృశ్చిక
విషమును హరించును.

శ్లో॥ పుత్రజీవఫలాన్మజ్జాం పలాశోత్థాం కరంజజాం
మజ్జాంతోయైః ప్రలేపాచ్చహంతి వృశ్చికజం విషం ॥

టీ॥ పుత్రజీవి ఫలముల పప్పును. మోదుగమాడను కానుగకాయల గింజలను
నీటితోనూరి పట్టించిన వృశ్చికవిషమును హరించును.

శ్లో॥ ఘృతార్క దుగ్ధలేపేన యష్ట్యా వాఘూపితేన వా
బీజపూరక మూలేన లేపనాచ్చ హరితకేం
లేపాజ్జాతీగుణాభ్యాంవా హరిద్రాలేపనేన వా
వృశ్చికస్య విషంహంతి ప్రత్యేకంచ నసంశయః ॥

టీ॥ సోతఅత్తనెయ్యి, జల్లేడుపాలు కలిపి కాటునందు లేపన చేసినను.
అరిమధుర చూర్ణమును ధూపమువేసినను. మాదీఫలమువేడు కరకాాయ
నూరి రొచినను బాజివేడు బెల్లమునూరి పట్టించినను పసపుకొమ్మ చాది
పట్టించినను వృశ్చికవిషమును హరించును.

శ్లో॥ సాముద్రం రవిదుగ్ధేన సప్తవారాణి భావయేత్
దంశంతే నప్రలింపేత విషం వృశ్చికజంహరేత్ ॥

టీ॥ ఉప్పును 7 సార్లు జల్లేదుపాలతో భావవజేసి పట్టినచోట నీటితో
వాచి విషమును హరించును-

శ్లో॥ జీరకస్వక్వతః కల్కోఘృత సైంధవసంయుతః
సుఖోష్ణో మధునాలిప్తో వృశ్చికస్య విషంహరేత్॥

టీ॥ జీరకజ్జనుమారి నెయ్యి సైంధవలవణము గలిపి కచ్చజేసి తేనెతోగలిపి
పట్టించిన వృశ్చికవిషమును హరించును-

శ్లో॥ ముక్తవర్షారసంపీతం లవణేన సమన్వితం .
వాంతిం కృత్వా హరేఘ్నీ ఘ్రంసర్వవృశ్చికజంవిషం॥ .

టీ॥ ముక్కోడారు పసుడలో ఉప్పునుగలిపి త్రాగించిన వరుసపై
విషము హరించును-

శ్లో॥ బ్రష్టమాయూరతుత్థస్య చూర్ణం ష్టిప్తాధదగళకే
జలే నార్ద్రీ కృతం సద్యః వృశ్చికస్య విషంహరేత్॥

టీ॥ పేర్చిన పైలతుత్థమును కాటునందువేసి ఒక నీటిబిందువును వానిపై
వేసిన వృశ్చికవిషమును హరించును-

శ్లో॥ జలేన పేషయేత్సమ్యక్ వకులస్యత్వచంభిషక్
లిప్తాదంతే ధూపనేన విషం వృశ్చికజం హరేత్॥

టీ॥ వాగదచక్రము నీటితోచాది పట్టినచోట పట్టవేసి ధూపమువేసిన
వృశ్చికవిషమును హరించును-

శ్లో॥ సమ్యగ్వి మర్దితం సద్యః మాక్షికే నాశలాసుధా
తల్లప్తం శాంతిమాయాతి వృశ్చికస్య విషంపరం॥

టీ॥ నీరుబాగాపిండిన రానున్నమును తేనెతోచాది కాటునందు పట్టించిన
తేలువిషమును హరించును-

శ్లో॥ గంధమాఘ్రాయ మృదితం సూర్యావర్త దలస్యతు
వృశ్చికేననరోవిధః క్షణాద్భవతి నిర్విషః॥

టీ॥ ప్రాద్ధతిగ్గుడు ఆపలను నలిపి వాసన చూపించిన వృశ్చికవిషమును హరించును-

శ్లో॥ ధారయే ద్దక్షిణే కర్ణే వృశ్చికానాం భయంనహి
గృహీత్వా పుష్యనక్షత్రేచాపా మాన్దస్య మూలకం॥

టీ॥ పుష్యమి నక్షత్రమందు ఉత్తరేణివేరును గ్రహించి కడిచెడియుందు ధరించిన వృశ్చికభయముండగు.

శ్లో॥ కార్పాసమూలాచర్చిత్యా విషజిత్కర్ణ పూతకృతే
గ్రాహ్యం హంసపదీమూలం ప్రాతరాదిత్య వాసలే
ముఖస్థం పూతకృతే కర్ణే విషం వృశ్చికజం హరేత్॥

టీ॥ ప్రత్తివేరును నమలి చెడియుందుదినను- అదివాక్మునా డుదయమున సంగ్రహించిన హంసపాదీవేరును నమలి చెడిలోమూదినను వృశ్చిక విషమును హరించును-

శ్లో॥ మయూరపారావత కుక్కుటానాం
గ్రాహ్యం పురీషం సహభానుమూలైః
ధూపోనిహంత్యా శువిషం సమస్తం
చతుర్విధం వృశ్చిక సర్పజాతం॥

టీ॥ నెమలి- పావురము- కోడి వీటిమలముతో జిల్లేడువేరును కలిపి నూరి ధూపమువేసిన చతుర్విధ వృశ్చిక సర్పవిషములను హరించును.

శ్లో॥ అంకోలబీజై రాలాబుబీజై
శ్మిరీషజై యూషకకర్ణబీజైః
ఏరండబీజై స్స కరంజబీజైః
విషం హరేద్ద్వాదశ వృశ్చికానాం॥

టీ॥ ఊడుగగింజలు- చెదానపగింజలు- దిరిశనపుగింజలు- ఎలుకనెవిటూరి గింజలు- ఆముదపుగింజలు- కానుగగింజలు- వీటిని నూరి పట్టుకోవిన

౫ 12విధముల తేల్చివిషమును హరించును-

శ్లో॥ మాతులుంగస్యమూలంతు రవివారే సముద్ధరేత్
ఉత్తరాభిముఖే నైషకూం మంత్రోచ్చారణార్హస్మి శేత్
వామాంగే దక్షిణే దక్షిణే చామదక్షిణే దక్షిణే
మార్జనేన విషం హన్యాత్ సదశం దృష్టపర్యయం
సప్తధా మార్జనేనైవ విషం వృశ్చికజం హరేత్ ॥

టీ॥ అదివారమునాడుత్తరాభిముఖుడై క్రూం అను మంత్రము నుచ్చరించుచు
మాడిఫలపు వేరును గ్రహించి యుంచుకొని తేలుకుట్టినవారికి ఎడమ
వైపుకుట్టిన కుడిపార్శ్వమునను- కుడి వైపుకుట్టిన ఎడమపార్శ్వమునను-
ఏదేనిమార్గు వైనుండి క్రిందికి నీళ్ళలోనుంచి దిగడుడిచిన వృశ్చిక
విషమును హరించును.

శ్లో॥ ఉగ్రమధ్యవిషైర్ద్రవం చికిత్సేత్సర్పదష్టవత్
విషస్నుంచ విధిం సర్వం కుర్యాత్సంశోధనానిచ
యస్యయస్యైవ దోషస్య లింగాధిక్యం ప్రతర్కయేత్
తస్యతస్యావధైః కుర్యాద్విపరీత గుణైఃక్రియాం ॥

టీ॥ ఉగ్రవిషములు- మధ్యవిషములు నైన తేళ్ళుకుట్టినప్పుడు సర్పదష్టవకు
వలె చికిత్స చేయవలెను. సంశోధనము మున్నగు సర్వవిధులను విష
హరములైన వాటిని చేయవలెను. విషమువలన గలుగు బాధయందు
ఏయేదోషములయొక్క లక్షణములు విశేషముగా కనుపించునో ఆయా
దోషములకు విపరీతగుణముగల ద్రవ్యములచే చికిత్సచేయవలెను.

✱ అసాధ్యలక్షణము.

శ్లో॥ దష్టేఽసాధ్యస్తు దృష్టుణ్నిరసనోపహతేనకః
విసర్పశ్వేయధుశ్శూలోజ్వరచ్ఛర్దిరధాపివా
మాంధైఃకతద్భిరత్వర్ధం వేదనాశ్చేషహత్యనూన్ ॥

టీ॥ తేలుకుట్టినవానియొక్క కన్నులకు- ముక్కుకు- నాలుకకు వానిసహజ
గుణములుపోయి విపరీతగుణములుగలిగి శరీరమున బొబ్బలు- వాపు-

శూల- జ్వరము- వాంతి- శరీరమందలి మాలసము సడలి యూడిపోవు చున్నట్లుండుట ఈలక్షణములుగలిగినవాడు జీవించడు.

× పృశ్చికదష్ట దూషీవిష లక్షణము.

శ్లో॥ కీటైర్దష్టే ప్రాణహరం లింగం దూషీవిషంశృణు
గాత్రం రక్తం సితం శృష్టం శ్వావంపాపితికాన్వితం
సకఃకూదాహవీ సర్పపాకీస్యాత్కోధవంతథా
సర్పదక్షిణే యథా శోభో వర్ధతేసోగ్రగంధ్యస్యక్
శిరోక్షి గారవం మూర్ఛా సరుగార్తఃశ్య సిత్యపి
దంశస్యమధ్యేయ త్కృష్టం శ్వావం వాజాలకాపృతం
దగ్ధాకృతిభృశం పాకికే దశోఽజ్వరాన్వితం
తృష్ణాగుది శరీరశ్చ భవేద్దూషీ విషార్దితః॥

త్రీదూషీవిషమనగా విషజంతువువలన దష్టమైన శరీరము క్షుబ్ధ చికిత్సల కనరపై మరణముగలుగ జేయుట కాయత్రమైనయడల ఆవిషమును దూషీవమందుట లేకుంట్టినవానికి శరీరము రక్తవర్ణముగగాని తెల్లగ గాని నల్లగగాని నీలవర్ణముగగాని మారి గ్రంథులుపుట్టి దరద మంట సొక్కులులేచుట- మోఁగముపండుట- కుళ్ళుట- మాలసమూడిపడినట్లుండుట- సర్పదష్టవలన గాయత్రఫలమువాచి- దర్శంధయక్తమగు నెత్తురు కాయమండట- తల- కన్నులు మొద్దుబారి బరువెక్కుట- మూర్ఛ- దీర్ఘశ్వాసము- కాటుమధ్య నల్లగగాని- నీలవర్ణముగగాని పగుళ్ళేర్పడుట- కాలినట్లుండి బాగా చూకముజేడి నీరు- వాపు- జ్వరము గలిగియుండుట- దప్పిక- ఆగచికలుగుట ఈలక్షణములున్న వాడు జీవించడు.

శ్లో॥ వీణ్యాకేనప్రణా లేపస్తైలాభ్యంగశ్చవాతకే
నాడీస్పేదః పులాకాద్యైః బృంహజైశ్చవిధ్వితః
పైత్తికం స్తంభయేత్సకైః ప్రదేహైర్భృశ శీతలైః

లేఖనచ్ఛేదన స్వేద వమనైశ్చైష్ఠ్మికం జయేత్
 కీటానాంతి ప్రకారాణాం త్రైవిధ్యేన ప్రతిక్రియా
 స్వేదాలేపన సేకాంస్తు కోష్ఠాన్ ప్రాయోవచారయేత్
 అన్యత్ర మూర్చితాద్దంకపాకతః కోధతోధవా॥

టీ॥ వాతికవృశ్మికము కుట్టినపుడు కాటునందు నువ్వులపిండి- (తెలక
 గానుగపిండి) ని నూరి పట్టించుట- తైలవర్దన- నాడిస్వేదము- బింబా
 ణకర్మ చేయవలెను- పైత్తికవిషమునందు మిక్కిలి శీతలములైన మంచు
 గడ్డ మున్నగువానిచే సేకము- లేపనము చేయవలెను- శైష్ఠ్మికవిషము
 నందు లేఖనము, స్వేదము, ఛేదనము, వమనము అను కర్మలను చేయ
 వలెను. ఇట్లు త్రివిధములైన కీటములకు త్రివిధములైన చికిత్సలు చెప్ప
 బడినవి. పైత్తికవిషమునందు దప్ప ఇతరవాటియందు స్వేదము, అలే
 పము, సేకము అనువానిని తరచు కొంచెము వెచ్చనగువానిని చేయ
 వలెను. రోగి మార్పుకొണ്ടినను, కాటా పాకముకొണ്ടినను, కుళ్ళినను,
 స్వేదాదులను వెచ్చనివాటిని చేయరాదు.

శ్లో॥ సర్వత్రచోగ్రాలివిషే పాయయేద్దధినస్పిషీ
 విధ్యేచ్ఛిరాం విదధ్యాచ్చ వమనాం జననావనం
 ఉష్ణస్నిగ్ధాన్లు మధురంభోజనంచా నిలాపహం॥

టీ॥ తీవ్రవిషముగల లేళ్ళు కుట్టినవెంటనే పెరుగు నెయ్యి గలిపి త్రాగిన
 వలెను. మరియు నెచ్చటనైనను శిరావ్యధచేసి విషరక్తమును కార్చ
 వలెను. వాంతిని, అంజనమును, నస్యకర్మను విషహరములైన వానిని
 చేయించవలెను. తర్వాత ఉష్ణము, స్నిగ్ధము, అల్లము, మధురములైన
 భోజనము నిచ్చినయడల వాతమును హరించి కాంతిని గలుగజేయును.

శ్లో॥ నాగరం గృహకపోతపురీషం బీజపూరక రసోహరితాలం
 సైంధవంచవినిహంత్యగదోయం లేపతోలికులజంవిషమాశు॥

టీ॥ శొంఠి, పెంఘడుపొపురాయి మలము, తాళకము, సైంధవలవణము, కీటిని మాచీఫలరసముతో నూరి లేపనజేసిన వృక్కృకవిషమును హరించును.

శ్లో॥ నాగపురీషచ్ఛత్రం రోహిషమూలంచ శేలుతోయేన
కుర్యాద్గుటికాంలేపాది యమళి విషనాశినీ శ్రేష్ఠా॥

టీ॥ పుట్టకొమ్మ, కామంచిపూరిపేరు వీటిని విరిగిచెట్లు పట్టరసముతో నూరి కణికలుచేసి అరబెట్టి వీనిని నీటిలో నరగదీసి తేలుపట్టినచోట పూసి పొగవేసిన విషమును హరించును.

శ్లో॥ శిరీషపిప్పలీచూర్ణ మర్కదుగ్ధేన భావయేత్ X
త్రివారం హంతి లూతాహి వృశ్చికొందురు జంవిషం॥

టీ॥ దిరిశనపుగింజలు, పిప్పలి వీటిచూర్ణమును సమానముగా గ్రహించి జల్లేడుపొలతో రి పాగు భావజేసి నేవించిన లూత, పాము, తేలు, ఎలుక వీటివిషమును హరించును.

శ్లో॥ చందనం తగరం కుష్ఠం హరిద్రేద్వేత్సకేవచ
మనశ్శిలాత మాలస్యరసః కేసర ఏవచ
శార్దూలస్య నఖశ్చైవ సుపిష్ఠం తండులాంబునా
హంతి సర్వవిషాణ్యే త వృత్తి వజ్రమివాసురాన్॥

టీ॥ చందనము, గ్రంధితగరము, చంగల్యకోమ, పసపు, మ్రానిపసపు, లవంగచక్క, మణిశిల, నాగకేసరాలు, పులిగోరు వీటిని బియ్యపు కడుగుతో నూరి కానుగచక్క రసముగలిపి శ్రాగించిన సర్వవిషము లను హరించును.

సర్వకీటవిషములయందు ప్రతిసారణము.

శ్లో॥ సర్వేషుచ బలేద్వేతు మధూకం మధుకం సతం
పిప్పలీనాగరం డారం నవనీతేన మూర్ఛితం
కఫేభిషగుదీర్ణేతు విదధ్యాత్ప్రతిసారణం॥

టీ|| సగ్వవిషములయందు కఫము ప్రకొపించినపుడు చిక్షము త్రవపులగము, వెదముత్రవపులగము, ఇప్పపువ్వు, అతిమధురము, గ్రంథితగరము, పిప్పళ్ళు, శొంఠి, యవక్షారము, వీటినినూరి నెన్నతోగలిపి రుద్దవలెను.

అత్యౌదిస్థానగత వృశ్చిక విష చికిత్స.

శ్లో|| పిప్పలీ మఠిచక్షూర వచానైంధవ శిగ్రుకాః
 పిష్ట్యారోహిత పిత్రేన ఘ్నంత్యక్షి గతమంజనాత్
 విషేకంరగతే మాంసం కాపిత్థం ససితామధు
 ఆమాశయగతే లిఖ్యత్తాభ్యాం చూర్ణపలం నరః
 విషేపక్వాశయప్రాప్తే పిప్పలీ రజసిద్వయం
 మంజిష్ఠాచ సమం పిష్ట్య గోపిత్రేన సరః పిబేత్
 మాంసంరక్తంచగోధాయాఃశుష్కంచూర్ణీ కృతంహితం
 విషేరసగతేపానం కాపిత్థరససంయుతం
 శేలమూలత్వ గ్రాణి బాదరౌదుంబకాణిచ
 కటబ్యాశ్చ పిబేద్దక్షగతే మాంసగతే పిబేత్
 సత్కైద్రంఖ దిరాష్ట్రం కోలజం మూలమంధసా||

టీ|| విషము నేత్రగతమైనప్పుడు పిప్పళ్ళు, మిర్జాఱు, యవక్షారము, వచ, నైంధవలవణము, మునగచక్క వీటిని రోహితమునుచేప (ఎఱ్ఱగొరగ చేప) పిత్తముతోనూరి అంజనము చేసిన నేత్రగతవిషమును హరించును. కంఠగతమైనపుడు వెలగపండుగుజ్జలూ చక్కెర, తేనె, గలిపితినినను ఆమాశయ గతమైనపుడు 4 తు|| వైవాటి చూర్ణమునే తేనె, నెయ్యి గలిపి త్రాగినను పక్వాశయగతమైనపుడు పిప్పళ్ళు, పసపు, మంజిష్ఠ, వీటిని నూరి గోగోచనముతో గలిపి తినినను, విషము రసగతమైనపుడు ఉడుముమాంసము రక్తము ఎండించి చూర్ణించి దానిని వెలగపండు గుజ్జలూగలిపితినినను, విషమురక్తగతమైనపుడు విరిగి, రేగు, అత్తి, కాసుగు వీటి నేళ్ళు పట్ట, చిగుళ్ళును నూరి తేనెలూగలిపి నేవించినను, విషము

మాంసాదిగతమైనపుడు చంద్ర, శేష, శుక్ర కీటివృత్తులు నూరి తేనెతో
గలిపి నేవించినను విషమును హరించును.

శ్లో॥ గలంతే వృశ్చిక డష్టానాం సముదీర్ణే భృశం విషే
విషేణాల్లేపయేద్ధంశ ముచ్చిటి - గేవ్యాయం విధిః

టీ॥ తేలుకుట్టినప్పుడు విషమంతయు వ్యాపించి తగ్గనపుడు చివరనుసాధిని
అరుగదీసి కాటునందు పట్టించవలయును ఈచికిత్సను మంద్రగబ్బిలును
చేయవలెను.

శ్లో॥ తద్వదేవోచ్చితం గేపి ప్రతిలోమంచ పాంశుభిః
ఉద్వర్తనం సుఖాయుజైః తథానాచ్ఛాదనం ఘనైః

టీ॥ మంద్రగబ్బి విషమునందును తేలుకువలెనే పుతలవణాదులచే కాటును
అభ్యంజనము చేసి ప్రతిలోమముగ మట్టి మున్నగు వానిచే రుద్ది కొంచె
ముష్ణముగ నుండు నీరు ధారగపోసి కాటుపైన ముతకగుడ్డచుగాని
స్థానలు గుడ్డచుగాని కప్పవలెను.

శ్లో॥ శిరీషస్యచమూలేన స్వరసేనాధవాపునః
దంశేచాలేపనం కుర్యాదుచ్చిటింగ విషం హరేత్

టీ॥ దిరికనపు శేరు గంధమునుగాని, స్వరసమునుగాని కాటుకు పట్టించిన
మంద్రగబ్బి విషమును హరించును.

శ్లో॥ శ్లేశంపు నర్న వామూలా పారిభద్రస్యమూలకం
తండులీయక మూలంచ గోధికావసయాసహ
అర్కక్షీ రేణ సమ్మర్ద్యవటికాం కారయేద్భిషక్
వారిణా లేపనం కుర్యాదుచ్చిటింగ విషహరేత్

॥ తెల్లగలిజేరు శేరు శేపశేరు చిట్టిశేరు ఉడుముకొవ్వు సమభాగములు
గ్రహించి జల్లేడుపాలతోనూరి కణికలుజేసి నీటితోనూరి కాటునందు
లేపనజేసిన మంద్రగబ్బి విషమును హరించును.

శ్లో॥ సర్వాక్షి మూలస్వరసం తిశితస్వరసం తథా

ఉచ్చిటి గ విషం వాంతి పావాచ్చీ చందనోద్భవం.

టీ॥ సర్వాక్షి వేద స్వరసము, నెమ్మి వేద స్వరసము త్రాగినను మంచిగంధ
సము త్రాగినను మంద్రగబ్బ విషమును హరించును.

శ్లో॥ పుత్రజీవిఫలాహంచ విషతిందు ఫలోద్భవాం

మిజ్జాం సమేలయేల్లెపా దుచ్చిటింగ విషంహరేత్॥

టీ॥ పుత్రజీవిపండ్లపప్పు విషముష్టిగింజలు వీటిని నూరి కాటునందు రాచిన
మంద్రగబ్బవిషమును హరించును.

శ్లో॥ శ్వేతార్క మూలం సంగృహ్యతద్దుగ్ధేన విమర్దయేత్

తోన్మైస్వలేపితం తత్తురోమాంగాయ విషజిత్ పరం॥

టీ॥ తెల్లజిలేడుతగును దాని పాలతోనూరి కణికలుజేసి ఆవసరమున్నపుడు
నీటితోచాది కాటునందు పట్టించిన మంద్రగబ్బ విషమునుహరించును.

శ్లో॥ శిరీషపుష్పం సకరంజబీజం కాశ్మీరజం కువ్వ మనశ్శిలేచ
ఏషోగదోరాత్రిక వృశ్చినానాం సంక్రాంతికారి కథితో

జనేన॥

టీ॥ దిరిశనపూలు, కావగగింజలు, కుంకుమపువ్వు, చంగల్వళోమ్మ, వణి
శిల వీటిని నూరి కాటునందు రాచినను అంజనము వేసినను మంద్రగబ్బ
విషమును హరించును.

ఆకుతేలు విషచికిత్స.

శ్లో॥ నింబపత్ర రసాలేపాల్లే పాత్మకృతవిషయా

హరీతిక్యాను లేపేన పత్రాశ్లేర్విషనాశనం

ప్రత్యంగి రాభవం బీజమ పామార్గస్య బీజకం

జలేనా లేపనం కుర్యాత్ప్రతాశ్లేర్విషనాశనం॥

టీ॥ వేపాకురసమునైనను, కొడిమలమునైనను-కరక్కాయ గంధమునైన
ను- దిరిశనపుగింజల గంధమునైనను, ఉత్తరేణి విత్తుల గంధమునైనను

కాటునందు రాచిన అప తేలువిషమును హరించును.

శ్లో॥ సురసాస్వరసా లేసా త్పతా శేర్విషనాశనం॥

టీ॥ తులసియాకు రసమును రాచినయడల అప తేలువిషమును హరించును.

మరియు సాముద్రలవణమును కొద్దినీళ్ళలోకలిపి దానిలో దూదితడిపి కుడివైపుకుట్టిన ఎడమకంటిలోను- ఎడమవైపుకుట్టిన కుడికంటిలోను పిండిన విషమును హరించును.

మరియు క్షంకుడుగాయనరుగదీసి పైవిధముగనే యుపయోగింపవచ్చును. మరియు మైశమును కరిగి అందులో మైలతుతహార్దమునువేసి బాగా కలిపి కణికలుచేసి కుట్టినచోట కణికను కొద్దిగో పెచ్చజేసి యంటించిన బాధను హరించును.

మరియు పొటానియంపెర్మాంగనేటును చూర్ణించి తేలుకుట్టినచోటనే వేసి దానిపై కొంచెము నిమ్మఉప్పును వేసి ఒకనీటిబొట్టును వేసిన బురబురపొంగి బాధను హరించును.

మరియు కాటునందు సున్నపుపొడిని కొంచెమువేసి దానిపైన నైట్రిక్ ఆసిడ్ను ఒకబొట్టును వేసిన విషముదిగును.

మరియు కుట్టినచోట ఉమ్మెత్తాపునూరి కట్టిన కొంతమందికి తగును.

అనుభూతయోగములు

ఒకడాము మంచినీటిలో రెండుబొట్లు కార్బాలిక్ ఆసిడ్ను వేపి ఇంజంక్ ను శిరంజితో బాగా కలిపి శిరంజిలోనికి తీసికొని తేలుకుట్టిన చోటనే ఆనీటిని వీక్షించవలెను. నీటిని ఎక్కించునపుడు మొదట నాలుగు మినుములు మాత్రమేఎక్కించి తగ్గినది లేనిది తెలిసికొని తిరిగి కొంచె మెక్కించవలెను. మొత్తమర్దాముకంటె నెక్కువ యెక్కించ రాదు. విశేషమెక్కించిన కుర్చుపగును. ఇంజంక్ నుచేయుట పూర్తియగు వరకు శిరంజిని తీయరాదు.

మంత్రములు.

హం. హీం. మం. చం. ఓం. అనేన మంత్రేణ శరీషవృంత మభిమంత్రస్య మార్జనాత్ పృశ్నికవిషనాశో భవతి. ఈమంత్రముచే దిరిశనపుత్రాడి

మను మంత్రించి జానితో తేలుకుట్టినచోట తుడిచిన తేలువిషమును హరించును.

ఓం శ్రుః ఫట్ స్వాహా అనేన మంత్రేణ సప్తవారం జలమభిమంత్ర్య నేచనాద్విషనాశో భవతి. యానుంత్రముచే అడదకము నేడుస్వాను మంత్రించి తేలుకుట్టినచోట చల్లిన వృశ్చికవిషమును హరించును, కాంఘో. మాంఘో. మాంహీం. ఖాంహీం. అనేన మంత్రేణ కరవీరదండ మభిమంత్ర్య ఉదకప్రోక్షణాత్ వృశ్చికవిషనాశో భవతి. ఈమంత్ర ముచే గన్నేర్దుకట్టును మంత్రించి నీళ్ళలోముంచి కుట్టినచోట ప్రోక్షించిన విషమును హరించును ఇట్లు 7 సార్లు చేయవలెను.

కందిరీగలు.

శ్లో॥ త్రికంటకః కుచీచాపి హస్తికక్షాపరాజితః

చత్వార ఏతే కణభావ్యాఖ్యా తాస్తీవవేదనాః

తైర్దష్టస్య శ్వయధురంగ మర్దో గురుగాత్రతాదంశ

కృష్ణత్వం భవతి.

టీ॥ త్రికంటకము, కణి, హస్తికక్షము, అపరాజితము అను నీనాలుగు కందిరీగలు కుట్టిన తీవ్రవేదన గలుగును. కుట్టినచోట చాపు, ఒడలు నొప్పి, అవయవములు బరువెక్కుట, కాటునందు నలుపు గలుగును.

(త్రికంటకవిషహారాగదము.

శ్లో॥ కుష్ఠం పక్రం వచాపాతా బిల్వమూలం సువర్చికా

గృహధూమం హరిద్రేద్యే త్రికంటక విషేహితాః॥

టీ॥ చంగల్యకోష్ఠ, గ్రంథితగరము, వస, చిరుబొద్ది, మారేడువేరు, సజ్జ క్షారము కరదూపము, పసపు, మ్రానిపడపు- వీటిని సమానభాగములు మార్పించి తినిన కందిరీగలవిషమును హరించును.

శ్లో॥ కర్దముం నాపటితం వాతిల్యంచాపి విలేపయేత్

తత్త్వేన వినశ్యంతి కంఠో లీక్షతివేదనాః॥

టీ|| బురదమట్టినిగాని- చందనమునుగాని- నువ్వులనూనెనుగాని పట్టించిన కందిగల విషమును పోగొట్టును.

ఉడుములు.

ప్రతిసూర్యకః, పింగభాసో, బహువర్ణో, నిరుపమో గాధేరకః ఇతి పంచగాధేరకాః తైర్ద్విష్టస్యశోభో దాహరు జౌచ భవతః గోధోరకేన ఏతదేవగంధి ప్రాదుర్భావో జ్వరశ్చ.

టీ|| ప్రతిసూర్యకము పింగభాసము బహువర్ణము నిరుపమము గాధేరకము అని ఉడుములు 5 విధములు ఇవి కరచిన వాపు- మంట- బాధ కలుగును. గోధేరకమును దానివలన మైలక్షణములు గ్రంథము జ్వరము గూడ గలుగును. ఈవిషయముననే మఱియొకచోట “ప్రతిసూర్యః పింగసాసో బహులామామహాశిరాః తథానిరుపమశ్చేతి పంచగాధేరకా స్మృతాః” యనియు “కృష్ణసర్పేణ గోధాయాం భజేద్వస్తచతుష్పదః- సర్పగోధేరశోనామతేన దప్తో జీవతి” యనియు చెప్పబడినది- వీటికి సర్పములకువలె చికిత్స చేయవలెను-

వా|| గలగోల్యః, శ్వేతా, కృష్ణా, రక్తరాజీ, రక్తమండలా, సర్వశ్వేతా, సర్వపికేశ్వేనం వట్టి, తాభిర్ద్విష్టే సర్వపికా వర్జం దాహశోఫ్లకేదాభవంతి, సర్వపికాయా వృద్ధయ వీడా, అతిసారశ్చ- తాసుమధ్యే సర్వపికా ప్రాణహరీ.

టీ|| పులిగోమల అరింటిలో సర్పపిక గాక నితరములైనవి కరచిన మంట- వాపు- కాటునందు తడి కలుగును- సర్పపికకరచిన గుండెపీకు- అతిసారము గలుగును- వీటిలో సర్పపిక ప్రాణములను హరించును-

గలగోలి విషహరగదము.

శ్లో|| రజన్యగార ధూమశ్చవక్రం కుప్తం కలాశజం
గలగోల్యాది దప్తానాం అగదో విషనాశనః||

శ్రీ॥ పసపు- కరదూపము- గంధతగరము- చంగల్వకోమ- మోగుగమాడ
వీటిని నీటితోనూరి యుపయోగించిన గలగోలిక విషమును హరించును.

శ్రీ॥ నవనీతం మాహిషంచటంకణేన విమర్దయేత్
తథాహి ఘనం పయసాభ్రమరాదివిషం హరేత్॥

టీ॥ విట్టవెన్నలో వెలిగారమును కలిపి పూసినను- నల్లమందు నీటితోనూరి
పూసినను తెమ్మెద తేనెటీగ ముచ్చగువాని విషమును హరించును.

జెఱులు.

వా॥ శతపద్మస్తు, పరుషా, కృష్ణా, చిత్రా, కపిలా, వీరికా,
రక్తా, శ్వేతా, అగ్నిప్రభా, ఇత్యష్టా, తాభిర్దృష్టా శోభా,
వేదనా, దాహశ్చహృదయే, శ్వేతాగ్నిప్రభాభ్యాం
వీతదేవ దాహో- మూర్ఛా- చాతిమా త్రం శ్వేతపిడ
కోత్పత్తిశ్చ॥

టీ॥ పైనజెప్పిన రి విధములగు జెఱులు కరచిన వాపు- వేదన- గుండెమంట-
గలుగును- శ్వేతఅగ్నిప్రభయనునవి కరచిన తాపము- ఎక్కువగా
మూర్ఛ- కరచినచోట తెల్లని వీటికలు గలుగును- తంత్రాంతరమున
మహాశతపదీచైవ- శతపాదీచమాసతీ- శతపాదాదికాః ప్రోక్తాస్స
హ్రారా విషజంతవః॥ తాటిజెఱి- జెఱి- రోకటిబండపురుగు- అని
శతపాదములు రి విధములు- “దంశేన్వేదం రుశంధాహం దద్రూతం
రోమహర్షణం జిహ్వేవక్త్రేచ కంఠూంచ- కర్యాచ్ఛతపదాదికం”
జెఱులు కరచిన కాటునందు చెమట- నొప్పి మంట- దద్దురులు లేచుట-
గగుర్పొడుచుట మోరు నాలుక దురద కలుగును- అనిచెప్పబడినది-

జెఱులకు చికిత్స.

శ్రీ॥ కుంకుమం తగరం శిగ్రుపద్మకం రజనీద్యయం
అగదో జలపిష్టోయం శతపాద్విషనాశనః॥

టీ॥ కుంకుమపువ్వు- గంధితగరము- మునగబంక- పద్మకాష్ఠము- పసపు-
హ్రూనిపసపు- వీటిని నీటితోనూరి తనిపించిన జెఱివిషమును హరించును.

శ్లో॥ సర్వికాజశ కృత్తారస్సుర సోధాక్ష పీడకం
మదిరామండ సంయుక్తో హితశ్శత పదీవిషే॥

టీ॥ సర్వక్షారము- మేకపెంటికల బూడిద- తులసి- తామరవిత్తులు-
రుదాక్ష- ఇవి మద్యముతోగాని- మిగడతోగాని- కల్పి పుచ్చుకొనిన
జెట్టివిషమును హరించును-

శ్లో॥ శ్వేతోవరం పచేత్తోయే పీత్వా తన్మస్తు తత్ర జ్ఞే
తత్తోయే సేచనం కుర్యాత్ మహాశత పదీక్షణే॥

టీ॥ తెల్లనిచవిటిని ఉడకములాగలిపి యుడకజెట్టి యిందలి తేటనీటిని
గ్రహించి పానముచేసి యానీటిని గాయముందును శరీరమునందును
సేచనచేసిన తాటిజెట్టి కాటువలన గలిగిన మంట జీల దద్దుర్లు హరించును

శ్లో॥ శాద్వలం టుకణం తుత్థం కట్ఫలం రజనీంవచాం
కల్పం పిబేదారనా శే మహాశత పదీవిషే॥

టీ॥ తెల్లగరికె- వెలిగారము- మైలతుత్తము- కాయఫలము- పసపు- వస-
వీటిని తరవాణితోనూరి పుచ్చుకొనిన జెట్టి మున్నగువాని విషమును
హరించును-

శ్లో॥ శిరీషమూషంచతథా తండులీయక మూలకం
నవనీతేన సమృద్ధ్యలే పాదాపాదమస్తకం
తత్రజ్ఞేన సిహంత్యేతత్ మహాశతపదీ విషం

టీ॥ దిరికనపుగింజలు చిట్టివేడు వీటిని ఆవువెన్నతోనూరి ఆపాదమస్తకము
లేపనజేసిన జెట్టి తాటిజెట్టి మున్నగువాని విషమునుహరించును-

శ్లో॥ సత్వంగుడూఢ్యాస్సంగ్రహ్యాం నవనీతసమన్వితం
లేఖయేద్దేహమాద్యంతం శమయేచ్ఛతపదీవిషం

టీ॥ తిప్పసత్తును ఆవువెన్నతోకలిపి శరీరము నంతను తాచిన జెట్టివిషమును
హరించును-

శ్లో॥ గురుశాద్వలమూలా నిభక్షయే త్రమశోనరః

సత్యమేవనిహంతేతత్ విమంశతపదీభవం

టీ॥ ఈందురునట్లుజేళ్లను నోటిలోఁబూచినచులి యాసమును మ్రింగుచుండిన జెట్టి విషమును హరించును.

రోకటిబండకాటుచికిత్స.

శ్లో॥ వివతిం దుభవంబీజం గోమూత్రేణ విమర్దయేత్

తతః తేనవిమంహంతి లేపనాన్సాసలీ విమం

సర్పాక్షిమూలనూదాయజలేన క్వధితంపిబేత్

బాలమూత్రానులేపేన శషయేన్సాసలీవిమం

టీ॥ ముషిణివిత్తులను గోమూత్రములొఁచాదికాటుపైన రాచినను సర్పాక్షి జేడ కషాయమును పుచ్చుకొనినను దానినే పిల్లలమూత్రములొఁచాది కాటుపైనరాచినను విషమునుహరించును.

కప్పలు

చా॥ మండూకాః, కృష్ణః, సారః, కుహకః, హరితః, రక్తః,

యవవర్ణాభః-భృకుటీ- కోటిశ్చేత్యష్టై-తైర్దప్తస్య దంశే

కండూర్భవతి పీతఃఫేనాగనుశ్చవక్త్రాత్ - భృకుటీ కోటి

కాభ్యాం ఏతదేవదాహచ్ఛర్దిర్మూర్ఛాచాతిమాత్రం,

టీ॥ పైనజెప్పిన 8 విధములకప్పలుకరచిన చోట దురద నోటినుంచి పచ్చని నురుగు కలుగును భృకుటీకోటిక- అనునవికరచిన ఎక్కువగా తాపము వాంతిమూర్ఛ కలుగును-

శ్లో॥ మేషశృంగీ వచాపాతానిచులోరోహిణీజలం

సర్వమండూక దప్తానాం అగదోయం విషాపహః॥

టీ॥ ఒడ్డిజేడ- వన- చిరుబొడ్డి- నీటిప్రబ్బలి- కటుకరోహిణి- మడవ్వుడ పీటిని చూర్ణించి యుషయోగించిన సర్వమండూక విషములనుహరించును

వా॥ విశ్వంభరాభిదష్టే దంతః సర్వచాకారాభిః పిడకాభి
శ్చీయతే శ్వేతజరాత్తశ్చ పురుషోభవతి॥

టీ॥ విశ్వంభరము కరచిన కాటునందు ఆవాలవంటి పీటికలు సొక్కును-
చలిజ్వరము వచ్చును-

వా॥ అహితుండికాభిర్దష్టేనోద దాహ కంఠూశ్వయధవో
భవంతి- మోహశ్చ- కంఠూమకాభిర్దష్టే పీతాంగఛర్ద్య
తీసార జ్వరాదిభిరభిహన్యతే- శూకవృంతాదిభిర్దష్టే
కంఠూకోతాః ప్రవర్ధంతే శూకం చాత్రలక్ష్యతే॥

టీ॥ ముంగిస కరచిన సలుపు- మంట- దురద- వాపు- మోహము
గలుగును-కంఠూమకము గరిచిన శరీరము పచ్చబడి- వాంతి-ఆతిసారము
జ్వరము- కలుగును- శూకవృంతము (తుమ్మెద) కరిచిన దురద-కోరము
కలుగును- కాటునందు ముల్లు కనుపించును-

వచాశ్వ గంధాతేబలా బలాసాతి గుహగుహః

విశ్వంభ రాభిర్దష్టానాం అగదోయం విషాపహః॥

టీ॥ వస-పెన్నేరు- ఆతిబల- బల- కాలివర్ణి- పృష్ఠి ప్రి- వీచినిదూర్ణించి
తినిన విశ్వంభరవిషమును చూచును-

శ్లో॥ శిరీషం తగరంకువృం శాలిప్రసహనిశే

అహిండుకాభిర్దష్టానాం అగదోయం విషాపహః॥

టీ॥ దిరిశనగింజ- గ్రంథితగరము- చంగల్వకోమ- కాలిప్రస- ముద్గడ్గర్ణి-
పసపు- మూనిపసపు- నీటిని చూర్ణించి ముంగిస విషమునం దుపయో
గించవలెను-

కంఠూమకాభిర్దష్టానాం రాత్రోశీతాః క్రియాహితాః

దివాతేనైవసిధ్యంతి సూర్యరశ్మి బలార్దితాః॥

టీ॥ కంఠూమకము గరిచిన రాత్రియందు శీతక్రియలు చేయవలెను- పగలు
సూర్యరశ్మివలన వాటివిషము వృద్ధియగును గనుక జీవింపదు-

శ్లో॥ వ కంకుష్ఠమసామూర్గః శూకవృంతవిమాగదః

భృంగస్వరసపిప్తవా కృష్ణవల్గీకమృత్తికా
టీ॥ గ్రంధితగరము- చంగల్వకొమ్మ- ఉత్తరేణిపేర- పిటిచేతయైన అగ
దమును గని గుంటగలగజాకు స్వరసముచే నూరిన నల్లని పుట్టుమట్టిని
గాని శూకవృంత విషమును హరించును-

చీగులు.

వా॥ పిపీరీకాః స్థూలశీర్షా- సంవాహికా- బ్రాహ్మణీ-
అంగులికా- కపిలికాః చిత్రవల్గోపత్- తాభిర్దృష్టే-
దంశేశ్వయధుః అగ్నిస్పర్శవద్దాహశోభాభవంతి॥

టీ॥ పై రి రు విధములగు చీమలు కరిచిన కాటునందు నిప్పుతగిలినట్లుమంట
వాపు కలుగును-

ఈగులు.

వా॥ మక్షికాః కాంతారికా- కృష్ణా- పింగలా- మధూలికా-
కాషాయా- స్థాలికేత్యే వంషత్ తాభిర్దృష్టస్య శంకూ
శోఫదాహరుజః భవంతి స్థాలికాకాషాయవాసీభ్యాం
వతదేవశ్యా వపిటిశోత్పత్తియిప ద్రవాశ్చజ్వ రాదయో
భవంతి కాషాయవాసీ స్థాలికాచప్రాణహరేః

టీ॥ పై ఆరువిధముల ఈగులు కరిచిన దురద- వాపు- మంట- బాధ గలు
గును- స్థాలిక కాషాయవాసీ కరిచిన వెలక్షణములే గాక కాటునందు
నల్లనిపోక్కులు- జ్వరము మొదలగు నుపద్రవములు గలుగును- కాషా
యవాసీ- స్థాలికము అనునవి ప్రాణములను హరించును-

దోమలు.

వా॥ మశకాః- సాముద్రః- పరిమండలః- హస్తీమశకః-
కృష్ణః- పార్వతీయ ఇతి పంచ తైర్దృష్టస్య తీవ్రాకంఠూ

దంత శోభకృత్ - పాద్యతీయస్తు ప్రాణహరైః కైష్ట్యైః
లక్షణః - నభావకృత్సర్వం విటికాః సదాహసానా
భవంతి॥

టీ॥ పై రి విషముల దోహతుల కరిచిన తీవ్రపైక ముగ్ధ కాటుచందుక పు
కలుగును. పశ్యతప్రహతప్రహాదు ప్రాణహరములైన కీటములతో
సమాచలక్షణములను గలిగించును. కాటుచందు గోటితో గీకిన ఎక్కువ
దద్దుగ, ముట పాకము గలుగును. ఈమశకముక్షికములను గురించి
మరియుకపోట "కలహమాన్ మశకై రేతచ్ఛో పశ్చాత్త్యక్తవేదః,
అసాధ్యకీటసదృశమసాధ్య మశక్వాత్తం సద్యః ప్రసాదశీత్యాచా
వానా మూర్ఖాన్ జ్వలన్వితా విటికా మక్షికా దలశే సాంతుస్థాని
కానుహృత్" అని మక్షికమశకముల విషమునగు ఎక్కువగడ ముచిదరి
వెప్పుబడినది.

✱ విటిక-మక్షిక మశకదష్ట చికిత్స.

శ్లో॥ విటిలి కాభిస్తానాం మక్షికా మశకై స్తథా
గోమూత్రముతా శీష్యాకృష్ణ వల్మీక ముత్రికా
సభాచక్ష్వ సుబాతే శోఫే భిగ్నా నోకం॥

టీ॥ వీములు, ఈగలా, దోహతుల కరిచిన నల్లని పుట్టుమట్టిని గోమూత్రముతో
నూరి లేపనజేయువలెను. గోటితోగీరగా శీచిన దద్దురను గుంటిగ
కాగ గసమును పూయవలెను.

శ్లో॥ మక్షికానాం కషం హంతి లాలాతప్తణ్యుజ్జతా ✱
అఫేరబీజం పాటీరం శేప మేత్సః పూక్షతే
రక్తచందన లేపన్తు వద్రమాన్ పారణితక్షణాత్॥

టీ॥ అడవిఈగలు, జోరీగలు మున్నగునవి మట్టినవెంటనే కాటుచొల్లగు
పట్టించిన విషమును హరించును జుట్టిగలు మట్టినపుడు గసగసాలుగాని
చందనముగాని రక్తచందనమునుగాని నూరి రొచిన వాధను హరించును

శ్లో॥ సుఖోష్ణశాంతిశ్చ స్నానం చందనస్సానలేహనం

మధకానాం శ్రుతాన్ హంతి శ్రీమమేవ ససంతయః

టీ॥ దోషలు కట్టివ్వదు సుఖోష్ణమైన నీటితో స్నానముచేసి చందన
లేహము చేసికొనిన బాధ తగును.

శ్లో॥ మూత్రం సుఖోష్ణం త్రైవిద్యం గోమయస్సరసాపివా

ధృతేక్షణ ప్రవిపేతు హితం ధంకరిమాకహం॥

టీ॥ బోక్కిగ చెవిలో ప్రవేశించివుడు సుఖోష్ణముగనందు గోమూత్రమును
గాని, సుఖ్యలమునెనుగాని, గోమయసమునుగాని పోసి బోక్కిగను
నెడలగొట్టిన బాధను పోగొట్టును.

అసాధ్యకీటను ex. 4

శ్లో॥ గాధేరకః సాలికాచయే చ శ్లేత్యాన్మసంప్రభే

భుక్తకోటికశ్చైవ ససిద్ధ్యంత్యేకజాతిమ॥

టీ॥ ఉడుచులలో గాధేరకము, ఈగలలో సాలికము, కషయి, జెట్టులలో
శ్లేతా. అగ్నిప్రభా, ఉడుచులలో సగ్గీషీకము. కష్టలలో భృకుటి.
కొటికము, జలగలలో ఇంకా యాధము అనువానినిషము అసాధ్యము.
జలగలవివయపై ప్రత్యేకముగా జెప్పుచున్నామగాన ఇచ్చటచెప్పలేదు.

కచ్చసాధ్యత్వము,

శ్లో॥ వావనన్నం సచోత్సన్నం అతిసరేం భవేగనం

దంతాదా విహరీతార్తి కీటదత్తం సుబాధకం॥

టీ॥ కరచినచోట ఎక్కువ భిక్షముగాక, ఎక్కువ ఎత్తులేక గొప్పదగు
వాడు గలిగి కాటునందు ఉగ్రగోపదత్తమైనపుడు మందకేదన అహగ్ర
విపదవృత్తినందు తీవ్రవేదనగలిగియున్న అట్టికీటదత్తము కచ్చసాధ్య
మని తెలియవలెను.

సర్వకీటసామాన్య చికిత్స.

శ్లో॥ స్వేదమాలేహనం సేకంచోష్ణ ముతావచారయేత్

అన్యత్ర మూర్ఛితాద్దం శాత్వాకకోఢప్రక్షిడితాత్

వివర్ణుఁచ కథిం గర్వం కర్మాత్పశోధనానిచ॥

టీ॥ కీటవివర్ణమునందు శ్వేదము (శమటపట్టింపుట) ఆలేపము (పూత) నేకము (ద్రవపదార్థముచే మాటిమాటికీ తడపుట) అను నివి కెచ్చుగా నుండుపదార్థములతోలే చేయవలెను. మరియు శోధనము మున్నగు సర్వక్రియలుఁ బహుళములైనవే చేయవలెను. కీటి నొగి మూర్ఛ జెందిన కాయ పాకము జెందినను, కుళ్ళినను చేయరాదు.

శ్లో॥ శిరీషః కటుకం కుష్ఠం వచారజస్మినైధవే
శ్రీరమజ్జావసాస్పృశురీః పిప్పలిదారుచ
ఉత్కారికాస్థిరాణావాసు కతాశ్వేదకహితా॥

టీ॥ దిరిగనచక్క, కటుకనొహిటి, కొఱు, వస, పసపు, శైథిలవణము, పాలు, మజ్జ, కస, నెయ్యి, శొఠి విష్కళ్ళు, దేవదారి, కాలిపా వీటిని తగినట్లునూరి అట్టవలెకాల్సి, దానిచే కెచ్చుగా శ్వేదనకర్మ చేయవలెను.

అవచూర్ణవివరణ చిత్తం.

శ్లో॥ శవమూత్ర పురీషైస్తు సఖిపైరివ మర్దనాత్
స్పృశ్యః కంఠాదాపా కోతారుః పిటిక తోద వేదనాః
ప్రశ్లేదవాంస్తథా ప్రావోభ్యశం సంపాచయే త్నచం
దిగ్విద్యక్రియాస్త్రయథాపదవచారయేత్॥

టీ॥ విషజతువలయొక్క శవము, మూత్రము, పురీషము, వీటిని చూర్ణము చేసి శరీరమునందు రోపనమైనది అది తగినచోట దురద, మంట, కొఠము, దద్దుర్లు, పిటికలు, పొటు, వేదన, తడిగానుండుట, నీరుకాయలు, చర్మము పాకమును జెందుట కలుగును. అప్పుడు దిగ్విద్యచిత్తముల జేయవలెను.

శ్లో॥ ప్రతిసూర్యకదష్టానాం సర్పదష్టవదాచలేత్॥

టీ॥ ప్రతిసూర్యకమును కీటము గరచిన సర్పదష్టవకువలె చిత్తముజేయవలెను.

బూతలు.

శ్లో॥ కీటేభ్యో దారుణతరా లూతాహ్లాదశతాజగుః
అహ్లావింశతిరిత్యేకే తతోవ్యన్యేతు భూయసీః
సహస్రశస్యనుచరా వద త్యన్యేస హస్రశః
బహూపద్రవరూపాతు లూతై కైవ విహత్మికా
రూపాణి నామత స్తస్యా దుష్టేయాశ్చతి సకరాత్
నాస్తిస్థావర్య వస్త్వాచ దోషతోతః ప్రచక్ష తే
కృచ్ఛనాథ్యాపృథగ్దోమైర సాథ్యా నిచయేనసా।

టీ॥ బూతలు (వివిధ నాలెపురుగుదురు. కాని అదిగాదు. ప్రూరవిషముగల మొక కీటుము) విషకీటుము అన్నిటికన్నను ప్రూరములు. ఇవి పగునా రిని కొందరు, 28 అతి కొందరు, ఇంకను ఎక్కువయి కొందరు, మూల్యకిరణములవలె ఆసుఖ్యాకములని కొందరు చెప్పుచున్నారు. ఇది ఆ నేత్రోప దమము గలదగుటచే విషస్వరూపమైయున్నది. నీటి సుక రము లనేకవిధములుగ నుండుటచే హుపభేదముగాని నాసుభేదముగాని నిర్ధారణచేయుట కశక్యము. దీనికి సాననిశ్చయములేదు. అందువలన దోషభేదము ననుసరించి భేదము నిర్ధారణచేయుటకునున్నది ప్రత్యేక దోషలక్షణములుండిన కష్టసాధ్యమును, సన్నిపాత లక్షణములుండిన యసాధ్యమును చెప్పుచున్నది. ఇచ్చట సుశ్రుతమున బూతల యుత్పత్తియు 18 అను పక్షము ననుసరించి నామభేదాదికము ఈవిధముగా జెప్పబడి నది. “విశ్వామిత్రో నృపవరః కదాచిద్రషిస త్రైమం । వశిష్ఠశ్రోపయా మానగత్వోశ్రమపదలకిల । పవిత్రస్య మునేస్తస్య లలాటాత్స్వేద బిందవః అపతద్దగ్ధనాదేవ రిచేస్తస్య మతేజసః । తృణేమహ్నిజా లూసేధేన్ద్రం సంభృతేపిచ । తతోజాతా స్త్వి మేఘారా నానాయూపా మసోవిషాః । అపకారాయవంతే నృపసాధన వామానే । యస్మా ల్లానం తృణం ప్రాప్తాయునేః ప్రస్వేదగ్నిదవః । తస్మాల్లూతేతి భాష్యంతే సంఖ్యయాతాశ్చపాదశః” ఒకానొకప్పుడు విశ్వామిత్రుడను రాజావశిష్ఠుని యాశ్రమమున నెదలి ఆయనకు శోపమునుగల్గించెను

అశోపపు వేడివలన చమటపట్టిన ముఖమునుండి చమటబిందువులు
అవుకొరకు కోసియుంచిన తృణములమీద పడగా అనేకరూపములు గల
వియు ఘోరములు నగు లూతలుపుట్టి రాజును పరివారమును బాధిం
చెను. ముని చమటబిందువులు, కోసినగడిమీద పడగా పుట్టినవిగావున
లూతలని చెప్పబడినవి ఇవి 16 విధములు. కృచ్ఛ, సాధ్యాస్తధా
సాధ్యా లూతాస్తు ద్వివిధాస్సస్మృతాః । తాసామష్టే కృచ్ఛసాధ్యాః
వర్జ్యస్తావత్య ఏవతు । త్రిమండలా తథాశ్వేతా, కపిలా పీఠికా
తథా । అలిమూత్ర విషరిక్తా కసనాచాష్ట మిస్సృతా । తాభిర్దష్ట
శిరోదఃఖం కంఠూర్ధం శేచ వేదనా । భవంతిచ విశేషేణ గద్యాశ్చేష్టిక
వాతికాః । సోమకాలాజ వర్ణా జాలిన్యేణపవిత్రధా ॥ కృష్ణాగ్నివర్ణా
కాకాండా మాలాగుణాష్టమిస్సృతా । తాభిర్దష్టేదంశకోధఃప్రవృత్తిః
క్షతజస్యచ । జ్వరోదాహో తిసారశ్చగదాన్యశ్చత్రిదోషజాః పీఠికా
వివిధాకారా మండలా నిమహంతిచ । శోఘామహంతో మృదవః
రిక్తశ్వానాశ్చలా స్తధా । సామాన్యం సర్వలూతానాం ఏతద్దాదంశ
లక్షణం, లూతలు కృచ్ఛసాధ్యములు అసాధ్యములు అని 2 విధములు
అందుత్రిమండలము శ్వేత కపిల పీఠిక అలవిషము మూత్రవిషము రిక్తము
కసనము అను నీ 8 కృచ్ఛసాధ్యములు ఇవికరచిన తలబాధ, కాటు
నందుదురద బార విశేషముగా శ్లేష్మవాతరోగములు గలుగును. సోప
రిక్తము, లాజవర్ణము, జాలిని, ఏణీపది, కృష్ణ, అగ్నివర్ణము, కాకాం
డము, మాలాగుణము, అను నీ 8 అసాధ్యములు. ఇవికరచిన కాటు
కుళ్లుట, రక్తముకారట, జ్వరము, దాహము, అతిసారము, త్రిదోష
జ్వరోగములు గలుగును. మరియు అనేకవిధములైన పీఠికలు- పెద్ద
మండలములు పెద్దవై మెత్తవై ఎరుపు- శ్యామవర్ణము కదలికగల
వాపులు ఇవి సామాన్యముగా సర్వలూతాదష్టలభ గలుగులక్షణములు.

లూతావిష విసర్జనము.

శ్వాసదంష్ట్రాశ్చకృన్మాత్ర శుక్రలాలానఖారపైః
అప్టాభిద్యమత్యేషావిషం వక్తైర్విశేషతః

టీ|| లూతలు- శ్వాస- కోరలు- మలము- మూత్రము- శుక్రము- చొల్లు-
 గోళ్ళు- అర్తవము అను 8 నుంచి విషమును వదలును, అందు ముఖము
 నుండి విశేషముగా వదలును, ఇచ్చట సుశుతమున “విషంతులాలానఘ
 మూత్ర దంష్ట్రారజః పురీషైరధచ్ఛేదియేణ । సప్తప్రకారం విసృజంతి
 లూతాస్తదుగ్రమధ్యావర వీర్యముక్తం సకండుకోతసిర మల్పమూలం
 లాలాకృతం మందరు జంబదంతి । శోఫశ్చ కంఠాశ్చ పులానికాచ
 భూమాయనం చైవ నఖ్యాగదంతే । దంశంతు మూత్రేణ సకృష్టమధ్యం
 సరక్తపర్యంత మవేహిచ్ఛిదం । దంష్ట్రాభిరుగం కఠినం వివర్ణం జానీహి
 దాశా సిరమండలంచ । రజః పురీషేంద్రియ జంహివిద్దిస్ఫోటం విష
 క్వామలపీఠం పాండుం” లూతలు చొంగ- గోళ్ళు-మూత్రము- కోరలు
 అర్తవము- మలము- శుక్రము- అను 7 టి నుండి విషమును విడచును,
 అది ఉగ్ర మధ్య మంద భేదములచే 8 విధములు: అందు చొల్లుకారిన
 చోట దురద గలిగి సిరత్వము- అల్పమూలము- మ దవేదనగల దద్దురు
 గలుగును, గోటితో గోకినచోట వాపు, దురద, గగుర్పాటు, ఆ విరి
 వచ్చుచున్నట్లుండుట- కలుగును- మూత్రముపడినచోట మధ్యనలుపుగను
 చుట్టు ఎరుపుగనుండి పగులును, కరచినచోట ఉగ్రమై కఠినమై
 వివర్ణమై, సిరమగు కుదురు గలుగును, అర్తవము- మలము- శుక్రము
 పడినచోట పండిన ఉశ్చిరక కాయ- వరగోగుపండువలె తెల్లని పొక్కు
 పొక్కును, అని భేదముగా చెప్పబడినది.

సర్వలూతాదంశ సామాన్య లక్షణములు.

శ్లో|| లూతాదంశశ్చైవ సర్వోపి దద్రూమండలసన్నిభః
 సితాసితోదణః పీతశ్శ్యావోవామృదురున్నతః
 మధ్యేకృష్ణాధవాశ్యావః పూర్య తేజాలకావృతః
 విసర్పవాన్ శోఫయుతః తప్యతేబహువేదనః
 జ్వరా శుపాకవిక్లేదకోభావ దరణాన్వితః
 కేదేనయత్స్పృశత్యంగం తత్రాపికురుతేవ్రణం

|| స్వావిధ లూతాదంశములును దద్దురివంటి మచ్చలుకలిగి అందు తెలుపు
 నలుపు, ఎరుపు, పసుపు, లీలమువర్ణములలోనే దేనివిధముగలిగి ఎత్తుగను

మృదువుగను ఉండి మధ్యప్రదేశమున కృష్ణవర్ణము లేక శ్యావవర్ణము గలిగి అంచుచుట్టును వల వలె రంధ్రములు గలిగి విసర్పమువలె పొక్కులు లేచి వాపుతో కూడిన తీవ్రవేదనగలిగి జ్వరము తొందరగ పండి పుండగుట చీముపట్టి క్రుళ్లుట వణము పగులుట ఈలక్షణములు గలిగియుండును మరియు ఈవ్రణముయొక్క చొన ఎచ్చట తగిలిన అచ్చట నల్లవణ మగుచుండును.

వాతాధిక లూతాదంశ లక్షణము.

శ్లో॥ వాతీకః పరుషశ్శ్యావః పర్వభేదజ్వరప్రదః
తద్దంశః పైత్తికో దాహతృప్త శోఢజ్వర మోహవాన్
భృశోష్ణార కపీతాభః క్లేషీదామోఘరోపమః
తైష్ఠికః కఠినః సాండుః సరుష్మకఫలాకృతిః
నిద్రాం శీతజ్వరం శాసం కంఠూంచ కుక్షతేభ్యశం
తద్విభాగం యథాస్వంచ దోషలింగైర్విభావయేత్॥

టీ॥ వాతీక లూతాదంశము ఖరస్పర్శము- శ్యావవర్ణము గలిగి కీళ్ళుకొప్పి జ్వరము కలిగించును. పైత్తిక లూతాదంశము మంట, ఎక్కువ వెచ్చదనము- ఎరుపు- పచ్చనిరంగు- క్రుళ్ళుట- దాక్షిణ్యం ఆకారముగలిగియుండి దప్పిక- వాపు- జ్వరము- మోహము గలిగించును- తైష్ఠిక లూతాదంశము కఠిన్యము- సాండుత్వము- చిట్టితపండు ఆకారము గలిగియుండి నిద్రను- చలిజ్వరమును- దగ్గును- దుగ్గదను- కలిగించును, ఇంకను వాటి విశేషములు దోషభేదములనుబట్టి తెలియవలెను.

అసాధ్య లూతాదంశ లక్షణము.

శ్లో॥ అసాధ్యాయాంతు శ్శున్మోహశ్వాసహిక్మాశిరోరుజః
శ్వేతాః పీతాశితారక్తాః పిటికాశ్శ్యాయధూద్భవాః
వేపధుర్వమధుర్దాహస్తృడాంధ్యం వక్రనాసతా
శ్వావౌష్ణదంత వక్త్రీత్వం పుష్కగ్రీవావధంజనం
పక్వజంబూసవర్ణం చదంతాత్సరితతి శోణితం

సర్వాపినర్వజా ప్రాయోవ్యపదేశస్తు భూయసా
 తీష్ణమధ్యావరతేన సాత్రిధాహంతుష్కపేక్షితా
 సప్తాహేన దశాహేన పక్షేణచ పరం క్రమాత్ ।

టీ॥ అసాధ్యవిషముగల లూతకరచినప్పుడు దప్పి మోతము క్వాస ఎక్కిళ్లు
 తలపోటు- వాపుమైన తెలుపు- పసపు-నలుపు, ఎరుపురంగుగల పొక్కులు
 వణుకు- వాంతి- మంట, దప్పి- కన్నులుచీకట్లు కమ్మి నట్లుండుట-
 ముక్కువంకరపోవుట- పెదవులు- దంతములు- నొడు; నల్లబడుట- వీపు
 మెడ- పగుల కొట్టినట్లుండుట- కాటునుండి నేరేడుపండువంటి రక్తము
 కారుచుండుట- అను నీ లక్షణములు గలుగును- పర్వలూతల మ్మము
 సన్నిపాత ప్రకాశక మైనవృత్తిలక్షణాధిక్యమునుబట్టి దోషభేదమునిర్ధా
 రణ చేయబడుచున్నది లూతల విషమతీష్ణమనియు మధ్యమ మనియు
 అవరమనియు చూడువిధములు ఈమూడువిధములును చికిత్సచేయకయు కే
 డీం విన ప్రాణములనుహరించును అందు తీష్ణవిషము 7 గోజాలలోను
 మధ్యవిషము 10 గోజాలలోను అవరవిషము 15 గోజాలలోను చం
 పును ఇచ్చుట తంత్రాంతరమున "లూతాస్తీష్ణవిషాహన్యఃసప్తాష్టనవభిర్దిశైః
 ఏకాదశాహాత్పరతః విషంయాసాంకుమధ్యమం, తీష్ణ విషముగల లూతల
 విషము 7- 8- 9- గోజాలలోచంపును మధ్యవిషము 11 గోజాలకు పైన
 చంపును అని చెప్పబడినది ఈమతమున అగదతంత్రము లేనేలేదు -

లూతాకీటదంశవిజ్ఞానము.

శ్లో॥ లూతానాభేర్దశత్వార్థమూర్ధ్వం వాధశృకీటకాః

తద్దూషితంచవస్తాదిదేహేపృక్తంవికారకృత్

టీ॥ లూతలుబొడ్డుకు పైభాగమున కరచును తేళ్లునున్న గు కీటములు బొడుగు
 పైనను క్రిందను గూడకుట్టును లూతావిష దూషితమైన వస్త్రాదుల నుప
 యోగించినను వికారమును గలుగ జేయును.

లూతావిష వ్యాపన పద్ధతి.

శ్లో॥ దినార్దం లక్ష్యతేనైవ దంశో లూతా విషోద్భవః

సూచీవ్యధవదాబాతి తతోసా ప్రధమేహని

అవ్యక్తవర్ణః ప్రచలః కించిత్కంఠూరు జాన్వితః
 ద్వితీయోభ్యున్నతోంతేషు పిటకైరివవాచితః
 వ్యక్తవర్ణోనతో మధ్యే కంఠామాన్ గంధిసన్నిభః
 తృతీయే సజ్వరోరోమహర్ష కృద్రక్తమండలః
 శరావరూపస్తో దాఢ్యో రోమకూపేషు సప్రవః
 మహాన్ చతుర్థేశ్వయధుస్తాపశ్వాసభ్రమప్రదః
 వికారాన్ కరుతే తాంస్తాన్ పంచమే విషకోశజాన్
 షష్ఠీవ్యాప్నోతి మర్మాణి సప్తమేహంతి జీవితం
 ఇతి తీర్ణ్యం విషం మధ్యం హీనంచ విభజేదతః
 ఏకవింశతి రాత్రేణ విషం శామ్యతి సర్వదా॥

టీ॥ లూతకరచిన వాలుగుజాములవరకు కరచినట్లేయుండదు తర్వాత నొక
 రోజంతయునూదితోపాడచినట్లుండివీవిభజుగురంగును లేకదురదయొకప్పు
 డుండి యొకపుడు లేకుండును రెండవరోజున కాటుచుట్టు సన్నవి
 పొక్కులు పొక్కి మధ్య పల్లమేర్పడి రంగుకలిగి దురదతో గూడి గంధ
 వలెకుండును మూడవ రోజున కాటు మూకుడువలె వాది ఎఱ్ఱనిమండ
 ల ములు పోటుకలిగిజ్వరము గగుర్పాటు రోమకూపములనుండి ప్రావ
 ముగలుగును 4 వరోజున విపరీతపైనవాపు తాపము శ్వాసభ్రమగలుగును
 5 వ రోజున విషప్రకోపము వలన కలుగవలసిన ఉష్ణదవములన్నియు
 గలుగును 6 వ రోజున మర్మస్థానములయందు విషమువ్యాపించుచు 7 వ
 రోజున మనుజుని చంపును ఇట్లుతీర్ణమధ్య హీన భేదములచే దివసభేద
 మును నిర్ణయింప వలెను రోగిచావటంకిన యడల 21 వ రోజున విష
 ముశాంతించును.

లూతావిష పరిజ్ఞానము.

శ్లో॥ లూతావిషం ఘోరత మందుర్వ్యజ్ఞేయతమం హితత్
 దుశ్చికిత్సృతమంచాపి భిషగ్భిర్మృదబుద్ధిభిః
 సవిషం నిర్విషంచైతదిత్యేవం పరిశంకితే

విషము మేవ కర్తవ్యమ విరోధియదావధం
 అగదానాంహి సంయోగో విషజుష్టస్య యజ్యతే
 నిర్విషే మానవే యక్తోఽగదస్సంకద్యతేఽసుఖం
 తస్మాత్సర్వ ప్రయత్నేన జ్ఞాతవ్యో విషనిశ్చయః
 అజ్ఞాత్వా విషసద్భావం భిషక్ వ్యాపాదయేన్నరం
 ప్రోద్భిద్య మానస్త యథాంకురేణ నవ్యక్తజాతిఃప్రవి
 భాతివృక్షః
 తద్వద్దరాలత్యతమంహితా సాం విషం శరీరేప్రవేశీర్ఘ
 మాణః॥

టీ|| లూల విషము ఘోరపై నదియు తెలిసికొనటకు చికిత్స చేయుటకు
 గూడ కష్టపై నదియునైయున్నది విషమున్నచాలేదాయనుండేహముకలిగి
 నపుడు విషహరచికిత్సనే శరీరమునకు బాధకలుగజేయని దానిని చేయ
 వలెను అగదము విషముగల వానికిచ్చిననే యవయోగించును గాని
 నిర్విషుని కిచ్చిన రోగమును గలుగజేయును అందువలన ప్రయత్నపూర్వక
 మగ విషమున్నది లేనిది నిశ్చయింప వలెను విషమున్నను లేదనకొని
 యుజేతీంచిన వైద్యుడు రోగిని జంపును మొలకగానుండి అప్పడేపుట్టు
 చున్నవృక్షముయొక్క జాతి ఎట్లుః స్పష్టము గాదో అట్లే శరీరమందు
 ప్రవేశించిన లూతల విషము గూడ ఇదియని తెలిసికొనటకు వీలులేదు.

లూతాదంశ చికిత్స-

శ్లో|| అథాశులూతా దవృన్య శస్త్రీణా దంశముద్ధశేత్
 దహేచ్ఛబాఽబవౌష్ఠాద్యైర్నతు పితోత్తరం దహేత్
 కర్కశంభిన్నరోమాణం మర్మసంధ్యాదీసంశ్రితం
 ప్రసృతం సర్వతోదంశం నచిందేత దహేన్నచ
 లేపయేద్దగ్ధమగదైర్మదు సైంధవసంయుతైః
 ప్రియంగు రజనీ కుష్ఠ సమంగా మధుకెసధా

శ్లో॥ సేకాలేపాస్త తశ్చీతాబోధిశ్చేష్టాతకాక్షకైః
 సారిబాం మధుకం ద్రాక్షాం పయస్యాం క్షీరమోరటిం
 విదారీ'గోక్షురక్షౌద్ర మధుకం పాయయేతవా
 ఉపద్రవాన్ యథాదోషం విష్ణుశ్చ ప్రసాదయేత్ ॥
 టీ॥ తర్వాత రాపపట్ట, విరిగిపట్ట, నెమ్మిపట్ట వీటి కషాయముచేతడిపి
 వాటి పట్టలకేనురి పూయవలెను. మరియు నుగంధి, అతిమధురము,
 ద్రాక్ష, క్షీరకాకోలి, చేగొజితి, నేలగుమ్మడు, పల్లెరు, నీటిఅతిమధు
 రము వీటిచూర్ణములను తేనెతోగలిపి వాకించవలెను. మరియు నితరము
 లగు సుపద్రవములను దోష భేదముననుసరించి విషహరద్రవ్యములచే
 చికిత్స చేయవలెను.

లూతలకు దశవిధోపక్రమములు.

శ్లో॥ సస్యాంజనాభ్యంజనధూమపానంతథావవీడంకవల్గహంచ

విషమును పొరించును. దీనిని చూపకాగదమంగుడు. మరియు నిచ్చిట-
 “శీతాంబుపిష్టైరాతేపస్సద్యో లూతా విషం చాశేత్” పైవాటిని
 చల్లని నీటితోనూరి కాలునందు రాచిన వెంటనే లూతల విషమును
 పొరించును. ఇది పూర్వముదానికంటె శ్రేష్ఠమైనది.

శ్లో॥ తద్వద్గోమయ నిష్పీడా శర్కరాఘృత మాక్షికైః
 ఆపామార్గమనోహ్వల దార్ద్రధ్యామకగైకైః
 సత్రైలాకుష్ఠమరిచ యష్టాహ్వా ఘృతమాక్షికైః
 అగ్రదోమందరోగామ తథాన్యోగంధమాధనః
 సతరోద్ర వచాకట్వీ పాత్రేలా పత్రకుంకుమైః ॥

టీ॥ ఉత్తరేణిశేరుపట్ట, మణిశిల, శాశకము, మానిపసపు, మృగడి
 గైకము, గ్రంథితగరము, వీలకులా, చంగల్వకోమ-మిర్యాలు, ఆతి
 మధురము పీటిని సమభాగములు మార్చించి అందు గోమయరసము

1 భాగము, చక్రగర్ 1 భాగము, నెయ్యి తేనె చెండు చెండుభాగములు గల్గి యుపయోగించిన లూతలవిషమును హరించును. దీనిని మందరాగదమందురు. గ్రంథితగరము లొద్దుగ, వస, కటుకరోహిణీ చిరుబొద్ది, వీలకులు, అకుపత్ర, కుంకుమపువ్వు వీటిని చూర్ణించి సైవిధముగనే యుపయోగించిన లూతలవిషమును హరించును, దీనిని గంధమదనాగదమందురు.

శ్లో॥ విషక్షుం బహుదోషేషా ప్రయుం జీతవిశోధనం
యష్టాస్యైషమదనాం కోల్లజాలినీ సింధువారకాః
కఫ్లేష్టాంబునా పీత్వా విషమాశు సముద్వమేత్
శిరీషపత్రత్వజ్జూల ఫలంవాకోల్ల మూలవత్
విశేచయేచ్ఛ త్రిఫలానీలినీ త్రివృతాదిభిః ॥

టీ॥ లూతలవిషమానందు, రోగులయందు రోషము విశేషముగా నున్న శోధనము చేయవలెను. కపోద్రకమునందు అతిమధురము, మంగళాయఁ డొడుగు- దేదవీర- నావిలివేరు వీటినినూరి కరక్కాయకషాయములొ గల్గి త్రాగిన వమనరూపముగ విషమును హరించును. మరియు దిరికనపు ఆకు- పట్ట- వేరు వీటినిగాని యుపయోగించి విషమును వమనము చేయించవలెను. తర్వాత త్రిఫలములు- నీలివేరు- తెగడ వీటితో విశేషమును చేయించవలెను.

శ్లో॥ నివృత్తేదాహశోఫాదా కర్ణికాం పాతయేద్వణాత్
కుసుంభ పుష్పం గోకంతః స్వర్ణక్షీరీకపోతవిత్
త్రివృతా సైంధవం దంతీ కర్ణికా పాతనంతథా
మూలము త్రవారుణ్యా వంశనిర్దేఖ సంయుతం
తద్వచ్చసైంధవం కుష్టం దంతీకటుకదాగ్నికం
రాజకోశాతకీ మూలం కిణోవా మధితోద్భవః
సంబీతుతం త్రివృద్దంతీ కుసుంభం రజనీమధు

గుగ్గులు సైంధవం కిణ్వం వర్చః పారావతస్యచ
కర్ణికా పాత సమయే బృంహయేచ్చ విహవహైః
స్నేహకార్య మశేషంచ సర్పిషేవ సమాచరేత్
విషస్యవృద్ధయేతైల మగ్నేరిషత్ఫణిలువం!

టీ॥ సైక్రియలవలన మంట- వాపు తగ్గితత్వాత విషమువలన గలిగిన గ్రంధిని పోవునట్లు చేయవలెను. కుసుంబాపువ్వు- తాళకము- పిచ్చి తినుము- పావురపుమలము- తెల్లతెగడ- సైంధవలవణము- దంతి వీటినిమూరి నేతితోగల్పి కాటునందు రాచినను- చేదుపుచ్చవేరు- తవాక్షిరి- వీటిని నూరి పూసినను- సైంధవలవణము చంకల్యకమ్ము దంతి కటుకతోహిణి పిన్నచాల నేతి బీరవేరు వెన్న వీటినిమూరి పూసినను వేపాకు తెగడ- దంతి- కుసుంబాపువ్వు- పడపు- తేనె- గుగ్గిలము- సైంధవలవణము- కలుమడ్డి- పావురాయిమలము వీటిని బాగుగామూరి యాతాదంశమునందు రాచినను గ్రంధులు నిశ్చేదముగ నశించిపోవును, గ్రంధులు పోవుటకు ఔషధము నుపయోగించునపుడు విషచారద్రవ్య మాలచే బృంహణ చికిత్స చేయవలెను. బృంహణ విధానమునందుగాని ఇతరకార్యములయందు గాని స్నేహము నుపయోగించునపుడు నేతిసే వాడవలయును గాని తైలము నుపయోగింపరాదు. తైలము నుపయోగించినయడల మందు చున్న యగ్నియైదు గడ్డిని వైచినట్లు విషమును ప్రళాపింపజేయును.

శ్లో॥ ప్రీ బేర వైకంకత గోపకన్యామస్తాశేమీచందనటుంటు

కాని

తైవాలనీలోత్పలవక్రయష్టిత్వజ్ఞాకులీపద్మకరాటమధ్యం
రజనీఘన సర్పలోచనా కణశుంతి కణమూలభిద్రకాః
వరుణాగురుబిల్వపాటలీ విచుమందా భయశేలుకేసరం
బిల్వచందననతోత్పల శుంతి పిప్పలీనిచులవేతసకుష్మం
శుక్తికాకవరపాటలిభాజీన్సిందువారకరఘాటవరాంగం

పితృకఫానిః లూతా వానాం జననస్య లేపనే కేన
అగదవరావృతస్థాః కుమతీరివవారయంత్యేతే ।

టీ. కురువేరు, అదవిరేగు, సుగంధిపాల, కుంగతుస్త, జమ్మికేరు, మంచి
గంధము- దుండిలము- వాచు- నల్లకలువదుంప- గ్రంధితగరము- అతి
మధురము కాల్పనచిక్క- సర్పాక్షి- కపద్మకాష్టము- మంగళాయ-
వీటిని కషాయ- స్వరస- అంజనసస్యలేపనేకములయం దుపయోగించిన
పితృధికి లూతావిషమును హరించును. పసపు- కుంగముస్త- సర్పాక్షి
పిప్పళ్ళు- శొంఠి- మోడి- చిత్రమాలము- ఉలిమిడి- అగరు- మారేడు
కొత్తిల్లు- వేప- కరక్కాయ- విరిగి- వాగి కేసరాలు- వీటిని పై విధ
ముగ నే యుపయోగించిన కఫాధికి లూతావిషమును హరించును, మారేడు
మంచిగంధము- గ్రంధితగరము- కలువదుంప- శొంఠి- పిప్పళ్ళు, ప్రబ్బ
లి- వీటి ప్రబ్బలి- చంగల్వకొప్పు- ముత్యపుచిప్ప- చక్రవర్తిమూర- కశి
గొటు- గంటుభారంగి, వావిలి- మంగ- లవ- గములు వీటిని పైవిధము
గ నే యుపయోగించినబుద్ధిమంతులగు స్త్రీలు దుర్బుద్ధులగు స్త్రీలనువలెనే
లూతావిషము నుహరించును.

శ్లో॥ లోద్రం సేవ్యం పద్మకంపద్మరేణుః కాలీయాఖ్యం చం
దనం ముచ్చరక్తం
కాంతాపుష్పం దుగ్ధినీకా మృణాలం లూతా స్పర్శా
ఘ్నంతి సర్వక్రియాభిః ॥

టీ. లోద్దగ- కురువేరు- పద్మకాష్టము- తామరపుప్పాడి, అగరు, రక్తచం
దనం- ప్రేంకణము- పిన్నపాల (రెడ్డివారి వానకాల] తామరతూకు
వీటిని పానసస్యలేపనేకాదులయం దుపయోగించిన సర్వలూతల విషము
ను హరించును.

శ్లో॥ మాక్షికస్యానాపానేన తప్తస్వర్ణరజఃపిబేత్
నప్తవాసర వర్యంతం సర్వలూతా విషాపహం ।

టి. బంగారుపాడిని బాగా కాల్చి తేనెలో గల్చి వారము రోజులు పుచ్చు కొని లాతా విషమును హరించును.

లూతలవిషయమున సుశ్రుతమున. .విశేషలక్షణంతా
సాం వత్సోమిని చికిత్సితం - త్రిమండలాయాదం శేనృక్ కృ
ష్ణం | నవతిదీర్ఘ తే || బాధిర్ఘంకః ఋషాద్భస్మిః తథా దాహశ్చ
|| శయోః : తత్రార్కమూలంకజనీ నాకులీపృశ్నిపర్ణికా -
పానకృణిశస్థం శే నస్మాలేపాః జనేషుచ - శ్వేతాయాః
పిశికాదౌ శే శ్వేతా శండుమతీభవేత్. దాహమూర్ఘ
జ్వవతీ విచ్యుక్తేన గుక్కరీ తత్రచందన రాస్నైలాహరేణు
నలంజుః - గుష్ఠంలామజ్జకంప్రగ నలదంచాగదోహితః
ఆదాశేపిటికా తామా కపిలాయాః స్థిరాభవేత్ - శిరసో
గోగవదానా స్తిమిర్రాభమనీవచ- తత్రపద్మకకుష్ఠేలాకరం
జ కుశశ్చయః - స్థిరార్వ పర్ణవామార్గ దూర్వాబ్ర
హ్మో విషాపహః

లూతలయొక్క ప్రత్యేక దష్టలక్షణ చికిత్సలను జెప్పుచున్నాను. --
| త్రిమండలము కఠదిన కాటునుండి నల్లని రక్తము కారుట పోటు- చెము
డు- దృష్టినిర్మలము లేకుండుట- కండు మంటలు కలుగును- జిలేదువేరు-
షనశు- సన్నాక్షి- పుష్పిపర్ణి- వీటిని నన్యము- పానము- అంజనము- లేప
నములయందుపయోగించువలెను. శ్వేతకరచిన కాటునంధు దురదగల తె
ల్లని పిటికలేచి దాహము- మూర్ఘ- జ్వరము- విసర్జనము- కాటునందుతప
తాభ కలుగజేయును- చందనము- సన్నరాప్తము- వీలగుట- రేణుకలు-
గ్రీసగడి- అశోకము- చంగల్గోషు- తెలవటివేరు- గ్రంథితగరము- వటి
దువే వీటిచే చేయబడిన అగ్రము నివ్వకోలేక పిశికాకృతినిదంకోహం
కియకెవలదుమూర్ఘాదని పిటిక కలుగును- మూర్ఘము తల్లిబుచ్చుమంట- కండు
చీకట్లు గ్రమ్ముట భ్రమ కలుగును- పద్మశృంగము- చంగల్గోషు- వీల

కుటు- గానుగచక్క- మద్దిచక్క- పుక్కిపర్తి- జల్లేదు- ఉత్తరేణు- గరి
క- సరస్వతిఅను- పీటిని అగదముచేసి యివ్వవలెను-

“ అదంశేపీఠికా యాస్తు పిటికాజాయతేస్థిరా- తథా
చర్ధిర్జ్వరశ్శూలం మూర్ధ్ని రక్తే తథా క్షిణీ - తత్రేష్టాః
కుటజోశీర తుంగపద్మక వజ్రలాః .. శిరీషకీణీహేళేలు కదం
బ కకుభత్వచః క ర్తమండ నిభేదంశే పిటికాస్సర్వ పాషవ.
జాయంతేతాలుశోషశ్చ దాహశ్చాల విషాన్వితే తత్రప్రి
యంగుహీ బేర కుష్ఠలా మజ్జపంజులాః॥ అగదశ్శత పుష్పాచ
సపిష్ఠుల వటాంకురాః - పూతిమూత్ర విషాదంశో విసర్పీ
కృష్ణశోణితః - కాసశ్వాస వమీమూగ్నా జ్వరదాహసమ
న్వితః - మనశ్శీలాల మధుకకుష్ఠ చందనపద్మకైః - మధు
మిశ్రైస్సలమజెరగదస్త్రత కీర్తితః- ఆసాండుపిటికోదంశో
దాహక్షేద సమన్వితః - రక్తాయారక్త పర్యంతో విజ్ఞేయో
రక్తసంయుతః కార్యస్త్రతాగదస్త్రాయచందనోశీర పద్మకైః -
తద్ధైవాజ్ఞాన కేలుభ్యాం త్వస్థిరామ్రాతకస్యచ - పిచ్ఛిలంక
సనాదంశా ద్రధిరం శీతలంస్రవేత్. కాసశ్వాసాచ తత్రో
క్తం రక్తలూతా చికిత్సితం ”

పీఠిక కరచిన గట్టి పిటికగట్టి, వాంతి, జ్వరము, శిరశ్శూల, కండ్లైర
బడుట, గలుగును. కొడికచక్క, వట్టివేళ్ళు, పద్మకేసరములు- పద్మ కా
షము- నీటిప్రబ్బలి- దిరిశనచక్క- జ్యోతిమృతి- విరిగి, కడిచిచక్క, మద్ది
చక్క పీఠిని అగదముచేసి యివ్వవలయును. అలవిషముకాటుయైరగనుండి
అచాలవంటి పొక్కులు పొక్కును. చెలివెలెండట- దాహము కలుగును.
ప్రేంకణము- కురువేరు- చంగల్యకోష్ఠ- వట్టివేళ్ళు, నీటిప్రబ్బలి, సహాప-
పిష్పశ్చ- మర్రివూడలు పీటిని అగదము నివ్వవలెను- మూత్రవిషముకాటు
దుర్వాసన విసర్పమునల్లనిరక్తము గలిగియుండి కాస- శ్వాస- వమనము

మూర్ఖ- జ్వరము- దాహము వీటిని గలుగజేయును. మణిశిల- తాశకము- యక్షిమధుకము- చంగల్యకొమ్మ- చందనము- పద్మకాష్ఠము- వట్టివేరు- వీటిని తేనెలో గలిపి యివ్వవలెను- రక్తకాటువలన కాటునందు తెల్లని పొక్కులుపొక్కు చుట్టు ఎరుపు- రక్తసావము- క్షేదము- తాపము గలిగి యుండును- కురువేడ- చందనము- వట్టివేరు- పద్మకాష్ఠము- మద్దిచక్క- విరిగిచక్క- అవడమామిడిచక్క వీటిని అగదముచేసి యివ్వవలయును. కసనకాటునుండి జిగురుగల చల్లనిరక్తముకారుట- కాసత్వాసలు గలుగును- అప్పుడు రక్తలూతకు చెప్పినచికిత్సనే చేయవలెను.

“పురీషగంధి రల్పస్ఫుక్ కృష్ణాయాదంశఏవతు - జ్వరమూర్ఖానామిదాహా కాసత్వాస సమన్వితః-తత్రైలావక్రస్త్వాక్షీ గంధనాకులి చందనైః - మహాసుగంధిసహితైః ప్రత్యాఖ్యాయాగదస్సృతః - దంశే దాహోగ్ని వర్ణాయాః సావోత్సర్ధం జ్వరస్తథా - శోష కంఠూరోమహర్షా విదాహాస్సృట్టజన్మచ - కృష్ణాప్రళమనం చాత్ర ప్రత్యాఖ్యాయ ప్రయోజయేత్ - సాఢిబోశీరయప్యాహ్వ చందనోత్పల పద్మకం - కృచ్చ్ర సాధ్య విషాహ్యమై, ప్రోక్తాద్వేచ యద్యచ్ఛయాః.”

కృష్ణ కాటునందు మలవాసనగలిగి కొంచెము రక్తమువచ్చుచు, జ్వరము- మూర్ఖ- వాంతిదాహము- కాసత్వాసలు గలుగును- వీలవలె- గంధితగరము - సర్పాక్షిరాన్నా చందనము వీటిని మహాసుగంధ్యగదముతో కలిపి యివ్వవలెను- అగ్నివర్ణకాటునుండి ఎక్కువగా స్రావమువచ్చుచు ఆ విరి వచ్చుట- దురద- గగుర్పాటు- మంట- పొక్కు గలుగును- జ్వరము వచ్చును- దీనియందు విషహరచికిత్సను చేయవలెను- సుగంధి- వట్టివేరు- అతిమధురము- చందనము- కలువపద్మకాష్ఠము- వీటిని అగదముచేసి యివ్వవలెను- అసాధ్యములయినరి లూతలలో పెరెండు ఒక్కొక్కసారి కృచ్చ్ర సాధ్యములగుటచే ఈ ఇంటికి జీవించుట కష్టమని చెప్పియే చికిత్స చేయవలెను.

“సర్వాసామేవయుగతత విషేషేష్టాతకత్వచం - భీషకన్
ర్వప్రకారేషు తథాచ క్షీర పిప్పలం ।”

సర్వవిధలూతల విషమనందు విరిగిచక్కను, రావిచక్కను సర్వవిధముల
యుపయోగించవలెను.

మరియు ఆసాధ్యలూతలును గురించి

“అవార్య విషవీర్యాణాం లక్షణాని నిబోధమే - ధ్వా
తస్సావర్ణికాదంతః సఫేవో మత్స్య గంధకః - కాసశ్వాసా
జ్వర స్తృష్ణా మూర్ఛా చాత్రసుదారుణా - ఆదంతే లాజవ
రాయోఽభ్యామం పూతిసప్తేదస్యో దాహోమూర్ఛాతిసార
శ్చ శిరోదుఃఖంచ జాయతే - ఘోరోదంతస్త్వ జాల్నిన్యారాజ
మా న వ దీ ర్య తే - స్తంభశ్వాస స మోవృద్ధిస్తాలు
శోషశ్చ జాయతే - ఏణీపద్మ్యాస్తథాదంతో భవేత్కృష్ణజిహ
వృత్తిః - తృష్ణామూర్ఛాజ్వరచ్ఛర్ధికాసశ్వాసమన్వితః - దంతః
కాకాండకాదప్తే సాండురక్తోతి వేదనః - తృష్ణారాశ్వాస
హృద్రోగ సీక్మాకా సాన్యురుచ్ఛితాః - రక్తోమాలాగుణా
దంతో ధూమగంధోతివేదనః - విదీర్యతేచ బహుధాదాహా
మూర్ఛా జ్వరాన్వితః ”

అసాధ్యలూతవిషలక్షణములు చెప్పుచున్నాను. సావర్ణిక కరచినచోట
ఉబ్బి, నురుగులు గ్రమ్మి చేపవాసన గలుగును - దీనియందు శ్వాస, కాస
జ్వరము, దప్పి, మూర్ఛ కలుగును. లాజవర్ణకరచినచోట శాలిన యిటుక
రంగు గలిగి దుశ్వాసనగల రక్తము ప్రవించును. మడియుదాహము, మూర్ఛ
అతిసారము - తలనొప్పి కలుగును, జాల్నిని కరచినచోట చారలుగా బాగా
పగులును. శరీరస్థంభనము, శ్వాస, కండ్లు చీకట్లుగ్రమ్ముట, తొలుపులు
యెండుట ఈలక్షణములు గలుగును. ఏణీపద్మము కరచిన కాటునల్లనవ్వు
ఆకారముగలిగి దప్పి, మూర్ఛ, జ్వరము, వాంతి, కాస, శ్వాస, గలిగి

యుండును. కాకాండము కరిచిన కాటు తెలుపు, యెరుపు. రంగు గలిగి యొక్కువబాధ దప్పి, మూఁపు, శ్వాస, హృద్రోగము. యొక్కిళ్ళు, కాస గలిగించును. మాలాగుణము గరచిన కాటు యెఱ్ఱనై పొగవాసన గలిగి మిక్కిలి బాధతో అనేక విధములుగా పగులును. దాహము, మూఁపు, జ్వరము కలిగించును.

‘అసాధ్యాస్వప్యభిహితం ప్రత్యాఖ్యా యాశుయోజయోత్ - దోషోచ్చాయ విశేషేణ దాహచ్ఛేద వివర్జితం’

అసాధ్య విషముల లూతలు కరచినపుడు జీవించరని చెప్పి పూర్వోక్త చికిత్సలను దోషోదేశము ననుసరించి చేయవలెను. దాహకర్మశ్చేదన కర్మలను చేయరాదు.

మరియు నిచ్చట తంత్రాంతరమున విశేషము, అగ్నిహండలి, జలమండలి యను లూతలు చెప్పబడి వాటి దష్టలక్షణములు చికిత్సలు ఈవిధముగా చెప్పబడినవి.

“శోష శ్చేతా సితారక్తా పీతాచ పిటికాజ్వరః - ప్రాణాంతకోభవేద్దాహః శ్వాసోహికా శిరోగ్రహః - రక్తస్రావః క్షతాన్మత్స్యగ్భిలేశయ ముఖాద్యవేత్”

బొరియపరిపై మున్నగు లూతలు కరచిన శోష, కాటునందు తెలుపు, నలుపు, యెరుపు, పసపు రంగుగల పిటిక - జ్వరము - అమిశమగు మంటలు - శ్వాస - యొక్కిళ్ళు - తలపోటు - కాటునందు రక్తముగారుట - ప్రాణహాని అనునవి ప్రాణసారములయినబొరియ పరిపై మున్నగు లూతలవలనగలుగును.

“బిలేశయోబిలే భూమేః స్థిత్యాదశతి మానవాన్ - తస్మాచ్ఛోభశ్చ పీతాభోజాయతే విశ్మత్కర్మభిః”

బొరియపరిపై యనులూత భూమిలోని బొరియలోనుండి కరచును. కరచునపుడుగాని అంతకుముందుగాని తర్వాతగాని మనుజులకు కనుపించదు. కరచిన వెంటనే కాటునుండిరక్తము గారును, ఏదియో కరచినదని అలా

చించుచుండగ నే శరీరమువాచి పసపురంగుగామారి విస్మృతి గలిగి మరణము సంభవించును,

“ అగ్నిమండలసందంశాద్దాత్రం కుంకుమసన్నిభం తాపక్షోభవిదాహైశ్చయా మార్థేమరణం భవేత్ ”

అగ్నిమండల మనులూతగరచిన శరీరమంతయు రక్తవర్ణముగఱుచు తాపము, బాధ, మంటలుగలిగి ఆరగ్భూములో మరణము గలుగును. “జలమండలసందంశాద్దాత్రం శీతం హేమేనుపం విస్మృతిశ్చాంగశైధిల్యం యామార్థే మరణంభవేత్” జలమండలమనులూత కరచిన శరీరమంతయు మంచుగడ్డవలె చల్లనై పైకము అవయవ వికలత్వము గలిగి ఆరగ్భూమిలో మరణము గలుగును. “తేషాంత్రయాణాం దశస్య ప్రతికారో నవిద్యతే” పై జెప్పబడిన జూరియపరిపే. అగ్నిమండలము, జలమండలము అనుమాదు లూతల కాటుకు మరణమేగాని వేరుచికిత్సలులేవు!

శ్లో॥ కీటదప్త వ్రణాన్ సర్వాసహిదప్త వ్రణానిచ
ఆదాహాపాకాత్తాన్ సర్వాన్ చికిత్సేద్దుప్త వద్భిషక్!

టీ॥ కీటదప్త వ్రణములను సర్పదప్తవ్రణములను గూడ వ్రణములయందు మంట, పాకముగలుగు పర్యంతము దుష్టవ్రణమునకువలె ఊర్ధ్వాధశ్చోధనాది చికిత్సలను విషహరద్రవ్యములచే జేయవలెను.

శ్లో॥ విషేభ్యః ఖలు సర్వేభ్యః కర్ణికామరుజాంస్థిరాం
ప్రచ్ఛయిత్వా మధూన్నిశ్చైః శోధనీయైరుపాచయేత్.

టీ॥ కర్ణికవ్రణమునందు ఏవిషమువలన గలిగినను బాధలేక సిరముగనుండిన శోధనములైన వేపొత్తు మున్నగువానిని తేనెలోగలిపి త్రోయవలెను.

మృతసంజీవనీకల్పము

శ్లో॥ స్ఫుకాప్లవస్థాణేయకా కాక్షిశైలేయ రోచనాస్తగరం
ధ్యామకకుంకుమ మాంసీసురసాగ్రైలాలకుష్ఠఘ్నైః
బృహతీ శిరీషపుష్పం శ్రీవేష్టక పద్మచారటివికాలాః

సురదాసు పద్మకే సరసావర కమనశ్శిలాకాంత్యః
 జాత్యర్కపుష్పరసరజనీద్వయ హింగుపిప్పలీ లాతౌః
 జలముద్గపర్ణి చందనమధుక మదనసింధువారాశ్చ
 లోద్రమయూరక గంధఫలీ నాకులీ విడంగంచ
 పుష్పేసంభృత్య సమం పిప్లవా గులికా విధేయాస్సుయః
 సర్వవిషఘ్నా జయకృద్విషమృతసంజీవనోజ్వరనిహంతా
 ధ్రువేయవిలేపన ధారణ ధూమగ్రహణైః గృహస్థశ్చ .
 భూతవిషజంత్య లక్ష్మీకార్మణ మంత్రాగ్నశస్త్రానీ
 హన్యాత్

దుస్సృష్ట స్త్రీదోషానకాలమరణాంఽచారభయం
 ధనభాగ్యకార్యసిద్ధిః శ్రీపుష్పాయుర్వివర్ధనోధన్యః
 మృతసంజీవన ఏవః ప్రాగమృతాద్భిహ్మాణావిహితః.

టీ|| స్పృక్కయను సుగంధద్రవ్యము. కలుజుష్వి, స్థానేయకమను సుగంధ
 ద్రవ్యము, కాళజంభు, తాతిపువ్వు, గోరోచనము- గంధితగరము,
 కామంచిగడ్డి- కుంకుమపువ్వు, జటామాంసీ- కులనేపెము- విలకులు
 తాళకము- చంద్ర- బాకుడు- దిరికనపువ్వు- శ్రీవేప్తకమను ధూపద్ర
 వ్యము- మెట్టతామర- చేదుపుచ్చవేరు- కేవదారు- తామరకేసరములు
 లోద్ర- మణిశిల- రేణుకలు- జాజిపూలు- జిల్లేడుపూలు- నాటిరసము
 పసపు- మూనిపసపు- ఇంగువ- పిప్పళ్ళు- లక్కి- కురువేరు- అడవి
 పెసర- మంచిగంధము- అతిమధురము- మంగకాయ, వావిలి- కేల-
 ఎఱ్ఱలాద్దగ- కామలితడుగాకు- ప్రేంకణము- సర్పాక్షి- వాయువిద్య
 గాలు- వీటిని సమభాగములుగ, పువ్వుమినక్షత్రమందుగ్రహించి బాగుగా
 నూర్చి గులికలుజేసి యుంచుకొనవలెను. జ్వరమును పొగొట్టును. దీనిని
 సస్య- లేపన- ముఖధారణ- ధూమపానములయం దుపయోగించిన సర్వ
 విషములను పొగొట్టి ఆరోగ్యమును గలిగించును- దీనిని యింటిలో
 నుంచిన భూతములు- విషజంతువులు- చారిద్ర్యము- ప్రయోగములు-

అన్నిభయము- పీడుగు- భయము, శత్రుభయము- దుష్స్వప్నము- స్త్రీ
దోషము- అకాలమరణము- నీటిభయము- చోరభయము- అనువానిని
పోగొట్టెను. ధనభాగ్యవృద్ధి- కార్యసిద్ధి కలుగును. సంపత్తును- బలము
ఆయువులను వృద్ధిజేయును. ఇది బ్రహ్మచే నిర్మింపబడినది అమృత
సమానమైనది. దీనిని మృతసంజీవనాగదమందురు.

అగదగంధహస్తీ.

శ్లో॥ శ్వేతావచాశ్వగంధాహింగ్వమ్మతాకుష్ఠసైంధవేలశునం!
సర్వప కపిత్థమధ్యం టుండుకకరంజబీజాని । వ్యోమం
శరేష పుష్పం ద్వేరజనీవంశరోచనంచనము, పిష్టాహ్వా
జస్యమూత్రేణ గోఽశ్వపితృన సప్తకృత్వః । వ్యత్యా
సభాగితోయం నిహంతిశిరసిస్థితం విషం క్షిప్తం । సర్వ
జ్వరభూతగ్రహవిషూచికా జ్వజ్జమూర్చార్థిం । ఉన్నా
దాపస్మారాకాచపటలనీలికా శిరోదోషాన్ శుష్కాక్షి
పాకపిల్లార్బు దార్మకఃకూతమోదోషాన్ । క్షయదౌ
ర్బల్య మదాత్యయ సాంకుగదాంశ్చాం జనాత్తథామో
హన్ । లేసాద్ధిగ్ధ తులీధ దష్టవిషపీత విషఘాతీ ।
అర్యఃస్వా రుద్దేషుచ శుదలేపో యోనిలేపనం స్త్రీణాం
మూఢే గర్భే దుష్టే లలాట లేపః ప్రతిశయేదద్రూ
కండుకిటిభే కుష్ఠే శ్విత్రేషుచ విచర్చికాదిషులేపః
గజఇవతరూన్ నిగదాన్ నిహంత్యగదగంధహస్తేషః॥

టీ॥ తెల్లవిష్ణుక్రాంత- వస- పెన్నెరు- ఇంగువ- తిప్పతీగ- చంగల్వకోమ-
సైంధవలవణము- వెల్లులి- అనాబ- వెలగగజ- దుండిలము- కాషగ
గింజలు, శొంఠి, పిప్పలి, మిర్చలు, దిరికనపువ్వులు, పసపు, మ్రునిపసపు,
తనాక్షిరి వీటినిసమభాగములుగ్రహించి మేకమూత్రముతోమరిగోపిత్త
ము- ఆశ్వపిత్తముతో ప్రత్యేక మేడుసార్లు ఒకభావతంత్రమరి

యొక భావనాపూర్వక తయారుజేసి యుంచవలెను- ఇది తలకెక్కిన విషయము పెంటనే పోగొట్టును. మరియు సర్వజ్వరములను భూతములు గ్రహములు, కలతా, అజ్ఞానము, మూర్ఖు, బాధ, ఉన్మాదము, అపస్మాదుము- కాచుకోగము- పటలరోగము- నీలికారోగములు శిశోదోషము శుష్కక్షీరౌషము- పిల్లరోగము- అర్బుదము, ఆర్మరోగము. నేత్రకండు- తమోదోషము- క్షయ- దౌర్బల్యము- మదాత్మయము- పాండువు- మోహము అను నీవ్యాధులను అంజనముగా నుపయోగించిన పోగొట్టును- లేపముచేయుటవలన దిగ్భ్రతవిషము- లీధవిషము- దప్తవిషము- పీతవిషమును పోగొట్టును. మొలలుఉబ్బి గుదమూగము నడగించినప్పుడు దీనిని లేపనచేయవలెను. మూఢగర్భమునందును- ధృష్టగర్భమునందును దీనిని యోనియందు లేపన చేయవలెను. రొంపెయందు లలాటమునందు లేపన చేయవలెను- దద్దులు- దురద- కిటధకుష్మము- శ్విత్రకుష్మము, విచర్చిక మున్నగువానియందు లేపన చేయవలెను. మదించిన ఏనుగు వృక్షములను సశింపజేయుధంగి ఈయకాషధము పై రోగములను సశింపజేయును.

మహాగంధ హస్తీఅగదః.

శ్లో॥ పత్రాగురుముస్తైలానిర్యాసః పంచచందనం తథాస్పృశ్యత్యజ్జలదోత్పలబాలకహారేణుకో శీరవ్యాఘ్రానఖాః సేరదారు కనక కుంకుమధ్యామక కుష్మప్రియంగ వస్తగరం । పంచాంగాని శిరీషాద్వ్యష్టేలా మనశ్శిలాజ్ఞాజ్యః శ్వేతకటభీకరం జారత్తోఘ్నసింధువారకారజనీ సురసర సాంజన గైరికమంజిష్ఠా నింబనిర్యాసాః । వంశత్వగత్వగంధాహింగు దధితామ్రవేతసంతామౌ మధుమధూక సోమరాజీవచా మహారోచనా లగరాన్ । అగదోయం ప్రైశనభాఖ్యాత్రప్రయం బకేణవృక్షంగః అగ్రతిహతప్రభావః శాశ్వతో మహాగంధహస్తీతి పితృనగవాంపేష్యాగు

లికాః కార్యాస్తు పుష్యయోగేణ । సానాంజన ప్రలేపైః
 ప్రసాదయేత్సర్వ కర్మాణి పైల్యంకంఢాంతిమిరం రా
 త్త్యంధ్యం కాచమర్చ్యదంపటలం హంతిసతతం ప్రయోగా
 ద్ధిత మితపథ్యాశినాంపునాం । విషమజ్యరాన జీర్ణాన్
 దద్రూంసే విషూచికాంచ హంతిన్మృతాం । విషంమూషిక
 బూతానాం సర్వేషాంపన్నగానాంచ । ఆశువిషంనాశ
 యతి సమూలజమధ కందజంసర్వం , ఏతేనలిప్తగాత్రః
 • షర్వాన్ గృహ్యతి భక్షయేచ్ఛ విషం । కాలపరీతోపి
 సరో జీవతి నిత్యం నిరాతంకః । ఆనర్థే గుడశేషా
 యోనిలేపశ్చ మూఢగర్భాణాం । మూర్ఛార్తిషుచ
 లలాటే ప్రలేపమాహుః ప్రధానతమం । భేరీమృదంగ
 పటఃశ్చత్రాణ్య మునాతథాధ్వజపతాకాః । లిప్తాహి
 విషనిరస్తే ప్రధ్వనయేత్ దర్శయేత్కలిమాన్, యత్రచ
 సన్నిహితోయం సతత్రబాలగ్రహానరక్షౌసి । సచకా
 ర్మణ భేతాభావహంతి నాధర్మానా మంత్రాః । సర్వ
 గ్రహానతత్రప్రభవంతి సచాగ్ని శస్త్రున్మపచారాః ।
 లక్ష్మీ శ్చత్రభజతేయత్ర మహాగంధహస్త్యస్తి । పిష్య
 మాణ ఇమంచాత్రసిద్ధం మంత్రముదీరయేత్ । మమ
 మాతాజయానామా విజయోనామమేపితా । సోహం
 జయోజయాపుత్రో విజయోధ జయామిత । నమః
 పురుషసింహాయ విష్ణవే విశ్వకర్మణే । సనాతనాయ
 కృష్ణాయ భవాయ విభవాయచ । తేజోవృషాకపే
 సాక్షాత్ తేజోబ్రహ్మేంద్రయోర్యమే, యథాహం

నాభిజానామి వాసుదేవ పరాజయం, మాతుశ్చపాణి
గ్రహణం సముద్రస్యచ శోషణం అనేన సత్యవాక్యేన
సిద్ధ్యతా మగదోహ్యాయం, హిలిమిలి సంస్పృష్టే రక్ష
సర్వభేషజేతుమే!

టీగి తమాలపత్రము, (పచ్చాకు) తుంగముస్త- ఏలకులు- పంచనిర్యాస
ములు (సర్జరసము గుగిలము- నల్లమందు శిలాజతు- లాహర్యానము,)
చందనము-స్ఫృక్క-యనుగుంధగ్రవ్యము- చాల్పనచక్క- జటామాఢి-
కలువ- పురుషేరు- రేణుకలు- వట్టివేరు- నఖంచిప్ప- దేవదాయ-
ఉమ్మెత్త- కుంకుమపువ్వు- కామంచిగడి- చంగల్వకోమ- పేలో
జము- గ్రాధితగరము- దిరిశనపువ్వు- పువ్వు- కాయ- అకు- పట్టు-
త్రెకటుకములు- ఏలకులు- మణిశీల- బాజిపూవులు- తెల్లవిష్ణుకాంత-
కానుగ- తీగకానుగ- వావిలి- పసపు- తులసి- రసాంజనము - గైరి
కము- మంజిష్ఠ- కేవలంక- వెదురుపెచ్చు- పెన్నేరు- ఇంగువ- వెలగ-
పుల్లిప్రబ్బలి- లక్క- తేనె- ఇప్ప- బావంచాలు- వస- తిప్పతీగ-
గోరోచనము- గ్రాధితగరము- ఈ 60 వస్తువులచేకూడిన యాయోగము-
ఈశ్వరునిచేత కుబేరునికి చెప్పబడినది- అధికగుణముకలది, దీనిని గోపిత్ర
ముతో మర్దనచేసి పువ్వుమినత్తుత్రమందు గుళికలుచేయవలెను. దీనిని
పానాంజనలేపనశ్యాదుల యందుపయోగించిన-పిల్లలొగము దురద-తిమి
రము రేజీకటి- కాచము- అర్బుదము- పటలము- ఈరోగములను హితా
హారవిసోదలకు పోగొట్టును. మరియు విషమజ్వరము- అజీర్ణము-
దద్దురు- కలరా- ఎలుక- పాలీడు- సర్వసర్పవిషములు- కందవిషములు
పీటిని పోగొట్టును. దీనిని శరీరమునకు పూసికొనిన యడల సర్పములను-
పట్టకొనినను ఆవిషమును నేవించిననుహానిలేదు. (అనిగ్రంథకర్త యభిప్రాయము) మరియుచాలకాలము జీవించును- గుదరోగమునందును మూఢ
గర్భమునందును వైవిధ్యముగనే లేపనముచేయవలెను. మూర్ఛ- బాధ-
వీటియందు లలాటమున లేపనచేయవలెను. భేరి- మద్దెల దప్పు- గొడుగు
భవ్యము- జండాలు వీటికిపూసివాయించిననుమాపించినను సర్పవిషములను

హరించును- దీనిని ఇంటిలోనుంచిన కాలగ్రహములను, రాక్షసులను ప్రయోగములను, భూతములను సర్పగ్రహబాధలను, అగ్నిశస్త్రవృషచోర బాధలను పోగొట్టును. లక్ష్మీస్థిరముగానుండును ఈయాషధమును మర్దించునపుడు మమమౌత్యని మొదలు భేషజేతుమె అనునంత వరకు గల మంత్రములు పఠించుచుండవలెను.

ఉడుము చికిత్స.

శ్లో॥ ఆరక్త తండులీమూలం సురసామూలకం తథా
తండుల్దకపానేన గోధాయావిషజిత్పరం
కట్టుతుంటి దేవదారు హరిదాలాంగలీధవం
మూలం బీజం కాంజకేన లేపాద్గోధావిషం హరేత్
కరంజబీజం కుష్ఠంచ సర్పకం తిలమేవచ
జలేన పిష్ట్యా లేపాచ్చ గోధాయా విషజిత్పరం

టీ॥ ఎఱ్ఱచిట్టివేరు, తులసివేరు వీటిని బియ్యపు కడుగుతో నూరినీనించిన ఉడుము విషమును హరించును. చేదానప, దేవదారు పసపు, బొక్కనాకు, వీటివేళ్లుగాని, గింజలనుగాని కాంజకముతో నూరికాటునందు పూసినను. క్రాసుగవిత్తులు, చింగల్యకోష్ఠ, ఆవాలు, నువ్వులు- వీటిని నీటితోనూరి లేపనము చేసినను ఉడుము విషమును హరించును.

ఉడుతకాటు చికిత్స.

శ్లో॥ ద్వేహరిదేచ మంజిష్ఠాతథావై నాగకేసరం
జలేన పిష్ట్యా లేపాచ్చ స్థూలదంత విషం హరేత్
కరంజబీజ సిద్ధార్థతిలై రైవరండజేనవా
తైలేన లేపాద్దంశేతు చిక్రకోడక విషం హరేత్ ।

టీ॥ పసపు- మ్రానిపసపు- మంజిష్ఠ- నాగకేసరాలు - వీటిని నీటితో నూరి కాటునందురాచినను- కాసుగింజ- ఆవాలు- నువ్వులు వీటిని నీటితో

నూరి కాటుకందు గాచినను - అమదమును గాచినను ఉడుత విషమును
హరించును.

ముంగిస కాటుచికిత్స.

శ్లో॥ సమూలపత్రాం సర్పాక్షిం జలేనక్వశితాం పిబేత్
సరమూత్రేణ వాపిష్టాం నకులస్య విషం హరేత్
నకులానాం భుజంగానాం కలహేన కులైస్సదా
భుజంగవిషవాళాయ భక్ష్యతే వటప తికం
తన్మర్తయిత్యాతోయేస కర్షమాత్రం పిబేన్నరః
నకులస్య విషం హంతి సర్వోరగ నిషత్తథా॥

టీ॥ సర్పాక్షి సమూలమును కషాయముబెట్టి త్రాగినను - లేక సరమూత్ర
ముతో నూరి త్రాగినను ముంగిసవిషమును హరించును - మరియు ముంగిస
సర్పములతో పోట్లాడుటకు దేశించినపుడు గాని పోట్లాడినతర్వాతగాని
సర్పవిషకాంతికై కుక్కపాలాకును నమలితినును అందు వలన కుక్క
పాలాకును కులముప్రమాణము నీటితో నూరి త్రాగినను ముంగిస విష
మును సర్పవిషమునుగూడ హరించును.

తొండకాటు చికిత్స.

శ్లో॥ పలప్రమాణం త్షౌదంతం పిబేద్ద్వింశతి వాసరాన్
కృకలాసవిషంహంతి సర్వకీటవిషాపహం
కృకలాసారిపిత్రేన భావితంచోషణారజః
మధునా త్రిదినం భక్షేత్ కృకలాసవిషం హరేత్
కర్షద్వయంచ గోమూత్రం పిబేద్ద్వింశతి వాసరాన్
కృకలాస విషంహంతి సత్యమేవన సంశయః॥

పూటకు నాలుగుకులములవంతున ఇరువదిరోజులు తేనెను త్రాగినను -
తొండలను కొట్టితిను తొండలడేగ్గయను పక్షియొక్క పిత్తముతో భావన
జేసిన మిర్చాలమార్గమును కులమువంతున కే రోజులు తినినను - రోజుకు

లెండుతులములు వంతున గోమూత్రమును ఇరువదిగోజులు త్రాగును
తొండవిషమును హరించును.

నల్లకండ్లపాము.

శ్లో॥ పృష్ఠం రౌప్యసమాకారం పుచ్ఛం విద్రుమసన్నిభం
శీర్షం దర్శికరాకారం సరశీతి ప్రకథ్యతే॥

టీ॥ పిఠు వెండివలె తెల్లగ నిగనిగలాడుచు తోకపగడమువలె ఎఱ్ఱగనుండి
తలపామువలె నుండిన జానిని నల్లకండ్లపాముందురు వీనికి రక్తపుచ్చ
యనియు పేరుగలదు.

చికిత్స.

శ్లో॥ భౌసమూలం వచాచూర్ణం పీతం శీతేన వారిణా

రక్తపుచ్చా విషహంతితథా కారంజమూలజం॥

టీ॥ జల్లేడువేరు, వస, వీటిచూర్ణమునుగాని కానుగవేరు చూర్ణమునుగాని
చల్లని నీటితో త్రాగిన నల్లకండ్లపాము విషమును హరించును.

బల్లికాటు చికిత్స.

శ్లో॥ కటుత్రయం సింధుకరంజబీజం ద్వయం నిశాయాః

కపికచ్చుబీజం

నిహంతిపానేనవిలేపనేనవిషంసుతీర్ణం గృహగోధికానాం

గృహగోధావిషం హవ్యాత్ కాశ్మరీఫలసస్యతః॥

టీ॥ శొంఠి, పిప్పలి, మిర్చాలు. సైంధవలవణము- కానుగవిత్తులు- పసపు-
ప్రమానిపసపు- దూలకొండగింజలు- వీటినిగూరి చల్లనినీటితో త్రాగినను
కాటుపైన రాచినను బల్లివిషమును హరించును. మరియు పెగుమ్మడు
కాయల రసమును నస్యముచేసిన బల్లివిషమును హరించును.

సవిషమండూకదవ్వలక్షణ చికిత్సలు.

శ్లో॥ ఏకదంష్ట్రార్దితశ్శూనః సరజః పీతకస్సత్మత్

సనిద్రచ్చర్దిమాన్ దష్టో మండూకైస్సవిపైర్భవేత్

శిరీషఫలమూలంచ స్నుహీక్షీ రేణ భావితం

కర్షంతోయేన త్రిదినం పిబేద్భేకవిషాపహం

త్రూషణం మేఘనాదంచ భేకమత్స్య విషాపహం॥

టీ॥ సవిషములైన కిప్పలుకరచినయడల శరీరమునవాపు-పోటు-పచ్చబడుట దప్పిక-నిద్ర-వాంతి కలుగును. అప్పుడు దిరిశనపుగింజలను- (వేళ్ళను జెముడుపాలతో భావనచేసి 3 రోజులు తులమువంతున నీటితో తాగినను- శొంతి- పిప్పలి- మిర్చా- చిట్టివేరు పీటిని చల్లనినీటితో త్రాగినను కళ్ళులవిషమును హరించును'

సవిష మత్స్యదవ్వలక్షణ చికిత్సలు.

శ్లో॥ మత్స్యాస్తు సవిషాః కుర్యుర్దాహంశోధంరుజం తథా
మూర్ఛాంచ పూతిమాంసంచరక్తందంశాత్ప్రవేద్భృశం
శృంగీమత్యేన దవ్వస్య కదాచిన్మరణం భవేత్
శిలాజతుఘ్నతే పాచ్యం లేపయేత్తద్భృతంక్షతే
పానేసదాప్రదాతవ్యం గుంజామాత్రం శిలాజతు
క్షీరేణ లేపితం నిత్యం సర్వమత్స్య విషాపహం
శృంగీమత్స్యవిషం హంతి స్వేదాత్తద్భృత సంయుతం॥

టీ॥ విషయుతములైన చేపలుకరచిన మంట, వాపు, బాధ- మూర్ఛ కాటు నందలి మాంసముఘ్నట- అమితముగా రక్తముగారుట సంభవించును. శృంగీచేప (లేమిచేప దీనిముక్కుపైన శలకవంటి నిడుపైనకొమ్ముండును. ఆచేప కరచి దానితోకొట్టును. అప్పుడు ఎట్టివాడైనను పడి పోవును.) కరచిన పైలక్షణములేగాక యొకప్పుడు శురణముగూడ గలుగును. పావుతులము గోమాత్ర శిలాజతును అవునేతితో యుడికించి కాటునందు పూయవలెను. గుంజాప్రమాణముగు దానినే నేతి యందువేసి త్రాగవలెను. దీనినే పాలతో రాచినను చేపవిషమును హరించును. దానినే ఘృతముతోగల్పి చెమటవచ్చునట్లు కాటునందును శరీరమునను రుద్దిన బేడిసచేపవిషమును హరించును.

కృత్రిమః పము.౧

శ్లో॥ రజశ్శుక్రంచ మూత్రంచ పంచేంద్రియముః తథా
స్వేదంచ నఖకేశాశ్చ కీటచూర్ణంతు కృత్రిమం॥

టీ॥ స్త్రీ పురుషులు పరస్పర వశీకరణమునకై ముగ్ధమును అనిచెప్పబడు
అర్చవము, శుక్రము, మూత్రము, నాళకయందఃపాచి, దంతముల
మలము, కంటిపుసి, చెవిగుమిలి, ముక్కులాని పక్కలు, శరీరమునందలి
చమట- గోళ్ళు- వెంట్రుకలు- కొన్ని వివకీటములను చింపి చేయబడిన
చూర్ణము మున్నగువానిని గలిపి తాంబూలావలలో మిశ్రమముజేసి
ఇచ్చుచుందురు దీనినే కృత్రిమవిషమందురు. ఇచ్చట తల్లతాంతరమున
“స్త్రీయం పుమాన్ వశీకర్తుంపు మాంసంశానితంబిన్ । కీటైర్గుపమై
శుక్రకేశోజితాభ్యాం యైరపి । కేశాదిభిశ్చయత్కుర్యాత్తత్కుత్రిమ
విషం మతం” అని చెప్పబడినది,

శ్లో॥ పటపత్రీయమూలత్వ గజాక్షిరేణ పాయయేత్
పమనం రేచనం కృత్వా నాశయే త్కృత్రిమం విషం
శరీపుష్కరమూలస్య క్వాధం పీతం గరాపహం
త్రూషణం శీరకంచైలాతాలీసంచ సమాసితా
భక్షితంచ గరంహంతి మాసేకర్షప్రమాణతః
గృహధూమం నిశాకుష్ఠం తండులీయకమూలకం
పయోమధ్వా జ్యసంయుక్తం కర్షం గరహరంపిబేత్
టంకణం నవనీతేన భుక్తం కర్షం గరాపహం
రసం వారుణపత్రస్య పలమానం పిబేత్త్యహం
నాశయేద్గరయో గోత్థం విషంవై నాత్రసంశయః॥

టీ॥ కర్షప్రమాణమగు కుక్కపాలజేడపట్టను నూరి మేకపాలతోగల్పి
త్రాగిన పమన విరేచనములనుజేసి కృత్రిమవిషమును హరించును
కచోరాలు పుష్కరమూలము కషాయము త్రాగినను త్రికటాకము- జీల

కట్ట, ఏలమలు, తాళిసప్తతి మార్గించి వాటికి సమభాగము చక్కెర గలిపి తలమువంతున నెలరోజులు నేవించినను, కరదూపము, పసపు, చుంగల్యుకోప్పు, చిట్టిపేరు వీటిని మార్గించి పాలు నేయి తేనె గల్పి కరమువంతున నేవించినను, తులము ప్రమాణము వెలిగారిభస్మమును పెన్నెతోగల్పి నేవించినను, ఆలిమిడిఅకుల స్వరసమును పూటకు 4 తులముల వంతున 3 రోజులు నేవించినను గరవిషమును వారించును-

శ్లో॥ కర్షంకతకచూర్ణంతు నారికేళాంబునాప్లుతం
చతుష్పల్పమాణేన పీతం గరహరంమతం
నాగార్జునం సమూలంచ పిష్టం వైపలమానతః
చతుర్ధణేనత్ర కేణపీతం గరహరంమతం
కర్షమంకోల మూలత్వ గజాక్షి రేణ పేషితం
చతుష్పల్ప పమాణేనపీతం గరహరంమతం
విషతిందుకబీజానాం తైలం భూపుటసాధితం
లిప్త్యాఘృత్తే సుఖాసీనః పాదా గుళినభోషుచ
చిత్రమేతద్విముక్తస్వా ద్గరాన్నైవాత్రసంశయః
జంబూత్వగ్భీజ భూధాత్రీస్వరసం గరనాశనం
చందనధ్యామకవటీతథా గరహరామతా
శివాస్థి పంచకం భ్రష్టం లిప్తతైలేన సంయుతం
చతుష్పల్పప్రమాణేనపీతం గరహరంమతం
తథావాపంచదశచరేచనే దృశ్యతేగరం
పలంతుమూలం బీజంవాషజవల్లిభవం పిబేత్
తిక్తేణద్వ్యష్టకర్తేణ విషంహన్యాత్పుత్రిమం
జంబూకపిత్థ జంబీరభవమస్థినయం సయం
సితేనాపి ఘృతేనాపి లిప్యత్ గరహరంమతం

ప్రాజ్ఞులం కరవీరస్య రక్తస్య లకుచాంభసా
పిష్టాశిశ్నభగే లిప్తా పుష్కపత్తైశ్చ బంధయేత్
యామమాత్రం గరంహన్యాన్నాన్యధాశం కరోదితం॥

టీ॥ ఒకతులము చిల్లిగింజలమార్గమును 16 తులముల కొబ్బరికాయనీటిలో
గల్పి త్రాగినను, చెడ్డివారి నానబాలను సమూలమును 4 తులములు నూరి
16 తులముల మజ్జిగలోగల్పి త్రాగినను, 1 తులము ఊడుగవేరుపట్టను
నూరి 16 తులముల మేకపాలలోగల్పి త్రాగినను. భూపుటముచే తీయ
బడిన ముష్టివిష్టలలైలమును శాలిగోళ్యగురాచి ఎండలోకూర్చొనినను,
వేరేడుపట్ట, గింజలు, వేలఉళిరిక పీటి స్వరసమును త్రాగినను, చంద
నము, కామంచిపూరి పీటిని నూరి మాత్రలుచేసి నేవించినను. 5 కర
క్కాయల గింజలనువేయించి మనీజేసి దానిని 16 తులముల నూనెలో
గల్పి త్రాగినను, అట్లే 15 గింజలను మనీజేసి పూమువలె త్రాగినను,
నల్లేరు వేళ్ళనుగాని గింజలనుగాని 4 తులములు గ్రహించి నూరి 16 తుల
ముల మజ్జిగలోగల్పి త్రాగినను, వేరేడు, కలగ, నిమ్మ పీటి గింజలను
సమానముగా మార్చించి చక్కెరతోగాని వేతితోగానిగల్పి తివినను,
తూర్పుగాబారిన ఎఱ్ఱగన్నేరువేరును నిమ్మరసముతోనూరి గరవీడితుల
శిశ్న భగములనురాచి దానిమీద గుమ్మడియాకులువేసి కట్టుగట్టి ఒక
జాయునేపు ఉంచినను గరవిషమును హరించును-

శ్లో॥ గృహధూమగ మేఘవాదమూలం నీరేణపేషయేత్
తస్మాచ్చతురుణాంచూజ్యం ఘృతాతీరంచ తుర్గుణం
ఘృతి శేషం పిబేత్సర్వం శమయేత్కృత్రిమం విషం॥

టీ॥ కరదూపము, చిట్టివేరు పీటిని నీటితోనూరి అక్కలమునను నాలురెట్లు
ఆవునెయ్యి వేతికి నాలుగుగిల్లి ఆవుపాలుపోసి ఘృతము మిగులునట్లు
శాచి నేవించిన సగ్యకృత్రిమ విషములను హరించును.
మరియు ముదట పెండుగోజులు ప్రాత స్నాయంకాలములయందు
పూటను 16 తులముల వంతున ఉరివకట్టను త్రాగించవలెను. పెండవ
రోజు రాత్రి పెండుజాములగు 4 తులముల పలచని గంజిలో 4 తుల

ముల నువ్వులనూనెనుగల్పి త్రాగించవలెను. మరునాటి యుదయము తెల్లకుమ్మచక్క, వక్కలు, కఠకాయల వలుపు వీటిని ప్రశ్నోము రెండుతులముల వంతున గ్రహించి నలియగొట్టి 96 తులముల నీటిని బోసి 8 వ వంతు మిగులునట్లుకాచి ఆకషాయములో నిర్వికారమైన విరేచనావధమునుగల్పి త్రాగించిన నాలుగైదుసార్లు విరేచనమై కృత్రిమ విషములు పడి పోవును. తర్వాత లఘ్వాహారమును భుజించవలెను.

పంచపాషాణములు. ✓

శ్లో॥ గౌరీశంఖం గృంజనంచ దొడ్డిపాషాణమేవచ
మహాకాలాఖ్య పాషాణమేతత్పాషాణపంచకం
గౌరీశంఖం గృంజనంచ ఖనిజాతామహీతలే
దొడ్డితామ్రమలేనోత్థం మహాకాలం ప్రకీర్తితం
విషతిండుకబీజోత్థం సద్యః ప్రాణహరం మతం
ప్రీతాభం గౌరీపాషాణం శంఖం శంఖసముపభం
గృంజనం గృంజనాభంచ నీలం దొడ్డికక్షీత్తం
మహాకాలాఖ్యపాషాణం ఘనసారసముప్రభం॥

టీ॥ పాషాణములు, గౌరీ, శంఖము, ఉల్లి, దొడ్డి, మహాకాలము అని 5 విధములు. అందు గౌరీ, శంఖము, ఉల్లి ఆనునివి గనియందును, దొడ్డి తామ్రపుచ్చిలుమునుండియు, మహాకాలము విషము ప్రింగింజల నుండియు పుట్టునని చెప్పచున్నాము. గౌరీ, పసుపుపచ్చగును, శంఖము, శంఖమువలెను, గృంజనము ఉల్లిగడ్డవలెను, దొడ్డి, నల్లగును మహాకాలము పచ్చకర్పూరమువలెను ఉండును.

శ్లో॥ పాషాణానాంగుణాన్సస్వే సౌవీరేపిభవ్యాహిః.

టీ॥ పాషాణములను తినుటవలన గలుగు గుణములు సౌవీర్యము విషమును దినినపుడగుడ గలుగును.

వత్సనాభవిష చికిత్స.

శ్లో॥ మేఘనాద జటాత్వాధం గోమూత్రమథవాపునః
పటూశసరసంవాపి ద్విపలుతు సశర్కరం
శీతోదకంవామహిషదధియుక్తం తుపాయయేత్
వత్సనాభవిషార్తస్య సుఖంభవతి నిశ్చయః॥

టీ॥ చిత్తివేశ్యకషాయమునుగాని, గోమూత్రమునుగాని- పటూశస వృక్షపు
పట్టగసమును శర్కరగలిపిగాని రి శులముల వంతున నేవించినను, చద్ది
య్యమును బత్తు పెరుగులొగల్పి త్రాగినను వత్సనాభ విషమును
వారింనును.

అ జకవిషచికిత్స.

శ్లో॥ మాతులంగరసేనైవ జగబీజరసేనవా
శాశ్వత్సరసేనైవదాడిమీరజసేనవా
కాజకస్యచచ సేన జయే దంజన జంవిషం॥

టీ॥ మాశిఫలరసమునుగాని- నిమ్మపండ్లరసమునుగాని- పులిచెంచలియాకు
రసమునుగాని- పుల్లగానిమ్మపండ్ల రసమునుగాని- పెద్దజొన్నకనిగాని
త్రాగిన నామకధమ్మలైన అంజనములు తినుటవలన గల్గిన వికార
ములను పోగొట్టును.

తుత్థవికారచికిత్స

శ్లో॥ జంబీరఘనీరంతువిబేత్తు త్రిదివం సరః
యోనితుత్థ విషంశాంఘం నిద్యద్వాలాజవారిణా॥

టీ॥ నిమ్మపండ్ల రసమునుగాని, వరిపేలాల నదకమునజేసి కాచి వడియ
కట్టిన నీటినిగాని మామిడిములు త్రాగిన తుత్థద్వయమును తినుటవలన
గల్గిన వికారముల నణచును.

స్నుహ్యర్కవిషచికిత్స.

మంచుగడ్డ కరగించిననీటిని త్రాగినను, ముడిచింతకునుగాని, తిడిమణిని గాని- తగ్గేడుపువ్వులనుగాని, మోడుగమాడలు, బురదవట్టి, చందనము నీటినిగాని నీటితో మెత్తగానూరి లేపనజేసిన జముడుపాలు జిలేడుపాలు నీటి వికారములు శాంతించును.

మరియు పంపదారను చల్లని నీటిలోగాని పెరుగుమీడి తేటలోగాని కల్పిత్రాగినను. చల్లని నీడయందు కూర్చుండినను, గుడ్డచేవిసరినను, కాచిన ఆవుపాలలో తేనెగల్పిత్రాగినను, తాటికల్లు త్రాగినను, బొంతజహ్ను పాల వికారములు శాంతించును.

దత్తూరవిషచికిత్స

వాకుడువిత్తులనుగాని, మంగవిత్తులనుగాని నీటిచేనూరి రసముత్రీసి త్రాగినను- పమిడిపత్తిపూలు చక్కర నీటిని నీటిచేనూరి త్రాగినను, నీటిలో ఉప్పుగల్పిత్రాగినను, వెట్టిచెఱుగురసము చింతపండు పులుసు గాని, నిమ్మరసమునుగాని, పులిచెంచలి లేక పులిచింతకు రసమునుగాని 64 తులముల ఆవుపాలలో 8 తులముల చక్కరగల్పిత్రాగినను, పెరుగన్నము తినినను ఉమ్మెత్త తినుటవలన గలిగిన వికారములు శాంతించును.

లాంగలివిషచికిత్స.

వేయించిన ఆవాల కషాయమును 4 తులములు పుచ్చుకొనిన పొత్తిదుంప వికారమును పోగొట్టును.

కరవీరవిషచికిత్స.

కరకపెమ్మలనుగాని కుంకుడుకాయలనుగాని నీటితోనూరి రసముత్రీసి 4 తులములు త్రాగినను, బత్తిపాలలోగాని పెరుగులోగాని చక్కర గల్పిత్రాగినను, వాటిలోనే జిలేడువేరు యార్జముగల్పిత్రాగినను గట్టిగిరిజ విషమును వారింతును.

అహి ఘేనవిషచికిత్స.

ములక తాయలరసమును ఆవుపాలలోగల్పి త్రాగినను వెలిగారము పైల తుదము వీటినిసమముగ మార్చించి నేతితో తినినను వస, సైంధవలవణము పీప్పళ్ళు, మంగ కాసు వీటిని సమముగ ముష్ణోదకముతోనూరి త్రాగినను నల్లమందువికారముల నణచును.

దంతీతిండుక విషచికిత్స.

ధనియాలు- కలకండ వీటినినూరి పెరుగులోగల్పి త్రాగిన నేపాలగింజ విషము నణచును.

అశురుమునెయ్యి, శులము తేనె, రెండుశులముల చక్కెర వీటినిగల్పి పుచ్చుకొనిన విషముష్టి వికారముల నణచును.

గుంజావిషచికిత్స.

తేనె, ఖర్జూరపుపండ్లు- చింతపండు- ద్రాక్ష- దానిమ్మపండు- పుల్ల ప్రబ్బలి- కేరీతపండ్లు- ఈశరికపండ్లు వీటిరసములను కలిపి త్రాగినను, చిట్టియాను రసములో పంచదారను గల్పి త్రాగినను గురిగింజల వికారములను పోగొట్టును.

చల్లాత విషచికిత్స.

జీడిగి-జలనూనె తలముటవలన గలిగిన వాపుందు నువ్వులు 1 రి కేదె వెన్నతోగల్పి గాచినను, దొండాపుపసురుగాచినను, జీడిచెట్టుపేరునం దుండు మట్టిని నీటితోగల్పి గాచినను, దిశశనపుచక్క, చిట్టియాను వెన్నతోనూరి గాచినను, ఆవుపాలలో కలకండనుగల్పి రాచినను, దేవగారు, ఆవాలు, తుంగముస్తానినూరి కేదెవెన్నతోగల్పి రాచినను, ఆవాలు చిట్టియాను నూరి వెన్నతోగల్పి రాచినను. కొబ్బరినూనెనుగాని నీటినిగాని రాచినను, ఆవుపాలలో కాచు చక్కెరగల్పి త్రాగినను చిట్టియానురసములో చక్కెరగల్పి త్రాగినను విషమును పోగొట్టును.

తాలక శిలామాక్షిక విషచికిత్స.

జీలకఱ్ఱ, శర్కరగల్పి వారమురోజులు నేవించినను, సత్వాక్షిరసములో శర్కరగల్పి వారమురోజులు త్రాగినను- రాజహంషాను రసమును

త్రాగినను, ఎల్లయుమ్మొత్తపుభ్య- నేలవేయు పీటికమాయము త్రాగినను-
బూడిదగుమ్మడికాయరసము- దునిదగొండియాగు స్వరసముత్రాగినను
తాళకవిష వికాగములను వారింతును ఆవుపాగు నే నెగ్గి వారము
గోజులు నేవించిన మణిశిల వికాగముల రణంచును.

దానిమ్మకాయ దోగు రసమును త్రాగినను ఉ మకట్టు త్రాగినను
మాత్రికవికాగములను పోగొట్టును.

శ్లో॥ ఇతివెంకట మశీయ కోటిశ్శర్కర మనీషణా
బుధ వెంకట నర్నాఖ్య పుత్రేణామిత ధీరుణా
శ్రీపుష్పగిరి స్థాన పండితేన కళావిదా
స్వతంత్ర స్వతంత్రేణ బహుగ్రంథ ప్రణేతృణా
ఆయుర్వేద మహాభోధ పారీక్షే నాహిగోవిదా
రచితేగదతంత్రేస్మిన్ జగముం విషమీరిత ॥

శ్లో॥ పండితుడుగు వె.పటి నోటనర్నాఖ్యని పుత్రుడును- అమిత ప్రస్థుల
వాడును- పుష్పగిరి స్థాన పండితుడును- స్వకళావేత్తయు- స్వ
తంత్రస్వత ప్రముఖ- అనేక గ్రంథనిర్మాతయు- ఆయుర్వేదమను
మహాసముద్రముయొక చివరను తెలిసికొనినవాడును వ్యాకరణశాస్త్ర
పండితుడును అగు కోటిశ్శర్కరాస్త్రీచే రచింపబడిన అగదతంత్రమును
గ్రంథమునంద జంగమవిష ప్రకరణము సమాప్తి జెందినది.

X గలసాళ చికిత్స.

ఎవరైన ఉరిపెట్టకొనినతర్వాత దైవవశమువలన వాడు రక్షింపబడునపుడు ఆతనుకెప్పుడేమనగా? ఉరిత్రాడు కఠమునకు తగిలించుకొన్నతర్వాత మృత్యువు కలుగులోపల వానినేతములను ముందు విచిత్రమైన జ్యోతిస్సు కనుపించును. కెవులకు విచిత్రమైనద్యుని వినిపించును. ఈరెండువిషయములు వానికప్పుడు దుఃఖమయములుగాక ఆనందమయములుగ నుండును. ఉరివలన స్నేహకశేరుక విరిగినయడల వానిని రక్షించుట కుపాయములేదు. కాని బాగా ఉరి తగులుకొనక గ్రీవాకశేరుక పుగురుగుల్మార్యమే తెలిసికొనవచ్చును. ఈక్రిందివిధముగా ఉపచారము చేసినయడల వానిని రక్షింపవచ్చును. ఉరిత్రాటియందు ప్రేలాగుచున్నపుడు చూచినవెంటనే త్రాటినికొని క్రింద పక్షంధబైట్టికంఠత్రాటిని విప్పి కృత్రిమశ్వాస క్రియాద్వాశాశ్వాసను కలుగజేయవలెను. కృత్రిమశ్వాసను కలుగజేయుటకై చికిత్సకుడుగోగితల వైపుకూర్చొని గోగితలను తన తొడదగ్గరగా నుంచుకొనవలెను. గోగియొక్క చెడుమనికట్టలను రెండుచేతులతో పట్టుకొని మోచేతులు లోపలికివంచి ముఖసమీపము నుండి శిరస్సువరకు లాగవలెను. తిరిగి పైనుంచి చేతులను క్రిందికి వంచునపుడు గడ్డముక్కిద రొమ్ముమీద తగులునట్లు మెల్లగకొట్టి చేతులను కొట్టవైపు లాగుకొనవలెను. ఇట్లువేగముగా క్రిందినుంచి పైకి పైనుంచి క్రిందికి చేయుచుండవలెను. క్రిందినుంచి చేతులను పైకితీసి కొనిపోవునపుడు రొమ్ముమీద కొట్టకూడదు. పైనుంచి క్రిందికి తీసికొని వచ్చునపుడు మాత్రమే రొమ్ముమీద కొట్టవలెను- ఈక్రియవలన శ్వాస యంత్రములయందు ఏవిధముగానైన అడ్డెయ్యున్న వాయువు కదలి శ్వాస కలుగును ఈపని ఒక మినిటుకు 12 మొదలు 16 సార్లు వరకు చేయవలెను. మరియు గోగియొక్క నాలుక వెలుపలకులాగి పెదవులకు వెలుపలనుండునట్లు చేసి నోరు తెరచియుంచవలెను. దీనివలన కలుపలి వాయువు లోపల ప్రవేశించుటకు వీలుగలుగును. దీనినికూడ మాటి మాటికి చేయవలెను. ఇదిగాకమస్తీష్కమునందు రక్తము ఆవేశించినట్లు సందేహముగలిగిన సిరావేధచేసి రక్తస్రావము చేయించవలెను. తల

మీద ముఖము కన్నులమీద చల్లని నీటిబిందువులను చల్లవలెను. గుండె, పొట్టమీద కొంచెము కాచవలెను. ఎక్కువ దొర్బుల్యముగలిగి తినుటకు త్రాగుటకు శక్తి లేనియడల గుదద్వారమునుండి బ్రూడి మున్నగు ఉత్తేజకపదార్థములను విచికారీ చేయవలెను మరియు కార్బునేట్ ఆమోనియా మున్నగు వానిని ముక్కును దూరముగ గాని దగ్గరగాని ఉంచి సస్యము చేయవలెను. విద్యుద్వ్యంజనముద్వారము ఉత్తేజకత్వము కలుగజేయుటకూడా ఒక్కొక్కప్పుడు ఉపయోగించుచున్నది.

✱ వడగాలి దెబ్బచికిత్స.

వడగాలి తగులుట వలన జ్వరమువచ్చి స్వాభావికమైన శరీరగోష్ఠము ఎక్కువగును అందవలన వడగాలి తగలినవానిని కొంచెము వెచ్చనినీరు నింపి తొట్టియందు కూర్చుండ బెట్టి అనీటియందు చల్లని నీటిని పోయవలెను తొట్టినుంచి వెచ్చనినీరు పోవుటకు ఏ గ్లాసు చేసి చల్లనినీటిచే చాలనేపు తొట్టిని నింపుచునే యుండవలెను ఇటువల్లని నీటిని నింపుమాత్రముగా మంచుగడచే చూచి నీటినినింపి వానిశరీరగోష్ఠము 101 డిగ్రీవరకు వచ్చేవరకే నీటియందు వానిని ఉంచవలెను తర్వాత పొడి గుడలచే కుడిచి మంచి గుడ్డమీద గోగిని పడుకొని పొదుపుచేసిన గాలిచే (పంఖగాలిచే గాని) శాంతిపరచవలెను అది తగినంతవఱకు మెక్కువైన పూర్వోక్తక్రియలచే చేయవలెను ఒక్కొక్కప్పుడు గోగి తలమీద మంచుగడచే నింపిన సుదాని (leebag) ఉంచుట- మెడ మీద ఆవాలపట్టు వేయుటకూడ సుభవింతుచున్నది. ఎండిన మెంతి పిండితో గాని శనగపిండితో గాని కలుపుచేయించి గోగిని త్రాగించవలెను దానినే శరీరమున తినున యాయవలెను. పుష్పశుభ్రము త్రాగించవలెను. సంజ్ఞాహీనత బలహీనత అంగకైధిల్యముగలిగిన అభిశక్తిస్థయు నురాకారము గలిగి యవ్వవలెను- స్వల్పతరగిన్న ఆమోనియమును బాసక జూపించవలెను.

అగ్నిదగ్ధచికిత్స.

కాలినపుడు చర్మము మాడిపోక బొబ్బపొక్క కపోయిన యడల పోడా బైకాళ్ళుగాని ఉప్పుగాని మెత్తగానూరి నీటితో తడిపి మందముగా

పూయవలెను. మరియు గుడ్డతడిపి పట్టిగా వేయవలెను. దీనివలన మంట తగిపోవును. కొంచెము నేపు బానిని తడిగానే ఉంచవలెను. దీనిని దూదివేసి కట్టుకట్టవచ్చును, లేక పొంగించిన శలిగారమును 2½ కట్లు మెకాపిండితోగాని ఆరాగోటుతోగాని కలిపి నీటితోమ దముగా పూయుట లేక పట్టివేసి కట్టుకట్టగాని చేయవచ్చును.

మండి బొబ్బ పొక్కినయడల బొబ్బలను చిదిపి నీటినిపోగొట్టవలెను. చిదుపునపుడు చర్మ పేరగునట్లుగాని గాయమగునట్లుగాని చేయరాదు. నులువుగా నూచిని బొబ్బకుగుచ్చి నీటిని కార్చవలెను కాలికపకమందు రాపిడిగాని, మట్టి మన్నగునవిగాని పడకుండను ఈగలు వాలకుండను ఉండుటకై న్నచ్చమైన సన్ననిగుడ్డకు మెత్తగా వేయవలెను. నున్నపు లేట అవిసెనూనె కలిపి మధించి బానిలో గుడ్డతడిపి బొబ్బలులేచిన చోట వేయవలెను. స్వచ్ఛమైన అవిసెనూనె దొరకనియడల కొబ్బరి నూనెనుగాని నువ్వులనూనెనుగాని యుపయోగింపవచ్చును. ఈపట్టిని 4 లేక 6 గంటల కొకసారి మార్చుచుండవలెను, గాయము చిన్నదైన యడల బోరిక్ ఆసిడ్ తో వేసవలెను. కలిపి మలాముచేసి దూదిమీద రాచి వేయవలెను.

ఒక కైంటు (20 ఔన్సులు) బాష్పజలమును (Distilled water) 60 మొదలు 70 గ్రేడులవరకు పీక్ (Picric Acid) ను గలిపి బానియందు బాష్పముచే శుద్ధిచేసిన (Sterilized gas) ను తడిపి కాలిన స్థలమునందుంచవలెను. బొబ్బమీద వేసినదూది ఎండి అంటు కొనిపోయిన బానిమీద బోరిక్ ఆయింటు మెంటు వేసి కట్టుకట్టవలెను. ఆకట్టువలన బాధలేనియడల రెండురోజులవరకు కట్టువిప్పకుండ అట్లే ఉంచవలెను. ఈపనిని సావధానముగాచేసినయడల చాలవరకు బొబ్బలు పగులకుండనే ఉండును. పట్టి అంటుకొనిపోయినయడల యడల 15 లేక 20 నిమిషములవరకు కొంచెము వేడినీటితో తడిపి పట్టిని నెమ్మదిగా గాయమును తెలిసికొని లాగవలెను. దీనివలన మంట, పోటు తగిపోవును. కొందరు వైలోషనుకు బదులు ఎండినచూర్ణమునువల్లి బోరిక్ ఆయింటు మెంటునువేసి కట్టుకట్టుచున్నారు. బాధలేనియడల

న గోజులపరిప కట్టును ఊడతీయుటలేదు. కాలినసలమును ఎండకుఁ దను గాపిడి, గాలి తగులకుండను చూడవలెను, ఇందుపిగాను కట్ట గట్టవలెను. కాలినచోట గాయముగుట మళ్లుట, చీమువచ్చుట, అన్నివి తొందరగా ప్రారంభించును. గాయము అయిన లోపనువనువులనే మలముచేసి వేయవలెను. గాయమును కడుగువలసివచ్చిన 10-15 గ్రాముల బోర్నిక్ ఆసిడ్ను 20 జౌన్సుల డిస్సిల్వెటరులో గలిపి అనీటితో కడుగువలెను. గాయముందు వాసనపూర్వక 5-6 గ్రాముల వాటాసియం పెక్టాంగ్ నేను 20 జౌన్సుల డిస్సిల్వెటరులో గలిపి అవ్విని నీటితో కడుగువలెను.

అగ్నిగర్భవణములయం దొక్కొక్కప్పుడు దూది లేక కట్టించుకొని ఊడిరానిన్న హైడ్రోజన్ పెక్టాక్సైడును ఒక్కొక్క బొట్టును గాయముమీద వేయుచుండవలెను. దీనివలన ప్రణయనందలి చీమువలన అంటుకొనిపోయిన దూది నుతుకతోగప్పబడి చారి పడిపోవును. మరియు చీముపోయి ప్రణయ పరిశుద్ధమగును.

ప్రణయముడు వాసన ఎక్కువగానున్న ఐడోపారమును యాకలిపపు ఆయిలుతో మలముచేసి ప్రణయముమీద వేయవలెను. దీనివలన గాయమునందలి వాసనపోయి గాయముపూడును. గాయము ఎక్కువ పెద్దవిగ లోతుగనున్న కార్బారిక్ లోపముగాని అత్యుత్తరీలోపముగాని వేయకాదు ఎండవలననగా బాగా కాలినపుడు చీముయొక్క విమసారణ పూర్తిగా మండిపోవును అప్పులముక్తకళితో మాత్రము నిండియుండును అట్టిసమయమున ఈలోపను రక్తముతో గలిపి విమక్రియను గలిగించును. ప్రణయము పెద్దపై భయంకరముగనున్న నిదానముగా వారించించి శిశిత్వచేయవలెను. ఈప్రణయమువలన కొందరికి కాలినచోట మెద్దుబారట వికలాంగత్వము సంభవించుట గలదు, అప్పుడు ప్రణయ నయమగుచున్నప్పుడుగాని నయమైన సిమ్మటగాని చిర్మమును చీల్చి బాగుచేయుటకు ప్రయత్నము చేయవలెను. కాని పెద్దగాయపై అలాగే నిండిపోయినచో ఆవికలాంగత్వదోషము బ్రతికి స్థాత్రవధువు సుఖభవింపవలసివచ్చెయ్యదు. దీనియందు జ్వరము తాపము

మున్నగు నుపద్రవములకుగూడ తగుచికిత్స జేయవలెను. చంకలు మున్నగు మడతనలములయందు బాగాకాలినపుడు మడత విడచీయక అట్లేయుంచి చికిత్సజేసిన రెండుచర్మములు ఆతుకుకొనిపోయి తర్వాత చేయిపైకెక్కితమ వీలుగాకుండునుగాన విడచీసి చికిత్సజేయవలెను. విశేషముగా నగ్నిదగ్ధులు బలహీనతగలిగి గుండెయందు బాధగలుగుట వలన మూర్ఖగలిగి చచ్చుచుందురు. అందువలన ఈరోగులకు బలహీనత కలుగకుండ చూడవలెను. బలమును గలుగజేయునదియు నులుపుగా జీర్ణమగునదియునైన యాహారమును ఔషధమును ఇవ్వవలెను. ఎక్కువబాధగలిగిన నల్లమందుగలిసిన ఔషధమును ఇచ్చిగాని మార్పిషా ఇంజక్షను ఇచ్చిగాని బాధను తగ్గించవలెను. శరీరమునన్నుల దుర్బలత్వమును తొలగించుటకు ఎల్లపుడు ప్రయత్నించవలెను.

శీతాహారచికిత్స.

ఎక్కువ శీతబాధవలన అపవ్యధప్రభుడు కొందరు మరణాపన్నులగుదురు. అట్టివారికి ఉష్ణమును గలుగజేయు కంబిశ్యునుగప్పి తేలికైనమంటనువేసి శరీరమునకు వెచ్చదనమును గలుగజేయవలెను. మరియు ఉత్తేజకము ఉష్ణమునకు ఔషధమును తేలికగాజీర్ణమగు ఆహారమును ఇవ్వవలెను. శరీరమునదలి శీతమునుపోగొట్టి ఉష్ణమును గలుగజేయుటయే ఇచ్చట ప్రధానమైనవిషయము.

అనాహారచికిత్స.

ఆహారము మోకకపోవుటవలనగాని మరియు యితర కారణములవలన గాని ఆహారమును చాలాకాలమువరకు భుజింపకుండైన మనుష్యుడు జీర్ణించి దుష్కారాదై వికలుడగును. వానికి ఇంద్రియములు పనిచేయవు. ఆహారమును మున్నగునవి కొంచెముగూడ జీర్ణముచేసికొనలేనంత దుర్బలస్థితి గలవగును. ఇట్టివానియందు ప్రాణములున్నట్లు తెలిసికొనుట గూడ చాలకష్టము. అట్టివారికి మొదట బాగాధైర్యముజెప్పి ఒక గంటవరకు ఒక్కొక్క చ.చా గోరువెచ్చని నీటిని త్రాగించవలెను. తర్వాత కొంచెముసేపు షర్బతు నివ్వవలెను. తర్వాత ఫలరసము నివ్వవలెను. తర్వాత పాలుఇవ్వవలెను. లోనికి ఇవ్వబడినపదార్థములు

పక్వమగుచున్నది లేనిది బాగా చూచుచుండవలెను- ఇవన్ని పక్వమైన పిమ్మట వడపోసిన గంజని ఇవ్వవలెను- వీటినిన్నిటిని మాత్రమనుషరించి నియమిత కాలములయండిచ్చుచుండవలెను- త్రాగినవాటిని జీర్ణించు కొనుశక్తి లేనియడల వాటివలన వానికి బాధయేగలుగునుగాన పరిమాణ ముననుసరించి యివ్వవలెను- ఇట్లు బలముగలుగువరకు ఇచ్చి తర్వాత యధేష్టముగా వదలవలెను.

విద్యుదాఘాత చికిత్స.

విద్యుత్తులను తగులుటవలన ఒకేసారి శక్తినశించును- శరీరము ఊచినట్లైపోవును- విద్యుత్తుతగిలిన స్థలము చుండినయడల నల్లబడును- రక్తస్థించలనము తగ్గును- దృష్టి మందగించి మెదడునంధుడగు గోళము గలుగును- రబ్బరునందు విద్యుచ్ఛక్తి పనిచేయునేరదు- అందు వలన రబ్బరును చేతులకు తొడుగుకొని విద్యుత్తు వలన దెబ్బతిన్న మనుష్యుని ఆతీగెనుండి దూరముచేయవలెను- ఎక్కువనేపు తీగె శరీరమును తాకియున్నయడల మరణము గలుగును- వానిని ఏవిధమునను రక్షించుటకు నీలులేదు- అందువలన తీగెనుండి వెంటనే వానిని తప్పించుట యావశ్యకము- క్వాసనిరోధముగలిగిన పూర్వముజెప్పినరీతి కృత్రిమక్వాసను గలిగించవలెను- బలముకొరకై ద్రాక్షారిష్ట బ్రాండి ముచ్చగును లేజకపచార్ఫముల నివ్వవలెను- దెబ్బతగిలిన స్థలము కుళ్ళకుండ సంరక్షించవలెను- ఏదైన యొక యవయవము చచ్చుపడినయడల వాత్రోగమునకువలె చికిత్సచేయవలెను- విద్యుత్తుంత్ర తగిలిన వానిని వేరుగా తీయునపుడు తీయువాడుగూడ తనకు ఆతీగె తగులకుండు నట్లు జాగ్రత్తగా ప్రవర్తించవలెను- అట్లు తగిలిన తనుకూడవానివలె నచేతనుడగును-

అస్త్రాఘాతచికిత్స.

అస్త్రాఘాతమువలన గాయముపడి రక్తముగారును- మర్మస్థానమునుండి విశేషముగా రక్తముగారిన హృదయమునకు మంచి దెబ్బతగిలి మరణము గలుగును- అందువలన రక్తము నాపుటకు గుండెకు బలముగలుగుటకు వెంటనే ప్రయత్నము చేయవలెను- శరీరముయొక్క వైచర్యభాగము

నండి రక్తము గారుచున్న కట్టుగట్టిగాని (వెలితో లేక వెమర్ ఫార్సెస్స్ తో) గాని నొక్కి రక్తము నాపవలెను కట్టబాగా బిగియునున్న కఱ్ఱ దూర్చి మెలిబెట్టవలెను కట్టుగట్టి దానిమీద చల్లనినీళ్ళు, మంచుగడ్డ మున్నగు చల్లనివస్తువులనుంచిన చల్లదనము దగులుటవలన రక్తవహనాదుల ముఖములు ముడుచుకొనిపోయి రక్తమాగును దీనివలన సాఫల్యములేకపోయిన అచ్చట వెచ్చదనముచేసిన అనగా వెచ్చని బూడిద మున్నగువానిచే కాచినను, 110 డిగ్రీలు వెచ్చదనముగల నీటిచే కాచినను ప్రే. ధముగనే రక్తవహనాదులు ముగులించి రక్తమాగిపోవును మిక్కిలి వెచ్చనినీటి నుపయోగింపకూడదు ఎక్కువవత్తిడి కలుగజేయుకూడని ముక్కు చెవి కన్ను మున్నగువానియందు బోరిక్ ఊలునుగాని పరిశుద్ధవస్త్రమునుగాని వేసి ఒక మోస్తరుగా బిగించవలెను. ముక్కు మున్నగు రంధ్రములనుండి రక్తముకారుచున్న బోరిక్ ఊలు మున్నగు వానిని వలిపి భిన్నములగు నాడీముఖములమీద అత్తిడిగలిగి రక్తముకారి కుండునట్లు రంధ్రములయందుంచవలెను రక్తమెక్కువగా గారిన హృదయమునకు కంపము మున్నగునవిగలుగును గావున హృదయము యొక్కరక్తరంధ్రాలసక్రియ సరిగా యుండునట్లు చూచుచుండవలెను. అందువలన ప్రాణధయముండదు. అప్పుడు రోగిని బాగా వెల్లికలపకండబెట్టి తలభాగము కొంచెము పల్లముగను కాళ్ళభాగము కొంచె మెత్తుగను ఉండునట్లు చేయవలెను. కాలము చల్లగనున్న ముఖముదప్ప మిగిలిన శరీరభాగమంతయు కంటిచే గప్పివేయవలెను. మరియు వెచ్చని నీటిచేనింపిన పాత్రను ప్రక్కలయంచుంచవలెను. నాడి ఊడించిన కస్తూరినిగాని బ్రాండ్నిగాని తగినట్లు యివ్వవలెను. ఔషధముత్రాగుటకు శక్తిలేనియడల హృదయరక్షకుచేయు ఔషధములను (musk compher, dyjitalis) ఇంజక్షను చేయవలెను. లేక గుదద్వారము నందు ఉల్తేజకద్రవ్యములను పిచికారి చేయవలెను. వీటివలన ఉపకారము కలుగనియడల కాలచేతులను కట్టివేసి వెక్కిరియించవలెను. శీరస్సున శాలెన్ సోల్యూషన్ పిచికారి చేయవలెను. లోపలను వెలు

పలను గలుగు రక్షాసామము తగ్గిపోయినదల ఉత్తేజకద్రవ్యములను ఏవిధముగను యివ్వగూడదు. అట్లు ఇచ్చిన హృదయక్రియ ఎక్కువై రక్తమంతయు వెలుపలికివచ్చి ప్రాణాపాయము గలుగును చిక్షమాగిన తిర్వాత శ్రణమునకువలెనే చికిత్సజేయవలెను.

✱ జలమజ్జన చికిత్స.

నీటియందు మునిగిన మనుష్యుని తీసిన వెంటనే మ్రింగిన నీటిని పెక్కి వెడలునట్లు చేయుట మొదటిపని అందుకుగాను వాని శరీరమునందున్న గుడ్డలను వెంటనే తీసివేసి కాళ్ళుపట్టుకొని తల క్రిందగునట్లుగా ఎత్తి పొట్టనొక్కి నోటినుండి నీళ్ళువచ్చునట్లుచేయవలెను. ఇట్లు పొట్టను, ఛాతీని నొక్కుటవలన కడుపులోను ఊపిరిఁతులలోనున్న నీరు బైటికి వచ్చును. కొందరు ఈవిధముగా 10 లేక 5 సెకనులవరకు ఉంచుచున్నారు, తిరిగి సరిగా పరుండబెట్టి తలక్రింద దిండు పెట్టవలెను. తర్వాత పూర్వముచెప్పినట్లు కృత్రిమశ్వాసను గలిగించవలెను. ఈపనులను చేయునపుడు వెచ్చనిగుడ్డలు, వెచ్చనినీరు నింపిన పాత్రలు. వెచ్చనిబూడిద, ఊలు మున్నగువానిచే అరికాళ్ళు, అరిచేతులు కావలెను. చాల తేలికయైన జేగముగల బ్యాటరియొక్క తీగను ఛాతీయందు తగిలించవచ్చును.

✱ తినినవిషములకు సామాన్యచికిత్స.

ఒకవ్యక్తి స్వయముగా విషముతిననట్లుగాని తినిపింపబడినట్లుగాని తెలిసిన వెంటనే వైద్యుడు మూడుపనులను చేయవలెను, 1 వీలయినంత తొందరగా పొట్టనుండి విషమును పెక్కి తీయుట 2 పెక్కిరాని అవిషము మరణమును కలుగజేయకుండునట్లు విషప్రతిషేధక వస్తువులనుపయోగించుట. 3 పొట్టలోనున్న విషము కలుగజేయుచుండు వికారముల పోగొట్టుట. విషము అనేకవిధములుగా శరీరమున ప్రవేశింపను గనుక దానిని పోగొట్టు పద్ధతులను అనేకవిధములుగానున్నవి. కొన్ని కొన్ని విషవస్తువుల పొగ ఆవిరి మున్నగువిశ్వాసమార్గములను ఊపిరిఁతులను పాడుచేయును. అప్పుడు పరిశుద్ధవాయువు వీచు స్థలము

నందుచి లేక ప్రాణవాయువును పంపించి ఊపిరితీతులను పరిశుద్ధి చేయవలెను. కాని తిశేవిషములన్నియు ఒకేసారి కంఠద్వారము నుండి అమాశయమును ప్రవేశించును. అందువలన విషమును తిన్న తర్వాత అమాశయమును విషరహితమునుగా జేయుట, అన్నిటికంటె ముందుగా చేయవలసిన అవశ్యకకార్యమై యున్నది. వెనుక ఈపనికై స్వమకృంపు నుపయోగించుచుండెడివారు. ఇప్పుడు దానిసానమున సైఫన్ ట్యూబును ప్రయోగించుచున్నారు. దీనివలన నీరు అమాశయమున ప్రవేశించి తీరిగి బైటికి వచ్చుటవలన పొట్ట పరిశుభ్రమగుచున్నది ఈరీతితో విషముకూడ బైటికి వచ్చుచున్నది కానిమంటును కలగజేయు సల్ఫ్యూరిక్ ఆసిడ్ మున్నగువిషములయందు దీనిని ప్రయోగించరాదు. ఈదాహకవిషమువలన కంఠము మొగలకొని అమాశయమువరకు మార్గముంతయు మండి పొక్కి పోవును. దానిమీద సైఫన్ ట్యూబును వేసిని ఎక్కువ ప్రణమై బాధగలిగి మరణముగూడ సంభవించును అందువలన అట్టివిషములయందును సైఫన్ ట్యూబును నుపయోగింప గూడని ఇతిర సమయములందును వసునమును చేయించుటయే ఉత్తమము

విషమును వెడలించుటకై తీవ్ర వమనమును చేయించవలసియున్నది. వమన ప్రారంభమునకై క్షేపకునెనుగాని, పక్షిరెక్కనుగాని, శ్రీలినిగాని యుపయోగింపరాదు. మంగకాయ, కుంకుడుకాయ మున్నగు వానిని నీటియందు కలిపి త్రాగించిన వాంతియగును.

మరియు కొంచెము వేడినీటియం దుప్పుగల్పిగాని, పావుకేర వేడి నీటిలో 1 చంచా ఆవాలచూర్ణమునుగాని, 15 మొదలు 30 గ్రెనుల వరకు ఇవికాకునుగాని, 20 మొదలు 30 గ్రెనులవరకు జింక్ సల్ఫేటునుగాని, 5 మొదలు 10 గ్రెనులవరకు మైలతుత్తమునుగాని, 20 మొదలు 30 గ్రెనులవరకు అమోనియమ్ కార్బోనేటునుగాని, కల్పిత్రాగించిన వాంతియగును. ఇందువలన అమాశయము పరిశుభ్రమగును. తొగికి అపస్మృతిగలిగి వమనద్రవ్యమును త్రాగుటకుకూడా శక్తిలేని యవల ఒక గురికజులో 20 వంతు ఎపోమార్ఫిన్ హైడ్రోక్లోరైడ్ సోల్యూషన్ హైపోడెర్మిక్ సిరంజ్ ద్వారా ఇంజక్షను చేయవలయు.

నని చెప్పుచున్నారు. దీనివలన చమనమగును. తర్వాత విషప్రతి
క్రియను ప్రయోగించవలెను. ప్రతిక్రియయందు ప్రతిషేధకములయుని
[Cauntraction] విషనాశకములనియు [Antidotes] ద్వీవిధక్రి
యలుగలవు. ఇవితిరిగిరాసాయనికములు, ఇంద్రియాత్మకములు ధాత్వా
త్మకములు అని 3 విధములు. రాసాయనికములు రెండువిధములు.
1 విషముయొక్క స్వాభావిక గుణముకంటె విపరీతిగుణము గలది.
ఉదాహరణము జంగమవిషమునకు సావగవిషము, సావరవిషమునకు
జంగమవిషము మరియు అమరవిషమునకు అవణక్షారప్రయోగము.
2 విషమున్న విషప్రతిషేధకవస్తువును కలిసి ఒక క్రొత్తవస్తువును
మంచిగుణముగలదానిని సృష్టించుట. ఉదాహరణము. విషమునందు
ఘృతిపానము. రెండవదగు ఇంద్రియవిజ్ఞానాత్మక చికిత్సయందు
ప్రతిషేధకవస్తువు, రక్తమునందు కలిసి విషమునకు విపరీతిగుణములను
గలుగజేయును ఇందువలన విషము బలముతిరిగి శరీరమున జగము
లను స్వల్పముగా గలుగజేయుచుండును. ఈచికిత్సవలన ప్రస్తుతము
విశేషముఫలము కనుపించుచున్నది. ఉదాహరణము. అనేకవిధా
గదములు.

మూడవదగు ధాత్వాత్మక చికిత్స విషప్రతిషేధకమైయున్నది. ఉదా
హరణము బంగారుచిస్మము బంగారు రసము

కొన్నిచోట్ల విష మిదియనియుని తెలియక బాధగలుగుచున్నపుడు కిట్టి
బాగు 2 భాగములు. టానిక్ అసిడ్ 1 భాగము, మెర్క్యూరియా 1
భాగము బాగానూరి జీస్సునుప్రమాణము నీటియందుగలిపి సేవింప
జేయుచున్నారు. ప్రైప్రయోగములను రెంటిని చేసినతర్వాత విషో
త్పన్నవికారప్రతిషేధమునకై చికిత్సతక్కువగా జేయవలెను, ఎక్కువ
భాధగలిగిన మార్చియా ఇంజంక్ ను ఇవ్వవలెను. కొలుచేతులు చల్ల
బడుచున్న మకరధ్వజరసము, హేమగర్భరసము, బంగారురసము
బ్రాండ్ కస్తూరి మున్నగువాని నివ్వవలెను. తర్వాతగూడ బాధ
తగ్గనియడల హైపోడెర్మిట్ గాగాని ఇంట్రావీనస్ గాగాని కాలెక్టా
ఇంజక్ ను ఇవ్వవలెను. దాహకము త్రోభకము అయిన ఉగ్రవిషము
వలన మతిత్యువు గలుగక మంటలుమాత్రము కలుగుచున్న కంత

మారము ఆమాశయమునందలి మంటలు శాంతించుటకై సగు బియ్యము బాల్గో ఆక్రోటు ఇసబుగోలగింజలు మున్నగువానికట్టు జావి నెయ్యి అనువానిని ఇవ్వవలెను. ఇవి పథ్యమును ఆయినవిగనుక విషవికారములను శాంతింపజేయును.

సల్ఫ్యూరిక్ ఆసిడ్ చికిత్స. (Sulfuric Acid)

గంధకద్రావకమును త్రాగినపుడు స్వమకృష్ణముపయోగించక చల్లని నీటినిమాత్రము త్రాగించవలెను. అనీటిలో సబ్బు, మాకౌన్పు, సైంధు లవణము నీమనున్నయు సున్నపునీళ్ళు అనువాటిలో దేనినైనను కలుపవలెను. ఇందులన ద్రావకమునందున్న అమ్లత్వదోషము పోవును. శ్లేష్మదోషనివారణకై సోడాబైకార్బోనేటును గాని పొటాసియముగాని కలుప గూడదు. ఒక్కొక్కప్పుడు వాటిని కలుపుటవలన ఆమాశయమునందలి ఆసిడ్ గ్యాస్ పుట్టి ఆమాశయమును చెడగొట్టి వరణమునుగూడ గడిగించును. బాధనుతగ్గించుటకై మార్షియాఇంజక్షనును, కడుపులోమంటలు తగ్గించుటకై బాల్గో, సగుబియ్యము, అవిసెగింజలు ఇసబుగోలగింజలు మున్నగుదాని జానుఇవ్వవలెను కిరము మండిపోయి శ్వాసకణ్డముగానన్న బ్రకియాటమియను శస్త్రచికిత్సచేయుచున్నారు. శరీరముమీద గంధకద్రావకము పడిన పొటాసియమునుగాని సోడాబైకార్బోనేటునుగాని నీటియందుకలిపి కడుగవలెను కన్నులయందు శుభ్రముగు నీటితోకడిగి తర్వాతపై త్షరజలముతోకడిగి కన్నులమీద అమదములోగాని నేతిలోగాని తడిపిన నూదివత్తినిఃసి కట్టుకట్టవలెను

నైట్రిక్ ఆసిడ్ చికిత్స. (Nitric Acid)

నైట్రిక్ ఆసిడ్ ను త్రాగుటవలనగాని శరీరముమీద తగులటవలనగాని కలిగిన వికారములయందు సల్ఫ్యూరిక్ ఆసిడువలెనే చికిత్సల చేయవలెను.

ఎక్ జాలిక్ ఆసిడ్ చికిత్స.

ఎక్ జాలిక్ ఆసిడ్ త్రాగినపుడు స్వమకృష్ణముపయోగించవలెను. దీనియందు స్వయముగా వసునములగును గావున వసునమునకై జ్ఞా.

ధము నిష్కనవసరములేదు. సున్నమునుగాని, నీమసున్నమునుగాని నీటి లోగలిపి త్రాగించిన విషవికారములు తగును. మెగ్నీషియా, కార్బో నేట్ ఆఫ్ మెగ్నీషియా, సోడాబైకార్బ్. పొటాసియం అనువానినుప యోగించిన వికారములెక్కువగును. విషప్రతిషేధకాషధమును కలుప కుండా నీటినిగూడ త్రాగించిగూడగు. అల్లుత్రాగించిన ఎక్జాలిక్ ఆసిడ్ విషము లొందరగా రక్తములో వ్యాపించిపోవును పైచికిత్స ఎలన వికారముతిగ్గిన సల్ఫ్యూరిక్ ఆసిడ్ కుపలెనే పశ్యపానాదుల నివ్వవలెను.

కార్బాలిక్ ఆసిడ్ విషచికిత్స. (Carbalic Acid) .

కార్బాలిక్ ఆసిడ్ త్రాగిన రోగికి తినిత్రాగుటకు శక్తియుండి కంఠ ద్వారము మామూలుగా తెరచియున్న ప్రమక్టట్యూబుతో మెగ్నీషి యాసల్ఫేట్ కలిపిననీటిని ఎక్కించి ఆమాశయమును శుభ్రము చేయు వలెను. లేక జింక్ సల్ఫేటునుఇచ్చి వాంతినిచేయించవలెను. రోగికి జౌషధముత్రాగుటకు శక్తి లేకున్న ఎపోమార్ఫిక్ హైడ్రోక్లోరైడ్ (1/10 th grain) ఇంజంక్షనుఇచ్చి ఎమనముచేయించవలెననిచెప్ప చున్నారు. ఏవిధముగానైనను కొంచెము కడినీటినిత్రాగించి ఎమనము చేయించుట మంచిది, గ్లిజరిన్ గాని, ఆలీవ్ ఆయిల్ గాని యుపయోగించవచ్చును. రోగికి వికారములుతగిన పూర్వమువలెనే జావలనుగాని కట్టునుగాని త్రాగించవలెను. దౌర్బల్యమెక్కువగానున్న ఉత్తేజక పదార్థముల నివ్వవలెను.

—/ ఔరవిషచికిత్స. /—

ప్రాణికములయందువలెనే ఔరవిషములగు కాప్టిక్ సోడా తినినపుడు సమక్షంపునుగాని ఎమనౌషధములనుగాని యుపయోగింప గూడదు. వాటినుపయోగించిన హానికలుగును. నిమ్మకాయరసమును నీటియందు గలిపి త్రాగించినమంచిది. మరియు టార్ట్రిక్ సైట్రిక్ కాప్టిక్ పొటాష్ ఆమోనియాకార్బోనేట్ మున్నగువానిని ఆసెటిక్ ఆసిడ్. లేక సారాయి నైనను నీటియందుకల్పి త్రాగించవచ్చును. విషదోషము

కాంతిజేయవలయు నీటినిత్రాగించుచునే యుండవలెను, కాంతించిన తర్వాత సగ్గబియ్యము బాల్లి మున్నగువాటి గంజినివ్వవలెను.

—/ ఫాస్ఫరస్ విష చికిత్స. /—

ఫాస్ఫరస్ మినినట్లు నిశ్చయింపబడినవెంటనే రోగికి 5 విమిషముల కొకసారి కొంచెము కొంచెము పైలతిత్వమును నీటిలోగల్పి త్రాగించుచుండవలెను. వసువమారంభమైనతర్వాత చాలించవలెను. తుల్యము ఫాస్ఫరస్ విషమును బాగాపోగొట్టును, తుల్యము తగిలినవెంటనేఫాస్ఫరస్ యొక్క రంగురూపములుమారి దానివికారములపోయి అది మరియొకవస్తువుగానగును. ఏమనములు కాంతించినతర్వాత టర్పెంటైనును ప్రాంసకాబునాపురానాతార్ పీకకాతేల్ 40బాట్లు, మ్యూసిలేజ్ (ఒకవిధమైనబంకయందుకలిపిసతిపావుగంటకునాలుగుసాష్ట్రాగించవలెను వివిధమైననూనె, కొవ్వు నెయ్యి మున్నగునవి ఇవ్వరాదు టర్పెంటైను దొరకనియడల సైక్లోజ్ పెరాక్సైడునైనను పైవిషముగా యుపయోగింపవచ్చును విషము కాంతించినతర్వాత సగ్గబియ్యము పాలు ఇసపుగోలుగింజలు మున్నగువాని జావలను ఇవ్వవలెను.

అయోడిన్ విషచికిత్స. (Iodine.)

ఐడికాతినినపుడు స్టమక్ ట్యూబుతో ఆమాశయమును కడుగవలెను. తర్వాత స్వేతసారము (Starch) గల బియ్యపుగంజి మైదాపాకము బాల్లి సబ్బుబియ్యము మున్నగువానిని ఇవ్వవలెను. స్వేతసారము (Starch food) ఈవిషమును కాంతింపచేయుటకు చాలమంచిది.

బేరియం విషచికిత్స. (Barium)

బేరియంవిషమునందు సోడియమునుగాని మెగ్నీషియ సల్ఫేటునుగాని నీటియందుగల్పి త్రాగించవలెను. లేకఅనీటితో స్టమక్ ట్యూబుద్వారా ఆమాశయమును కడుగవలెను. ఈవిషముపోవుటకు ఇదిమంచియుపాయమున్నది. తర్వాత ఉగ్రవిషములకు వలెఅహార విహారములను ఏర్పాటుచేయవలెను.

—(కెంధరిడిన్ విషచికిత్స.)—

ఈవిషమునందు స్టవక్ట్యూబుతో మామూలునీటినిఎక్కించి ఆమాశయమును కడుగవలెను. తర్వాత ఇసబుగోలుగింజలగంజి కోడిగుడ్డు తెల్లచొన, సగ్గబియ్యపుగంజి మున్నగువానిని త్రాగించవలెను. నూనె నెయ్యి, కొవ్వు ఇవ్వగూడదు. బాధఎక్కువగానున్న మార్ఫియా ఇంజక్షను ఇవ్వవచ్చునని చెప్పుచున్నారు.

కొకెన్ విషచికిత్స. (Cocaine)

కొకెన్ విషమునందు స్టవక్ట్యూబుతో ఆమాశయమును పరిశుద్ధముగాకడిగివేయవలెను. దొర్బల్యముగానున్న ఉత్తేజకపదార్థముల నిష్క్రవలెను. అవశ్యకమైన కృత్రిమశ్వాసముకూడ కలిగించవలెను.

ఫ్రూజిక్ ఆసిడ్ విషచికిత్స.

ఈవిషము తీవ్రమైనదిగనుక సమయముగానున్న స్టవక్ట్యూబుతో ఆమాశయమును కడిగివేయవలెను. ఎట్రపిక్ సల్ఫు ఇంజక్షను ఇవ్వవలెను. ఉత్తేజకపదార్థములను త్రాగించవలెను. త్రాగుటకు శక్తిలేని యడల గుదద్వారముగుండ పిచికారీచేయవలెను. చిల్లినీటిని ముఖము మీద చల్లవలెను. అమోనియము వాసనజూపించి కృత్రిమశ్వాసను కలిగించవలెను. విషమునకు విరుగుడుగా సోడియమ్ హైపోసల్ఫేట్ ను పొటాషియం కార్బోనేట్ తోగలిపి యుపయోగించవలెను.

క్లోరో ఫారమ్ విషచికిత్స. (Chloroform.)

క్లోరో ఫారముత్రాగిన స్టవక్ట్యూబుతో ఆమాశయమును కడిగివేయవలెను. ఎక్కువగా వాసనచూచుటవలన మరణలక్షణములు కనుపించిన నొగిని పరిశుభ్రముగు గాలియందు వెల్లికిల పరుండపెట్టవలెను. ముఖము కన్నులమీద చల్లనీటిబిందువులను వేయవలెను. శ్వాసకస్తముగానున్న కృత్రిమశ్వాసను కలిగింపవలెను. అపస్మత్తి ఘోరిగానున్న గుదద్వారమునందు కాఫీని పిచికారీ చేయవలెను. ట్రిక్లోరైడ్ లేక ఏట్రపిక్ ఇంజక్షను ఇవ్వవలెను.

క్లోరల్ హైడ్రేట్ విషచికిత్స. (Chloral Hydrate)

ఈవిషమునందు సమక్ట్యూబుద్ధానా అమాశయమును కడుగవలెను. తర్వాత టీ లేక కాఫీ తాగించవలెను. రోగికి త్రాగుటకు శక్తిలేనియడల గుదద్వారముగుండా పిచికారీ చేయవలెను. అరగంటకొకసారి రెండుమూడుబాట్లు లైకర్ప్రిక్ నైట్ ఇంజక్షను ఇవ్వవలెను. అనంతరమున్న కృత్రిమశ్వాసను కలిగించవలెను.

కాప్సిక్ విషచికిత్స. (Nitrate of Silver.)

దీనియందు స్వమక్ష్పంపు నుపయోగించవలెదు. ఉప్పును నీటియందు గలిపి త్రాగించిన ఈవిషమును తొందరగాపోగొట్టును. తర్వాత ఉగ్రవిషమలకువలె పథ్యపానాదుల నుపయోగించవలెను.

వెంపటి కోటిశ్వరశాస్త్రిచే రచించబడిన అగదతంత్రము

నందు పరిశిష్టప్రకరణము

సంపూర్ణము.

త ప్పొ వ్వు ల వ ట్టి క.

పేజి	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
296	18	ఛస్మము	భస్మము
„	20	మెద్ని పియా	మెగ్ని పియా
„	21	జీస్పాను	టీస్పాను
„	24	మార్చియా	మార్చియా
„	27	డెలిల్	డెలిల్

